

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CLI

CONVORBIRI LITERARE

FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Director: Cassian Maria SPIRIDON

„Nici o carte nu apare într-un ghetou estetic”

– dialog cu criticul Adrian Dinu RACHIERU

POEZIE: Dan PETRUȘCA, Mihai CONSTANTIN**PROZĂ: Mirel TALOȘ****RECUPERĂRI: Titu MAIORESCU****INEDIT: Eugène IONESCO****Ana BLANDIANA: Parcul din Chișinău****Elvira SOROHAN: Ca să se știe...****Gheorghe GRIGURCU: „Umilinta cea mai desăvârșită”****Basarab NICOLESCU: Mesaj adresa Galei Euro Centenart****Silvestru MORUȘCĂ: Între Cezar și Dumnezeu****Alexandru ZUB: Unirea Principatelor: sens și finalitate****Ioan HOLBAN: Lenea și somnia omului balcanic****Constantin BOSTAN: G.T. Kirileanu în dialog cu Principesa Ileana****Maria TRANDAFIR: Jocul minții umane cu ea însăși****Theodor CODREANU: Eminescu, Ioan Lupaș și Unirea românilor****Mircea COLOȘENCO: Sonetele lui Eminescu****Ioana DIACONESCU: Un alt „Dosar artă-cultură”****Constantin COROIU: Soljenițin și „ziua” care a zguduît lumea****Traian D. LAZĂR: Unificarea României după 1918****Ion PAPUC: Poezia în ucronie****Mircea PLATON: Șocul ciocnirii românilor cu „civilizația”****Dan TOMULEȚ: Michel Henri: Barbaria științei****Ovidiu PECICAN: Noica între căutări și neliniști****Dan PURIC: Acești români fantastici****Ionuț BUTOI: Jurnalul Mărgăritei Ioana Vulcănescu**Literatura azi: **Ioan LASCU, Livia IACOB****Marius CHELARU, Emilian MARCU**

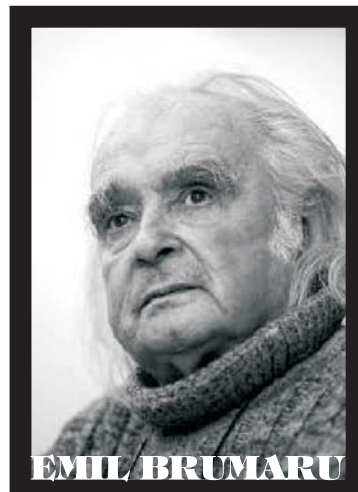
Cronică literară:

Cristian LIVESCU**Constantin DRAM****Dana SCHIPOR**

Comentarii critice:

Adrian Dinu RACHIERU**Vasile SPIRIDON****Antonio PATRAȘ**

Actualitatea literară:

Emanuela ILIE**Diana BLAGA****A.G. ROMILA****EMIL BRUMARU****PRINCIPESA
ILEANA****MĂRGĂRITA IOANA
VULCĂNESCU**

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ A UNII SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA
FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA
DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867
EDITOR: ASOCIAȚIA
REVISTA CONVORBIRI LITERARE

Redacția:

Director: Cassian Maria SPIRIDON
Redactor șef: Mircea PLATON
Redactor șef adjunct: Marius CHELARU
Secretar general de redacție: Dragoș COJOCARU
Redactori: Liviu PAPUC, Antonio PATRAȘ

Colegiul:

Ana BLANDIANA
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Constantin DRAM
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Miron KIROPOL
Cristian LIVESCU
Virgil NEMOIANU
Basarab NICOLESCU
Ion PAPUC
Adrian Dinu RACHIERU
Elvira SOROHAN
Vasile SPIRIDON
Dan TOMULEȚ
Alexandru ZUB

Culegere texte: Mariana IRIMIȚĂ
DTP: Doina BUCIULEAC

Revistă indexată EBSCO

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile,
oricât de diverse, ale colaboratorilor.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text
apartține, în exclusivitate, autorului.

www.convorbiri-literare.ro

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – *Dunărea, o chestiune europeană* (I) / 1

„Nici o carte nu apare într-un ghetou estetic”
– dialog cu Adrian Dinu RACHIERU / 13

Elvira SOROHAN – *Ca să se știe* / 22
Gheorghe GRIGURCU – „*Umilița cea mai desăvârșită*” / 28
Basarab NICOLESCU – *Mesaj adresat Galei Euro Centenar* / 31
Alexandru ZUB – *Unirea Principatelor: sens și finalitate* / 32
Ioan HOLBAN – *Lenea și somnia omului balcanic* / 34

MAIORESCU INTEGRAL ÎN PREMIERĂ
Titu MAIORESCU – *Jurnal nr 18 (IX)* / 37

INEDIT
Eugène IONESCO – *Epistolar* / 41
Constantin BOSTAN – *G.T. Kirileanu în dialog epistolar
cu Principesa Ileana* (III) / 43
Adrian PORUCIUC – *Marița lui Săndel din Vladomira
și însemnările ei din vremuri grele* (VI) / 47

TEXTE DE IERI PENTRU AZI
Silvestru MORUȘCA – *Între Cezar și Dumnezeu.
Scrisoare de pe frontul Primului Război Mondial* / 51

POEZIE
Ana BLANDIANA / 54
Dan PETRUȘCA / 55
Mihai CONSTANTIN / 56
Maria CALLEYA / 57

PROZĂ
Mirel TALOȘ – *Amurgul cărților* / 58
Dumitru SIMION – *Poetul* / 62

CRONICA LITERARĂ
CRITICA POEZIEI: Cristian LIVESCU – *Poeți din Bacău* (II):
Tincuța Horonceanu Bernevic, Ioan Enache / 63
CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – *Proiecții și retrospecții
în ficționalul neobligatoriu* / 68
CRITICA CRITICII: Dana Raluca SCHIPOR – *Din antologie în antologie,
istoria postmodernismului românesc* / 70

COMENTARIILE CRITICE
Adrian Dinu RACHIERU – *Din orașul cu poeți* / 74
Vasile SPIRIDON – *Limită de vîrstă* / 78
Antonio PATRAȘ – *Pe drumuri de munte, căutînd România profundă* / 81

ACTUALITATEA LITERARĂ
Emanuela ILIE – *Un Jedi de provincie* / 85
Diana BLAGA – *Istoricul receptării urmuziene
realizat de Constantin Cubleşan* / 87
Adrian G. ROMILA – *Paradoxala coerență de sine* / 90

LITERATURA AZI
Ioan LASCU – *Unde a început Noua Europă* / 92
Livia IACOB – *Eminesciana, la 169 de ani de la nașterea poetului* / 95

EX LIBRIS
Adrian ȚION – „*Fragmente disparate*” în *succesiune trepidantă* / 98
Viorica NIȘCOV – „*Scoati-mă pi draga lumi!*”
(*basmе fantastice din Moldova*) / 100
Gellu DORIAN – *Albert Denn – Îmi pipăi cu frică tălpile* / 106

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

ISTORIE LITERARĂ

- Theodor CODREANU – *Eminescu, Ioan Lupăș și Unirea românilor* (I) / 108
Mihaela ALBU – *Vintilă Horia sub semnul lui Eminescu – în Țară și în exil* / 112
Mircea COLOȘENCO – *Sonetele lui M. Eminescu*
(Adîncă mare, Afară-i toamnă) / 115
Ioana DIACONESCU – *Un alt „Dosar artă-cultură”* (X) / 120
Nicolae CREȚU – *Epopoea Moldovei ștefanieni* (IV) / 124
Constantin COROIU – *Soljenițîn și „ziua” care a zguduit lumea* / 129
Maria TRANDAFIR – *Jocul minții umane cu ea însăși* / 132
Liviu PAPUC – *Preoțime, cultură și viață spirituală în Bucovina* / 136

ISTORIE

- Traian D. LAZĂR – *Unificarea României după 1918* (I) / 139

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

- Poezia lumii. Iosif BRODSKI / 142
Traduceri și prezentări de Leo BUTNARU
Adam SZYPER, Nino PROVENZANO / 145
Traduceri și prezentări de Olimpia IACOB

ESEU

- Ion PAPUC – *Radu Ulmeanu sau poezia în ucronie* / 146
Mircea PLATON – *Șocul ciocnirii românilor cu „civilizația”
în Primul Război Mondial* / 149
Dan TOMULEȚ – *Michel Henri: barbaria științei* (I) / 152
Ovidiu PECICĂN – *Noica între căutări și neliniști* (II) / 156
Dan PĂURIC – *„Acești români fantastici”* / 158
Ionuț BUTOI – *File din jurnalul Mărgăritei Ioana Vulcănescu* (V) / 160

CARTEA DE RELIGIE

- Florin CRÎȘMĂREANU – *Corpus Dionysiacum: un „înm al tăcerii”* / 165

CARTEA DE FILOSOFIE

- Bogdan Mihai MANDACHE – *Revelație, esoterism, inițiere* / 170

CARTEA STRĂINĂ

- Marius CHELARU – *Eminescu în limba lui Du Fu* / 172

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

- Simona MODREANU – *Și fiii lor după ei...* / 174

ANTICHITĂȚI ACTUALE

- Ioana COSTA – *Despre oameni și muzee* / 176

ARTE

- Neculai VOLOVĂȚ – *„Chiar nu vreau să mă doară metafizic!”* / 177
Radu ȘERBAN – *Concertul concertelor – 2019* / 180
Marian Sorin RĂDULESCU – *Zig-zag prin 2018* / 183

PANORAMIC EDITORIAL

- Marius CHELARU – *Edituri moldave, autori moldavi* / 185
I. HOLBAN – *Cînd viața e umplută pînă la refuz cu melancolie* / 188
Emilian MARCU – *Vitrina cărților* / 190

VARIA

- Ana PARTENI – *USR FILIALA IAȘI. Evenimentele lunii decembrie 2018* / 193
Congrasul ARA 42: *România la Centenarul Marii Uniri* / 194
Valentin TALPALARU – *Compresa revistelor* / 197
N. SAVA – *Curier de ambe sexe* / 199

**Biblioteca revistei „Convorbiri literare” nr. 1 (277)
ianuarie 2019:**

Dumitru PANĂ – Casa rece/ elementele

CONVORBIRI LITERARE

MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI REVISTELOR,
PUBLICAȚIILOR ȘI EDITURILOR
(ARPE)

CUI 28447247

Redacția și administrația:

I.C. Brătianu nr.22, etaj 1, Iași, 700037
Tel./Fax: 004-0232-260390,
e-mail: convlit95@yahoo.com
CONT RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista
pot depune sumele în contul
RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei:

108 lei/ an + 24 lei taxe poștale,

54 lei/ 6 luni + 12 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal

sau pe documentul de plată

adresa poștală completă și perioada de abonare.

CONVORBIRI LITERARE

Corpus de texte ilustrative

România în Belle Époque

Vol. I

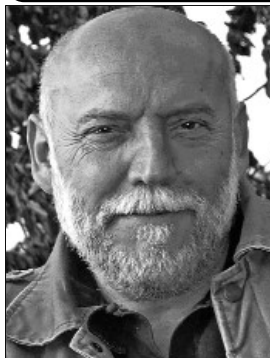
Partea a patra
1887-1899

Convorbiri literare
Corpusul de texte ilustrative. Volumul I, 4 tomuri,
2100 pagini, format 19x26,5cm, cartonat,
poate fi comandat la redacție, la prețul de 320 lei

Tiparul executat de SC KOLOS GROUP SRL Iași

ISSN 0010-8243

Apare la sfîrșitul fiecărei luni

DUNĂREA, O CHESTIUNE EUROPEANĂ (I)

Cassian Maria SPIRIDON

În secolul XIX drumul pe apă continua să domine între opțiunile de transport, fiind mai ușor de accesat și, de departe, cel mai ieftin. Între drumurile de apă ale Europei, Dunărea, după Volga cel mai lung fluviu de pe continent, era între cele mai de interes pentru toți riveranii. Cu lungimea de 2860 km, izvorăște din Munții Pădurea Neagră (Germania) și se varsă în Marea Neagră, prin cele trei brațe ale Deltei din Dobrogea (România). În prezent străbate zece țări (Germania, Austria, Slovacia, Ungaria, Croația, Serbia, România, Bulgaria, R. Moldova, Ucraina) și trece prin patru capitale: Viena, Bratislava, Budapesta, Belgrad.

Istoricul Gheorghe Cliveti, în masivul său op, *România și „Alianțele germane” 1879-1914* (Editura Junimea, 2015), dedică un al doilea capitol, considerabil ca întindere, asupra acestui subiect: „Chestiunea Dunării” – *Războaie europene, rivalități sau interese ale marilor puteri și suferința drepturilor „fluviale” ale României la 1878-1883*.

Soarta Dunării, în contextul intereselor marilor puteri europene, este una dintre preocupările lui Mihai Eminescu în opera sa publicistică, care acoperă aproape o sută de pagini în ediția *Opere politice*, apărută la Editura Timpul (în forma finală, într-un singur volum, în 2008; ediție integrală, alcătuită și îngrijită de Cassian Maria Spiridon).

Gheorghe Cliveti pune în paralel maniera de abordare a circulației fluviale pe Rin și Dunăre (fluvii care la sfârșitul secolului trecut vor fi legate într-o arteră navigabilă Dunăre-Maine-Rin, cu canal la Marea Neagră, prin care cele două mări,

Marea Neagră și Marea Nordului și porturile Constanța, respectiv Rotterdam sînt accesibile direct pe firul comun de apă) în secolul al XIX-lea: „Gradul înalt de comparație între implicațiile geopolitice «renane» și cele «dunărene» nu i-a corespuns însă și o împărțire de cele două fluvii a unei soarte comune. Disputele «la Rin» au antrenat, de regulă, riverani și s-au asimilat cu deosebire rivalității franco-germane, avînd numai în funcție de aceasta impact asupra desfășurărilor războinice de anvergură continentală ori, mai clar după 1914, mondială. Dacă soarta Rinului de Mijloc, chiar a întregului său curs, a cam stat în mâinile riveranilor, cu mult diferită a fost să fie cea a Dunării Mijlocii și de Jos. Pînă spre 1914, cel puțin, asupra «porțiunii dunărene» menționate au contat aproape în exclusivitate «decretele» marilor puteri, riverane, fie doar Dunării Superioare, precum Austria, din 1867 Austro-Ungaria, Bavaria și Württemberg «confederate» la 1815, din 1871 «încorporate» Germaniei, fie doar „mai jos” de Galați, cu includerea Deltei la 1829 și cu „retragere” pe brațul Chilia la 1878, ca Rusia, sau neriverane, însemnînd Franța, Marea Britanie și Italia. Sub titluri permise de războaie de cuceriri, dar nu și tocmai asimilabile „dreptului modern al «gînților» (i.e. dreptului internațional), Imperiul Otoman și-a etalat condiția de riveran, chiar de autoritate teritorială asupra unei importante «porțiuni de curs dunărean». Deși riverane de drept istoric și de drept natural aceleași „porțiuni”, numită și Dunărea Inferioară, micilor entități statale, precum, la 1856, sub garanție europeană, Moldova, Valahia – *unite*, în 1859, apoi intitulate constituțional România, în 1866 –

și Serbia, le-a revenit, chiar și recunoscându-li-se deplina suveranitate prin tratatul din 13 iulie 1878, de la Berlin, act consfințind și accesul Bulgariei la condiția de principat măcar autonom, să se conformeze „decretelor marilor puteri” ce asimilau «chestiunea dunăreană» unor «interese – generale», de la cele «de navigație și de comerț» la cele geo-strategice”.

Tot aici, istoricul ieșean, trecînd în revistă *corul vocilor dunărene*, o remarcă pe cea a românilor ca una ce *a răsunit și continuă să răsune cumva mai aparte* (de ne-am referi la prezentul european, în care Olanda, cu ieșire prin Rin și portul ei Rotterdam la Marea Nordului, votează conștientă contra intrării României în spațiul Schengen – un mijloc de împiedicare a Dunării și portului Constanța de a fi parte a spațiului de liberă circulație, nu doar al cetățenilor, dar și al mărfurilor): „Despre note *dunărene* ale destinului istoric românesc s-a cuvîntat mult și, de regulă, în tonalități înalte. S-a cuvîntat despre o dimensiune identitară «danubiană» la români. A circulat și a ajuns de ceva notorietate, pe seama românilor, expresia de «latinii de la Dunăre». Spațiul de viață istorică românească și-a apropiat, fie și printr-o anumită subtilizare a evidențelor geografice, apelativul de «carpato-danubiano-pontic». S-a admis, de istorici, nu doar «de la noi», adeseori cu o nonșalanță devenită «de manual», că statele medievale românești și-au avut în Dunăre un reazem al întemeierii și al dăinuirii lor «autonome», de rolul lor de «gardiene la marele fluviu contra pericolului otoman» depinzînd și recunoașterile pe care și le-au atras, după un tensionat registru suzerano-vasalic, din partea Ungariei și din cea a Poloniei. Cucerirea de otomani a cetăților «de la Dunăre» a marcat decisiv trecerea «țărilor Basarabilor și Mușatinilor» sub dominația efectivă a înaltei Porți. Sub acea dominație, Dunărea ajunsese un «liman înstrăinat» pentru români. Decăderea puterii Semilunii și atingerea de austrieci și mai ales de ruși a Dunării Inferioare n-au prea deschis, pînă spre 1829, posibilitatea revenirii Moldovei și Valahiei, cu titluri statale, la Dunăre. Raptul Basarabiei și înstăpînirea Rusiei «la gurile marelui

fluviu» a obturat mult acea posibilitate. Îndepărtarea turcilor de cetățile de pe malul stîng al Dunării Inferioare, în anul amintit, și «deschiderea» porturilor Galați și Brăila spre comerțul internațional au purtat «marca» trecerii Principatelor Moldova și Valahia sub protectoratul *de jure* al Rusiei. Vertiginoasei ofensive ruse «la Dunăre și Marea Neagră» i s-au contrapus, tot mai evident după 1841, «puterile și interesele Europei». De reușita acelei contrapunerii și-au legat românii, măcar «corifeii» cauzei lor naționale, speranța ieșirii libere, pe Dunăre, spre lumea civilizată”.

Primul articol publicat de Eminescu asupra chestiunii dunărene apare în *Timpul*, pe 20 septembrie 1880, iar ultimul, în aceeași foaie, pe 8 mai 1883. Vedem că, practic, acoperă intervalul cel mai agitat privind problema statutului fluviului la care face trimitere și Gheorghe Cliveti.

Articolul din 20 septembrie 1880, *Cu privire la memoriul anonim...*, reproduce, în traducere, un text *cu privire la memoriul anonim asupra chestiunii dunărene*, apărut în ziarul *Le Nord*. Încă din primul paragraf este sintetizată situația cursului inferior al Dunării în contextul european al momentului: „Am menționat *memorialul* asupra cestiunii Dunării, care a dat presei române ocazia de-a protesta energic în contra pretențiilor înaintate de Austria. Autorul acestei lucrări se silește a demonstra că aceste pretenții sînt condamnate prin Tractatul de la Berlin și că ele nu se pot realiza decît compromițîndu-se grav libertatea navigațiunii pe Dunărea de Jos în folosul unui fel de monopol austro-ungar. În mai multe rînduri am examinat noi înșine situația legală consacrată prin diferitele tractate cari regulează materia aceasta, Tractatul de la 1856, Convenția din 1871, opera Congresului de la 1878, și am constatat că un singur principiu domină toate dispozițiunile luate de Europa în cestiunea aceasta, și anume dreptul egal pentru toate puterile de-a controla executarea reglementelor ce se vor face pentru menținerea liberei navigațiunii. De la acest principiu s-a abătut cabinetul austro-ungar revendicînd o poziție privilegiată pe partea rîului dintre Porțile de Fier și Galați. Această revendicare – zicea ieri încă

Pesther-Lloyd – purcede din sentimentul pe care-l are guvernul austriac despre datoriile esențiale ce i le impune grija de-a veghea la existența monarhiei”.

Este mai mult decât abuzivă pretenția dualismului austro-ungar, afirmată imperios în oficiosul *Pesther-Lloyd*, de asumare de drepturi privilegiate aspra Dunării, unde România este riverană.

Le Nord observă cu acuratețe, în continuare: „După foaia germano-maghiară este deci o necesitate absolută, o condiție de existență pentru Austria de-a poseda drepturi excepționale pe Dunărea de Jos. Dar de ce atunci la Congresul din Berlin, unde imperiul Habsburgilor era reprezentat prin trei oameni distinși, contele Andrassy, contele Károlyi și baronul de Haymerle, nici unul dintre cei trei plenipotențiarilor n-a susținut această pretinsă necesitate? Am reamintit deja că propunerile făcute în congres de către baronul Haymerle nu aveau nici o legătură cu cele ivite de atunci încoace. Pe atunci Austria admitea cu desăvîrșire ca dreptul de supraveghere să fie exercitat de către toate puterile sub același titlu, exercițiul acestui drept avînd a se încredința unui delegat al Comisiei Europene a Dunării. Nici că se poate găsi un mai bun argument pentru a dovedi exagerațiunea pretențiilor actuale ale diplomației austriace decât constatarea simplă a atitudinii pe care a observa-o ea în cel din urmă congres”.

Încă din primăvara lui 1880, M. Kogălniceanu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Paris, printr-un memoriu extins transmis ministrului de externe V. Boerescu, și un altul mai succint destinat prim-ministrului I.C. Brătianu, memoriu care în premieră fundamentează drepturile istorice riverane ale României asupra Dunării, în contra discuțiilor din 12 mai 1880 din cadrul Comisiei Europene, Comisie instituită întru administrarea fluviului. *Delegații* Austro-Ungariei, secundați de cei ai Germaniei și Italiei, propuneau un *Avant-proiect* de regulament de navigație, poliție fluvială și supraveghere asupra cursului fluviului Porțile de Fier-Galați, unul care, subliniază trimisul de la Paris, *prea conforme vederilor Vienei*. El cere, cum subliniază și

Gheorghe Cliveti, Ministrului de Externe al României să fie respinsă, ca fiind neavenită și contrară intereselor naționale, *proiectul de Comisie Mixtă*, sub prezidenția Austro-Ungară: „Inutilă pentru că nici o misiune nu poate să-i fie atribuită, care să nu aparțină deja altora. – Contrară tratatelor, pentru că nimic în textele lor nu autorizează crearea unei asemenea comisii. – Nejustificabilă, deoarece aduce atingerea dreptului la suveranitate al statelor de pe cursul inferior al Dunării. — Periculoasă, deoarece compromite rezultatele uneia din cele mai importante și reușite înfăptuiri ale diplomației europene” (apud Gheorghe Cliveti).

Propunerile lui Kogălniceanu au fost primite cu evidente reticențe, atît de coroană cît și de miniștrii momentului. Ne aflăm în faza de încheiere a *recunoașterii Independenței de statele străine*, și erau cercetate posibilitățile de recunoaștere tot de aceste state a *ridicării Țării la rangul de Regat*.

În fond, exact pe această conjunctură mizau și habsburgii, iar reacțiile de revoltă din presa românească erau în consonanță cu maniera abuzivă prin care dubla monarhie se voia stăpîni pe cursul fluviului în zona unde, în fapt, nici nu era riverană.

Realitate consemnată corect și în articolul reprodus de foaia conservatoare, în traducerea lui Eminescu, din ziarul *Le Nord*: „Aceste revendicări au trebuit să producă în România o emoțiune cu atît mai vie cu cît țara e mai interesată la libera navigație a Dunării; emoțiunea a crescut încă cînd s-a văzut că ziare din Viena declarau fără preget că Dunărea e un fluviu austriac și că ajungeau pînă a pretinde că Austria are dreptul întemeiat și legitim de-a acapara libertatea Dunării de Jos în folosul traficului ei și de-a cîștiga o influență în adevăr dictatorială asupra navigației fluviului. «Austro-Ungaria – zice în privința aceasta memoriul pe care-l aveam înaintea ochilor – pare a urmări de mult scopul acesta. La 1857 ea a dirijat în adevăr un proiect de reglement (7 noiembrie) care s-a iscălit la Viena de cătră patru puteri, dar s-a respins la Paris, la 1858, de cătră puterile unite în conferință. Astăzi nu sîntem decît în fața unei tentative nouă

de înviere a proiectului zădărnicit acum douăzeci și doi de ani. Dacă ea ar izbuti a îngreua vaselor altor națiuni accesul Dunării de Jos, dacă le-ar putea face navigarea mai puțin comodă, supunându-le unor piedeci ce-ar atîna de bunul ei plac, ea ar micșora frecvența vaselor din Occident în apele României și a celorlalți țarmureni. Puțin cîte puțin ea ar sili România îndeosebi de-a-și face esportul produselor agricole pe liniile drumurilor de fier din Austria și Ungaria; ea ar împiedica, prin scumpire, importul în Principate al produselor manufacturale ale Occidentului și ar asigura astfel o consumare răspîndită a produselor industriei proprii. Cîrînd ar cîștiga deci, cu chipul acesta, monopolul absolut pe Dunărea de Jos, pe care astăzi nu-l exercită încă. Acesta nu este însă deloc scopul ce și l-au propus puterile cînd au proclamat libertatea și neutralitatea fluviului”.

De-or fi întemeiate propunerile acestea asupra scopurilor Austriei sau de n-or fi, un lucru e incontestabil, că nimic din Tratatul de la Berlin nu justifică proiectul creării unei comisii de supraveghere în care Austria să exercite un rol precumpănitor, proiect care a dat loc la polemica de care ne ocupăm”.

În siajul lui Kogălniceanu un alt mare istoric, N. Iorga, susține în anul 1913, la Școala de Război, o prelegere pe această temă, publicată apoi sub titlul: *Chestiunea Dunării*.

Sînt puse în lumină ambițiile dunărene, tot mai agresive după 1856, ale Austriei, devenită în 1857 Austro-Ungaria: „Austria, căreia îi conveneau prescripțiile tratatului din Paris, rezervîndu-și să formuleze încă mai bine punctele favorabile pentru dînsa. A așteptat cîțiva ani, pînă s-au isprăvit /.../ toate consecințele păcii din Berlin, pentru ca pe urmă să se înfățișeze cu proiectul său, care ar fi fost moartea noastră, căci Dunărea ar fi devenit un rîu austriac. Era să fie o comisiune la Giurgiu, în care prezidenția perpetuă ar fi avut-o Austro-Ungaria, ca semn de condescendență, iar în comisiune s-ar fi strecurat și delegați ai deosebitelor Puteri, luați din sînul Comisiunii Dunărene /.../. Cînd ești marele vînzător și cumpărător, nimeni nu se gîndește cine e plutașul, ci treci înainte de oricine” (apud G.C.). Totodată demontează argumentele istorice și raționamentele

monarhiei dualiste: „Baza argumentării *ambițiilor Vienei* era de cu totul greșită căci nu era vorba de cine se găsește lîngă apă ci de cine se folosește de o apă. Prin urmare, socoteala nu trebuia făcută geografic, pe malul Dunării, ci economic, pe cursul Dunării” (apud G.C.).

Nu altfel procedează Eminescu, după cum vom vedea mai încolo, în publicistica sa.

Le Nord, cu o obiectivitate pe care rar o mai întîlnim astăzi în presă, apelează la argumentele din Tratatul de la Berlin care nu îndreptățesc pretențiile habsburge: „Art 55 al Tratatului – observă cu mult drept cuvînt memoriul român – n-a prevăzut instituirea unei comisii de felul acesta. Unde a aflat Austria acest principiu? Art. 55 zice simplu că se va elabora un regulament de navigație, de poliție și de supraveghere. Dar el nu ia Comisiei Europene dreptul de-a exercita direct această supraveghere. E dar just de-a atribui unei singure puteri semnatare un drept ce și l-au rezervat toate puterile? Art. 55 nu zice nimic nici despre executarea acestui regulament; deci executarea nu poate fi încredințată, conform uzului general stabilit în asemenea materii, decît statelor țarmurene, pe cînd Comisia Europeană va păstra dreptul de-a veghea ca executarea să fie leală și în conformitate cu reglementul adoptat. Memoriul propune dar de-a se rezolva chestiunea pe următoarele baze: 1. Reglementele de navigație, de poliție și de supraveghere cată să fie elaborate și votate de către Comisia Europeană, cu Serbia, România și Bulgaria; 2. Executarea acestor reglemente va fi încredințată fiecăruia din statele țarmurene întru cît îl privesc; 3. Comisia internațională din Galați va supraveghea această executare în conformitate cu reglementele.

Nu se poate tăgădui că această soluție n-ar fi răspunzînd cu mult mai exact decît proiectul austriac nu numai articolului 55 al Tratatului din Berlin, dar și tuturor hotărîrilor internaționale cîte s-au luat, de la 1856 încoace, în privirea navigației Dunării”.

Și tot în foaia citată se combat aserțiunile presei interesate în susținerea pretențiilor vieneze: „Ziarul *Le Parlement* recunoaște că plîngerile ridicate prin memorandumul român în contra propunerilor austro-ungare sînt întemeiate; socoate însă că

combinația sugerată în acea scriere nu ține în desul seamă de interesele economice ale Austro-Ungariei, căci – zice ziarul – cine-i cuminte nu poate cere de la cabinetul din Viena de-a se dezinteresa într-un mod absolut de tot dreptul de control asupra navigației Dunării de din josul Porților de Fier. *Le Parlement* pierde din vedere că acest drept de control Austria îl va exercita ca membră în Comisia Europeană, căreia-i va fi rezervat controlul suprem asupra executării reglementelor. Îndealtmîntrelea nu putem repeta în desul că acest sistem e chiar acela pe care plenipotențiarilor austro-ungari înșiși l-au pus înaintea în Congresul de la Berlin, ceea ce dovedește că el apără îndeajuns interesele Austro-Ungariei”.

La începutul următorului an, pe 4 ianuarie 1881, Eminescu revine asupra *Chestiunii Dunării*, citînd din *Correspondența politică* în care este blamată atitudinea României în contra pretențiilor monarhiei dualiste, iar opoziția este acuzată că profită de această chestiune spre a schimba Guvernul. Se vede că Europa și atunci, precum astăzi, ne cercetează: „Această politică a României, zice numita foaie, își are baza în cestiunile interioare. De cîteva luni opozițiunea caută să răstoarne guvernul cu orice preț. Nici o altă cestiune nu era mai bine venită ca a Dunării. *Dunărea română este a românilor; România dorește influența Europei, niciodată însă pe cea a unei singure puteri mari* – niște asemenea fraze au totdeauna un farmec pentru inimile *patriotice* și în acest sens presa a amestecat opiniunea publică, încît guvernul român a crezut de cuviință a face mai mult decît presa declarînd printr-un organ oficios că va persista în opoziția sa contra opiniunii tuturor celorlalte puteri, împiedecînd printr-o rezistență pasivă d-a se realiza vreo combinațiune neplăcută lui. Prin aceasta – observă foaia vieneză – România a ajuns în punctul de-a sta în opoziție față cu întreaga Europă. Într-adevăr, cei din București nici n-au învățat, nici n-au uitat nimic. Ei se poartă ca și cum ar fi și astăzi sub garanția marilor puteri și uită că o Românie independentă cată să suporte toate consecințele politice sale”.

Aminteam, prin comparație, cum era reglementat prin Tratatul regimul Rinului față de al

Dunării, ultima plasată în 1856 sub înalte auspicii europene printr-un *tratat încheiat*, consemnează Gheorghe Cliveti în cartea sa, *de Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Imperiul Otoman, admis, acesta din urmă*, „la avantajele dreptului public și ale concertului european”. Numai că, deși negociat și parafat sub auspiciile marii politici europene, *tratatul din 30 martie 1856 de la Paris consacra „o nouă ordine”, dar numai pentru arealul așa-numitei „chestiuni orientale”*.

Peste cîteva rînduri istoricul evidențiază diferența de tratament al celor două căi navigabile, punînd totodată în lumină o situație ce se perpetuează pînă la izbucnirea primei conflagrații mondiale: „Prevalența rațiunilor europene față de competențele statelor riverane Dunării, la 1856, n-ar putea răzbate altcumva decît dintr-o lectură excedînd-o cu mult pe cea ținîndu-se strict de *firul* clauzelor tratatului de la Paris. Clauzele privind caracterul temporar al *comisiei europene la gurile fluviului și permanența comisiei riveranilor* n-au rezistat *probei timpului*. Acelei probe avea să i se plieze, din contră, o permanentizare, pînă cel puțin spre 1914, a Comisiei Europene, în alcătuirea ei de la 1856, completată la 1878 cu România. Numai pe *firul* acelor clauze de tratat a și fost cam de neobservat, *în epocă*, chiar și la ocazia *dosarului românesc de la 1878-1883*, o anumită *lipsă de text* din marele act diplomatic de la 1856, anevoie *ascunsă* de măsura îndepărtării Rusiei *de la Gurile Dunării*”.

În numărul pe 25-26 mai 1881 al *Timbului*, redactorul șef al foii conservatoare comentează în *Vineri, senatul s-a ocupat...*, discuțiile provocate de Petru Grădișteanu prin interpelarea sa în Senat asupra chestiunii Dunării. Prilej pentru foaia guvernamentală, *Românul*, să afirme că opoziția, prin declarația lui Theodor Rosetti, că *are încredere în guvern*. Neîncrezător, Eminescu apelează la *darea de seamă amănunțită a ședinței* pentru a demonta această aserțiune. V. Boerescu, fost ministru de externe, expune pe larg, ca răspuns la interpelare, demersurile asupra chestiunii dunărene, cu circularele confidentiale expediate reprezentanților români din străinătate

în 26 februarie și 1 martie 1881, prin care erau instruiți în ce mod și în ce condiții guvernul român ar concede înființarea Comisiei Mixte speciale sub președinția Austriei.

Dum. Brătianu, aflat la cîrma noului Guvern, avînd totodată și portofoliul Externelor, asigură Senatul că predecesorul său, V. Boerescu, nu a luat *nici un angajament propriu-zis de a primi și noi Comisiunea Mixtă*. Dar că încă nu-i momentul să *declaram acum că nu primim Comisiunea Mixtă nici sub rezervele și condițiile care ar pune-o în imposibilitate de a jigni vreodată interesele noastre*.

Intervenția lui Theodor Rosetti este redată *in extenso*, din care nu reiese că și-ar fi afirmat *expressis verbis* încrederea opoziției în guvern.

Ultima frază din articol redă întocmai maniera de tratare a chestiunii la acel moment: „În urma altor explicații date de d. Ion Brătianu și V. Boerescu, din care rezultă că guvernul trecut nu a luat angajamente formale în chestiunea Dunării, dar a legitimat speranțele de aranjare a chestiunii așa cum le formulau unele puteri interesate la înființarea Comisiei Mixte, și după o apologie fierbinte făcută de d. Petre Grădișteanu d-lui I. Brătianu, Senatul a trecut curat și simplu la ordinea zilei, deși dorința categorică a d-lui președinte al Consiliului și ministru de externe era de a căpăta un vot de încredere”.

De interes este menționarea schimbărilor politice ce au avut loc de la înființarea Comisiei Europene în 1856 și după prelungirea cu încă cinci ani a mandatului ei, pînă în 1871: „Pe întregul curs al Dunării, consemnează Gheorghe Cliveti, aveau să survină transformări politico-statale, cu impact și asupra navigației fluviale, asupra «chestiunii de interes special», aici. în consecința înfrîngerii ei în războiul de la 1866. Austria a fost eliminată din Confederația Germaniei, a cărei reorganizare urma să fie orientată de Prusia spre unificare național-statală, și s-a văzut nevoită să-și afle «salvarea» ca imperiu sub regimul dualist, «pactizat» cu Ungaria, ceea ce a presupus afirmarea unui nou centru de mare presiune asupra Dunării Superioare și Inferioare, centru de «vocație naționalistă», la Budapesta, pe lângă cel tradițional, «de comerț și

de navigație», de la Viena. Triumful politicii faptului împlinit la București, prin «venirea» lui Carol de Hohenzollern la tronul Principatelor Unite/ României a avut semnificația unui act consacrat de suzeranitate, «cenzurat» anevoie de puterile garante. Sîrbii aspirau, de asemenea, la deplină suzeranitate, iar bulgarii la a-și pune bazele ființei statale autonome”.

Totodată Bismark, cancelarul Germaniei, era un susținător extrem de binevoitor al pactului austro-ungar asupra Dunării inferioare.

După discuțiile din Senat și Camera deputaților se continuă dezbaterile asupra chestiunii dunărene. Între cei care au luat cuvîntul, după cum îi prezintă gazetarul de la *Timpul* în numărul din 28 mai 1881, sub titlul: *Ieri Camera s-a ocupat...* este și N. Ionescu, care *dezoltă mai întîi argumentele sale d-sale că în chestiunea dunăreană este un interes european și că astfel orice creațiune se va face la Dunăre trebuie să aibă un caracter internațional desăvîrșit. Oratorul apoi constată că interesele noastre constituționale sînt de acord cu interesele comerciale și cu cele politice. D. Ionescu crede că Adunarea trebuie să ceară, prin o adresă la M. Sa, ca M. Sa să dea o direcțiune guvernului său pentru a susține în Comisiunea Europeană drepturile României de a stabili regimul liberei navigațiuni pe Dunăre prin o convențiune internațională. Căci în aceasta s-ar vedea mai mult garantată România decît în orice altă stipulațiune ce ar emana de la Comisiunea Europeană, care n-are în atribuțiunea ei de a face creațiuni de jurisdicțiune. De aceea d. Ionescu crede că ceea ce Adunarea are de făcut este să se adreseze la M. Sa în sensul de a asigura României interesele sale la Dunăre și a face ca opiniunile manifestate în Adunare în privința drepturilor țării în chestiunea Dunării să fie traduse în fapte de către consilierii M. Sale.*

Dumitru Brătianu, șeful Guvernului și ministru de externe, solicită încrederea Adunării, pe care n-a obținut-o în urmă cu cîteva zile în Senat; aici s-a trecut direct la ordinea de zi fără a lua seama la apelul acestuia. Context în care, *declară*, cum consemnează ziaristul, *de astă dată că orice moțiune, fie oricum, o respinge, considerînd-o ca un vot de neîncredere; d-sa dar cere trecerea curat*

și simplu la ordinea zilei. D. C.A. Rosetti trage sfo-
rile d-sale, ele însă fiind, cum se știe, cam prea
tocite, votul cerut este obținut numai cu două votu-
ri peste majoritatea reglementară, adică minimă.

Pe drumul de recunoaștere al independenței,
inclusiv de accedea la titlul de Regat, România va
resimți profund influența ambițiilor și intereselor
ruse și austro-ungare asupra Dunării.

În *Discuțiunea chestiunii dunărene...* (*Timpul*,
30 mai 1881) Eminescu se arată încrezător, după
discuțiunile asupra chestiunii în Adunări și pe
temeiul protocoalelor Comisiei Europene că
drepturile noastre nu vor fi încălcate: „Claritatea
revărsată asupra actelor marelui om de stat e bine-
făcătoare și, dacă nu ne-am teme ca totul să nu fie
decît o comedie și ca noul cabinet, ieșit din sînul
aceleiași majorități parlamentare, să nu fi făcînd
decît opoziție aparentă actelor și promisiunilor
cabinetului demisionat, am putea spera că nu prea
tîrziu s-a făcut lumină, că guvernele regelui vor
putea încă reveni cu succes asupra celor compro-
mise de guvernul principelui”.

Relevă totodată că păstrarea în litera Tratatului
de la Berlin este calea de opunere în contra
presiunilor celor două mari puteri în problema
marelui fluviu: „În adevăr numai interesarea tutu-
ror puterilor apusene pentru libertatea absolută de
navigațiune este mijlocul de-a înlătura pînă la un
punct oarecare rivalitatea politică și economică ce
există de atîta timp între două mari puteri, Rusia și
Austro-Ungaria, atît pe țarmurile Dunării cît și în
privirea dezvoltării ulterioare a raporturilor dintre
popoarele balcanice. A admite preponderența
uneia din ele înseamnă din capul locului a atinge
susceptibilitatea celeilalte și a da raporturilor paci-
fice și normale de pînă acum un caracter de tensi-
une care, într-un moment dat, ar fi mult mai pericu-
los pentru micile state de la Dunăre decît pentru
acei vecini care, aproape egali în putere și impor-
tanță politică, ar afla poate la urmă mijlocul de-a
și acorda interesele în detrimentul existenței pro-
aspetelor formațiuni de state de pe malurile
Dunării. Ținîndu-se însă pururea viu interesul
puterilor apusene atît pentru libertatea navigațiunii
Dunării cît și pentru existența statelor riverane,
amîndouă puterile mari, care prin apropierea lor
tind a avea un cerc de influență legitimă în

Orientul Europei, ar găsi în cooperarea pairilor lor
o garanție îndestulă pentru menținerea influenței
lor actuale, iar statele țarmurene un sprijin în
contra lărgirii din cale afară a acelor influențe”.

Viziunea politică echilibrată a poetului, care
vede în urmarea Tratatului de la Berlin și
armonizarea intereselor marilor puteri, inclusiv a
celor cu tendițe de predominare prezente în două
laturi la Răsăritul Europei, era una cu îndreptățire
de urmat. Fapt posibil pentru mici state riverane la
Dunărea inferioară, în *momentul în care vor renu-
nța de-a face politică pe picior mare și se vor
mulțumi cu dezvoltarea ce le-o acordă dreptul
public pozitiv, stipulat prin tractatele europene.*

Recunoașterea regalității, a ridicării la rang de
Regat a României se cere scump plătită. Nu altfel,
se pare, s-a întîmplat cînd am intrat în NATO și
apoi în U.E.

Realitate comentată pe măsura gravității ei, de
ziaristul de la foaia conservatoare, în *Timpul*, din 3
iunie 1881, în paginile de sub titlul: *A intrat
vulpea-n sac...* „Regalitatea putea fi proclamată de
țară, e foarte adevărat, căci liberă e orice țară
neatîmătată de a-și pune titlul pe care-l găsește mai
potrivit cu poziția ei; dar libere rămîn pe de altă
parte toate țările neatîmătate de-a recunoaște sau nu
acest titlu. Cele mai multe din puterile Apusului,
avînd interese de-o importanță secundară pe
malurile Dunării și vîzînd în erigerea României în
regat o garanție de pace mai mult prin înlăturarea
secularei rivalități dintre două mari puteri, s-ar fi
grăbit cu bucurie a recunoaște micului popor de
rasă latină poziția ce o cereau oamenii lui de stat
ca ceva necesar pentru dezvoltarea lui. Alte puteri
însă care aveau interese economice și politice la
Dunăre de-o ordine superioară, vîzînd prețul mare
ce d-nii Brătianu – Boerescu puneau pe regalitate,
au crezut a putea cere o compensație pentru
recunoașterea ei: preponderența pe Dunăre. Am
reprodus după ziarele din Viena formula ce se
dădea acestei exigențe *Recunoașterea regalității
plătește cît un anteproiect austriac*”.

Înainte încoronării, inclusiv din declarațiile
parlamentare a rezultat că fostul ministru de
externe V. Boerescu a recunoscut ca îndreptățită
înființarea Comisiei Mixte, sub președinția
Austriei, contrar prevederilor Tratatului de la

Berlin.

Situație condamnată de Eminescu: „Lucrul mergea atât de departe încât în Comisia Europeană din Galați delegatul Austriei a dat o dezmințire formală delegatului României și celui al Bulgariei, spunându-le verde să nu se *prefacă* că se opun creării unei asemenea comisii, căci delegatul Austriei știe că guvernele acestor doi d-ni au luat deja angajamente în privirea aceasta. Iată în ce poziție falsă era pus colonelul Pencovici în Comisia Europeană”.

Pencovici era reprezentantul României în Comisia Europeană (n.n.).

Interesante sînt manevrele guvernărilor care, prin diversiune și în a-și acoperi acceptul dat Austriei pentru Comisia Mixtă, încep prin a condamna corupția, la care, în fond erau și ei parte. Ion Brătianu, ne spune ziaristul, *declară la Parlament și în conventiculele de la Herdan că nu mai poate merge c-un partid care fură, spre a nu mai întrebuița eufemisme. Fratele său, venit din Constantinopole spre a-l înlocui, face declarații analoge în Cameră: „Hoții la pușcărie, speculații intereselor publice la carantină; nu mai sînt oameni cinstiți în țara aceasta, dar îi vom corige noi prin articolele respective ale Codului Penal!” Asta în plin Parlament, în cel dintîi discurs al primului cabinet regal, menit a fi reprodus pînă și în telegramele ziarelor europene.*

Situație ce ne este cunoscută pe viu, și astăzi cînd am preluat președinția U.E. În loc să ne rezolvăm acasă problemele, ne reclamăm la Înalta Poartă de la Bruxelles, timp în care corupția se află, în continuare, în Țară, la mare cinste.

Și comedia nu se oprește, cînd vine la ordinea zilei chestiunea Dunării: „Din documente diplomatice se constată că guvernul trecut a compromis chestiunea prin concesii pripite; că, pledînd numai cu jumătate gură în privirea aceasta, ca unul ce făcuse deja promisiuni, a inspirat dezgust puterilor apusene, care la început erau plecate a face din libertatea absolută de navigațiune o cauză a lor; că puterile apusene, văzînd duplicitatea guvernului român, au înclinat a da dreptate exigențelor Austriei, părăsind pe statul mic ce se încerca a le amăgi și a le compromite vaza”. (M.E.)

Membrii din Guvern și Parlament ai partidului dominant, partidul roșilor, își aruncă reciproc acuze grave, de la hoții la trădare, fără o clipă a renunța la putere.

Cu acest prilej constată Eminescu, *nouă însă ni s-a dat pentru întîia oară ocazia de-a măsura într-un moment de tensiune reciprocă abisul de corupție al partidului dominant, pe care fostul ministru-prezident îl acoperea cu perdeaua numelui său; am auzit pronunțîndu-se de chiar ai lor sentința de maturitate pentru marea Academie de la Văcărești. Pe de altă parte șefii majorității au confirmat ceea ce Iancu Negură zicea despre guvernele roșii în genere: „La putere fiind, conspiră cu străinii contra țării!”.*

Stroussberg, Livadia, Basarabia, art. 7, răscumpărarea și în fine Dunărea, iată un lanț întreg de interese din cele mai vitale ale țării care se sacrificau numai pentru ca roșii să vie sau să rămînă la putere. Ei nu se pot despărți unii de alții, căci nu sînt numai amici politici, ci complici, și complicitatea lor la crime ordinare ca și la crime de stat îi cimentează împreună pentru de-a pururea.

Și cîte complicități nu ne-au oferit ultimele trei decenii de guvernare postdecembristă, care au costat Țara milioane și i-au îmbogățit peste măsură pe cei de la conducere, fără a fi real pedepsiți și fără a le fi confiscate averile cumulate și de nejustificat.

„Care parlament din lume, se întrebă ziaristul și cu îndreptățire ne putem uimi și noi astăzi pe aceeași temă, ar fi îngăduit în adevăr ca președintele Consiliului să-i spuie: *Hoții la pușcărie, precupeții intereselor publice la carantină! Nu mai sînt oameni onești în țara aceasta? Ei bine, Parlamentul acesta au îngăduit-o pentru că fapte de notorietate publică le închidea gura, pentru că mulți, foarte mulți din membrii majorității ziceau în fundul inimii în acel moment: Pater, peccavi!”*

Actele de bunăvoință ale României preocupată de recunoașterea independenței, precum acordarea de către guvernul I.C. Brătianu al statutului de *porto-franco*, începînd cu 1 martie 1879, portului Sulina, nu au fost luate *de facto* în considerare de marile puteri.

Realitate subliniată de istoricul ieșean: „Nu prea era loc însă pentru îndrăzneală, în politica dunăreană a României, atît timp cît la București se făcea serios resimțită înăsprirea pozițiilor unor mari puteri, a. Germaniei, cu deosebire, asupra recunoașterii independenței Principatului. Relațiile româno-ruse străbateau o fază a agravării, prezentînd riscul conflictului armat în chestiunea Arab-Tabiei. Germania, solidară cu Franța și Marea Britanie în chestiunea revizuirii articolului VII din Constituția României, a ținut să pluseze drastic asupra condițiilor recunoașterii independenței, cărora le-a atașat, fie și cu titlu de interese ori drepturi particulare ale acționarilor germani, și pe cea a răscumpărării de statul român a căilor ferate și așa grevate încă de pe la 1870, de falimentul concesiunii Strausberg. Amenințarea profesată în vara 1879 de însuși Bismarck, cu o conferință internațională la Viena, pentru a impune României, inclusiv printr-o eventuală reconsiderare a unor drepturi ale Porții Otomane, satisfacerea integrală a condițiilor recunoașterii independenței, s-a repercutat momentan destul de sever asupra politicii principelui Carol și a miniștrilor săi. Negocierile directe cu partea germană pe tema căilor ferate și impulsivitatea procedurilor constituționale în privința revizuirii amintitului articol din legea fundamentală a Principatului au mai disipat norii ce întunecau orizontul politicii suverane românești”.

Contextul european din a doua jumătate a secolului XIX este analizat minuțios de istoric, cu trimitere la cele două mari puteri care ne flancau.

Viena pretindea cu sporită insistență, subliniază Gheorghe Cliveti, că de dispoziția „părții române” de a admite prevalența intereselor austro-ungare, mai strîns spus, a competențelor Comisiei Mixte prezidate de delegatul imperial și regal, asupra Dunării de la Porțile de Fier la Galați, depindea recunoașterea de Dubla Monarhie a dreptului principelui Carol de a-si lua titlul de rege.

Chestiunile deszbătute cu acribie de istoric, cu privire la situația dunăreană, în temeiul unei cuprinzătoare documentații, dezvăluie la citirea articolelor publicate de Eminescu asupra acestei

problematici, cît de bine și de exact era informat, mai ales, după cum rezultă, din presa internațională și telegramele de presă surprinzător de corecte și obiective. Media la acea vreme era cu mult mai transparentă. Cu greu astăzi am putea avea acces la informații vitale și la zi asupra unor chestiuni cu osebire a celor care ne privesc direct pe noi.

Dînd mai la vale... (Timpul, 6-7 iulie 1881) rezumă discuțiile purtate în ultimele două întâlniri ale Comisiei Europene a Dunării, în care, în cea de pe 18 iunie 1881 s-a dezbătut dreptul de apel al Comisiei Mixte către Comisia Europeană.

Comentate sînt propunerile delegatului francez C. Barrère asupra modului de a vota a viitoarei Comisii Mixte cît și a dreptului de recurs: „În privirea întîia delegatul Franței crede că chestiunile în discuție trebuiesc deosebite în chestiuni de fond și chestiuni de formă. Cele de fond trebuiesc hotărîte cu unanimitate; cele de-al doilea, stipulate prin art. 12 al Reglementului intern al Comisiunii Dunărene să se hotărască cu simplă majoritate. În privirea dreptului de recurs, delegatul francez regretă că pîn-acum nu s-a stabilit o unitate de vederi între delegatul Austriei și cel al Angliei”.

Pe rînd iau cuvîntul și delegații marilor puteri reprezentate în Comisia Europeană.

Ultima ședință, care se desfășoară pe 21 iunie 1881, între altele, votează articolului 11, conform căruia întinderea Dunării dintre Galați și Porțile de Fier se împarte în patru secții: Secția I, de 110 kilometri, merge de la Porțile de Fier pînă la gura rîului Timok și e administrată de un subinspector numit după propunerea Serbiei. A doua secție merge pîn' la Nicopole, e de 245 kilometri, și are un subinspector român. A treia și a patra secție sînt administrate de subinspectorii bulgari și ajung pînă la Silistra, respective pînă la Galați, avînd 213 și 224 kilometri.

Divizarea asupra căreia se apleacă și istoricul ieșean, subliniind pledoaria delegatului român, colonelul Pencovici, care atenționează că «pe toate fluviile comune, pe toate cele care traversează teritoriile statelor reprezentate în Comisia Europeană, atribuțiile riveranilor au fost respectate», ceea ce se cuvenea și «la Dunărea

supusă discuțiilor», sub egida forului de la Galați, dar și prin considerarea dreptului fiecărui stat riveran de a-și desemna inspectori și de a aplica regulamente «pentru întinderea țărmlui său fluvial»; s-a făcut, astfel, loc comparației între Dunăre și alte fluviu internaționale, între Dunăre și Rin, mai ales (apud G.C.).

Bineînțeles, delegatul Germaniei, atenționează Gheorghe Cliveti refuză orice comparație între Rin și Dunăre, între regimurile lor „esențialmente diferite”.

În finalul comentariului său, Eminescu este dezamăgit asupra rezultatelor, dar și rușinat de o anume decizie: „După repărțirea deosebitelor voturi ale Comisiei și după mulțimea de rezerve ridicate de membri, chestiunea regulării navigațiunii Dunării pare departe de soluțiunea ei. Ceea ce ne miră e: cum în administrarea navigațiunii România va avea un singur subinspector și Bulgaria doi. Poate că foile guvernamentale vor ști a ne explica importanța pe care Comisia Europeană o dă administrației vecine pe Dunăre”.

Cum rezultă din rîndurile găzduite pe 12 iulie 1881, de foaia conservatoare, *Colonelul Siborne...*, cabinetul vienez vine să dezmințea că ar lucra în contra prelungirii mandatului Comisiei ca astfel prerogativele ei să fie preluate de Comisia Mixtă aflată sub directa ei influență. Răspunsul prin care sînt dezmințite intențiile austriece ce le acuza colonelul Siborne, delegatul Angliei se încheie într-o notă amenințătoare: „După art. LIV al Tractatului de la Berlin puterile vor avea să se înțeleagă în curînd asupra prelungirii mandatului Comisiei Europene. O asemenea înțelegere cată firește să fie unanimă și opunerea unei singure puteri poate fi, în situația actuală, de un efect hotărîtor. Posibilitatea de a pune piedici existenței ulterioare a Comisiei Europene este dată: sperăm însă că cestiunea se va limpezi astfel încît nici o putere să nu fie silită a uza de această posibilitate”.

Cerința a unanimității de actualitate la Uniunea Europeană; e suficient să trîmitem la Spațiul Schengen.

I.C. Brătianu (după ce își depusese mandatul, pe 5/17 aprilie 1881), la interpelarea lui Th. Rosetti, intervine în Senat printr-un discurs foarte diplomatic: „Chestiunea Dunării este foarte

complicată și greu de pătruns, și dovadă despre aceasta este că chiar Puterile cele mari nu i-au dat pînă acum o soluțiune definitivă, ba chiar unele nici pînă astăzi nu s-au pronunțat, iar altele, deși s-au pronunțat, <...> pînă acum și-au modificat de 3, 4 ori opiniunile.

Și-au zis dar Puterile: cum să lăsăm noi fluviul, care este al lumii întregi? Zic fluviul ca drum internațional, fiindcă teritoriul este al nostru, așa cum proprietarii riverani ai unui rîu care trece peste mai multe proprietăți au dreptul de pescuire, dar, gîrla este a tuturor. S-a zis dar că fluviul care s-a declarat de trei congrese de fluviu internațional european, că această cale <...>, care este a tuturor, ca o cale de comunicare, dar ca teritoriu este al nostru și sîntem suverani, nu poate fi lăsată în paza Bulgariei și chiar a României <...>. De aceea toate Puterile au fost ca să primească Austria în comisiunea mixtă de aplicare a regulamentului de supraveghere a poliției fluviale a Dunării...

Am declarat și vom declara totdeauna că vom fi cei dintîi și că vom rămîne cei din urmă pentru apărarea libertății Dunărei; <...> Dunărea este organul nostru de respirație, de viață; Dunărea este <cea> care a păstrat de secolii bărbăția noastră; cînd Dunărea a fost închisă, noi am vegetat, am fost ca niște iloți; cînd însă Dunărea a fost deschisă, noi am trăit și am fost puși în posibilitate de a prospera” (apud G.C.).

Un discurs politicianist, care în fond nu angaja cu nimic, dînd impresia totodată de mare patriot.

Chestiune comentată și de Eminescu (*Timpul*, 14 octombrie 1881) în *D-nii Brătianu-Boerescu au compromis...* Cei doi sînt acuzați că au compromis chestiunea Dunării prin făgăduințele ce-au apucat a le face pe nimic monarhiei austro-ungare. Dacă n-au angajat țara, au angajat însă desigur ministerul și partidul, încît orice pas pe care ar voi să-l facă îndărăt e sterilizat prin cele ce-au apucat a făgădui. Acestea le-au făcut d-lor fie din ineptie ori scurtă vedere, fie din rea-credință, deși chestiunea se prezenta curată și explicită, fără nici o bătaie de cap, din însuși textul actului internațional care regulează soarta Dunării. În Tractatul de la Berlin nu e prevăzută Comisia Mixtă: Austro-Ungaria nu e stat țărmean; nu are ce căuta la

Dunărea de Jos, nici în prezidiul permanent, nici chiar delegînd un membru într-o comisie de țăr-mureni ce n-o privește, nemaivorbind de votul preponderent.

Pretențiile invocate de dubla monarhie, de la interesele asupra Dunării de Jos, la faptul că în Comisia Mixtă în afara ei, care este o mare putere, ceilalți membri aparțin unor state mici, nu sînt în chestie: „Noi credem că, întrucît e o chestie de bună-cuviință de-a da locul întîi celui mai mare, totul se reduce la considerațiuni de formă, fără nici un efect determinant asupra fondului lucrului. Demnitatea și mărimea de rang a unui stat nu poate influența nicidecum dreptul statelor mai mici în chestiunea Dunării. Preferințe, onori, titlatură, toate acestea nu constituie... un *drept*” (M.E.).

Este o firească punere la punct, administrată cu eleganță de poet. Se întrebă ce a făcut guvernul, implicit V. Boerescu, ministru de externe: „A promis, ba direct, ba indirect, ba pe sub mîină, ba pe față. Prin aceste promisiuni a modificat cu totul punctul de plecare al Comisiei Europene din Galați, a mutat chestiunea de pe terenul dreptului pe acela al concesiilor. Se știe însă ce va să zică a da degetul mic celui mare; el îți va lua mîina întregă.

Silit de opozițiune de a-și arăta arama și de-a nu sta în două luntre deodată, guvernul eliminează din cabinet obrazul subțire de Brașov al d-lui Boerescu și revine la punctul nostru de vedere, la acela al dreptului cert, pozitiv, precum rezultă din articolele Tractatului de la Berlin.

Dar punctul de vedere pe care-l ocupă astăzi e compromis deja prin fîgăduințele și concesiunile puse în perspectivă. Unele din puteri credeau că rezistența României e numai o rezistență de comedie, *pro forma*; altele – atrase pe acest teren al concesiilor – au început a face propuneri mediatoare; toate discutau chestiuni pe care nu erau chemate a le discuta, de vreme ce nu sînt prevăzute în Tractatul de la Berlin, nici sînt de competența Comisiei Europene.

Guvernul ar trebui să înțeleagă un lucru – că e angajat în chestiune și incapabil de a-i da o soluțiune. D. Ion Brătianu a intrat pînă-n brîu în mlaștina promisiunilor, d. Boerescu intrase pîn-n gît. Ei nu mai pot ieși de-acolo; terenul pe care le-a călcat piciorul a fost mlăștinos, nesolid”.

Trecerea de pe temeiul dreptului pe cel al concesiilor a avut, precum precizează Gheorghe Cliviti, nu doar dorința de a „rămîne la putere” de astă-dată cu „prețul Dunării”, ci și înduplecarea marilor puteri în a recunoaște ridicarea la rang de Regat a Țării.

Ziaristul acuză, totuși, nu fără temei, că *rămînerea la putere a acestor oameni devine, zi cu zi, o afacere de precupețire de hotară. Precupeții Basarabiei se pregătesc a precupeți azi Dunărea, mîine cine știe ce parte a Moldovii ori a Țării Românești.*

Visul monarhiei dualiste era să împlinească *legenda Dunării de fluviu German.*

În numărul din 18 octombrie 1881 al foii diriguite de Eminescu, citim articolul: „*Le Resignement parisien!... scrie...*”. Aici se citează viziunea foii guvernamentale *Românul*, pentru care Comisia Europeană a Dunării se păstrează în litera Tratatului de la Berlin și nicicum nu se pune problema preponderenței unui singur comisar, ci toți riveranii sînt egali în drepturi.

Ziarul francez, după citarea aserițiunilor din *Românul*, concluzionează cu echilibru și obiectivitate: „Situția României e dificilă pentru că Austro-Ungaria dă o importanță capitală propriei sale dominațiuni pe Dunărea de Jos. Ea e susținută de Germania în pretențiunile ei. Rusia e firește opusă estensiunii Austriei asupra Dunării de Jos. În privirea aceasta Englitera este, deși pentru alte cuvinte, deosebite, tot de părerea Rusiei. Totul atîrnă la urma urmelor de rezoluția ce vor lua în definitiv Franța și Italia. Franța, într-un sentiment escesiv de conciliere, a propus un proiect care, fără a acorda Împărăției austro-ungare tot ce ea cerea, e considerat totuși de către români ca o propunere ce sacrifică interesele lor esențiale. Italia, care în atîtea împrejurări a arătat cea mai simpatică bunăvoință pentru România, a înclinat în partea Austriei în timpul din urmă. Nu e probabil ca, după întîlnirea regelui Italiei cu împăratul Francisc Iosif la Viena, această înclinare a Italiei să scază; ea va crește din contra.

Va fi dureros ca România, într-o chestiune de care atîrnă dezvoltarea ei economică, să fie părăsită de către Occident, ea care-i o parte a Occidentului la porțile Orientului.

Am voi să credem că Occidentul întreg va înțelege în sfârșit că, pe Dunăre, interesele României sînt ale Occidentului însuși”.

Rezultă, cum apreciază Eminescu, că chestiunea Dunării stă rău în contextul european al momentului. Și vinovată este politica duplicitară, prin care V. Boerescu a fost autorizat să facă unele promisiuni în favoarea imperialilor de la Viena, spre paguba României, Austro-Ungaria pregătind inclusiv publicarea documentelor care certifică făgăduințele pozitive ale guvernanților de la București.

În *Bate șeaua...* (*Timpul*, 23 octombrie 1881) Eminescu vituperează presa oficioasă care apelează la diverse subterfugii în a escamota practic cedarea guvernanților în fața pretențiilor vieneze. Se întreabă: „Dar dreaptă, strîmbă, cum o fi, în ce consistă învoiala? Ce se oferă – strîmb ori drept – în schimb pentru dreptul incontestabil al țării? Malul stîng al Dunării de la Porțile de Fier pînă la Galați este fără îndoială al nostru. Navigațiunea Austriei e în adevăr însemnată; dar societatea de navigațiune pe Dunăre are un privilegiu limitat: obligațiunea ei primitivă era de-a da în proprietatea statului clădirile ce le va fi făcut pentru uzul ei timporar pe pămîntul nostru: o companie engleză sau franceză poate intra în drepturile ei, mai tîrziu una română poate.

Ce se oferă în schimb, asta-i întrebarea?

Căci strîmbă de-ar fi învoiala, de s-ar da adică mai puțin ca compensație pentru ceea ce ni se cere, totuși compensație trebuie să existe, căci altfel nu este învoială nici strîmbă, nici dreaptă, ci uzurpațiune pură. Compensația aceasta trebuie – dacă nu alta – să cîntărească cel puțin atît cît pericolul la care ne-am expune în cazul cînd, intrați pe clina concesiilor, am trezi o veche rivalitate în Orient care, prin contrapunerea de azi, e neutralizată pînă la un punct oarecare”.

Eminescu în „*Ungarische Post*” aduce și ea știrea... (*Timpul*, 5 nov. 1881) citează din foaia maghiară următoarele: „După ce agitația în cestiunea dunăreană a ajuns atît de departe încît înființarea Comisiei de riverani nu se poate susține înaintea nici unei Camere și de vreme ce Brătianu se teme să nu i se aducă aminte făgăduința pe care el și Boerescu au făcut-o la 1880 la Viena, Brătianu

vrea să-și dea demisia pentru a face loc unui ministeriu Rosetti – Cogălniceanu; acest cabinet se va declara descărcat de toate concesiunile cabinetului trecut”.

De unde este vizibil că austro-ungarii sînt îndoșiți că pretextarea neputinței lui I.C. Brătianu de a-și îndeplini făgăduințele este întemeiată: „Puterea vecină n-ar vedea în opunerea Adunării și în schimbarea ministerului decît o comedie bine înscenată de oameni care au făgăduit și care, cu rea-credință, nu voiesc azi a se ține de făgăduință.

O putere mare este însă în stare de-a nu se lăsa amăgită pur și simplu și într-un mod cu totul primitiv de către oamenii de stat ai unei puteri mici. Pe lîngă oamenii conducători ai partidului roșu ea poate insista ca sau să se țină de angajament sau să se retragă”.

Situația putea fi depășită prin alegerea unor noi Camere, cu un nou guvern etc. ce *ar sta cu totul neangajate în fața chestiunii dunărene*: „Tot în cercul discuției intră, se-nțelege, și tratarea ce se aplică conaționalilor noștri de peste munte, care formează aproape jumătatea poporului românesc. Luîndu-se din calea acestui element piedicele artificiale ce se opun dezvoltării lui intelectuale și economice, dîndu-i-se liniștea necesară pentru a se ocupa, precum înclină, cu negoțul și industria, Austria ar înceta de-a fi pentru noi o putere atît de străină precum este astăzi.

Alte tratări se pot face c-un stat cînd am avea a schimba grîul nostru pe obiecte industriale produse de românii învecinați; alta e situația cînd avem a trata cu un stat străin, în care elementul românesc e persecutat și pus în neputința de-a lucra împreună cu noi la opera comună de întregire economică. Nu la cuceriri gîndim, și nici putem gîndi la ele. Dar gîndim la emanciparea materială și morală a poporului românesc de pretutindeni și cînd conaționalii noștri de peste Carpați n-ar fi împiedicați, prin șicane politice ungurești proprii a irita o conștiință cît de blîndă, de- a munci în liniște pentru ei, poate că chestiunea dunăreană nici ar exista”.

Pe lîngă întregirea culturală, Eminescu, în contextul vremii, pleda și pentru întregirea economică a tuturor românilor, în concert european.

„NICI O CARTE NU APARE ÎNTR-UN GHETOU ESTETIC”

Dialog cu ADRIAN DINU RACHIERU

George MOTROC: Domnule Profesor, înainte de toate felicitări pentru publicarea celui de-al doilea volum dintr-o lucrare devenită deja de referință prin primul volum, cartea dvs. – „Romanul politic și pactul ficțional” – una dintre cele mai interesante cărți noi de la Tîrgul de carte Gaudeamus 2018, dar și una dintre puținele sinteze postdecembriste despre romanul politic românesc...! Cum vă explicați un astfel de paradox? Rămîne romanul politic o piatră de încercare sau chiar una de moară și care nu este la îndemîna prea multor istorici literari?

Adrian Dinu RACHIERU: Evident, exagerați. Vă mulțumesc, desigur, dar serialul meu (din care au apărut, deocamdată, la editura Junimea, două volume) este doar o modestă contribuție. Scris, însă, din perspectiva unui mare proiect, *O istorie politică a literaturii române postbelice* care, poate, se va întrupa editorial dacă, vorba lui Preda, timpul va avea răbdare...

Va propun să începem de la o definiție de lucru sau, ca să citez un titlu de capitol din cartea dvs., „Ce (nu) este romanul politic?” Poate fi acesta definit dincolo de subiectivitatea lectorului sau rămîne o umbrelă, chiar o supratemă care se poate regăsi în orice roman autentic scris în perioada regimului comunist?

Sintagmă contestată, lipsită de sens (pentru unii), definită inflaționar, plurivoc, derutant, fie utopic, fie ca formulă romanescă, printre altele, e drept, comercializată, *romanul politic* poate fi acceptat, în sens maximal, drept *roman al condiției umane*. Asistăm, s-a spus, la o „dilatare semantică”. Și Nicolae Manolescu, reamintim, în

Arca lui Noe, nu socotea politicul „doar o temă”, ci îl privea ca *un nou tip de roman*. Așa fiind, prin retroproiecție, examinînd / revizitînd producția romanescă, filtrată estetic, negreșit, vom fi de acord că, în răstimpul istoric cercetat, dar și în „postcomunism”, romanul politic a fost și este un fenomen literar reprezentativ. Altădată, în chingile politicului, răspunzînd comenzilor și redogmatizărilor, s-a dovedit chiar un vehicul ideologic, folosit și ca instrument, în contextul politizării literaturii. Nici viziunea critică nu l-a eliberat de constrîngerile tematice. În interiorul speciei, îmbinînd documentul și ficționalul, acceptînd „limitarea externă” (cf. Mihai Zamfir) ca baraj temporal, romanul politic, ocolind actualitatea, era mai degrabă un roman „istoric”, al trecutului proxim. Cultivînd o rezistență ambiguă, găsind soluții de acomodare, agreeate de regim, în registru evazionist, cu subterfugii abile și „estetism asepticizat” (cf. Paul Cernat).

Cîndva „cel mai la modă”, scotocind, sub pavăza ficționalului, „dedesubturile Istoriei”, *romanul politic* a dovedit, în numele „pozitivării”, doar curaj retrospectiv, răsturnînd stereotipurile realismului socialist. Să observăm că romanul nu se ivește într-un *ghetou estetic*. Presiunea contextului influențează nu doar recepția, ci și creația. Soarta romanului în segmentul postbelic (comunizant), după eflorescența interbelică, e probatorie. Gestul scriptural suporta un șir de restricții (mergînd pînă la autocenzură / cenzura în amonte) și funcționa defulatoriu, prin esopism, „șopîrle” etc., ca un „sistem de supape”. Epidemia romanescă a „obsedantului deceniu” era o producție de „deconspirare”, livrînd jumătăți de adevăr, căutată cu aviditate, prizată de marele

public. Concurentă Istoriei, defrișând spații necercetate, *literatura justițiară* (așa-zisa proză „de curaj”) a consacrat o rețetă, căzînd în schematism: un conformism confortabil și un epigonism productiv, întreținînd – în multe cazuri – o deloc pioasă confuzie: cea care valoriza prompt succesul de piață, eclipsînd literatura înaltă. Or, legile succesului transcend deseori factorul estetic, depinzînd primejdios de fluctuațiile circumstanțelor, de meteorologia politică, îndeosebi. Situația amintește de elogiile umflate ce au însoțit creșterea literaturii noastre „noi”, invalidate ulterior. Deosebirea sînt, însă, flagrante; impunitatea anilor '50 desfigura perioada interbelică, terorismul cultural al dogmatismului învederîndu-se prin relevanța unor studii de patologie literară. Se căuta obsesiv MODELUL, sacralizat prin sancțiunea „centrului”, pus imediat în circulație școlară; presiunea modelului canonic marginaliza valorile ne-canonice, „negative”, fără a supraviețui unui foarte îngust segment temporar, cu mari răsturnări pe harta literaturii, cum lesne se poate constata. Critica timpului a gîndit și ea pe termen scurt, rămînînd documentul unei realități istorice și estetice rapid perisabile.

Pe de altă parte, se poate spune că avem aici și o dovadă în sprijinul tezei că, fără tema obsedantului deceniu, romanul politic își pierde orice consistență, dar și interes din partea publicului?

Evident, o discuție onestă presupune/ impune o înțelegere integrativă a fenomenului literar, cercetînd și „viața externă” a operelor. Fiindcă metabolismul literaturii nu poate fi examinat ca istorie „pură”, în afara contextului ideatic (ideologie, mentalități, tradiții), cu deosebire într-o realitate literară anormală, virusată ideologic. Și în care literatura, devenind o instituție, își arogă, surdinizat, „rosturi compensatoare”, scriitorul fiind un cumular de roluri. Nu doar legile misterioase ale creației, ci însăși comunismul ca epocă încă „misterioasă”, vehiculînd ficțiunii ideologice pînă la a crea acea „suprarealitate”, în termenii lui Alain Besançon, obligă la investigații „arheologice”, reconstituind ambientul politic și descoperind cifra epocii. E adevărat, presiunea

politicului, prin bruij ideologic, tenace, eficace, cu mici pauze (relaxante), a impus replieri; dezvoltîndu-se reactiv, răspunzînd la interdicții, organismul literaturii, productiv, defensiv și inventiv a găsit strategii de supraviețuire, chiar dacă, sesiza Mircea Martin, rolul Puterii (asupra textelor literare) a fost *supralicitat*. Oricum, „dușmanul comun” a consolidat solidaritatea scriitoricească, precară, altminteri. Dar esteticul, observăm, rămîne *o funcție de context*. După furibunda și primitiva ideologizare, sub pecetea maniheismului utopizant, *reintrarea în estetic* a condus, sub presiunea autonomiștilor, la un alt exces, impunînd „valutarea estetică” (cf. Răzvan Voncu). G. Călinescu, admițînd, desigur, rolul criticului ca subiect ordonator în cîmpul axiologic, atrăgea atenția că „o critică estetică pură nu există”.

La un examen retrospectiv, cercetînd mișcarea prozei și seismele prozastice, constatăm că multe titluri, forțînd *miza politică*, s-au bucurat de un imens succes. O percepție corectă ar cere „refacerea contextelor” (recomandare stăruitor invocată și, din păcate, rar urmată), judecînd „la rece” dacă a fost vorba de o primire supraapreciativă, de „abuz” axiologic tacticizat și dacă azi, discreditată, producția romanescă în cauză, „expirată”, trebuie supusă *deratizării*, aruncată la coșul istoriei literare. Iar autorii, tratați persiflator, împinși într-un ritual al iconoclastiei, pentru a face loc noilor veniți. Negreșit, fenomenul revizuirilor intră în normalitatea metabolismului cultural. Din păcate, prestigiul literaturii s-a prăbușit, piața e saturată, existînd chiar – se plîng însuși romancierii – „stocuri toxice”, interesul public a diminuat. În contextul acestui „dezinteres democratic”, mai pot fi recucerți cititorii? În plus, dacă e să-l credem pe N. Manolescu, după 2000 – spunea criticul într-o recentă „panoramă” – nu prea putem vorbi despre „o literatură adevărată”. Exceptînd „supraviețuitorii”, marile nume întîrzie, cultura de piață impune reconfigurarea canonului, standardele se schimbă, *prezenteismul* ne sufocă.

În ceea ce privește reevaluarea critică a literaturii, în special a romanelor scrise în perioada regimului comunist, acesta este un

„proces” literar total și definitiv eșuat sau oricînd posibil de reluat de către o nouă generație de critică literară?

„Fractura” decembristă și faliile generaționiste, întreținînd apetitul belicos și darwinismul cultural, pe suportul unei reale, totuși, continuități (oricît de contestată ar fi), obligă la o *permanentă revalorizare*. Chiar intervalul comunizant poate fi (și trebuie) etapizat; după o primă fază, a realismului socialist, a dogmatismului feroce, a urmat „mica liberalizare” și, apoi, o eșuată autarhie triumfalistă. Poate fi literatura acestei perioade refuzată „în bloc”, integral detestată, suportînd un blam generalizat? Poate fi scrisă istoria ei fără o percepție contextuală? Putem prelua, inerțial, ierarhii osificate sau, acceptînd firesca declasare a valorilor, sinuozițiile recepției, cota fluctuantă, înghesuim în tomberoanele literare, fără necesara „revizitare”, fără puțința unor analize totalizatoare, nume grele altădată, autori culpabilizați, defăimați, retrogradați, „expirați” etc., unii „plecați” dintre noi și uitați? Sînt valori definitiv scufundate? Să nu uităm că, în epocă, meritele unor scriitori importanți, înfrunțînd vitregia circumstanțelor, n-au fost *doar literare*. Că, în comunismul „dinastic”, au „funcționat” două ierarhii, iar „mitul situației ireversibile” părea a bloca orice șansă de primenire/ radicalizare, în condițiile unui regim consolidat pentru „eternitate” (vai, provizorie). În fine, dacă literatura reține textul, nu contextul, opera poate izbăvi omul (credița lui G. Călinescu), făcîndu-i uitate păcatele ideologice și morale? Sau măsluind adevărul biografic? Dintr-o literatură *infectată*, alterată ideologic, supusă dirijismului, cu tematici obsesive, de rază localistă, nu putem alege nimic? Doar „un munte de deșeuri”, doar o gaură neagră ar fi „recolta”? Iar epoca postdecembristă, atomizînd viața culturală, ar fi „momentul zero”, startul unei noi literaturi, aruncînd în neant zestrea, adică scriitorii și cărțile, prilejuind, altădată, o risipă adjectivală?

Așadar, ce rămîne din proza noastră postbelică („sub comunism”)? Unii au recomandat un negaționism paușal, alții, dimpotrivă, preferă un transfer „criogenic”; dacă primii vorbesc despre o literatură integral contaminată, de servilism ideologic și osanalism hipertrofiat, ceilalți invocă

autonomismul estetic, protejînd valorile, chiar dacă însăși subversivitatea, cîtă a fost, s-a „istoricizat” iar refugiul în estetism nu era/ nu putea fi și opozițional. Subterfugiul estetic era, de fapt, o soluție politică; sau parapolitică, după Adrian Marino.

Privind retrospectiv, primul roman politic din perioada postbelică - „Mitreă Cocor”, rămîne un exemplu de pact voluntar sau obligat cu regimul comunist sau o operă în care se poate identifica un anumit subtext salvator esoteric și chiar elemente masonice, așa cum arată, într-un studiu de după 1989 - *Între două porți*, exegeta sadoveniană Tudora Teofana Patrichi?

Nedrept, efortul exegetic al d-nei Tudora Patrichi, răsfrînt, cu subtilități analitice, asupra întregului sadovenian a trezit interes doar prin *cazul Mitreă Cocor*. Ne vom restrînge, și noi, aici, la acest roman, o carte care, în ochii amintitei exegete, „condamnă bolșevismul”! Și face din *Mitreă Cocor* „un înfrînt”. Or, dacă așa stau lucrurile, este evident că *Mitreă Cocor* este un roman politic. Ar fi, însă, limitativ, zice cu îndreptățire d-na Patrichi, să-l considerăm „doar un roman politic”; dar, în primul rînd, subliniem, este un roman politic, chit că, recitîndu-l din perspectiva integralei Sadoveanu, exegeta îi transferă „insertii hermetico-alchimice” și că, folosind „o altă cheie”, are pretenția de a fi identificat „adevăratele resorturi”, convocînd amprenta mitică sau „subtextul esoteric”, cum spuneți. Este un exces care, ignorînd primul strat (adică evidențele), forțînd demonstrația, sondează cu pedanterie informată (poate și cu orgoliul singularității) chestiuni de substrat, ținînd de viziunea sadoveniană, valabile la o lectură *in integrum*, descifrînd hieroglifele lumii. Inclusiv titlul (splendid!) *Între două porți*...

Mitreă Cocor apare ca „o natură luciferică”, ar fi un Mithra demonic; cultul mithraic e deviat, depreciat, întunecat etc., conducînd la „ofilirea elementelor inițiatice”. Cum asistăm la destructurarea lumii vechi, un „paradis în destrămare”, Tudora Patrichi recitește romanul în cheie postmodernă și nu ezită a-l califica drept „postmodern”, înfățișînd „obrazare zoomorfe”.

Încît concluzia vine inevitabil. Că lumea sadoveniană este „prin excelență mitică” nu încapă îndoială, scriitorul simțind nevoia, în propensiunea către Spirit, de a se „cufunda în mitul și sufletul autohton”, sub „oblăduirea vechiului nostru Boerebista”, cum deseori a mărturisit; dar rafinata exegetă e convinsă că acest controversat roman, „o capodoperă”, alături de *Baltagul*, *Creanga de aur*, *Ochi de urs*, intră pe lista selectă a acelor titluri care „îl vor reprezenta în veacul următor”. *Mitrea Cocor*, scrie ferm Tudora Patrichi, răsturnînd toate interpretările, anunță „zorii postmodernismului”.

Ceea ce surprinde cu adevărat la Sadoveanu ar fi tocmai brusca adeziune, suportînd și reproșuri ideologice, după ce dăduse doar cărți „molcome”, evitînd politicul, cum s-a remarcat. Regimul avea nevoie, în efortul de statuare a „clasicismului socialist”, de numele mari, încît *recuperarea clasicilor* devenise o urgență. Atmosfera literară hei-rupistă, productivă, stimulentele consistente îmbiau pe zeloșii oportuniști. Mulți dintre scriitorii „cu trecut”, începeau o nouă carieră, autorescriindu-se. Compromisul revenirii, reintrarea în circuit, tentau și rentau. Profitorii se îngheșuie, articolele și volumele sînt bine stipendiate, comisarii ideologici veghează. Unii aleg tăcerea, nu puțini cunosc „binefacerea” detenției, alții (numeroși) practică un entuziasm politic simulat. Dar cei omologați de regim, girîndu-l, de fapt, își asigură supraviețuirea literară, se bucură de mari onoruri, traversînd „viclenia” evenimentelor (după o sintagmă predistă). Firesc, și Sadoveanu își aduce „obolul”; dar el, deși demofil, va trebui „ajutat”. Intelectualii, constata M. Ralea, sînt „debitori” mulțimilor. Or, urgența sarcinilor din RPR, centrate pe *munca educativă*, vizau – în opinia lui I. Chișinevschi – „reînarmarea” vechii intelectualități și construirea uneia „noi”, odată cu reconfigurarea compoziției de clasă. Se vor găsi mereu scriitori avortoni și condeie obediente, respectînd linia ideologică. Să notăm că însuși Sadoveanu, răspunzînd unei anchete (v. *Unde merge literatura?*, în *Tribuna poporului*, decembrie 1944), constata că „intelectualitatea se dovedește reacționară”. În repetate ocazii, ea manifestă egocentrism, indiferență, oportunism

etc.; încît, suspiciunea și vigilența copoilor ideologici sînt de înțeles în efortul de reeducare, reexaminînd rolul intelectualilor și angajarea lor politică. M. Sadoveanu intra, categoric, în acel prim val al intelectualilor coabitînd cu noua putere. Obediența era o practică des întîlnită, chiar pentru mari nume, în relațiile cu Puterea. Să invocăm doar, în cazul lui Sadoveanu, „tămîierea” lui Carol al II-lea (vezi *RFR*, 1940), ceea ce probează o condamabilă continuare a encomionului, firește, în alt registru și cu alt stăpîn. Operele noi, pe „linie”, dovedesc, însă, o precaritate a elementului reflexiv, eșuînd în tezism. Roman ratat, *Mitrea Cocor* a făcut furori în epocă; Sadoveanu semnase pactul cu noua putere și, firește, se va bucura de toate onorurile, culminînd cu *Premiul Lenin pentru pace* (1961).

Amintiți în cartea dvs. și de „o paternitate dubioasă” (p. 29) a acestui roman sadovenian... Considerați că într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat o astfel de chestiune mai poate fi pe deplin lămurită?

Nu cred, Sadoveanu își împlinise, în tihnă, „o operă molcomă”, evitînd politicul și, într-o țară brusc sovietizată, aderă, livrînd compuneri la comandă, devenind o „icoană oficială”, nota Marian Popa. E drept, nu fără probleme. Utopia agricolă din *Păuna Mică* n-a convins; *Mitrea Cocor* era o scriere nesadoveniană; *Nicoară Potcoavă* (capodoperă de bătrînețe) proslăvea internaționalismul slavizant, schimbînd perspectiva din *Șoimii*. În producția tematizată a epocii, încorsetată ideologic, *Mitrea Cocor* (1949) nu era doar „o demonstrație de adeziune” la *noua religie*, pe potriva înnoirilor salutate triumfalist, ci chiar „un manual de reeducare” (cf. C. Ungureanu), mălurenii parcurgînd, sub conducerea fostului prizonier, „drumul spinos al înțelegerii”. Examinat în acel peisaj prozastic (pauper), romanul sadovenian putea fi un model de măiestrie artistică, respectînd preceptele realismului socialist, invocat obsesiv la Școala de literatură, intens popularizat; peste ani, el devine un produs „rușinos”, întretîinînd o „senzație vomitivă” (cf. E. Negrici). Cu o paternitate dubioasă, taxată de unii comentatori drept o „operă colectivă”, *aventura*

(*legenda*) *Mitrea Cocor*, inițial, o nuvelă pentru *Albina*, aduce în prim-plan un personaj „fără ideologie” (I. Cristoiu, 1980), un răzvrătit natural, crescut pe tiparul vechilor eroi sadovenieni; și care, ne asigură însuși autorul, „începea a pricepe” (*vede, înțelege și învață*), pregătind *saltul ideologic*.

Dacă nu greșesc, ipoteza a fost lansată oficial într-o carte de convorbiri dintre Paul Georgescu și Florin Mugur, dar, înclin să cred că adevăratul expeditor a fost altul... Ce interese avea regimul comunist să lanseze o asemenea idee? Sau credeți că a fost o simplă scăpare a cenzurii?

Da, într-o carte de ecou (*Vîrstele rațiunii*, Editura *Cartea Românească*, 1982), Paul Georgescu, tras de limbă de Florin Mugur, pune în circulație „ipoteza lui Zaharia Stancu”: că *Mitrea Cocor*, folosind perfectul simplu, ar fi fost scrisă de poetul D. Ciurezu. Paul Georgescu mărturisea că Sadoveanu se enerva când venea vorba despre acest roman (inițial, o nuvelă pentru *Albina*), taxat drept „o carte slabă”. Dar „corectă”, zicea Paul Georgescu (*vol. cit.*, p. 109), înscrisă unei obsesive preocupări sadoveniene: *ridicarea țărănimii*. Aș aminti că tot Paul Georgescu – un intelectual al Revoluției – a pus în circulație o primă antologie postbelică, livrînd – calculat – un Sadoveanu „strict realist”, adică o imagine „stupizică”, cum recunoștea tîrziu. Reamintindu-ne că marele prozator desfășura o înțelepciune de tip oriental, privind curgerea Istoriei de la distanță, în sens filosofic, adevăratul său debut fiind *Baltagul!*

Să fi anunțat oare *Mitrea Cocor* virajul, implicit *o altă naștere*? În pofida etichetelor depreciative, Sadoveanu a fost, neîndoielnic, un om instruit. Dacă inițierea și activismul său în masonerie au fost probate, în pofida biografiei oculte, în plan politic instrucția sa a fost precară. Dealtfel, coordonata politică lipsea prozei sadoveniene, pînă cînd marele scriitor și-a pus pana în slujba noului regim, „lingușind ocupantul”. *Mitrea Cocor* rămîne, însă, opera exemplară a realismului socialist autohton, chiar dacă romanul respectiv este un corp străin în

integrala sadoveniană. Să nu ometem că Sadoveanu a fost primul scriitor român, care, după război, a vizitat Uniunea Sovietică și a scris în termeni ditirambici despre Revoluția rusă. El a răspuns prompt „marii înnoiri” de după 1944. „Timpurile nouă” au trezit adeziunea imediată a scriitorului. Cel ce nu se sincronizase cu epoca, părăind scos din timp, plutind peste vreme, s-a angajat în tumultul ei, regăsind lumea Răsăritului. Prestigiul sadovenian era un argument; necitit în profunzime, dar omagiat, Sadoveanu funcționa, printr-un ciudat paradox, ca *model*, în pofida programului utopic. Sadoveanu nu s-a retras, da tonul optimismului politic, dar continua să privească îndărăt. Amurgul sadovenian, pliat noii politici culturale, nu poate eclipsa, însă, măreția prozatorului, recuperînd o vastă „arhivă” a sufletului românesc.

Ca să fim drepți, deși G. Călinescu descoperea în noua literatură sadoveniană o „entuziastă înțelegere a prezentului”, salutînd era socialistă „în stil măreț biblic”, modelul – ca prim capitol al literaturii „noi” – acționase „dizolvant” în anii '50. Abia mai tîrziu, prin revizitarea capodoperelor, lecția sadoveniană își dezvăluia modernitatea. Vechiul Sadoveanu „pune în paranteze” producția sa de după 1944 (cf. C. Ungureanu). *Nicoară Potcoavă* devine, în ochii Luminiței Marcu, doar o rescriere „grotescă” a *Șoimilor*. Noile lecturi îi asigură, însă, o *nouă actualitate*, dezvăluindu-ne un scriitor „nebănuț”, confirmîndu-i măreția statuară. Îmbucurător e că și noii critici (unii, să nuanțăm) îl recomandă pe cel care, cu un secol în urmă, era – după Iorga – „cel mai cetit și iubit” nuvelist; ca „tipic autor de manual”, „știrbit”, falsificat, generînd efecte „perverse” (obligativitate, saturație, refuz etc.), totuși, „neclintit” în canonicitatea sa.

Să nu uităm nici de alt caz, cel al lui Petru Dumitriu... Există astăzi o explicație mulțumitoare pentru eșecul său aproape total din lumea literară occidentală?

Geografia literaturii române, în firească expansiune după seismul decembrist, are ca misiune, în regim de urgență, *recuperarea exilului*. Iar între figurile majore, de dorit a fi aduse „acasă”

printr-o recepție calmă, scutită de frisoanele politicianiste, tulburînd vremelnic peisajul axiologic, intră, negreșit, și Petru Dumitriu (n. 1924, la Baziaș), cîndva scriitor oficial „în întregime”, răsfățat de regimul comunist. Cel ce scria în franceză de la 13 ani, indiscutabil „un talent cultivat” (cf. Marian Popa), a trăit, după fuga din țară (pregătită gospodărește), o dublă și traumatizantă experiență, narată, în numele unui criticism sumbru, în *La Moisson* (1989), făcînd trecerea, cu talent de profitor, de la „minciuna estică” la o religiozitate „cîrtitoare”. Redescoperirea acestui prozator duplicitar, propunînd, în producția „de exil”, romane satirice, cu „cheie”, simțindu-se în largul său în mediile burghezo-moșierești, interesat – ca „stalinist necredincios” (cum se autodefinia), în spirit delator și anecdotist – de „dialectica înghețului și dezghețului” din înaltele cercuri comuniste, dispus apoi la autoflagelare, după ce, proscris fiind, a căzut și în dizgrația exilului românesc este anevoioasă; el, cîndva un *dandy communist*, observa Alex. Ștefănescu, spășit după „retragere”, rămîne un inadapdat, salvat, în momente dificile, de Ernst Teves ori Samuel Fischer, nu fără încercături, stîngîndu-se în singurătate, suspendat între două lumi (deși, din 1988, se fixase la Metz, alături de Françoise Mohr, a treia soție). Autorul a slujit realismul socialist după un debut „mitic” (*Euridice*, 1947) și a ales calea exilului, bîntuit de fantomele solitudinii și ratării; s-a despărțit de „socialismul tătăresc” (cum numea, în confesiunile sale, o dureroasă experiență în „obsedantul deceniu”) și a renunțat, astfel, la toate onorurile, pe care oficialitățile păreau dispuse a i le acorda (i le-au acordat, de fapt), implicit la o solidă carieră scriitoricească. A fost, așadar, un „stalinist necredincios”.

Eșecul autorului „Cronicii de familie” a fost și un avertisment pentru lumea literară românească că, în afară de foarte puține excepții, un prozator estic nu poate evada din limba sau literatura în care s-a născut și format spiritual?

Cel ce a ales, imprezvizibil, în culmea gloriei, soluția exilului și, începînd cu 1960, a suportat

„embargoul” (fiind, din acest punct de vedere, fără consecințe pentru mișcarea prozei noastre), traversează o posteritate rezervată, suspicioasă. De înțeles, pînă la un punct, întrucît depozițiile sale sînt, deseori, așezate sub semnul dubiului. El reprezintă, indiscutabil, un caz dificil: deșărat, neintegrat în vechiul exil românesc dușmănos, apăsător de regretul că n-a reușit *dincolo*, în Occidentul „fără inimă”, el spera, prin proiectele anunțate, la o „a treia carieră”, visînd o tîrzie revanșă. Totuși, are o bogată bibliografie în franceză, începînd cu *Les Boyards*, traducere parțială a *Cronicii de familie*, la *Editions de Seuil* (1956). „Evadatul”, purtînd cu sine „arhivele” unei lumi blestemate, taxat drept comunist, a avut parte de un exil „cîinos”. Intrat în malaxorul emigrației, după o sinecură cu scandal în Germania (ajutat de Christian Schwarz-Schilling, ministrul poștelor), el se declara nefericit în „ghetăria” vestică. Constata că „ciorchinele românești” nu funcționează și, în consecință, glosează despre *dinamica neprieteniei*; se îndoiește chiar de „noblețea de spirit și de sensibilitate” a emigrației noastre volubile, dezbătînd, desigur, cu severitate, *ticăloșirea*. În treacăt, să menționăm că, prin M. Eliade (care a regretat gestul), la sugestia Monicăi Lovinescu, a fost blocat la *Gallimard*. „Ieșit din joc”, suferînd, încă „pribeag”, asaltat de angoase, va recunoaște: „sînt multiplu și contradictoriu”. Ceea ce, viața și opera, au confirmat din plin. Chiar dacă și-a asumat deliberat, cu superbie, rolul „tovarășilor de drum”, hotărît „să se supună”, și apoi, inexplicabil, deși protagonist al scenei literare și o prezență complexantă, a părăsit-o în mod bizar. „Fuga” lui marchează „o avangardistă disidență românească” (cf. V.F. Mihăescu), cu opera pusă la index în țară, contestat de emigrația românească (care, firește, l-a „lucrat”, risipind referințe proaste). Refuzat, va traversa o zbuciumată dramă lăuntrică. Nici revenirea proscrisului, anexat taberei iliesciene, nu va consfinți reintegrarea. Cărțile sale poartă tușa unui mare prozator, cu ochi balzacian, prelungind – într-o epocă turbulentă – lecția interbelică (minus, desigur, maculatura propagandistică).

Prin anii '70, esopismul a fost un element principal de construcție, văzut ca o formă de

libertate și o mare victorie împotriva cenzurii... După 1989, percepția s-a schimbat radical și a fost considerat uneori chiar ca o formă de manipulare a scriitorilor și a publicului printr-o iluzie de libertate... Până la urmă, unde se află adevărul? Se poate spune că s-a trecut dintr-o extremă în alta?

Romanul obsedantist (devenit inflaționist prin producție repetitivă) a avut și efecte pozitive. El a prezidat revirimentul romanului. El venea, ca roman politic, într-un moment de gol informațional, când literatura noastră istoriografică și sociologică era timidă. Încît, preluînd alte sarcini, folosind uneltele reportajului, devenind *gen eficient*, romanul obsedantului deceniu nu a pregătît doar cererea; el a trecut în fruntea ofertei, absorbit rapid de piața literară, fiindcă răspundea orizontului de așteptare. E drept, prin abuz și clișeu, a încurajat o literatură facilă, întreținînd un nou schematism, hrănit de un curaj confortabil. E adevărat, martorii epocii folosesc un „filtru existențial de lectură”, observa Alexandru Matei; alte serii de cititori, cei care vin, vor reproșa, probabil, stricta „datare” a ofertei romanești, prea îndatorată unei istorii factuale, fără a fi, totuși, și un fidel document de epocă. În fond, proza justițiară, și ea controlată, caucionată ideologic, vădea un curaj retrospectiv, pozitivînd prezentul în numele unui trecut dezavuabil (erori, excese), livrînd ficțiuni – scria Marian Popa – „între judiciar și justițiar”, risipind, sub flamura meliorismului, „fărîme de adevăr”. Până la urmă, parazitînd inflaționar o temă și mixînd, ca „hibrid culpabil” (cf. Ruxandra Cesereanu), subversivitatea (acrobatică, esopică) și oportunismul productiv.

Să reamintim că era vorba de o literatură cu doi destinatari: *Cenzura* (generalizată, anonimă, „în trepte”, interdictivă, prescriptivă, fluctuantă, în funcție de „șurubul ideologic”) și *Publicul* (stratificat, complice, cu libertate de receptare, decodînd mesajul „anvelopat”, trăitor într-o societate schizoidă, malformată). *Cenzura*, ca *instituție-pivot* era „parte a ideologiei totalitare”, scria ferm Dan Culcer.

Rămîne *Cel mai iubit dintre pămînteni* romanul politic care încheie o perioadă de glorie

într-o dificilă epocă dictatorială, dar și o posibilă sau tulburătoare sentință de condamnarea la moarte din partea conducătorilor regimului comunist?

Eroii lui Preda, reamintesc, își doreau să primească loviturile cu seninătate; scriitorul însuși rîvnea la ceea ce, inspirat, Florin Mugur numise *a doua seninătate*. Adică, o seninătate recîștigată, de o luciditate dureroasă. Cînd naratorul (Petrini), într-o carte „umflată”, îndepărtîndu-și parcă sfîrșitul, *se povestește*, el are ambiția de a dezvălui, precipitat, o întreagă experiență. Vorbînd despre criza singurătății și mitul fericirii prin iubire, Petrini, autor al unei gnoze, îl continuă pe Niculae, și acela visînd o „nouă religie”. Fiînd o dramă erotică pe fundalul obsedantului deceniu, trilogia nu se reduce la atît; ea este cronică a unei aventuri existențiale purtînd rănile timpului. Devenit jucărie a destinului, Petrini, în tragismul obscur al epocii (o „eră a ticăloșilor”), are un destin zigzagat și caută în eros singura șansă de împlinire. Moromețiana *bucurie de a fi* face loc, în trilogia *Cel mai iubit dintre pămînteni*, unui bilanț existențial vizitat de îndoieli, ros de neliniști, căutînd un înțeles destinelor tragice, purtate de valorile istoriei și confruntate cu mecanismul orb al represiunii. Să ne amintim că în *Viața ca o pradă*, Marin Preda anunța parcă romanul: „scriitorul care aspiră spre o viziune totală asupra lumii se trezește, după o dramatică experiență, în fața unui obstacol de temut: abjecția umană”. Depoziția lui Petrini este diagrama acestor zbateri sufletești. Victor traversează deșertul vieții afective, timpul său „mort”.

Ca *roman total*, împingîndu-și protagonistul într-o situație-limită (obligat, astfel, să-și înțeleagă erorile), *Cel mai iubit dintre pămînteni*, în pofida titlului ironic, angajează erosul ca principiu fundamental al Universului. Nu e vorba, sîntem avertizați, de iubirea aproapelui, ci de mitul fericirii prin iubire. Trecut printr-un șir de grele dezamăgiri, Petrini este, și el, un om utopic. El traversează nu doar o istorie contorsionată, în care insul, uitînd de valorile absolute, este atins de „agresivitate mazochistă” și degradare, coborînd în infern, ci și istoria unui sentiment (iubirea), nescutit, nici el, de cădere și abjecție, invitîndu-ne spre „micul infern”. Lucidul Petrini, acuzînd repetate eclipse erotice,

verifică, la rîndu-i, că sentimentele nu sînt libere și că erosul angajează totalitatea unei existențe.

Nu o să ratez ocazia să vă întreb și despre o altă obsesie culturală națională... În opinia dvs., merita romanul românesc și cel politic în special cel puțin un Nobel?! Vă reamintesc de viziunea optimistă, sintetizată sub forma unui titlu de carte, a criticului literar Marian Victor Buciu - 10+10 prozatori exemplari nominalizați la Nobel...

Din păcate, două hibe (capitale) urmăresc, la noi, destinul acestei specii majore: voluptatea stilului (metaforita), ispitind multe condeie și localismul (mulțumit a oferi cazierul epocii), lipsit de distanța trebuitoare pentru a palpa marile teme. Plus păgubosul maniheism. În pofida strădaniilor (individuale, mai cu seamă), a eforturilor financiare (susținînd, vai, strategii de grup), traducerile, cîte sînt, raportate ca mari succese, nu au ecoul scontat. Incisivul Mihai Sin încerca o explicație (v. *Marea miză*, Ed. Nemira, 2008), supunînd fenomenul epic autohton unui veritabil rechizitoriu. El identifica simptomele: sincronizarea ca mimetism (la nivelul tehnicilor narrative), inautenticitatea, „dialogul subaltern”, carența de Universalitate. Doar promovarea *în bloc*, credem, ar putea reprezenta o cultură, nemulțumindu-ne cu succesele izolate, zgomotos afișate, fără impact *dincolo*. Deocamdată, *internaționalizarea* întîrzie. Dacă în „industria” filmului am devenit vizibili, în roman, în pofida înghesuiei, doar „expatriatul” Mircea Cărtărescu și-a tăiat, pare-se, vad. Să fie România „țara cu un singur scriitor”? Și dacă fostul poet, considerat „locomotiva generației” (cf. Dan C. Mihăilescu) a reușit, nu ar fi de dorit să „tragă” după sine și alte nume, sprijinindu-și confrății, ieșind din provincialism și minorat? Chiar cultură mică fiind (un alibi de largă folosință, de fapt), ambiția de a scrie cărți mari ar trebui să rămînă ținta oricărui creator.

Dacă nu greșesc, singura scriitoare care are un capitol în cartea dvs. este Gabriela Adameșteanu... Și, apropo de Nobel, doar acolo, pornind de la *Dimineața pierdută*, notați la final: „anunțînd, poate, înscrierea în cursa

«nobelizării».”(p. 214) Parijați pe un viitor și posibil Nobel românesc feminin?

Da, din păcate lipsește din volumul doi Dana Dumitriu. În privința modalităților și șanselor de „a ne răspîndi în lume”, privesc chestiunea cu un scepticism intratabil. Pornind, desigur, de la năravurile de-acasă (clasamente de cafea, solidarități de grup, găști cimentate, cumetrii literare, rivalități excomunicatorii) pînă la supremația criteriului relațional, vidînd voluptuos vecinătățile. De regulă, scriitorul român răzbate pe cont propriu și nu prea recunoaște și alte nume competitive. Cu atît mai puțin să le propună pe unde ajunge, mînat de șansă. Oricum, doar un *șoc politic* ar trezi interesul altora. Noi am avut astfel de șanse (august ‘68, decembrie ‘89), ratate cu dezinvoluță. Aici, e drept, ar fi fost cîștigătoare doar varianta implicării statale. Concret, o listă de 10-15 scriitori (din prima linie valorică), traduși în vreo 4-5 limbi prin efortul financiar al statului român și impuși străinătății, exploatînd o conjunctură favorabilă. Un astfel de eveniment, cu impact mediatic (cum au fost și, poate, vor mai fi) ne-ar deschide un teribil culoar. Altfel, ne vom mîngîia mereu cu gîndul că sîntem mari și neînțeleși. Sau vom flutura teza complotului, „justificînd” incapacitatea unui efort continuu, coerent, pragmatizat.

În loc de concluzie, v-aș mai întreba dacă astăzi vă raportați altfel la sintagma „rezistență prin cultură” și în ce măsură ea definește atît romanul politic de ieri, dar și salvează onorabilitatea culturii noastre în general...?

Polarizînd frontul critic, contenciosul revizuirilor, domolindu-și, totuși, în anii din urmă, furiile revizioniste, întreține o necurmată gîlceavă; binevenită, dealtminteri, dacă nu cade în emoțional și inchizitorial, reproblematicînd, firesc, proiecția canonică (preluată, de regulă, inertial) și definind un metabolism cultural *normal* prin asumarea literaturii „exiliste”. Angajînd, desigur, și alte teme (conexe, sensibile) precum, de pildă, colaboraționismul, rezistența prin cultură, mitul „situației ireversibile”, cu toată gama reactivă (resemnare, pasivitate, disimulare, disidență ori grade de angajare). Dincolo de flexările

conjuncturale și presiunea ideologică, critica estetică a creat, se știe, *un cod specific*; fațetele epocii comuniste cer, însă, o lărgire a perspectivei, angajând cercetarea contextelor socio-politice, în prefacere. În defunctul regim, supus poluării propagandistice, scriitorii se bucurau, totuși, de o prestigioasă investiție simbolică. Încît, în pofida ingerințelor ideologice, *rezistența prin cultură* rămîne „ceva onorabil”, sub orice apăsare dictatorială. Doar că, acceptînd *existența prin cultură*, „un concept mai bogat și mai adaptat”, ca *noțiune-cadru*, cum propunea Gabriel Andreescu, intersectăm un complex existențial, biografismul muțind accentul înspre o contabilitate morală, stimulată de un detectivism chițibușar. O dată cu explorarea Arhivelor, prin dosarele aruncate pe piață, îndeosebi, o serie de dezvăluiri incomode, secretizate, devin material probatoriu pentru o istorie tenebroasă, oferind cunoașterii publice „partitura compromisului”. Sub flamura intransigenței morale, a revizionismului est-etic, militant, astfel de adevăruri inconfortabile capătă o turnură războinică, impunînd, la iacobinii de azi, ipoteza „deșertificării” (inadmisibilă).

Totuși, de ce o Istorie politică?

Virusat ideologic, supus presiunilor unui sistem opresiv, organismul literaturii își dereglase mecanismele de valorizare. Încît procesul „comunismului literar”, în desfășurare, pleacă de la constatarea, de uz obștesc, că literatura nu s-a bucurat de o evoluție normală. Intervalul comunizant trebuie cercetat *etapizat*, presupunînd un silitor travaliu, înregistrînd spectaculoase schimbări de climat și deconcertante variații de apreciere. Inevitabile, revizuirile critice, sub o dublă lectură, estetică și sociologică, fac dovada unui metabolism cultural normal. Or, noul *cod de lectură*, activînd dezbaterele trans-estetice, fisurează monopolul estetic, depășind „reducționismul estetic”, curent în istoriografia noastră literară, constata Mihai Iovănel; mai mult, tradiția autonomiei esteticului devine „material de disecție” și prilej de „dezbateri istorică”. Într-o versiune „mai suplă”, raționează criticul, esteticul, abandonat ca unic operator, trebuie să deprindă „valorile instrumentalității”. Relaționînd factorii

contextuali (genetici, culturali, politici), folosind un „lanț criterial”, zicea Marian Victor Buciu, noua critică se leapădă de „minciuna” criteriului unic; fără a subscrie, totuși, profețiilor lui Sorin Alexandrescu care vestea și cerea „sfîrșitul canonului estetic”! Bogdan Crețu este explicit în acest sens: noul *desant de critici* „nu mai fetișează esteticul”, opera – prin imanența esteticului – nu își epuizează mesajul iar esteticul nu se mai opune ideologicului, fiind recuperat „ca un aspect esențial al oricărei opere de artă”. Paradoxul e că în socialismul dictatorial, într-un feroce *context mono-ideologic*, Ion Simuț, sistematizant-academic, „descoperă” patru literaturi paralele (oportunistă, evazionistă, subversivă, disidentă), în timp ce în „postcomunismul românesc” Mihai Iovănel inventariază „ideologiile literaturii”. O *dublă perspectivă*, estetică și politică-morală, poate fi răspunsul corect, credem, la frămîntările care animă frontul cultural; dacă pentru memoria literaturii contează efectele (operele), cauzele, cercetate în rama istoriei, nu pot fi ignorate. În fond, operele sînt constante, lectorii sînt mereu alții iar lecturile variază.

Cine a urmărit serialul lui Ion Simuț din *Familia*, pledînd „pentru o istorie politică a literaturii române” (și, îndeosebi, „reflecțiile concluzive”), a înțeles despre ce e vorba. Criticul orădean risipește confuziile, vrea un concept „tare și precis”, face distincție între o istorie politică și istoriile politizate (am avut, slavă Domnului!) și cere, îndreptățit, „mai multă istorie în istoria literară”. Notînd că noul val e dezinteresat de această „istorie externă” a literaturii (politicul acționînd ideologic și instituțional), „o miză prea mică”, probabil, preocupat de o conectivitate globalistă, în numele noului internaționalism. Ion Simuț respinge, într-o demonstrație strînsă, accepția reductiv-extremistă a ideologicului, văzut, maladiv, ca „boală autoimună”. Depășind amatorismul, analiza politică a condiției literaturii devine/ poate fi o contribuție prețioasă, de neocolit, în contextul falimentarului autonomism estetic. În acest *trend* se înscriu, după puteri, și cărțile mele.

Interviu realizat de **George MOTROC**

I N T E R V I U

CA SĂ SE ȘTIE

Elvira SOROHAN

Istoria, reconstruită restitativ de scriitori din documente și memorii, e scrisă ca să știe cei de *astăzi* și de *mîine* ce a fost *ieri*. Va fi vorba de un ieri recent care a influențat, pe termen lung, destinul culturii noastre. Ceea ce se degajă din aceste surse, acum tipărite, explică logic, cauzal, nivelul la care sîntem, eliminînd orice mirare sau contrarietate că am rămas numai geografic o țară europeană. Școala și viața publică din anii postbelici au fost private de influența marilor modele decimate în închisori. Sub comenzi sovietice s-au produs atrocități de exterminare comise de conaționali, neoameni contra Oamenii. Fenomenul e vechi, de vreme ce a fost mereu citat versul lui Plautus din *Asinaria*: „Lup este omul pentru om, nu om” (*Lupus est homo homini, non homo*). Motivele transformării omului în fiară au fost variate. Atunci, la noi a fost la suprafață unul politic, dar în adîncime s-a urmărit mutilarea unui întreg popor prin decapitarea spiritului reprezentativ.

E mai mult decît important ca generația tînără, cu o conștiință în formare, să citească instructiv cărțile – document despre atrocitățile antiomane și, în speță, antiromânești. Vor ști, astfel, cum să protejeze puținul pe care îl mai avem de imixtiunea hibridului politic comunisto – capitalist, nu atît indiferent, cît mai curînd dizolvant pentru cultura spirituală cu valențele și sensurile ei formative în procesul educației. Cunoașterea metodelor de distrugere a valorilor umane elitare, de după al doilea război mondial, poate alimenta speranța că asta nu se va mai întîmpla în prezent și în viitorul românesc apropiat, nici dacã metodele se vor schimba luînd alte forme. Este prea puțin să auzi cum a fost fără să citești, în date exacte, despre

tortura fizică și psiho-morală aplicată elitei noastre intelectuale. Sînt documente care vorbesc despre demnitătea în suferință ca atitudine valorică față de sine a deținuților politici. Cu cît personalitățile erau mai demne în tăcere, refuzînd să dea informațiile cerute în anchetă, cu atît mai mult au fost sadic tratate. Între alții, a fost cazul medicului scriitor Vasile Voiculescu, supranumit „medicul fără arginți”, torturat cu sălbăticie pînă i-au frînt coloana vertebrală. Adevărații vinovați, torționari ai nevinovaților, erau inchișitorii comuniști despre care nu există vreo mărturie că ar fi fost apăsați de regrete pentru fapta inumană. Victimele lor și-au găsit resurse de supraviețuire în ei înșiși, în valoarea de sine și în credință. Și, unii au supraviețuit astfel. Deși anulați civic și cultural, nu s-au lăsat exterminați fizic. Cu toate că a mai trăit puțin după eliberare, Vasile Voiculescu și-a definitivat excepționala scriere în proză, *Lobocoagularea prefrontală*, despre operația pe creiere ce avea ca urmare distrugerea oricărei puteri de reacție a ființei umane.

Am în față două cărți ce pot revolta și alarma spiritele vigile atente la realitatea aculturală perfid întreținută astăzi de puterea politică profund coruptă și suficientă în propriul ei agramatism. Ambele volume au apărut la editura „Fundatia Academia Civică” din București. Am parcurs acum, efectiv interesată pentru detaliile de adîncime furnizate de documentele de arhivă, cea de a cincea carte a poetei Ioana Diaconescu, „*Rugul aprins*”. *Studii și documente despre exterminare și supraviețuire*, tipărită în 2018. Cea de a doua carte e memorialistica lui N. Carandino despre experiența din închisorile comuniste, *Noapți albe și zile negre*. Este o ediție apărută în 2017,

îngrijită de Paul Lăzărescu și adnotată de Andreea Dobeș. Din perseverența ei de a continua stăruitor, mai mult de un deceniu, cercetarea arhivelor Securității românești de tip sovietic, pentru a deconspira și condamna deschis, acuzator, exterminarea vîrfurilor intelectualității noastre, se configurează profilul cercetătoarei Ioana Diaconescu. E mai întîi o revoltă conținută, abia ținută în frîu, împotriva celor care au dictat și îndeplinit fapta, inumană și anti românească, a distrugerii fizice și morale a profesorilor care au format-o intelectual, cum a fost, în primul rînd, Vladimir Streinu. Și, concomitent, e denunțată urmărirea, arestarea și anularea unor intelectuali și condeie literare de vîrf: Vasile Voiculescu, Ernest Bernea, Dinu Pillat, Constantin Noica, Petre Pandrea și alții. Cercetătoarea arată că suferă prin contagiune afectivă eliberînd din arhive tainele despre suferința celor hăituiți de Securitate. Separat, cu devotament de breaslă, Ioana Diaconescu a extras și publicat documente semnificative, comentate și sistematizate cu tehnică științifică, despre urmărirea politică, prin informatori cu nume de cod (unele decodificate), a unor scriitori de mare valoare: Marin Preda, Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu. Sînt cărți deconspirative, cu semnificație istorică, finalizate printr-o muncă ce poate fi apreciată ca act moral de, o atît de rară astăzi, conștiință civică, de nimic răsplătită. Cărțile Ioanei Diaconescu egaleză, ca apărare a adevărului, emisiunile de televiziune ale Luciei Hossu-Longin. Dar, păstrate în biblioteci, cărțile, tot „memoriale ale durerii”, vor fi instrumente pentru arheologii politicului de după al doilea război mondial.

Prefațată de Sorin Lavric într-un stil cu inserții grotești, ce evocă teribilul tratament la care au fost supuși frecvenții participanți la *Rugul aprins al Maicii Domnului*, cartea – document a Ioanei Diaconescu propune un subiect de meditație pentru clericii de astăzi. Și nu mai puțin pentru laicii trăitori în respectul față de ce a fost și trebuie să fie Biserica în cultivarea simțului moral al mulțimii. În „Argument”, Ioana Diaconescu își integrează corect cercetarea în perspectiva cunoașterii istoriei recente, pe care o lărgeste în acest subiect special. Personalitățile bisericești nu

erau hăituite oficial pentru misticism, ci pentru inventate, în parte, erori politice. Însă, motivul adevărat era ostilitatea surdă, implicită în credință, față de comunismul ateu, pe care o simțeau conducătorii noului regim. Cei dintîi care au umplut închisorile și lagărele de muncă au fost capii politicii țărăniste și liberale, urmați de preoți, atunci autorități în materie de credință și morală. Aceștia din urmă, 16 figuri de clerici, unii erau personalități în devenire, cu mare influență asupra tinerilor, studenți în general, dar și asupra intelectualilor cu nume notorii. Biografiile celor mai importanți organizatori și susținători ai întîlnirilor sînt reconstituite în nouă mealioane complete ca informație utilă pentru cei ce vor să știe. Organizația „Rugul Aprins” a funcționat legal, atent supravegheată (îndată după ocuparea României de armatele sovietice), între 1945 și 1948. În ascuns, după interdicție, membrii cei mai importanți au continuat să se întîlnească la Mănăstirea Antim și în casa profesorului Alexandru Mironescu, pînă în 1958, cînd au fost arestați și s-a intentat un răsunător proces politic grupului numit lotul „Teodorescu Alexandru și alții”. Alexandru Teodorescu, cunoscut sub numele de Sandu Tudor, era un călugăr provenit dintr-un jurnalist antisovietic al anilor `30. El a compus și un *Imn* al „Rugului aprins”. Amintita serie de medalioane, deschisă chiar cu profilul și detaliile acuzațiilor aduse acestui întemeietor al organizației de rugăciune, este inspirat prefațată de Ioana Diaconescu prin reproducerea integrală, cu italice, pe aproape 50 de pagini, a sentinței de condamnare a „lotului”, formulată de Tribunalul Militar în ședința publică din 8 noiembrie 1958. De citit și de luat aminte. În restul volumului, de încă 200 de pagini, Ioana Diaconescu reface după documente de arhivă, comentate completiv, într-un stil participativ, avatarurile biografiei teologilor de mare influență în viața spirituală a Bisericii vremii, care, nevinovați, au suportat iadul torturant al închisorii. Erau prelați instruiți în cunoscutele facultăți de teologie de la Cernăuți și București, ei însiși profesori, autori de cărți, foarte activi întru credință ca elită clericală, pregătiți să fie viitori ierarhi. Așa a fost arhimandritul Benedict Ghiuș, adus în poziția de vicar patriarhal la propunerea lui

Justinian Marina, patriarhul protector – cât s-a putut – al rugătorilor de la mănăstirea Antim. În proces arhimandritul a fost considerat culpabil de „uneltire contra ordinii sociale” și „condamnat la 18 ani muncă silnică și zece ani degradare civică”. Cît despre „confiscarea totală a averii personale”, rezultatul este de-a dreptul ridicol: câteva obiecte personale uzate. Pe același tipar au fost toate celelalte condamnări, după ce, torturați, drogați, inculpații au fost forțați să mărturisească tot ce doreau anchetatorii. Un capitol aparte, cutremurător, rezumă, prin exemple, martirizarea unor tineri studenți care au frecventat întâlnirile „Rugului Aprins”, alegîndu-și ca duhovnic pe Sandu Tudor, retras o vreme la Schitul de pe muntele Rarău.

O cercetare aparte, cu citate și interpretări necesare, se ocupă, în trei seriale, „de urmărirea informativă” a personalității părintelui Bartolomeu Anania, așa cum apare în dosarele Securității. Sinuozitățile biografiei, suficiente, ca materie, pentru o viață romanțată, dar și situația de a fi fost „singurul deținut politic din Sfîntul Sinod, una dintre puținele fețe bisericești care a ținut să-și explice greșelile și să se căiască” (în *Memorii*, 2008), au determinat-o pe Ioana Diaconescu să separe studiul de caz. Introductiv se precizează, cum se și întîmplă, că documentele vor dezminți acuzele aduse preotului, cum că, în închisoare, ar fi colaborat cu organele de anchetă scriind denunțuri. Ca mulți alți deținuți politici, părintele Anania, în *Memorii*, își descrie starea de tulburare sub influența drogurilor administrate spre a-i distruge voința și autocontrolul. Cele trei capitole despre viața spectaculoasă a învățatului, pasionatului (călugăr la început) de viața monahală și de carte, trebuie citite, ca să se cunoască, după documente (reproduse în fotocopii) cum și cu ce metode a fost golită de valori societatea românească din anii de după al doilea război mondial. Că metodele s-au schimbat e o problemă, de studiat, a prezentului, cu influențe la fel de nefaste asupra viitorului.

*

Despre memoriile din închisoare ale lui N. Carandino, *Noapți albe și zile negre*, n-am putut să aflăm decît din consistentul și prea puțin circulatul

„Jurnal literar”. Restul presei n-a înregistrat apariția cărții în 2017. A trebuit ca lingvistul român de la Paris, Alexandru Niculescu, să publice un comentariu în „Jurnalul literar” (Publicație de opinie și atitudine intelectuală), serie nouă, iunie – octombrie 2018. După cei nouă ani de închisoare politică (1947-1956), remarcabilul om de cultură, talentat jurnalist și cronicar dramatic, Carandino, în mod miraculos a mai trăit patru decenii. Și-a reactivat resursele talentului de condei spre a recupera în scris etape ale vieții și o parte din experiența jurnalistului și omului de teatru, care a fost el, timp de trei decenii. Destinul i-a îngăduit răgazul pentru a-și scrie cele șase cărți. Cinci publicate – nu fără cenzură – între 1971 –1986, în general despre teatru, și o autobiografie de pînă la începerea războiului. Este și aceasta o carte de memorialistică, *De la o zi la alta*, care nu poate fi ocolită, interesantă fiind pentru experiența culturală formativă a autorului și un model de stil, expresiv nuanțat intelectual. Crescut mental într-un liceu de ținută clasică, stil Spiru Haret, din Brăila cosmopolită a anilor '20 din secolul trecut, N. Carandino a făcut studii juridice, la Universitatea din București, cu mari profesori de la Drept și de la cursurile de istorie și filosofie audiate paralel. Cu mare talent sînt schițate portretele vii ale lui Istrate Micescu, N. Iorga, V. Pîrvan, O. Densușianu, Alice Voinescu, Rădulescu Motru, Nae Ionescu. Le poți citi cu real profit în amintita carte autobiografică. Din încercarea de a face un doctorat la Paris, abandonată din cauza lipsei resurselor financiare, s-a ales, după cum recunoaște, cu noi prietenii și cu o bogată inițiere în viața culturală și cea mondenă a lumii franceze. Altădată, pentru că merită, poate voi scrie detaliat despre cariera sa culturală începută în 1930, după întoarcerea de la Paris, și proiectată colorat pe fondul atmosferei jurnalismului, literaturii și teatrului bucureștean. Din amintirile stocate în volumul *De la o zi la alta* coboară figura unui intelectual autentic, un model ca nivel cultural, om de societate și stil rafinat.

Voind să se știe ce au fost distructivele închisori comuniste pentru un intelectual lucid, cum însuși era, N. Carandino a refăcut, autoanalitic, stările psihologice și gîndurile ce l-au bîntuit ziua și

noaptea, în cei nouă ani de nemeritată detenție politică. Istoria manuscrisului acestei cărți, *Nopti albe și zile negre*, este relatată de editorul din 2017, Paul Lăzărescu, redactor, foarte tânăr jurnalist la ziarul țărănist „Dreptatea” condus de N. Carandino între 1944 – 1947. Venind în țară prin 1982, Dean Milhovan – Nițu îl cunoaște pe N. Carandino prin intermediul lui Corneliu Coposu. Milhovan avea la New York un ziar și o editură cu titlul „Dreptatea”. La această editură, în 1986, el a publicat textul memoriilor lui Carandino, sub titlul *File de istorie*, cu o prefață. Revenit în România în 1986, Milhovan îi aduce un exemplar lui Carandino și pleacă în America după ce face o înregistrare a textului în lectura autorului. Ediția din 2017 (cu CD-ul atașat) este lucrată de Paul Lăzărescu după textul olograf, de altfel folosit și de Editura „Eminescu” pentru volumul *De la o zi la alta. Nopti albe zile negre*, 1992. În prefață, Lăzărescu oferă prețioase informații, ca prieten apropiat, despre viața de după detenția politică a lui Carandino și despre reapariția ziarului „Dreptatea”, în 1990, susținut de Corneliu Coposu și Ion Rațiu, vechi țărăniști. Și apoi mineriada.

Ca și profesorul clujean N. Mărgineanu, Carandino a fost preocupat, pentru el, mai mult de tortura psihică decât de cea fizică, niciodată neglijată când era aplicată umilitor unor foști mari oameni politici, miniștri, episcopi, generali, elita de la cîrma țării. Ca jurnalist cult, inteligent și urban, foarte respectat, Carandino îi cunoscuse, încît alături de nume e menționată și fosta funcție. Chinuitorul tratament inuman îi lasă lui Carandino, intelectual cu lecturi esențial asimilate, „impresia unei bolgii dantești”, în care, programat, erau decimate valorile de continuitate a vieții noastre culturale, atunci de marcă europeană. Încarcerat la Sighet cu trei astfel de intelectuali împuși public printr-o formație solidă, nu se simte inferior, ci doar complementar: „Eu aduceam, pe lângă cunoștințele de bază ale formației mele, un tezaur de informații despre oamenii și faptele dintre cele două războaie – în teatru, în presă, în literatură și politică”. *Nopti albe și zile negre* rememorate de Carandino au o consistență ce obligă la o lectură concentrată pe sensul fiecărui rând. Mai ales psihologic și mental urmărind, el a pătruns esența

ascunsă, distructivă a fenomenului închisorilor comuniste. Înțelegerea fenomenului l-a ajutat să-și construiască o „doctrină” a închisorii, la scurtă vreme după experiența acumulată. Spre a înfrînge intenția destrămării ființei sale încarcerate și-a organizat rațional mișcarea aparent adaptivă, în scopul de a rezista. De aici dominantă reflexivă a memoriilor, cu numeroase meditații asupra demnității condamnaților, simbolic comparați cu vulturul rănit care suportă cu dispreț și resemnare batjocura gardienilor. Demnitatea, scrie Carandino, nu se învață în închisoare, se vine cu ea de acasă, dacă e. Dimpreună cu alte exemple e asociat comportamentul demn al episcopilor greco – catolici și romano – catolici, „martiri ai credinței”. Privindu-i printre zăbrele, atunci când erau scoși la plimbare în curtea închisorii, Carandino nota rememorativ: „... lăcrimam fără voie la acest spectacol dantesc. Și mă gîndeam dacă alți ochi decât ai mei l-au înregistrat și dacă se vor afla mai tîrziu pene care să-l descrie”.

Dincolo de acest conținut reflexiv, excepționalul „memorial al durerii”, scris de un intelectual cunoscător interesat al lumii Bucureștiului cultural, este un document. Se poate extrage din el un catalog al personalităților de valoare supuse torturilor înjositoare, înlocuite de instrumente ale noii ideologii comuniste, chemate să distrugă continuitatea întru calitate culturală deja cîștigată pînă la al doilea război mondial. Un singur exemplu reprezintă mecanismul în trena căruia se pot recunoaște multe dintre stările actuale. Oameni de înaltă ținută morală și spirituală, scrie Carandino, erau înlocuiți de mediocri, instrumentați de la Moscova. Revelatoare pentru acest fenomen al substituției e sublinierea scurtă, definitorie prin exemple, făcută cu amărăciune de Carandino: „Printre profesori, istoricul C.C. Giurescu este cel mai vîguros, și nu își precupește eforturile ca să înlocuiască la inevitabile corvezi pe cei mai bătrîni și mai neputincioși. George Brătianu, Giurescu, Lupaș duc tinetele închisorii la Sighet. Iar Roller scrie în libertate – Istoria Românilor!”. Teribilă ironie a istoriei. În notele de subsol, exemplar lucrate științific de Andrea Dobeș, se lămurește, pentru generația mai nouă, ca să se știe, cine erau

personalitățile amintite. G. Brătianu președinte al Partidului Național Liberal, istoric, parlamentar, profesor universitar și academician a decedat la Sighet, la 55 de ani. C.C. Giurescu liberal, istoric, profesor universitar, ministru în mai multe rânduri, a fost Rezident Regal al Ținutului Dunărea de Jos. Ioan Lupaș, politician țărănist, istoric, profesor universitar, academician, a fost fondatorul Institutului de Istorie Națională din Cluj și ministru al Cultelor și Artelor. Roller? un angajat politic comunist, anonim cultural.

Volumul *Nopți albe zile negre*, cu titlul dat de autor, are o structură bipartită; primii trei ani de după august 1944 și apoi anii de închisoare de după împlinirea „Tămădău”. Prima jumătate a memoriilor, despre instalarea treptată a comunismului, plină de dramatism, e de o inestimabilă valoare. Totul e înregistrat lucid din perspectiva unui jurnalist care face efortul de a-și menține libertatea, chiar în poziția de director, preferat de Maniu, al ziarului țărănist de opoziție, „Dreptatea”. Încrederea în propria valoare și experiența jurnalistică din anii interbelici l-au făcut, până într-un punct, să creadă naiv că se poate. Dar tot încrederea în sine, ca instanță a personalității sale și energia psihică, l-au salvat în închisoare, l-au ajutat să reziste. Istoricii pot parcurge aceste memorii cu mare profit pentru datele exacte și pentru atmosferă. Nimic inventat, totul trăit moment cu moment, de neuitat, scris cu vibrație intelectuală. Partea a doua, cealaltă sută de pagini, este împărțită ca interes și pentru istorici și pentru psihologii care vor să înțeleagă cum a supraviețuit torturilor psihice un intelectual, prin ce exerciții de voință și autocontrol a rezistat.

Eșecul încercării de expatriere, egalat cu o catastrofă, s-a produs la Tămădău, lângă Fundulea – București, unde urma să fie imbarcați, într-un avion. Se întâmpla în 1947. Dar, Securitatea fiind informată, grupul de fideli lui Maniu, între care și Carandino, îndatorat moral ca redactor al ziarului „Dreptatea”, angajat direct în bătălia politică, au fost arestați. Rămăs în București, Maniu a fost și el arestat. Ancheta, „deosebită prin ferocitatea morală”, nu ține cont că el, Carandino, lucrase alături de N.D. Cocea la ziarul democratic „Facla”. Dimpotrivă: „Labe groase îmi scormoneau

trecutul, sufletul, gândurile, inima, în căutarea cine știe cărui secret nemărturisit”. Dintre martorii săi la proces, Arghezi „a încercat să scape cu tertipuri”, Zaharia Stancu s-a dezis prin absență, doar Zambaccian și alți câțiva i-au dat, onest, „certificat de lealitate democratică”, neluat în considerare. Maniu, „cheia de boltă” în proces, a fost făcut răspunzător de activitatea grupului de „diversioniști și teroriști” și pentru multe altele. A urmat închisoarea de la Galați, apoi cea de la Sighet. Cu totul, nouă ani furați din viață, urmați de anii domiciliului obligatoriu și izolării culturale. Important de reținut e că memoriile capătă o semnificație particulară în conținutul lor autoanalitic, paralel dublat de segmentele privind starea celorlalți condamnați, sporadic aflată de la gardieni, ori prin alfabetul Morse „transmuros” creat de ei, apoi părăsit, descoperit fiind de mijloace nevăzute de ascultare. Cu toții „am înțeles că sîntem detectați, că sîntem prinși într-o plasă de control din care nu mai putem scăpa”. Erau pierdute puținele informații ce și le puteau comunica, rupti fiind de lumea din afară. Carandino nu mai putea juca, prin Morse, partide de șah. Deținuților le era organizată tăcerea absolută, psihologic mai terorizantă, mai obositoare decît zgomotul. Singurătatea „căpăta dimensiuni înfricoșătoare. Vai de aceia care n-aveau la ce se gândi, care nu aflau înlăuntrul lor sprijinul care să-i oprească în drumul spre nebunie”. Împotriva somnului erau anchetele nocturne, zgomotele bruște și puternice, becul permanent aprins care nu lăsa glanda pineală să fabrice melatonina, și multe alte forme de teroare. Carandino, atunci la vîrsta de 42 de ani, autostudiindu-se, mărturisește: „mi se administrau alternativ excitante și depresive (în apă și alimente), cu scopul de a mi se zdrobi sistemul nervos”. Drogarea o primea și prin medicamentele date de dr. Davidson: „Ajunsesem să urlu în celulă, să am halucinații”. A început să refuze medicamentele și să nu mai ia masa de seară. Cînd și-a dat seama că numai el e supus unui astfel de tratament, a suferit un adevărat șoc moral: „Nu-mi imaginasem vreodată că o asemenea crimă împotriva unui om, fără apărare și fără vină, era posibilă.” În cele din urmă, a dedus că „fiecare

celulă are regimul ei aparte, fixat în conformitate cu personalitatea deținutului, cu rezistența lui morală și fizică, dar mai ales cu scopurile avute în vedere de tortionari”. Carandino era tânăr, fusese un faimos ziarist, deci viitorul lui trebuia distrus. A făcut și experiența mimării nebuniei ca să i se administreze calmante. Voiau de la el să devină „agent”, util în închisoare. A fost din nou anchetat pentru că îi ținuse partea lui Pătrășcanu, în ziarul „Dreptatea”, apărînd conținutul „discursurilor de la Cluj și Oradea”, fatale pentru politicianul comunist, mai patriot decît alții.

Cu totul special și impresionant, ca putere a minții pregătită să învingă, a fost studiul orientat spre evoluția stării de sine supusă tratamentului de distrugere, la început medicamentos. Scopul era slăbirea voinței și atrofia cerebrală. În apărare nu mai era decît propriul efort volițional de a-și menține luciditatea. Forțat la o viață vegetativă, în absolută singurătate, încerca să se spiritualizeze. Își ținea conferințe pe diverse teme, zilnic organizate în gînd, apoi le rostea cu glas tare, bucuros că se poate auzi: „așa izbuteam să fim doi”. Imaginîndu-și că se află într-o sală spre a ține o conferință despre literatura franceză a secolului al XVII-lea, își verifica memoria „pe care viața de celulă o ruginește”. Scrijelea pe pereții celulei citate în greacă, date istorice, poezii. Cu deținutul din celula de vizavi, prin vizieră, își puneau întrebări privind date istorice importante. Obsesiile erotice erau și ele chinuitoare. La Sighet, cu mai mulți în celulă, prin dialog, avea fiecare aportul său din direcția specialității în care se formaseră, istorie, filosofie, morală, matematică, în timp ce Carandino „aducea un tezaur de informații despre oamenii și faptele dintre cele două războaie – în teatru, în presă, în literatură și politică”

Un capitol special al memoriilor, „Maniu în închisoare”, oferă date despre ultimii ani de viață ai fruntașului țărănist, mort în celulă la 80 de ani. Conducerea închisorii de la Sighet i-a permis lui Carandino să-l îngrijească pe Maniu, bolnav și neajutorat, după șase ani de închisoare „suportați cu aceeași noblețe morală în care toată viața se complăcuse”. L-a asistat cu rar devotament pînă în clipa ultimă. Profund impresionat de ținuta umană, de consecvența politică pînă la sacrificiu a celui

„plecat spre gloria eternă”, Carandino îi completează imaginea cu un medalion adăugat la sfîrșitul memoriilor. Este recapitulată, în momentele ei de importanță majoră, cu nume și date istorice exacte, acțiunea politică proromânească a lui Maniu, efigie sculptată în cuvinte potrivite. Sînt pagini ce pot intra, ca articol complet, într-un dicționar al personalităților politice românești de elecție. Nu sînt mai puțin importante, pentru evoluția acestui personaj cultural care a fost N. Carandino, amintirile scoase din memorie, despre experiența domiciliului obligatoriu în două sate din Bărăgan. Ele trebuie citite, pagină cu pagină, ca și întreaga carte *Noapți albe și zile negre*, fiind scrise în același stil intelectual care comunică o viață sechestrată, torturată nemotivat, pe fondul instalării comunismului în România pentru jumătate de veac. N. Carandino a scris ca să se știe, să nu se mai înfîmple, deși urmările dezastrului de atunci încă se resimt acut.

„UMILINȚA CEA MAI DESĂVÎRȘITĂ”

Gheorghe GRIGURCU

Metafora: a lăsa lucrurile să vorbească așa cum ai fi vrut să vorbești tu însuși.

*

Odată cu senectutea, timpul se spațializează. Poți cuprinde dintr-o privire toate episoadele vieții tale ca și cum ai avea în față un tablou. La început similar succesiunilor muzicii și literaturii, timpul se apropie astfel de condiția artelor vizuale.

*

„Fantasticul este totuna cu realul; fără real nu există fantastic” (Dostoievski).

*

Inadvertențe. Odinioară (copleșitor de lungă a fost acea perioadă), te mirai că toți oamenii sunt mai în vârstă decât tine, acum (cu ce viteză trece timpul; să fie o impaciță a Neantului?), te miri că toți oamenii sunt mai tineri decât tine.

*

Umilința cea mai desăvârșită, mîntuitoare fiind, nu e oare iubirea?

*

„Pînă în 2050 se estimează că, din cauza temperaturilor înalte, vor muri un sfert de milion de oameni. O altă estimare fiind că pînă în 2050 se vor fi instalat, la nivel global, peste un miliard de aparate de aer condiționat (China și SUA dețin împreună în acest moment aproape 60% din totalul mondial al aparatelor), iar Arabia Saudită va consuma pentru funcționarea lor mai multă energie decât exportă acum petrol. Vestea proastă este că aceste aparate sunt responsabile de producerea a 12% din dioxidul de carbon eliminat în atmosferă. Adică contribuie *major* la fenomenul de încălzire globală. «Aparatele de aer condiționat reprezintă unul dintre cele mai critice *blind spots* în dezbateră despre energie din acest moment», spune, în „The Economist”, Fatih Birol, președintele Agenției Internaționale a Energiei, cerînd urgent soluții pentru modele noi cu emisii de carbon reduse” („Dilema veche”, 2018).

*

Ești dispus a trece pe linie moartă „punctele atinse”, eventualele „succese”. În suflet rămîne doar evoluția care

te-a dus la ele. Drumul emotiv care sfîrșește prin a le absorbi, a le preface în propria-i semnificație.

*

Prin simplul act al trăirii, moartea îți apare mai străină de tine decât orice altceva. Dar cu adevărat imposibilă atunci cînd ai în vedere ființele cele mai apropiate care dispar, a căror *realitate* ce comunică cu tine o percepi cum o formă a vieții mai incompatibilă cu moartea decât propria-ți viață. În oglinda semenului drag ajungi a contacta cu mai mare efect decât în tine însuși instinctul eternității.

*

„Morții ajută mai bucuros decât cei vii” (Monseniurul Ghika).

*

Negoțul morții cu viața. Cum, de ce, cînd sunt factorii unei îndelungi pertractări între părți, cu înaintări și replieri, cu pauze și reevaluări în duhul unei succesiuni a momentelor încrederii și neîncrederii reciproce. Rezultatele acestui proces comercial în etape, inclusiv rezultatul ultim, au un caracter confidențial, adesea netransmisibil.

*

„Printre cele mai des menționate influențe benefice pentru sănătate ale creșterii unei pisici se numără, de pildă, la copii reducerea riscurilor de alergie și a ratei absenteismului școlar, precum și îmbunătățirea stării mentale la persoanele care suferă de depresie, sindrom de stres post-traumatic sau anxietate. De asemenea este de notorietate ajutorul în menținerea glicemiei la un nivel normal în cazul diabeticilor. (...) Totodată, proprietarii de pisici au un risc cu 20% mai mic de a suferi de boli de inimă, iar în cazul pacienților cu Alzheimer rata de utilizare a serviciilor și tratamentelor medicale scade considerabil” (*România liberă*, 2018).

*

Suspecta politețe onctuoasă a lui X, menită a introduce cea mai naturală manifestare a sa, cînd își suflecă mîneca pentru a da cu pumnul în masă.

*

Dacă după un episod de suferință fizică apare o revenire la normalitate cum un triumf al ființei regăsite,

nu înseamnă că se cuvine a te considera apărât pe viitor de suferință. Ci ocrotit de gândul că suferința cea mai atroce care e de așteptat să fie agonia ar avea șansa de-a fi urmată de-o similară beatitudine expiatoare.

*

Barza poate atinge vârsta de treizeci de ani. Cuibul său poate avea diametrul de un metru și jumătate și o greutate de o tonă.

*

„Povestea îndrugată de L. Dragnea cum că patru asasini s-au cazat la Athénée Palace Hilton, i-au dat tircoale și, în final, nu l-au mai asasinat, a stîrnit imediat resursele de umor popular. Cineva a intrat pe pagina de Facebook a hotelului și a comentat: «Aud că în aprilie anul trecut ați cazat aici 4 incompetenți!!! Vă rugăm pe viitor să vă selectați mai atent clientela! La prețurile dvs. avem pretenția să avem măcar o companie de oameni competenți»” (*Dilema veche*, 2018).

*

Angajat al Neantului, la negru.

*

Negativist zi și noapte, un histrion al cinismului. Atît programatic cît și din incapacitatea nativă de a fi altminteri, Polemistul absolut își asumă tiparul cu o ciudă voluptuoasă. O impotentă răzvrătire împotriva sinelui care se alină prin gîlceava toxică cu tot restul lumii. Incapabil de-a avea vreun punct de reper pozitiv, fuge de dispută, de examenul la care l-ar supune întrebările acesteia. Asumîndu-și nihilismul, procedează în virtutea unui reflex de autoapărare. Eul în cauză se detestă astfel inclusiv pe sine, nu prin curaj, ci prin lașitatea ce dorește a mima curajul. Îl compătînesc.

*

„Literatura și fluturii sunt cele mai scumpe pasiuni cunoscute de om” (Vladimir Nabokov).

*

„Nutriționiștii americani au studiat îndeaproape un grup de 1000 de voluntari cu vârste cuprinse între 18 și 55 de ani, ambele sexe, timp de doi ani. Astfel au observat că pînă și viața sedentară presupune arderea unor calorii. [...] Conform specialiștilor, la 15 minute de citit ardem 22 de calorii, iar într-o oră în care citim o carte sau un ziar ajungem să topim chiar și 90 de calorii” (*Click*, 2018).

*

În cazul în care ajungi a problematiza la nesfîrșit relațiile tale cu o persoană, înseamnă că acele relații țin mai puțin de un regim sufletesc cît de unul al tacticii comportamentale. Accentul cade în acest raport mai mult pe faptul socialmente obiectiv decît pe cel imanent al ființei.

*

Frumosul te aduce în situația de-a pune întrebări și, concomitent, a resimți întrebările drept inutile.

*

„Cea mai secretă gestație. Unde și cum, în ce împrejurări și pe ce cale se înmulțesc îngerii în univers? Ei prind ființă chiar în trupurile noastre din – lacrimi reținute” (Blaga).

*

Amintiri care se grăbesc, care, în anii ultimi, se nasc spontan, odată cu secvența de viață ce le declanșează, mixîndu-se cu emoția acesteia, parcă din teama că puținul timp ce-ți mai rămîne nu le va mai face posibile.

*

Melancolia: o cedare subtilă, nedisprețuind eleganța.

*

„Una din cele mai ciudate trăsături ale caracterului meu este fără îndoială bizara superstiție care mă face să văd în fiecare lucru un semn, așa că schimb o sută de lucruri pe zi în oracole. [...] Fiecare insectă pe care o văd furișîndu-se îmi dă răspuns la întrebări de care atîrnă soarta mea. Nu este ciudată această trăsătură pentru un profesor de fizică?” (Lichtenberg).

*

Cea mai veche pereche de șosete cunoscută în istorie își are originea în Grecia antică. În jurul secolului al VIII-lea î. Hr., poetul Hesiod scria despre piori, o pereche de șosete realizate din păr de animale. Grecii le realizau și din pîslă, ele purtînd numele de udo. În secolul al II-lea, romanii au început și ei să poarte șosete din țesături sau din benzi de piele. În primele decenii ale anilor 1900, s-a produs mecanizarea industriei șosetelor, țesătura de nailon fiind introdusă în 1938.

*

Moment negru. Nu aplauda fiindcă nu vei fi băgat în seamă, nu protesta, fiindcă vei fi hulit. Nu te asocia fiindcă vei fi dat la o parte, nu te disocia fiindcă ți se vor atribui malefice intenții. Nu progresa fiindcă vei risca enorm, nu regresa fiindcă va fi inutil. Nu te deplasa fiindcă nu vei ajunge nicăieri, nu rămîne pe locul tău fiindcă nu vei scăpa de pedeapsă.

*

Sublima amintire se naște printr-un sacrificiu, cel al prozaicei memorii.

*

„Iubirea e oarbă, asta e clar! Britanica în vîrstă de 29 de ani, Amethyst Realm, e cea mai fericită femeie din lume după ce fantoma cu care face sex de un an încoace a cerut-o de nevastă. (...) «A fost o compatibilitate sexuală incredibilă și o atracție inexplicabilă», a spus femeia care respinge orice contact cu un bărbat «real» pentru că «ea iubește paranormal». (...) Evenimentul a avut loc în timpul unei excursii la peșterile de la Wookey Hole, din Somerset. Emoționată, blonda a spus «da». În luna august a acestui an, Amethyst Realm a avut mari emoții. I-a întîrziat ciclul și a crezut că este gravidă cu

fantoma care o urmărește din 2016. (...) «Sper să rămân gravidă după nuntă», a spus Amethyst. Tînăra a explicat că «va naște un copil fantomă, nu unul real, atunci cînd va rămîne gravidă», dar nu o deranjează asta. Însă nici fantomele nu sunt toate uși de biserică. Realm a avut 15 fantome cu care s-a iubit, dar niciuna dintre ele nu a fost la fel de iubitoare ca aceea pe care a descoperit-o în Australia, după cum a declarat în cadrul emisiunii televizate *This Morning*, de la postul ITV” („Dilema veche”, 2018).

*

Clipă în care se poate concentra un an, un deceniu, un secol, mirabila clipă constituind, în fața noastră, jocul preferat cu sine al eternității.

*

Visul e tangent la misterul sacralui, voința e tangentă la program, ca orice cădere în faptă.

*

Nici un aspect al lumii nu ne obligă la o considerare mai pe concret decît Răul, deoarece acesta se insinuează în trup ca și cînd ar fi în suflet și în suflet ca și cînd ar fi în trup. Nici o speculație nu-l poate exorciza. Răul, acest triumf întunecat al palpabilului, prea adesea cu neputință măcar de urnit.

*

Memoria: birocrație. Amintirea: libertate.

*

„Hugo se gîndește deseori la Prometeu. El își pune un vultur imaginar pe un piept care nu zvicnește decît de cauterile vanității. Apoi, halucinația complicîndu-se, diversificîndu-se, dar conform liniei progresive descrise de medici, el crede că, printr-un *fiat* al Providenței, Sfînta Elena a luat locul insulei Jersey. Acest om e atît de puțin elegiac, atît de puțin eterat, încît l-ar scîrbi pînă și pe un notar” (Baudelaire).

*

Rafinamentul unui local din centrul Amarului Tîrg, care-și întîmpină clienții cu o firmă de apreciable dimensiuni, *Café de Pariss (sic!)*.

*

A.E.: „M-a întrebat deunăzi un reporter ce m-ar putea surprinde cel mai mult în actuala noastră viață culturală. I-am răspuns: Faptul că Vanghelie n-a dobîndit încă titlul de doctor”.

*

Opusul așteptării nu e atingerea țelului acesteia, nu o dată incert, ci plictisul, acea dispoziție asasină a spiritului care nu privește nici înainte nici înapoi, care, devorîndu-ne, se autodevoră la nesfîrșit.

*

Dacă prezentul e perceput drept anost, trecutul se împrospează compensator grație amintirii. Dar viitorul? Aidoma unui creator, viitorul așteaptă ficțiunea care să-l

întemeieze/ să ne întemeieze. Ficțiune care la rîndul său ar putea deveni amintire.

*

„Potrivit specialiștilor, avem un consum anual prea mare de pîine, 95 kg./locuitor, față de media europeană care este de 60 kg./locuitor. Consumul anual de pește este, de asemenea, mult scăzut față de media europeană, fiind de aproape 5 kg., față de 25 kg. cît se consumă în medie, la nivel UE. În ceea ce privește consumul de fructe și legume, în România doar 35 % din populație consumă zilnic fructe și legume, în timp ce la nivel european 66% dintre locuitori consumă zilnic fructe și legume proaspete” („Click”, 2018).

*

„Cît de adînc înrădăcinate sunt superstițiile raționaliștilor din secolul nostru! Faimoasa teorie psihosociologică de acum vreo 50-60 de ani că australienii, bunăoară, nu au înțeles încă raportul între actul sexual și fecundare; că explică fecundarea prin introducerea unui «spirit» ancestral în pîntecul femeii. E adevărat că asta cred australienii maturi (adică «inițiați»); dar cred astfel nu pentru că ar fi incapabili să perceapă relația causală act sexual-fecunditate, ci pentru că *au fost învățați* să creadă într-o «paternitate spirituală». Inițierea constă, între altele, în revelarea acestui mister: că fecundarea femeii este un act spiritual («spiritul» strămoșului pătrunde în pîntecul mamei). Nu e vorba de o ignoranță a «fiziologiei», ci de o «depășire» a acestei cunoașteri *naturale*, urmată de revelația «misterului» paternității spirituale” (Mircea Eliade).

*

Azi, o stare fizică bună, dar și o îndărătnică sterilitate scriptică. E ca și cum ai fi primit o invitație pe care o așteptai demult, dar mergînd acolo ai fi găsit ușa încuiată.

*

Relevanța unei idei pare a crește cu atît mai mult cu cît alte idei rodesc dintr-însa ca dintr-un sîmbure. În timp însă, ideea *princeps* poate să se închidă în sine, începînd să cadă în uitare.

*

„Maturizarea omului înseamnă să-și recîștige seriozitatea pe care a avut-o la joacă, atunci cînd a fost copil” (Nietzsche).

*

X, obișnuind a vorbi pe o intonație care semnifică în același timp complicitate și ironie. Nici una nu predomină, așa încît îl ascuți cu o prudență ce la rîndu-i se amuză pe sine.

*

Păcate rafinate: orgoliul păcatului, orgoliul căinței.

MESAJ ADRESAT GALEI EURO CENTENART, 7 DECEMBRIE 2018

Basarab NICOLESCU

Sunt onorat să primesc premiul Euro Centenart, prin decizia unui juriu prestigios, într-o companie europeană selectă, și cu o ocazie atât de importantă – 100 de ani de la Marea Unire.

Locul României a fost și rămâne în Europa.

Identitatea națională nu este în contradicție cu identitatea europeană: identitatea națională se întărește prin îmbinarea sa cu identitatea europeană.

România trebuie să își manifeste deplina solidaritate cu Europa. Desprinderea de Uniunea Europeană ar pune în pericol existența României.

Este surprinzător să observăm numărul românilor care au contribuit în mod semnificativ la construirea științei și culturii țărilor Europei în care au locuit. Epicentrul a fost Franța din multe motive, istorice și culturale. Franța era un focar al culturii mondiale. Românii nu au format niciodată o etnie distinctă deoarece ei erau pe deplin francezi rămânând, în același timp, pe deplin români.

Am făcut multe acțiuni legate de rolul personalităților de origine română în cultura și știința țărilor din Europa. Am fundat în 2003 colecția „Les Roumains de Paris” la Editura Oxus. Mai recent, în 2017, am publicat, în colaborare cu celebrul fotograf Louis Monier cartea *Roumains de Paris* la editura Michel de Maule.

Am făcut recent o importantă donație la Biblioteca Aman din Craiova – cărți bibliofile numerotate și cu dedicații, reviste, afișe, programe de teatru și operă, invitații la expoziții,

fotografii, extrase de presă, manuscrise, scrisori – pe care le-am colecționat timp de 50 de ani. Donația mea a constituit nucleul viitorului Muzeu al Exilului Românesc, un muzeu viu, în care se va simți pulsația României eterne.

De fapt, Muzeul Exilului, care va fi funcțional în doi-trei ani, există deja prin foarte bogatele arhive ale lui Leonid Mămăligă (incluzând celebrul cenaclu de la Neuilly și asociația Hyperion), Vintilă Horia, Cicerone Poghiric, Andrei Șerban, Mircea Milcovitch, Andrei Codrescu și Paul Barbăneagră.

Dreptate este făcută exilaților a căror operă se întoarce acasă, dar, pe de altă parte, dreptate este făcută înseși culturii române, deoarece o parte a sa s-a desfășurat în exil.

Dimensiunea europeană a exilului românesc va avea în mod inevitabil un dublu impact: un impact interior asupra integrării României în Europa și un impact exterior, prin conștientizarea, în țările Europei, a rolului românilor în edificarea culturilor țărilor respective.

Permiteți-mi să închei omagiind plăcuta surpriză de a vedea, prin acest premiu Euro Centenart, că autoritățile române și instituții prestigioase precum Muzeul Național al Literaturii Române din București, sunt interesate de adevărata cultură. Este un semn încurajator, deoarece ceea ce România poate oferi lumii complicate de astăzi este tocmai imensa sa bogăție – cultura sa.

UNIREA PRINCIPATELOR: SENS ȘI FINALITATE

Alexandru ZUB

Pentru cine urmărește dialectica marilor evenimente, concluzia că orice act de seamă, orice fapt istoric de anvergură se împlinește pe un tărâm pregătit anterior se impune în chip firesc. În sensul acesta, Unirea Principatelor de la Dunărea de Jos, Moldova și Țara Românească, realizată cu aproape un secol și jumătate în urmă, când pe continent aveau loc și alte procese similare, comportă o îndelungă motivație istorică și s-ar putea spune, cu o metaforă curentă, că originile ei se pierd în „noaptea timpurilor“.

În adevăr, criza orientală, reizbucnită la 1853, după ce răscolise de mai multe ori secolul și relațiile internaționale, n-a făcut decât să grăbească procesul unificării statale în spațiul românesc, înlesnind crearea unui atare organism, ca o primă etapă, în afara arcului carpatic. Drumul spre noul statut juridic se arată a fi fost unul lung și sinuos, cu momente de îndârjire defensivă și răstimpuri de acalmie, menite parcă a regenera forțele.

Secole de-a rândul, românii, pe care destinul îi așezase, după expresia lui Eminescu, la un „vad de popoare“, au plătit un imens tribut de sânge și de resurse materiale ca să poată dăinui. Așa-numitele „tratate“, pe care patrioții din epoca „luminilor“ și a romantismului le-au evocat ca temei juridic al autonomiei, într-o vreme când „suzeranitatea“ otomană și „protecția“ rusă se aflau în plină competiție pe teritoriul românesc extracarpatic, erau un fapt real, chiar dacă nu consacrat în formă clasică, un fapt pe care numai rezistența îndârjită a pământenilor și rațiunea diplomatică a creării unei zone de amortizare a conflictelor dintre marile imperii vecine îl pot explica. Această autonomie, extinsă uneori până la o cvasi independență,

limitată alteori până la cvasi dispariție, a avut darul să conserve, în bună măsură, valorile naționale și să alimenteze speranța unei depline recuperări. Pe seama ei se explorau, la finele secolului XVIII, șansele independenței, iar în primele decenii ale secolului următor, paralel cu accelerarea ritmului de dezvoltare a economiei, cu extensia pieței interne și a comerțului exterior, se și exprima, deschis, nevoia unui alt statut internațional, capabil să suprimă decalajul față de lumea apuseană și să conducă la o integrare în sistemul acesteia.

Lipsa unor condiții favorabile a făcut ca acest deziderat să nu se poată împlini la 1821, când Tudor Vladimirescu se voia „la un gând și într-un glas“ cu Moldova, nici la 1838, când partida națională din Muntenia elabora un act fundamental, în care înscrisa Unirea și Independența, nici peste un alt deceniu, când se reformulau marile probleme ale națiunii române.

Revoluția de la 1848 a relevat, în tot cazul, strânsa legătură dintre cele două deziderate: libertatea națională nu era de așteptat fără putere, iar puterea nu se putea concepe fără unire. „Ținta noastră socotesc că nu poate fi alta decât unitatea națională a românilor“, declara Bălcescu, înțelegând prin aceasta o premisă, cea mai de seamă, a independenței și a edificării noului stat pe baze moderne. Nu era aceasta principala concluzie desprinsă din experiența unificatoare a lui Mihai Viteazul? S-a dovedit atunci, la 1600, că Unirea e un suport necesar al luptei pentru libertate și că ea nu poate izbândi fără o minuțioasă pregătire pe tărâm diplomatic. Ori de câte ori viitorul a surâs României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către

Unire“, observa I. Ghica, atrăgând astfel atenția asupra unei constante a istoriei noastre.

Unirea era premisa esențială a independenței, iar acest adevăr s-a impus cu putere axiomatică la 1848. Kogălniceanu o declara: „cheia de boltă a întregului edificiu“, iar Bălcescu îi atribuia, lucid, valoare de revoluție, una ce trebuia să antreneze neapărat încă o revoluție, spre a impune o reșezare juridică a poziției românilor în lume.

Prima dintre ele a avut loc la 1859, înlesnită fiind de tratatul de pace de la Paris (1856), care pusese capăt Războiului Crimeii. Tratatul n-a dat, se știe, o soluție clară chestiunii românești, dar a decis – ceea ce constituia o inovație în istoria europeană – consultarea voinței poporului, prin intermediul unor adunări ad-hoc.

Prin glasul lui Kogălniceanu, Adunarea din Iași proclama, la 7 octombrie 1857, Unirea Principatelor într-un singur stat ca „dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hotărâtă de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare“. O motiva omogenitatea poporului din cele două țări, întemeiată pe „aceiași început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misie de împlinit“.

Disensiunile dintre puterile garante după pacea de la Paris au făcut să se ajungă la un compromis. Convenția din 1858 preconiza numai o unire parțială, sub titlul de Principatele Unite, urmând ca fiecare stat să-și aibă domnul, guvernul, administrația și adunarea lui. Față de o asemenea decizie, poporul român a acționat cu fermitate, înțelepciune și curaj, alegându-l pe Alexandru Ioan Cuza, la 5 ianuarie 1859, ca domn al Moldovei, iar la 24 ianuarie ca domn al Țării Românești.

Unirea era, cu aceasta, un fapt împlinit. În fruntea unei deputații moldovene, Kogălniceanu o saluta, la 17 februarie, atrăgând luarea-aminte asupra necesității ca, în cazul unei împotriviri din partea diplomației străine, românii să fie gata a

apăra ceea ce înfăptuiseră. „O nație care își are conștiința drepturilor sale, insista el, trebuie să aibă și curajul de a se apăra, numai atunci ea este respectată“. Mai târziu, același campion al unionismului românesc avea să declare, cu gândul la marea contribuție a maselor de la 24 ianuarie 1859: „Unirea națiunea a făcut-o!“

În adevăr, Unirea Principatelor constituie unul din marile acte ale istoriei noastre, în care voința maselor și înțelepciunea conducătorilor au impus soluția optimă a momentului. Întemeiat pe această realitate, același Kogălniceanu declara atunci: „Nici o putere omenească nu va mai putea despărți ceea ce e de mult unit pentru eternitate“.

O asemenea atitudine, deloc singulară în epocă, presupunea un spirit, un *Zeitgeist* pe care istoricii (și nu doar ei) au căutat să-l definească mereu, cu tot mai multe probe la îndemână, fără să poată adăuga totuși ceva esențial nou.

Epoca a fost, pesemne, destul de bine servită de personalități capabile să o exprime în forme durabile, care alimentează de atunci memoria colectivă.

Text prezentat la simpozionul *Unirea Principatelor Române*, Muzeul Unirii, Iași, 24 ianuarie 2005.

IN MEMORIAM EMIL BRUMARU LENEA ȘI SOMNIA OMULUI BALCANIC

Ioan HOLBAN

Lumea lui Emil Brumaru din prima carte, *Versuri* (1970) apoi, și din *Detectivul Arthur* (1970), *Julien Ospitalierul* (1974), *Cântece naive* (1976), *Adio, Robinson Crusoe* (1978) are un aer de burg medieval, împrejmuțit de ape adânci „cu lustru-ntunecat“ și bântuit de vedenii, unde poetul e când un trubadur care cutreieră „spre-a spune lumii cât îi de frumoasă“ cea care alunecă suav printre supuși și gătește ciuperci umplute cu greieri, când un senior purtat în calești ori asistând la războaiele dintre „guelfi și ghibelini“. Deseori, lumea lui Emil Brumaru pare a se închide în spații sufocante; *dulapul*, una dintre „figurile“ lirice structurale ale poeziei, *magazia*, *bucătăria de vară*, *odaia* sau *ecranul* protector al ploii bacoviene reprezintă locurile unde pare a se refugia poetul și fantasmalele sale; „Afară plouă laic și-ai vrea să fii aici,/ Să tac, să taci, tăcerea la fleacuri să ne-mbie./ Să lăncezim pe paturi ca două mari pisici/ După ce-au lins smântâna (slup-slup!) din farfurie./ Ți-aș spune-ncet: Dă-mi mâna... și poate că mi-ai da-o/ Cu sufletu-n ruină ca-n vechi foiletoane/ În care-n moi fotolii leșină dulci cucoane/ Vărsând pe sâni ceșcuțe de lapte cu cacao./ Ți-aș da deoparte părul cu gura de pe gât./ Cu gura ți-aș desface nasturii mici de bluză/ Și ți-aș șopti-n urechea ta fleată și confuză:/ «Afară plouă laic și-s trist și mi-i urât...»“ (*Cântec naiv*). Numai că dulapul, obscur ori sacru, e plin de poeticitate întrucât, iată, închide în el un univers unde, adesea, „arde-un înger“; Emil Brumaru scrie despre înger, înaintea lui Andrei Pleșu, adăpostindu-i în dulapul său: „Culcarea lucrurilor un heruv/ Sfâșietor o cântă dintr-un tub,/ Aeru-i strâns cu grijă în dulap/ Împăturit de cel mai blând seraf,/ O, prin unghere îngerii fac liberi/ Deschideri moi de aripi și

închideri./ Pentru-adorare, din uleiuri scoși,/ Pe crucea geamurilor zac Hristoși“ (*În magazie*). La fel, în odaia poeziei, așteptarea se sparge în țândări, aici e ca într-un burg asediat unde poetul trage cu arbaleta în păuni și cu bombarde în ziduri. În fond, lumea din dulap, din odaie, din magazie sau din spatele perdelelor de apă ale ploii laice și triste este Edenul pierdut, surpat uneori în lenea somniei, trezit, altădată, în răcoarea brumei, în „pieptarul străveziei promoroace“ ori în lumina „lacurilor clare“.

Prima vârstă a liricii lui Emil Brumaru, aceea din *Versuri*, *Detectivul Arthur*, *Julien Ospitalierul*, *Cântece naive* și *Adio, Robinson Crusoe* se structurează prin ceea ce aș numi o *poetică a departelui*; semnele sale cele mai pregnante sunt, în dinamica interioară a poemelor, „*personajele*“ (Glycera, Reparata, iubita cu trei sâni, detectivul Arthur și Julien Ospitalierul), *lenea și somnia*; iată, chiar de la primele poeme ale cărții de debut: „Fecioarele se încurcau în gene./ Motanii se frecau de damigene/ Și ne era la toți atât de lene.../ Torceau femeii de agora în pat!/ Și-ncet sufletul nostru-a căpătat/ Ape adânci cu lustru-ntunecat“ (*Cântec naiv*). Când intra în literatură, Emil Brumaru părea că și-a construit totul, universul său liric era deja compact, funcțional în toate mecanismele și detaliile sale, astfel încât, cu fiecare volum nou, nu face altceva decât să adauge nuanțe, să exploreze cotloane ascunse, să deschidă alte dulapuri și să intre în alte odăi unde, în fond, să descopere *primele* lucruri, ființe, sentimente, senzații, stări, în ipostazieri care multiplică esențele dintâi. *Un imperiu vast de lene calmă* e poezia lui Emil Brumaru, cum însuși o definește în poemul *Prezentare* din primul volum. În poezia

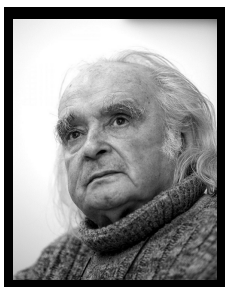
anilor '70, trei erau „leneșii“: Adi Cusin, Vasile Petre Fati și Emil Brumar. Într-un interviu cu Vasile Petre Fati, lângă întrebarea retorică „dar ce naiba facem cu această lehamite?“, Adi Cusin mărturisește savoarea lenei aduse la rang de principiu estetic, axiologic: „Eu scriu din copilărie, scrisul fiind cea mai dragă meserie de pe Pământ, singura justificare a existenței. Nu știu în ce măsură am fost ingrat cu această meserie, dar la mine s-a împletit cu savoarea lenei aduse la rang de principiu estetic, axiologic... Eu am o elaborare mai lentă, care vine din lene, nu din exigență“. Lenea lui Adi Cusin, Vasile Petre Fati și, mai ales, aceea a lui Emil Brumar, cu saltelele sale de lene sub suflet, cum spune în *Detectivul Arthur* este a omului balcanic, extrasă parcă din tipologia descrisă de Panait Istrati în *Trecut și viitor* (1925); omul balcanic e, pentru autorul *Chirei Chiralina*, *golanul* grec și român: „Imprevizibil în tandrețe, neobosit în flecăreala de una, de alta, băutor pătimaș care nu «trișează» o clipă, visător cu mintea înțesată de opțiuni și tânăr, în ciuda vârstei pe care și-o ascunde ca o femeie. Astea sunt calitățile golanului“. Golanul român este un *sentimental prin excelență*, spune Panait Istrati: trăsături care se găsesc, toate, în poezia și viața lui Emil Brumar: lenea balcanică, astfel, în *Exclamație*: „Ce bine-i să trăiești în cărămida/ Care se sfarmă moale printre spini,/ Să-ți fie gândul dulce ca uleiul/ Dovlecilor la care te închini./ Și sufletul să ți-l împaci cu sticle./ Cu piersici și cu trenuri timpurii./ O, adormind în dosul unei case/ De melc suav, ce bine-i să nu scrii!“. Somnia și lenea sunt *stările poeziei*, fixând durata spiritului în maximă alertă; lenea, somnia, setea eminesciană de repaos identifică, înainte de toate, *eresul*, apropierea Glycerei, „risipită“ în leneșul dulce al portocalei și piersicii: „Tu în cămări, ferită de Austru./ Cu puf de găscă sânilor dai lustru/ Și ca să-ți cadă chipul în paloare/ Îți pui în șold, cu greață, lipitoare./ Și faci pași mici să simți pe preșuri late/ Gădilituri la talpă, desfrânate./ Și-ncerci sub lampă vâluri pentru șale/ Pe ele cu picturi cu animale./ Pe urmă, cu peceți de la inele./ Clatini corăbii, numeri turturele/ Și-aplauzi când coboară din tavan/ Pe-o piersică păianjenul profan“ (*Glycera*). „Leneșii“ din poezia anilor '70 scriu, parcă, la fel, par a-și

transmite teme și motive lirice într-o „conspirație“ a lehamitei, lenei și somniei; Adi Cusin, iată, care în volumele *A fi* (1968), *Umbra punților* (1970) și *Starea a treia* (1974) dedica poeme autorului cântecelor naive: „Deci ne vom face gard, iubita mea./ (Strălucitoare cuie-l vor străbate),/ Vom șterge urmele și vom trișa/ Această nefirească libertate./ Din orice parte, zidul va fi gros,/ Și geamuri duble, ușile-nfundate;/ Lângă piciorul mesei stând pe jos,/ Ce depărtată-i lumea din cetate./ Dar tu nici nu ai voie să gândești,/ Somn lung și cumpănă ți se prescrie./ O clipă am crezut că nu mai ești,/ Apoi, ca după-o stingere, prea viei/ – Cum ți se frânse micul tău balet/ Tocmai atunci când imitai o floare.../ Înmărmuriți aplaudam încet/ Petalele căzute la picioare –/ Și temători, de-un timp ne apărăm,/ Împingem mobile-mpotriva vieții,/ Și cercul insulei ni-l îngustăm/ Trăgând zăvoarele, vopsind pereții./ Și vreau s-ascuți povestea mea de fum./ Și vreau s-adormi privindu-i învelișul./ Ca să nu vezi deasupra noastră cum/ Se clatină și-i smuls acoperișul” (*Singuri*). În replică, un poem precum *Cântec de copil* din *Versuri dezvăluie* fața ascunsă a poeziei „leneșilor“, cu temele ei dominante: „Când înserează albușurile-n ouă/ Și trec ecouri prin borcane goale./ Oh, lămpile când blând ne sug din suflet/ Cu dulci fitile o lumină moale,/ Și îngeri muți miresmele cu roaba/ Ni le răstoarnă-n nări ca să ne placă./ Iar câmile atârnă-ntre ulcioare/ Pline cu lapte stors naiv din vacă./ Atât de-adâncă e uimirea noastră/ Că ni se face teamă în odaie!/ Nu se ridică nimeni ca să taie/ Cu fierăstrăul roua din fereastră?“.

Lenea și somnia sunt doar până la un punct, în glazura lor, asemănătoare semnelor lirice din cărțile lui Adi Cusin și Vasile Petre Fati; Emil Brumar explorează, prin aceste stări ale poeziei, ceea ce aș numi *materia vâscoasă* din care se ivește *universul nostru dens și mic*, cum îi spune în *Adio, Robinson Crusoe*; uleiul, lichiorul, parfumul crinilor, vanilia, bulionul, catifeaua, un kilogram de fluturi putrezi, rumegușul, aroma grea de ceapă, unsuroasă, lâna, albușul oului, plușul, mălurile dulci cu mormoloci, păturile de omizi constituie materia, magma din care se naște o lume unde Gilbert Durand ori Gaston Bachelard ar găsi suficiente și pertinente argumente pentru ceea ce au

teoretizat în *Structurile antropologice ale imaginarului și Psihanaliza jocului*; e o materie atât de bogată, în reprezentările ei, încât, fie și doar astfel, pentru un cititor grăbit, este evidentă funcția imaginarului în poezia lui Emil Brumar: nimic nu e „real“, totul există în *realitatea secundă* din dulapul, odaia, magia poeziei.

IN MEMORIAM EMIL BRUMARU

Poetul Emil Brumar a murit, sîmbătă seara, la vîrsta de 80 de ani. Sîmbătă seara, pe 5 ianuarie 2019 a plecat la *rezervația de îngeri*.

Emil Brumar s-a născut la 25 decembrie 1938 (înregistrat la 1 ianuarie 1939) în comuna Bahmutea (Mihailovca), jud. Tighina, Basarabia (azi în

Republica Moldova).

A fost unul dintre cei mai importanți poeți români contemporani, membru al Uniunii Scriitorilor din România. După studiile la Școala medie nr. 1 „Mihail Sadoveanu” (actualul Colegiu Național) din Iași, a urmat cursurile Facultății de Medicină din același oraș, absolvind în 1963. În perioada 1963-1975 a fost medic în comuna Dolhasca, jud. Suceava, loc esențial în imaginarul operei sale, pe care l-a numit „rezervația naturală de îngeri”. S-a dedicat apoi scrisului, în paralel cu activitatea de corector (1983-1989) și redactor (1990-1996) la revista ieșeană „Convorbiri literare”. A debutat cu poezii în revista „Luceafărul” (1967), apoi editorial în 1970, cu două volume de poezie, *Versuri*, Ed. Albatros, (Premiul Uniunii Scriitorilor pentru debut) și *Detectivul Arthur*, Ed. Cartea Românească.

Cărți publicate: *Julien Ospitalierul*, Ed. Cartea Românească, 1974; *Cîntece naive*, Ed. Cartea Românească, 1976; *Adio, Robinson Crusoe*, Ed. Cartea Românească, 1978; *Dulapul îndrăgostit* (volum antologic), Ed. Cartea Românească, 1980; *Ruina unui samovar*, Ed. Cartea Românească, (Premiul Uniunii Scriitorilor), 1983; *Dintr-o scorbură de morcov*, Ed. Nemira, 1998; *Poeme alese. 1959-1989*, Ed. Aula, 2003; *Opera poetică*, vol. I-II, Ed. Cartier (Chișinău), 2003, 2005 - ediție revăzută și adăugită; *Fluturii din pandișpan*, 2003; *Cerșetorul de cafea. Scrisori către Lucian Raicu*, Ed. Polirom, 2004; *Infernala comedie*, Ed. Brumar, 2005; *Submarinul erotic*, Ed. Polirom, 2005; *Commedia dell'Arte*, vol. I, Ed. Liternet, 2005; *Dumnezeu se uită la noi cu binoclul*, Ed. Polirom, 2006;

Commedia dell'Arte, vol. II-III, Ed. Liternet, 2006; *Cîntece de adolescent*, Ed. Brumar, 2007; *Povești erotice românești*, 2007; *Ne logodim cu un inel din iarbă* (carte obiect), Ed. EIS ART, 2008; *Povestea boiernașului de țară și a fecioarei*, Ed. Trei, 2008; *Opere I. Julien Ospitalierul*, *Opere II. Submarinul erotic*, Ed. Polirom, 2009; *Basmul prinșesei Repede-Repede* (în colaborare cu Veronica D. Niculescu), Ed. Polirom, 2009; *Antologia Versuri – colecția Poeți laureați ai premiului național de poezie „Mihai Eminescu”*, Ed. Paralela 45, 2010; *Intellectualii la cratiță* (volum colectiv), Ed. Humanitas, 2012; *Povestea boiernașului de țară și a fecioarei* (ediția a II-a adăugită), Ed. Trei, 2012; *Rezervația de îngeri*, Ed. Humanitas, 2013; *Sfîșiat în umbra unui înger* (antologie), Ed. Contemporanul, 2013; *Opere III. Cerșetorul de cafea*, Ed. Polirom, 2014; *Opere IV. Dumnezeu se uită la noi cu binoclul*, Ed. Polirom, 2014; *Cad castane din castani. Amintiri de ieri și de azi* (în colaborare cu Veronica D. Niculescu), Ed. Polirom, 2014; *III cele mai frumoase poezii* (antologie), Ed. Nemira, 2014; *Infernala comedie* (ediția a II-a), Ed. Adenium, 2015; *Prietenii noștri imaginari* (volum colectiv), Ed. Humanitas, 2015; *Opere V. Crepusculul civil de dimineață*, Ed. Polirom, (Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române), 2015; *Amintiri din Rai*, Ed. Humanitas, (Premiul USSR pentru poezie), 2016; *Eu, Îngerul jongler* (antologie), Ed. Cartier, 2017.

Este laureat al Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” pentru *Opera Omnia*, Botoșani, 2001; Premiul pentru *Opera Omnia* acordat de către Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova, 2003; Premiul de excelență „George Bacovia” al revistei Ateneu, 2005; Premiul revistei Flacăra pentru literatură, 2005; Premiul pentru *Opera Omnia* la Colocviile revistei Transilvania; Premiul „Gheorghe Crăciun” acordat de revista Observator Cultural pentru *Opera Omnia*, 2011; Premiul „Nichita Stănescu” la Festivalul de poezie de la Ploiești, 2011; Premiul Președintelui UNITER în cadrul Galei UNITER, 2013; Premiul pentru Literatură în cadrul galei „Oamenii Timpului”, 2014; Premiul Național „Lucian Blaga” pentru *Opera Omnia* la Festivalul „Lucian Blaga” – Lancrăm, 2018; Premiul pentru *Opera Omnia* la Bac-Fest, Festivalul Național „George Bacovia” Bacău, 2018.

Pe 1 decembrie 2018, de Ziua Națională, la Palatul Roznovanu, maestrul Emil Brumar s-a numărat printre personalitățile care, cu ocazia lansării albumelor „Iași, Oameni ai Cetății”, au primit din partea primarului Mihai Chirica Diploma de Excelență „Centenarul Marii Uniri”.

JURNAL N° 18 (IX)

1898

Titu MAIORESCU

Marți 6 / 18 octombrie. Cer senin. Dimineța la 5½ ore, +10° R. Cam ca vara. Mă scol, ceai, scriu aceste.¹

București², 6 / 18 octombrie 1898
 Reverendului Père Didon
 de la Ordinul Fraților predicatori.
 La adresa librăriei Plon,
 Paris, strada Garancière, 10.

Părinte reverend,
 Sub profunda impresie produsă de lectura cărții
 reverenței voastre, intitulată *Isus Christos* (2
 volume, Paris, Plon, 1891), a fost făcută o
 traducere românească, prin grija mitropolitului
 nostru primat, monseniorul Iosif Gheorghian.

Eminența sa ar dori să tipărească și să difuzeze
 această traducere spre binele cel mai mare al
 credincioșilor săi și, îndeosebi, Facultății noastre
 de Teologie Ortodoxă, omițând totodată cele
 câteva pasaje cu caracter exclusiv catolic, încât
 cartea să poată acționa printre ortodocși în sensul
 credinței creștine în general, fără a produce
 dificultăți dogmatice.

Abstracție făcând de de notița imprimată în
 fruntea celor două volume prin care drepturile de
 autor sunt rezervate, eminența sa nu se poate gândi
 la o publicare similară fără a fi obținut în prealabil
 autorizarea reverenței voastre.

Sunt însărcinat, și este un moment important
 pentru mine, să intervin la reverența voastră și să o
 rog de a binevoi să acorde această autorizare.

Firește că nu este vorba aici de vreun interes
 material. Literatura română, fiind abia la
 începuturi, cere încă un sacrificiu din partea

tuturor celor care publică o operă serioasă. Munca
 de redactare sau de traducere, la fel ca și
 dificultatea tipăririi sunt o ofrandă mereu ideală. Și
 poate că această lipsă totală a oricărei gândiri
 genuine nu este un semn rău pentru începutul unei
 literaturi.

Îndrăznesc să aștept un răspuns din partea
 reverenței voastre și o rog a binevoi să primească
 asigurarea înaltei mele considerații.

T. M
 fost ministru al Cultelor și Instrucțiunii
 Str. Mercur, 1.³

Tot astăzi, *marți 6 / 18 octombrie 1898*, la 3 ore
 după amiaza, sub cerul cel mai senin, cu soare, 23°
 R. la umbră adâncă.

Mercuri 7 / 19 octombrie. Tot cald, dar nu e
 arșița de ieri.

Telegramă

George Racovitza,
 Strada Păcurari,
 Iași.

Apelul respins. Trebuie să facem recurs la
 Secțiunile Unite.

Maiorescu

Joi 8 / 20 octombrie. Vântul de sud s-a
 schimbat peste noapte, suflă și astăzi tare, de la
 nord și dimineța la 9 ore, sunt numai 4½° R.

La universitate, 5 – 6 examen de Logică.

Vineri 9 / 21 octombrie. Ploaie peste noapte,
 vânt, cer acoperit. Dar termometrul la 8 ore

dimineața, +7½° R.

Telegramă

Grigorie Constantinescu,
advocat

Turnu Severin

Veniți Craiova.

Maiorescu

De la 6 – 7, Take Ionescu la mine. (Era și I. Negruzzi față, și Anicuța). El nemulțumit de rege, vorbind (stângaci) contra lui, că ar fi „fals” peste limitele permise, că ar avea dragoste cu orbire pentru D. Sturdza. Mai spune că în ultimele 2 audiențe ale lui Lascar Catargi la rege, acesta l-ar fi întrebat mereu cum stă cu P. Carp și că L. Catargi ar fi răspuns, că măriia sa să nu se îngrijească de aceasta, că el – Lascăr Catargiu – se va înțelege cu Carp. Și T. Ionescu adaugă: „asta e un pretext, dar în fine acum i-am luat și acest pretext.”

Va să zică, *asta* i-a făcut pe conservatori să fie deodată împăcați cu noi.

Sâmbătă 10 / 22 octomvrie. Plouă puțin, dar și mai cald. La 8 ore dimineața, +10° R. – Îmi formulez ce am să vorbesc mâine, la întrunirea electorală de la Craiova, ca să nu treacă peste 25 minute.

Luni 12 / 24 octomvrie. Am plecat ieri, la 11¼ dimineața, cu expresul la Craiova, unde am sosit la 4½ p. m. Cu mine, Lascar Catargi, Take Ionescu, junele prinț Barbu Știrbei, Henry Catargi și Deșliu⁴ de la conservatori, C. C. Aron și Scarlat Vârnăv de la junimiști. La gara Craiova, lume multă, cu urale: Economu, Carianopolu, Boldescu, Ștefan Pleșa⁵, Toma Cămărășescu de la T. Jiu, Constantinescu de la T. Severin, greșosul Warlam, junele Bombăcilă, Braboțeanu, Târnoveanu, vioiul Coanda, inevitabilul Grecescu⁶ etc. În curtea gării, altă mulțime, câțiva muzicanți (vro 6-7) și mulți băieți de stradă. Ne urcă, sub strigătele „trăiască Lascar Catargiu”, numeroase, și „trăiască Titu Maiorescu”, firește mai puțin numeroase, ne urcă în prima trăsură deschisă a lui N. Economu, vizitiu cu livrea) pe L. Catargi și pe mine; asemenea

presupun tot câte 2 pe cei veniți din București în alte trăsură. Craiovenii era vorba să vie cu muzica și cu alaiul pe jos, înconjurând trăsurile care ar fi fost să înainteze la pas. Dar bătrânul Catargi, vizibil jenat de această muzicărie pe stradă (și eu cu atât mai mult) a spus vizitiului să o ia la trab – și astfel noi 2 am lăsat alaiul în urmă, am ajuns *singuri cu trăsura noastră* departe înainte, pe strada gării, pe la Palatul de justiție, prin strada mare, pe dinaintea hotelurilor Teodoru și Geblescu. Pe ulițele parcurse astfel de noi, nimeni altul pe strade decât puținii oameni ca de obicei, dar cele mai multe ferestre pline de dame primitoare. Însă înaintea hotelurilor din strada mare, la răspântie, iar mulțime îndesată. Lascăr Catargiu dase ordin vizitiului să ne ducă la Clubul conservator. Vizitiul, nepriceput și neinstruit pentru această modificare a programului de alai, cărmește la stânga și se oprește înaintea Clubului Tinerimii, apoi la un „birou de plasare”, în sfârșit sosește Carianopolu cu birja și ne întoarce lângă hotel Geblescu, deasupra cafenelei din curte, unde vrea să se mute Clubul conservator la Sf. Dimitrie. Ne urcăm acolo, luăm câte un ceai, după vro ¾ de ore sosesc și ceilalți cu alaiul, membrii clubului sus lângă noi, mulțimea în curte; de pe galeria cu sticle din etajul I, Economu provoacă mulțimea să strige „Trăiască Lascăr Catargiu și Titu Maiorescu”, Catargiu le zice câteva cuvinte de mulțumire de sus, eu asemenea le strig: „Trăiască Craiovenii! Și la alegerile de la 1 noemvrie să vă arătați vrednici de numele ce-l aveți în țară”. Apoi, iar ceva alocuțiuni înlăuntrul clubului, cu dorința exprimată de N. Economu că unirea noastră să nu fie numai cu această ocazie și pentru totdeauna și în toate. Eu i-am strâns mâna cu amabilitate și am tăcut.

Pe la 5¾, am plecat prin mulțime, Lascăr Catargiu la Economu, eu luat de Fănică Pleșa în cupeul lui (trecând prin mulțime, am văzut pe colonelul Budișteanu și pe junele poetastru Radu D. Rosetti) sunt dus la casa fratelui neînsurat, unde mi se pregătesc, împreună cu Varnav, odăile și unde găsesc pe Scarlat Vârnăv cu geamantanul meu, amabil îngrijit de el. Dar le spui că am să plec astă-sară la 9° 36' înapoi, dacă se poate. La 6½ suntem duși la Fănică Pleșa (eu cu geamantanul în

cupeu), unde ne e dat un prânz în toată regula, bere, înghețată, șampanie. Bine servit. Amîndouă casele cu luxoașă electricitate. La masă, d-na Pleșa, eu, bătrînul Ruscescu, Bombăcilă, simpaticul Coandă (părea simpatic și d-nei Pleșa), conservatorii Brabețeanu și Chintescu, bătrînul Ruscescu, încă unul negricios, vro 2 alții. Toast pentru mine din partea lui Bombăcilă, toastul meu pentru Lascăr Catargi și apoi pentru d-na Pleșa. La 8° cafeaua servită la masă, la 8° 5' vine chiorul Iliescu și ne spune că mă așteaptă Lascăr Catargiu. Dar eu merg cu Pleșa în cupeul lui (cu geamantanul meu) de-a dreptul la sala Bellevue, unde e întrunirea. Trec prin mulțime, primit cu aplauze, și mă sui pe estrada tixită de lume, unde deja T. Ionescu, C.C. Arion, colonelul Fălcoianu, H. Catargi, eu. Peste 3 minute sosește și Lascăr Catargiu, cu N. Economu. Aplauze foarte calde. Deschide ședința N. Economu, cu o salutare de bine venire pentru Lascăr Catargiu, apoi pentru mine și toți frunțașii conservatori și declară preșident al întrunirii pe Lascăr Catargiu. Acesta rostește câteva cuvinte (vro 3') „entegru” etc., dar totuși cu autoritate. Apoi îmi dă cuvântul mie. Aplauze. Mă uit la ceasornic, era 8½ și 5'. Vorbesc până la 9 fără 3 minute. Aplauze, firește. (Discursul l-am scris a doua zi, luni, astăzi între 10 și 12¼, acasă în București, dictându-l Anicuței și corectându-l cu ea, și apoi „Constituționalul” de mâine după amiază, adică cu data de Mercuri 14 octombrie). M-am strecurat apoi de pe estradă, pe când începea să vorbească C.C. Arion, am ieșit tiptil prin mulțime, m-am pus în cupeul lui Pleșa și la 9° 10' eram la gară și la 9½, în sleeping-carul trenului spre București, unde am sosit azi la 6° dimineața. În sleeping și generalul Baicoianu și profesorul Crăciunescu.

Când ne-am dus ieri cu expresul la Craiova, mergea spre Paris și generalul Jacques Lahovari, al cărui băiat de 12 ani s-a îmbolnăvit de inimă, urmarea unui reumatism articular. Era și paralizatul Mișu Balș, urcat în tren de 2 servitori, soția sa, fratele său, Costea Balș și sora ei, Natalie Vlădoianu. Îl ducea la Viena (ca să moară acolo?!).

—
Marți 13 / 25 octombrie. Sculat la 6 ore. Termometrul +7° R. Aștept corecturile discursului

meu craiovean în „Constituționalul”.

Mercuri 14 / 26 octombrie. De la 8¾ sara până la 11¼, lectura introducerii mele istorice la volumul 3 (epoca 1881 – 1888) la mine acasă, înaintea lui Jacques și Marie Negruzzi, Mitică Rosetti, Lili Florescu, Constantin Leon Negruzzi, cumnatul-său Mialescu, Hiott, D. A. Laurian, Anghel Demetrescu, C. C. Arion, Scarlat Vârnav, dr. Neagoe, Stavri Predescu, Guță Fălcoianu.

Joi 15 / 27 octombrie. Timp frumos, soare, senin. Dimineața 8 ore, +7° R, peste zi cald. La 12 ore, la universitate pentru concursul bursei de psihologie experimentală, la care se prezintă numai Vaschide. Dar ceilalți 2 membri ai juriului (președintele Coco Dimitrescu, noul rector al universității și Crăciunescu) nici n-au venit, nici n-au anunțat amânarea. Sunt la adunarea electorală a lui Dimitrie Sturdza la Craiova, ținută ieri.

Sara la 9½, Emil Costinescu cu Vlaicu de la Brașov. Deschidem începerea procesului din partea Bisericii Sf. Nicolae din Brașov în contra statului român, pentru suprimarea plății subvențiunii obligatoare a gimnasiului de acolo. Eu să-l susțin, să-mi iau alături pe Lascăr și pe C. Disescu, *nu* însă pe Take Ionescu și pe Delavrancea, fiindcă aceștia au dat chestiei caracter politic în Cameră.

Vineri 16 / 28 octombrie. Același timp frumos. Dimineața 8 ore, +6° R. Primul număr al noului ziar francez conservator-junimist „La Roumanie”, sub direcția lui A. G. Florescu (Lili): Are și începutul traducerii franceze, făcut de Zizin Cantacuzin, a *Istoriei mele politice sub Carol I.*

La 4 ore, prof. Vlaicu din Brașov, de la 4½ – 5½, Take Ionescu împreună cu Vlaicu la mine, consfătuire asupra procesului de intentat statului asupra subvențiunii suprimate a școalelor din Brașov. Take Ionescu îmi spune că Aurel Mureșan i-a spus acum că Ionel Brătianu îi zicea odată că el ar vrea să dea școalele din Brașov domeniul Brăilei de veci, dar nu o face, fiindcă l-ar trăda „conservatorii” și ar lua dania înapoi. Cu asemenea vorbe, Brătianu își făcea dincolo popularitatea și ponegrea pe conservatori. De abia acum văd

transilvănenii cât au fost înșelați de liberali, și li se desiliiază ochii.

Atunci le-am spus eu cele spuse mie de Teodor Rosetti. Între actele lui Cuza-Vodă era și o convocare a lui din Iași, la telegraful de acolo cu ministrul său Brătianu din București, unde acesta numește pe transilvăneni „*faux-frères*”, frați vitregi.

Take Ionescu apoi mai spune cum al doilea act cetit anul acesta de el în Cameră în chestia școalelor din Brașov îl primise în adevăr mitropolitul Miron de la Jeszenski, dar că, după cetirea lui în Cameră, Jeszenski⁷ s-a repezit la Sibiu și, sub pretext de a constata exactitatea traducerii, a cerut mitropolitului să vadă adresa sa și atunci a pus-o în buzunar, promițând că o va retrimite din Budapesta și n-a mai trimis-o. Dar mitropolitul scrisese adresa oficială lui Voina, care s-a publicat în gazete pe la septembrie acum, încât nu se va mai putea nega.

Tot Take Ionescu, că mitropolitul a lăsat la moartea lui Cosma un memoriu asupra celor petrecute între el, Banffy⁸ și Sturdza în aceste chestii, pentru a fi publicat după moartea sa. Memoriul făcut după cerere, prin scrisoare a lui Take Ionescu.

Rațiu posedă de la Sturdza o lungă scrisoare, în care – când cu condamnarea lor – îi sfătuiește Sturdza să nu meargă în temniță, ci să vie la București și transportă aici centrul agitației. (Ca să facă guvernului conservator de atunci greutatea cu vro cerere de estrădare). S-a publicat mai pe urmă.

Vlaicu îmi spune că și astăzi pretextul refuzului de a plăti ajutorul legal îl întemeiază sturdziștii pe vorba că n-au încredere în protopopul Voina și că ei vor plăti, dacă se schimbă eforia și se pun acolo partizanii lor (Diamandi Manole⁹, Ghiță Pop etc.) Iară Diamandi Manole specula banii eforiei la zarafetul lui și la întreprinderile cu postavul și, când au aflat Străvoiu și Voina despre niște bani de datorie tărinuită și i-au cerut înapoi, au avut mari greutatea ca să-i vadă restituiți de Diamandi eforiei. Și cum Diamandi deține încă (adică a cheltuit) 12.000 florini, pe care îi refuză sub pretext că trebuie să recunoască guvernul maghiar societatea filantropiei pentru copiii săraci, căreia îi aparțin. Și guvernul maghiar firește că refuză de 3 ani și

Diamandi, sub acest pretext, refuză și el să-i dea.

Și acest Diamandi e omul de încredere și de intrigă al lui Sturdza.

Sara, de la 9 – 10, și profesorul-advocat C. Dissescu la mine, în aceeași chestie. El și cu V. Lascar au să pledeze împreună cu mine în chestia școalelor Brașov contra statului român.

Sâmbătă 17 / 29 octombrie. Sculat la 6½, ceai. Afară senin, termometrul +5° R.

Telegramă

Doamna Greceanu,

Castel Peleş.

Rugăm prezentați augustei soții și mame a viitorului nostru rege omagii respectuoase și felicitări.

Maiorescu¹⁰

Am terminat cetirea cărții lui Hare, *Freifrau von Bunse*. Ce curios contrast cu *Gabriele von Bülow*! Ce evlavie! – Dar interesant.

Vineri 23 octombrie. La masă la noi, Marie Olănescu, născută Filipescu, mie totdeauna dragă, Jacques, Marie și Costache Negruzzi.

Vreme tot caldă.

Aranjarea salonașului Anicuței cu noua tapetă verde, vopsitul ușilor, ne mai ține o săptămână în dezordine. Apoi sosesc mobilele de la Rosel din Bruxelles.

Luni 26 octombrie. Suceava, cald. Termometrul, la 8 ore dimineața, +12°R. Am sosit dimineața din din Botoșani (cu Take Ionescu și Scarlat Vârnav), spre unde plecasem alaltăieri, sâmbătă sara, unde sosisem ieri, Duminecă, la 12¼ de amiază, primiți la gară de lume, conduși la Clubul conservator unde, în salonul mare (cu portretele rele ale lui Lascar Catargi și P. P. Carp), era servit dejun de vro 60 – 80 tacâmuri, muzica pe balconul de pe stradă, toastul meu pentru L. Catargi și al lui Take Ionescu pentru Carp, de acolo la întrunire în sala de la etajul I a școlii Martian, plină de lume, am vorbit eu de la 2 – 3, Take Ionescu de la 3 – 3° 20', prezidat și dejunul și întrunirea de bătrânul Ciolac; la 3½ iar la club, la 4° 45' pornit de la Botoșani.

Ieri, tot la 2 ore, simultan cu noi la Botoșani, a

fost la București întrunirea conservatoare în sala Dacia (simultan întrunirea liberală cu Dimitrie Sturdza, M. Pherekyde etc. în sala băilor Eforiei), sub prezidența lui Lascar Catargi, unde au vorbit general Manu, Nicu Filipescu, Alex. Marghiloman, prostul de Barbu Bălțineanu și P. Carp, care a citit și lista celor 31 candidați comunali ai noștri (general Manu, Menelas Germani, N. Filipescu, C. C. Arion, Take Ionescu, D. A. Laurian, d-nii Buiuciu, Lecomte, Sevescu, Florea Teodorescu, C. Istrate, Anghel Demetrescu, Michel Korné, Scarlat Vârnab etc.)

Telegramă

Prinț Dimitrie Sturdza

Iași

Primiți vă rog cele mai sincere urări de viață lungă fericită.

Maiorescu¹¹

Sara am dictat Anicuței discursul meu de la Botoșani, până nu mai putea de oboseală și de amețală.

Marți 27 octombrie. Vântul s-a răcit, termometrul numai +5° R.

Dar de dimineață am revăzut discursul, la 8¼ l-am trimis la tipar la „Constituționalul”, pe la 11¼ mi-a adus Vârnab corecturile, de la 1 – 5 la casație procesul Sturdza (iar amânat), de la 5 – 6 la universitate, concursul de Psihologie experimentală (Vaschide), 6 – 7½ la Club.

Trei zile de cea mai incomodă activitate.

Mercuri 28 octombrie / 9 noiembrie. Termometrul, la 6½ ore dimineața, +½° R. Senin, apoi soare.

Am să scriu un articol francez, pentru „Roumanie” a lui Lilly Florescu, contra alianței lui Dimitrie Sturdza cu socialiștii (candidați liberali la Iași și la Galați), în momentul când are să trimită delegați la conferința europeană contra anarhiștilor.

Apoi, petiția de intentare a procesului școalelor din Brașov contra statului nostru pentru plata rentei legale.

Apoi, recursul Lemontheux la Casație.

Ocupată vreme! Dar cei 58 de ani ai mei nu m-

au îmbătrânit încă.

Note:

1. Aici se încheie textul în limba română în manuscris.

2. De aici, textul continuă în limba franceză în manuscris.

3. Aici se încheie textul în limba franceză în manuscris. Textul continuă în limba română.

4. E vorba despre M. Deșliu.

5. Nume adăugat ulterior. Fiul lui Stan Pleșa.

6. Dimitrie Grecescu (1841 – 1910), botanist și medic român, profesor la Facultatea de Medicină a Universității din București, membru al Academiei Române. Ultimele două cuvinte adăugate ulterior.

7. Maiorescu se referă, probabil, la Alexander Sándor Jessensky (1873 – 1947), om politic.

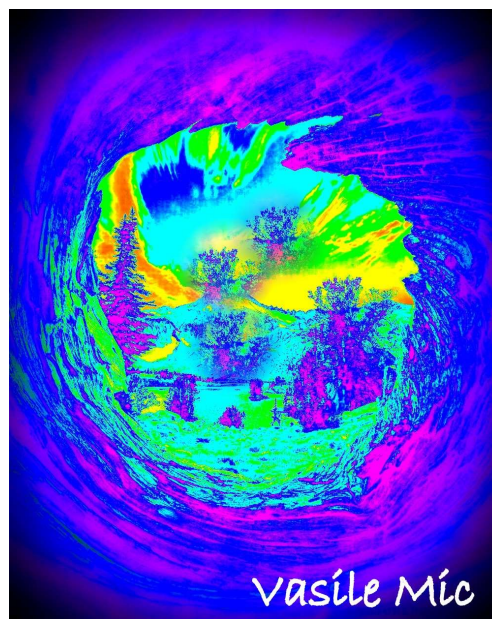
8. Dezső Bánffy (1843 – 1911), om politic austro-ungar, prim-ministru al Ungariei în perioada 1895 – 1899.

9. Manole Diamandy (1833 – 1899), comerciant, filantrop român.

10. Telegramă în limba franceză în manuscris. Textul continuă în limba română.

11. Telegramă în limba franceză în manuscris. Textul continuă în limba română.

JURNAL, Volumul IV: 1898. Ediție critică coordonată de **Bogdan Mihai DASCĂLU**. Text stabilit, traducere, note, glosar și indici de **Ana-Maria DASCĂLU** și **Bogdan Mihai DASCĂLU**

MAIORESCU INTEGRAL ÎN PREMIERĂ

EPISTOLAR

Domnul Eugène Ionesco
Bd. Montparnasse nr. 96
75014 Paris

Paris, 12 martie 1985
Domnului Wilhelm SCHENK
Tanusstrasse 5
6530 BINGEN
B. R. DEUTSCHLAND

Dragă domnule,

Vă rog să mă scuzați. Abia ieri am primit scrisoarea dvs. Mii de mulțumiri pentru carte.

Spuneți „dat fiind că imaginea oferită despre Comunitate în alte țări dobândește o importanță capitală în răspîndirea concepțiilor acesteia privitoare la statul de drept și democrație.”

De exemplu, Europa ignoră că jumătate din Bucureștiul vechi a fost demolat!

Dictatura „One Man” nu mai poate rămîne la putere și o știe!

Înainte de a vă citi cartea, mă gîndeam că nu-mi mai rămîne nimic de învățat despre acest subiect, dar am descoperit, spre marea mea surprindere, că mulți dintre noi care își spun credincioși l-au respins în fapt pe Iisus Hristos și Evanghelia în întregul ei, așa cum e prezentată în Biblie, și continuă să creadă că deja ne-am născut creștini din nou și ne aflăm în drum spre Paradis...

Sper să vă întîmpin pe 31 iulie. Vă doresc multă sănătate, fericire și drum bun!

Eugène Ionesco

Vă voi trimite cartea mea într-un alt plic.

*

Domnul Eugène Ionesco
Bd. Montparnasse nr. 96
75014 Paris

Paris, 9 aprilie 1982

Domnului Wilhelm SCHENK
Tanusstrasse 5
6530 BINGEN
B. R. DEUTSCHLAND

Dragă domnule,

Găsesc că este foarte meritoriu ceea ce faceți. Din nefericire, nu sînt editor și nu mi se cere părerea.

În Germania, ca peste tot, de altfel, criza economică nu iartă nici mediul editorial și este foarte greu și în Franța să publicați o carte sau o traducere.

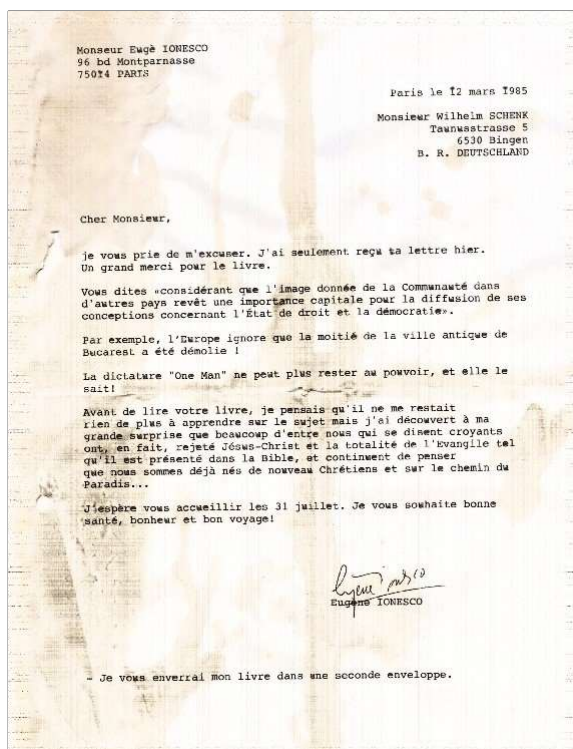
Ca să țî se monteze piese de teatru, trebuie să te adresezi unui agent, el servește de legătură între directorii de teatre și regizori.

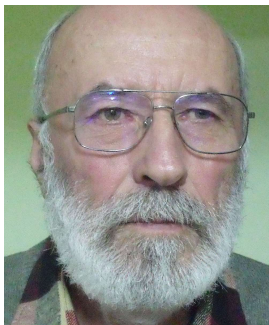
Îmi pare rău că nu vă pot ajuta.

Cu cele mai alese sentimente,

Eugène Ionesco

Din volumul în pregătire *Epistolar la sfîrșit de mileniu*.

G.T. KIRILEANU ÎN DIALOG EPISTOLAR CU PRINCIPEA ILEANA (III)

Constantin BOSTAN

In memoriam

Arhiducesa Elisabeta Sandhofer
(15 ianuarie 1942 – 2 ianuarie 2019),
mezina Princesei Ileana a României.

Încă din primăvara anului 1943, presiunea crescândă a imprevizibilelor evenimente politice și militare, zilnic generatoare de suferințe și tragedii în teatrele de operațiuni, o determinase pe Princesea Ileana să se implice, cu neobosită devoțiune, în ajutorarea conaționalilor grav răniți ajunși în spitalele din Viena. Dar, cum insidioasele sonori naziste răsunau tot mai sufocant și în țara lui Mozart după „fraternul” *Anschluss* din 12 martie '38, inițiativei sale de organizare a unui spital românesc în chiar reședința de la Sonnberg¹ i-au urmat noi frământări sufletești întru găsirea a noi căi de implicare în alinarea nevoițelor din țară.

O va lumina curînd – pe cît de franc, pe atît de convingător – Prințul Barbu Știrbei, cel ce fusese și statornicul sftenic al auguștilor săi părinți, întregitorii României:

„Cînd m-am dus la el să mă sfătuiască, în [vara lui] 1943, mi-a explicat, cu înțelepciune și fără ocolișuri, situația politică a României și condițiile existente în lume², pînă cînd am reușit să înțeleg cîte ceva din tragica situație în care se găsea țara mea. I-am explicat și problema mea. [...] *Ce puteam face?* El m-a privit cu seriozitate și mi-a răspuns:

– Trebuie să te hotărăști ce ești: *austriacă, nemțoaică sau româncă?*

Numai un răspuns puteam avea la o astfel de întrebare și l-am dat din adîncul inimii mele.

– *Sînt româncă*, i-am spus.

Replica lui a fost severă și provocatoare:

– Atunci poartă-te așa cum ai hotărit! Fii

româncă!”³

Avînd o mai fermă înțelegere a misiunii sale, Princesea va obține de îndată o împuternicire oficială de preluare și triere a răniților români răspîdiți prin spitalele din Germania, Austria, Cehoslovacia și Polonia, cu drept de decizie și asupra posibilelor repatrieri, pentru tratamente în România.

Va urma, în primăvara lui 1944, hotărîrea de a reveni, cu toată familia, în România – cei trei copii mai mari se aflau, încă din septembrie precedent, la școli din Brașov. Nociva ideologie nazistă, situația incertă a frontului (trupele sovietice se apropiau de fruntariile austro-germane) și declarațiile exaltate ale unei infirmiere rusoaice de la Sonnberg, care își clama recunoștința cu „îmbărbătări” de genul... „*cînd vor veni rușii, o să le povestesc cît de bună ați fost cu mine și ei vor fi tare buni cu Dumneavoastră, o să vedeți – o să vă omoare repede și nu o să vă tortureze deloc!*”, o conving pe Princesea Ileana să-și continue întreaga lucrare în țară și să se mute la Bran (castelul mamei sale).

Mai întîi împărțind ceai, lapte și mici gustări printre trenurile doldora de răniți și refugiați, ca voluntară a Crucii Roșii la cantina publică din gara Brașov (și locuind cu cei trei copii mai mici în cazarma orașului), apoi co-fondatoare a unui spital al Crucii Roșii în aceeași urbe, Princesea Ileana va întemeia curînd și Spitalul „Inima Reginei” din Bran, inaugurîndu-l în ziua de *Sf. Maria*, la 8 septembrie 1944. Dedicată deplin și acțiunilor caritabile, pentru care căpătase devoțiune încă din anii Primului Război, însoțindu-și mama prin spitalele gemînd de răniți ori prin satele bîntuite de tifos și foamete, ea își va urma idealurile umanitare

și după război, catalizând energii, născând speranțe...

Sub asemenea generoase auspicii a continuat și dialogul epistolar cu G.T. Kirileanu, înobilat și de o mult mîngîietoare revedere, în orașul de la poalele munților Cozla, Cernegura și Pietricica...

1.

[Bilet, filă agendă, antet imprimat: Castelul Bran.]

D[omniei] Sale Domnului Profesor Chirileanu / Str. Ștefan cel Mare 25 / Piatra-Neamț.

15 oct. 1946.

Dragă Moș Ghiță,

Profîit de plecarea șefului administrației mele, Dl. Tega, pentru a-i da un mic pachet cu ceva merinde care sper să-ți fie de folos – și am însărcinat să te întrebe de ce [... text lipsă; continuare probabilă: mai ai nevoie].

[... Text lipsă; posibil: Ștefan, Minola (Maria Ileana) și Alexandra stau și învață] în București, Dominic și Magdalena la Școala primară Bran – în a IV[-a] și a II[-a]. Trece Timpul!

Am acuși o casă la București Băneasa ca să am unde deschide [sic] cînd vin aici, dar cartierul general tot Bran rămîne.

Cu toată prietenia,

Ileana.

2.

[Bruion epistolă G.T.K.]

19 oct. 1946.

Scumpă și prea bună Domniță,

Am primit ieri, prin Dl. Tega, buna scrisoare împreună cu pachetele de alimente (zahăr, orez, grisă) și cu suma de trei sute mii lei, care ne-au venit [lui G.T.K. și familiei fratelui decedat Simion] ca o mană cerească în aceste vremi de lipsuri și suferințe care nu știu cînd se vor îndrepta. În loc de toamna cu bogății, de toate îndestulată, ne așteaptă o iarnă a foametei...

Din adîncul inimii vă mulțămesc pentru acest nou semn de mare bunătate, rugînd pe Atotputernicul să vă dăruiască toate cele bune pentru familie și pentru operele sociale cărora le purtați de grijă.

M-am bucurat de ajutorul sufletesc ce aveți din

partea Prea cuviosului Arsenie [Boca], pentru care, ca un mic omagiu din parte-mi, alăturez niște broșurele cu caracter bisericesc publicate din dragostea pentru vechile așezăminte religioase.

Și eu am avut bucuria de a cunoaște și sta de vorbă cu un om și jumătate [precum] General [Titus] Gârbea, care mi-a povestit despre momente din viața Măriei Tale. Cu tristeță am văzut ieșirea din oștirea activă a unui asemenea om de valoare...⁴

Dar luna asta mi-a venit altă durere: vestea morții bunului prieten Em[anoil] Bucuța⁵, care a avut marea cinste să-i fiți naș, precum am aflat de curînd. Jertfă nevinovată a meritelor sale, am pierdut una din valorile culturale cu suflet atît de curat, care ar fi putut să ne dea încă multe roade. Dar ce putem face în vremi asemănătoare cu cele trăite de cronicarul Miron Costin...

Nici la Radio (unde B. ne-a dăruit atîtea conferințe interesante), nici în ziare nu s-a spus nimic despre înmormîntarea acestui om ales. Lăutarul Petrică Moțoi a fost mai norocos⁶. Singur Perpessicius a publicat un articol ffoarte] inimos și cuprinzător în Jurnalul de dimineață.

3.

[Bruion epistolă G.T.K.]

26 nov. 1946.

Scumpă și prea bună Domniță Ileana,

Ieri a trecut pe la mine dl. Tega și mi-a adus neprețuitele daruri ce-ați avut neasemănata bunătate a-mi trimite: pînza și medicamentul de care aveam mare nevoie. Cu adîncă recunoștință vă mulțămesc, rugînd pe Atotputernicul să vă apere împreună cu întreaga familie, dăruindu-vă sănătate și bucurii din partea copiilor.

Toamna asta am avut înalți oaspeți în valea Bistriții: Mareșalul englez Stephenson⁷, venit la vînătoare și pescuit, și găzduit la Broșteni în casa fratelui meu Ștefan, vestit vînător și pescar, ca și neuitatul nostru tată [Grigore Chirileanu]. Ștefan îmi scrie că înalții oaspeți au rămas încîntați și de primirea simplă, țărănească, și mai ales de pescuirea a două frumoase loștrițe, care sînt fala mamei Bistrițe. Păcat că au rămas tare puține, de cînd le pescuiesc pe furiș, cu dinamită.

Vă sărut mîinile cu adînci sentimente de

recunoștință.

Moș G.T.K.

Tocmai când sfârșisem de scris rîndurile de mai sus, a venit să mă viziteze ziaristul [Willy] Firoiu de la Jurnalul de dim[ineață], cerîndu-mi un articol pentru revista d[umi]sale (cu plată). Din vorbă în vorbă, întrebîndu-mă ce pensie am, s-a mirat cum pot face față nevoilor de trai cu o pensie așa de mică. I-am răspuns că mă bucur de ajutorul mărinimos din partea celor ce m-au apreciat pe vremuri, între care am marea cinste să fii și Măria Ta.

I-am adăogat că pînă acum nu aveam de cumpărat brînză și laptele acru, temeiul hranei mele, care-mi veneau de la o mică răzășie strămoșească de la Dorna, dar, de cînd cu legea exproprierii, oameni fără inimă, contra legii, au pus stăpînire pe pămîntul meu și pe pămîntul orfanilor unui frate al meu [Simion T. Kirileanu – învățător, publicist, folclorist], precum și pe un pămînt cu casă dăruit de mine unuia din cei opt fii ai surorii mele Elisabeta D. Sandu din comuna Crucea, jud. C[âmpu] Lung.

Dl. Firoiu a zis că Măria Ta cunoști pe dl. Emil Bodnăraș, ales acum deputat tocmai la Dorna și C. Lung și că ați putea pune un cuvînt bun pentru înlăturarea călcării de lege de care suferim.

Îmi iau dar marea îndrăzneală a vă alătura un mic memoriu cu rugămîntea de a face să ajungă în mîinile d-lui Bodnăraș, care în propaganda sa electorală a fost și în com[una] Crucea și unde cumnatul meu, gospodar vrednic, arătîndu-i nedreptatea ce se face fiului său și mie, D[omnia] Sa a binevoit a făgădui că se vor lua măsuri pentru înlăturarea nedreptății

Mare facere de bine ar fi pentru familia răposatului meu frate care a lăsat și orfani, și pentru mine, care am înlesniri de hrană de la partea mea de răzășie, care, după moartea mea, va rămîne orfanilor fratelui meu [Simion].

Luîndu-mi îndrăzneala a vă face această rugămîntea, mă gîndesc la timpurile cînd pe lîngă serviciul de bibliotecar aveam și pe acela de șef al Serviciului de petiții la Majestățile Lor Regele [Ferdinand I] și Regina [Maria] și D[umne]zeu știe cu cîtă rîvnă mă sileam a fi de folos celor ce sufereau nedreptăți și necazuri. Mă mîngîi cu

speranța că prin mijlocirea Măriei Voastre vom fi găsit un leac îngeresc pentru nedreptatea și necazul de care suferim.

*

Ca mătușă a Regelui Mihai, dar mai ales ca persoană ce nu se arătase deloc interesată de recunoașterea oficială a statutului ei princiar, dedicîndu-se în schimb, cu enormă modestie și tenacitate, ajutorării victimelor războiului și sărăciei, Principesa Ileana a fost tratată, în anii '45-'46, de unii fruntași comuniști (Emil Bodnăraș, Gh. Gheorghiu-Dej, Petru Groza și chiar Ana Pauker), cu o anume deferență, pornită – desigur – mai mult din curiozitate, decît din „respect ideologic”.⁸ Cît despre îndureratul memoriu, firește că... nici măcar „curiozitate” nu putea stîrni noilor lideri!

Ca o consolare, martie 1947 le va aduce însă, Principesei Ileana și cărturarului G. T. Kirileanu, șansa unei emoționante reîntîlniri, prilejuită de împărțirea, prin Crucea Roșie, a unui transport american cu alimente destinat zonelor înfometate din Moldova:

„Am cerut să fiu trimisă, dacă era posibil, în regiunea Piatra-Neamț, situată pe valea Bistriței, în partea de nord a Moldovei. În timpul Primului Război Mondial petrecusem acolo o vară fericită [în principal la Bicaș, 1918], departe de ororile războiului pe care le vedeam la Iași, și acolo am învățat prima dată să iubesc și să respect țaranul român. [...].

Am călătorit toată noaptea, astfel încît să putem ajunge în Piatra cu mult înaintea primului tren cu provizii. Am sosit pe o dimineață umedă de martie, dar soarele strălucea. Deși fusesem avertizată că acesta este un oraș „roșu”, am avut parte de o primire generoasă și am fost invitată să iau micul dejun într-o casă particulară unde am început să aflu exact care este situația în oraș. Spre bucuria mea, acolo l-am întîlnit pe vechiul bibliotecar și prieten al tatălui meu, care mi-a fost de mare ajutor”.⁹

Ecouri ale acestei vizite, în ultima mărturie epistolară cunoscută nouă:

[Bruion G.T.K.]

14 mai 1947.

Adorabilă Domniță Ileană,

Mă folosesc de ocazia onomastice spre a vă da un semn de viață pe aceste vremi în care ni se taie puțința relațiilor cu cei dragi prin catastrofa scumpire a taxelor poștale și a tuturor mijloacelor de trai.

Din adîncul inimii vă rog să primiți și din partea-mi cele mai respectuoase și sincere urări cu mărturisirea sentimentelor de dragoste și recunoștință pentru atîtea binefaceri cu care m-ați mîngîiat.

Toată lumea de pe aici a rămas plină de admirație pentru osteneala ce v-ați dat cu atîta creștinească răbdare și bunătate la împărțirea ajutoarelor Crucii Roșii americane. Ați lăsat în sufletele tuturor, pe lângă dragostea și încîntarea față de personalitatea Măriei Tale, și un val de duioșie amintitoare a neuitatelor zile cînd Regina Maria, cu deosebire în vara 1918, fiind la Bicăz, era mîngîietoare celor apăsăți de suferințe. Sînteți acum vrednica și încîntătoarea Sa urmașă.

Vă spuneam, cînd erați la Piatră, că [în locul – tăiat] alătura cu bunătățile americane oamenii ar fi dorit mai curînd ceva făină pentru mămăliga de toate zilele. Acum am ajuns într-o lipsă și mai mare, căci, de la recalcularea prețurilor, pentru un kg. de făină s-a fixat preț oficial 20 mii lei. Din nenorocire, cu greu se găsește făina, așa că prețul ce-l plătim ca să găsim făină este între 250-300 mii la Piatra și peste ½ milion la munte, unde bieții oameni sunt bucuroși să dea 1 kg de unt pentru 2 kg făină.

Lumea-i îngrozită de seceta care ne bîntuie și anul acesta, iar fîgăduielile că la sfîrșitul lui april vor sosi cereale din America sufăr și ele de o altfel de secetă... Un negustor de aici mi-a spus că luna trecută s-ar fi îndreptat spre Piatra 25 vagoane de porumb, dar multășeptatele vagoane s-au evaporat, fiind îndreptate în altă parte... Oare nu se mai găsesc oameni care să aibă milă și să găsească mijloace de îndreptare? Ori poate sîntem condamnați la îngenunchere și moarte prin foame trupească și sufletească, D[umne]zeu întorcîndu-și fața de la noi pentru multele păcate...

Încă o dată vă doresc, din toată inima, sănătate și numai cele bune pentru Măria Ta și întreaga familie.

Adînc devotat și recunoscător,

Moș Ghiță Kirileanu.

Note:

1. Castelul Sonnberg (circa 40 km N-E de Viena) – reședință a princiarei familii întemeiate în iulie 1931, prin căsătoria Principesei Ileana a României cu Arhiducele Anton al Austriei, Principe de Habsburg-Toscana. În 1943, familia cuprindea și șase copii, născuți între anii 1932-1942: **Ștefan** (decedat 1998), **Maria Ileana** (decedată 1959), **Alexandra, Dominic, Maria-Magdalena, Elisabeta** (decedată în noaptea de 1/2 ian. a.c.).

2. Prințul Barbu Știrbey (1872-1946) a fost implicat și în cîteva acțiuni diplomatice secrete, de tratative cu forțele aliate, pentru negocierea condițiilor de ieșire a României din alianța cu Germania.

3. Cf. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, București, Humanitas, 1999; pp. 109-111.

4. Titus Gârbea (1893-1998) – general de armată, diplomat militar, veteran al celor două războaie mondiale; trecut în rezervă în 1944, va fi reactivat pentru a asigura paza militară a Tezaurului Băncii Naționale, ascuns la Mănăstirea Tismana; trecut din nou în rezervă în 1946, va fi complet expropriat în 1949, deși nu se încadra în categoria celor avuți.

5. Emanoil Bucuța (1887-1946) – scriitor și bibliograf, pasionat de cercetări etnografice și folcloristice; redactor șef al revistei *Graiul românesc* (1927-1929), fondator și director al revistei *Boabe de grîu* (1930-1935); importantă activitate editorială și de popularizare în cadrul Casei Școalelor și a Culturii Poporului, de sub egida Ministerului Educației Naționale (1931-1944).

6. Petrică Moțoi (1897-1946) – violonist și șef de orchestră, cu numeroase înregistrări și transmisii radiofonice; a fost condus pe ultimul drum (10 oct. 1946) și de cei peste 70 de lăutari ai orchestrei „Doina Românească”, înființată de el în ian.1945 și devenită apoi „Barbu Lăutaru”.

7. Corect: Donald F. Stevenson, vice-mareșal al Aerului, șeful misiunii britanice în Comisia Aliată de Control a aplicării armistițiului în România.

8. Cf. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *vol. cit.*, pp. 249-377.

9. *Ibidem*, pp. 340-341.

MARIȚA LUI SĂNDEL DIN VLADOMIRA ȘI ÎNSEMNĂRILE EI DIN VREMURI GRELE (VI)

Adrian PORUCIUC

În această parte din caietul 2, cu însemnări „din evacuare”, Marița lui Săndel consemnează evenimente legate de înaintarea năvalnică și foarte zgomotoasă a Armatei Roșii, ai cărei reprezentanți au continuat să rechiziționeze (oficial) tot ce mai mișca prin curțile oamenilor, dar să și dea iama (neoficial) prin odoarele bisericesti. După obiceiul ei, bunica nu uită să menționeze starea vremii și fazele lunii, iar, din când în când, mai lansează și câte un „blăstăm” pe adresa făcătorilor de război. Nu sunt uitați nici „pârătorii” locali, care fac și mai grea viața propriilor consăteni. Pe lângă acestea, Marița prezintă, chiar cu meticulozitate contabilicească, realizările gospodărești ale familiei sale, care, printre altele, chiar în respectivele condiții vitrege, reușește să facă rost de două vaci „bucovinene” (dintre care una a ajuns să fie dusă la păscut și de subsemnatul, ca preșcolar). În plan istoric general, vom vedea mai jos că, pe 23 august 1944, vestea „întoarcerii armelor” n-a ajuns și la Berza în ziua respectivă (și nici în zilele care au urmat, după cum se va vedea în episodul următor).

9 August, Miercuri

Și astă noapte au bombardat Bălți.

Noaptea a fost liniștită pe aicea

și sănină. Ziua s'a petrecut cu

timp sănin. Vuiește de avioane pe la

aerodromuri, dar de'acele rusăști.

De'acasă vești bune, că este tot

comandamentu' acolo și stupii

sunt toți. Dar vai de noi că stăm tot

pe locuri străine.

Rușii vor să ne ia toate vitele.

Tot azi a murit Frăsina lui Toader

Zamisnicu. Ce jale în acea familie.

Au rămas 5 copii aicea și 2 plecați

cu premilitarii.

Ne-am luat rămas bun de la

ziua de azi. Marița Poruciuc,

Berza.

10 August, Joi

Astă noapte mai puțin bubuit, dar

nemții au lăsat manifeste din avioane.

Rușii iau vitele. Lasă numai 1 vacă și

un bou și 2 oi. Timpul astă noapte,

cât și azi, este cald și frumos. Avioane

multe trec pe aicea. Săndel a terminat

cu căratu' grâului și așteptăm

mașina¹. Azi au îngropat pe Frăsina lui

Zamisnicu. Eu azi am pornit să țes saci

Merge foarte bine. S'a pierdut ziua

de azi. Amintirea, Marița.

11 August, Vineri

Astă noapte timpu' bun. Bubuit puțin,

dar un avion nemțasc s'a plimbat pe

aicea. Ziua e timpul cald. Săndel cu

Leon sunt la lemne în pădure.

Azi suntem la stână cu rându'.

Oile sunt la un loc cu Ciurea. O zi ia el

lapte și 2 zile noi.

Cu aceste cuvinte se încheie procesul

(sau) jurnalul zilei de azi.

Marița Poruciuc, Berza

12 August, Sâmbătă

Astă noapte nu s'a auzit nicidecum

bubuit. Niște avioane, dar nu știu

de'ale cui or fi fost, s'au plimbat pe

aicea. Timpul frumos. Azi la fel, nu s'a

auzit nimic, nici avioane, nici bubuit de

tun, decât am auzit bocete ale femeilor

din Berza și ale evacuatelor la care le iau

rușii vitele. Au rămas cu câte un bou

și o vacă și 2-3 oi. Și se spune că

vor lua și ultima vită.

Săndel a fost azi să treiere grâu' câștigat.

S'a stricat mașina luni. Cred că

vor treiera azi. Timpul a fost nouros

dar f. cald.

Am fost la Prut și am făcut baie și

am spălat niște rochii.

Amintirea zilei, Marița Poruciuc

13 August, Duminică

Astă noapte timpu' cald, sănin. Luna aproape de sfârșit. Bubuit nimic. Numai un avion a trecut pe aicea. Azi s'a petrecut tot la fel, fără bubuit. Nici avioane nu se plimbă pe aicea. Leon a plecat la rude la Călărași, cu Marusa și Buțișor.

Numai Buțișor al meu nu mai dă sămne de viață. Mă întreb oare îl voi mai vedea vreodată în viață, ori voi muri cu doru' de el? Mai sigură sunt căvoi muri cu dorul grozav de el. Oare ce am greșit, Doamne, de m'ai pedepsit așa grozav? Și alte 1000 de 1000 de mame sunt la fel ca mine. Ce zile triste, ce zile amare și chinuite. Ce tristă este viața, cea pe care nu demult am avut'o liberă, veselă, dulce și armonioasă, dimpreună cu toți ai noștri dragi. Și acum trăim constrânși din toate direcțiile, depărtați de sătucul nostru, la al 3-lea județ de noi. Și ai noștri care au plecat în Muntenia și Oltenia s'au pierdut pentru noi pentru totdeauna. Copilul meu crescut mare, de 25 ani, plecat de 2 ani, mănăat de Antonescu, Conducătorul României, în Rusia. Războiul contra rușilor l'am pierdut. Nu'l mai am, nu'l mai văd, mor cu chin și dor.

Chinul nostru să'l aibă Antonescu, să moară tras pe roată ca Horia și Cloșca, blăstămat de noi. Plâng noroadele, plâng satele, plâng câmpiile, pădurile. Toate sunt în doliu. Dzeu să'i blăsteme pe cei care au pustiit și întristat lumea și să ne bucure pe acei întristați și să ne întâlnească cu acei pierduți. Anica este la Bivolari cu V. Popa. O aștept să vină. S'a terminat cu azi.

Marița Poruciuc, Berza

14 August, Luni

Astă noapte timp frumos, bubuit deloc. Vreo 2 avioane s'au plimbat pe aicea. Astăzi timp nouros, și chiar a plouat puțin. Săndel a treierat azi, dar nu i'au cântărit grâu'. Bubuit grozav înspre Iași. Mașini

trec multe, multe spre Iași, ziua și noaptea [...]. Vitele se ridică de ruși aproape toate. Plânsete și jale între copii și mame și noi bătrânii care am mai rămas de chin și jale.

Avioane asurzăsc văzduhul cu zgomotul lor. De plecare nimic nu ni se spune. 5 mașini au venit în sat să spună că vor sta în cvartire.

Și s'a terminat ziua de azi. Ca amintire scris de mine, Marița Poruciuc, Berza

15 August, Marți de Sfânta Maria

Astă noapte timpu' noros, dar bubuit grozav de tunuri de se cutremură pământul. Și avioane grozav gem. Nu știu ce va fi cu noi de'acuma. Săndel cu Leon s'au dus să cântărească grâu'. Rușii au venit să mai ia vite, pui, găini, găște, ouă [...]. Ce viață jalnică. Stau pe prispa lui Vasile Martiniuc și scriu aceste rânduri, să fie ca amintire celor ce vor citi cândva.

Voi mai scrie diseară ce se va mai petrece azi. Acuma e ora 10 dimineața. Până la ora 7 seara s'au petrecut tot la fel ca până la ora 10. Și așa ni se petrec zilele vieții noastre acum în evacuare. Amintirea zilei de 15 august, Berza.

Marița Poruciuc din Vladomira

16 August, Miercuri

Astă noapte timpu' sănin dar rece. Noaptea s'a mărit, ziua s'a micșorat. Bubuit puțin dimineața. Timpu' e sănin dar rece. Azi până seara a fost cald. Bubuit și avioane puține. Armată multă s'a oprit aicea. Diseară pleacă mai departe. Merg în sus. Săndel a cântărit 2030 Kg de grâu. 630 Kg va fi al nostru. Mai avem câteva (14) clăi la lotu' școlii. Le vom treiera cu caii. Vestе despre casele noastre nu mai primim nimic.

Amintire, Marița Poruciuc, Berza

17 August, Joi

Timpu' astă noapte a fost cam rece și sănin. Bubuit nu s'a auzit, nici avioane de dimineață și până seara. Mii de soldați au sosit din Rusia. Se spune că e o armată venită aici și se face lagăr

pentru odihna armatei pentru 24 ore și pe urmă pleacă spre poziție. Și azi au trecut prin sat la Prut cântând. După ce au făcut baie și au spălat, iar au trecut cântând la pădure. Leon a plecat la moară cu Popa Vasile, tocmai la Bobulești. Timpu' e foarte frumos, dar pentru noi e foarte greu și amar.

Ziua s'a isprăvit. Marița Poruciuc
Vineri, 18 August, Berza

Astă noapte timpu' frumos. Luna aproape pe sfârșite. Dar bubuit îndepărtat și gemete de tancuri care trec pe șosea din Rusia, mii de mii. Și azi s'au auzit bubuituri grozave. Azi așteptăm să vină iar după vite mari și mici, sute găini, 1000 ouă, pui, găște, până ne va mântui de viață și pe noi. Suntem foarte supărați.

Viață amară, foarte amară.

Marița Poruciuc, Berza,
fost Vladomira
19, Sâmbătă

Astă noapte grozave bubuituri de tunuri spre Iași și huit de tancuri ce trec spre Iași, adică spre Iași dar nu știu unde merg. Timpu' cald sânin, fără vânt, și în astă seară se va vedea luna nouă.

Azi ziua frumoasă, liniștită din partea timpului, dar bubuituri grozave se aud din jos, spre Iași. Armată a venit pe aicea, mii și mii de soldați, cu tot felu' de arme, și stau în pădurea din deal. Fac tranșăie și bordeie, un fel de lagăr, pentru că aici este oprirea sau hodina pentru armată, care vine zi și noapte. Aici se oprește și hodinește 24 de ore și vin alții și pleacă [...] hodiniți. Ziua fac instrucție, ziua pe câmp.

Săndel e plecat la Ringhilești, căci vor să ne ia toate oile. Si acum e ora 7 și încă n'a venit. Voi scrie mâine despre asta.

Termin. Plec la Prut să spăl rochia mea și a Anicăi.

Marița Poruciuc

20 August, Duminică

De'aseară se aude zgomot grozav de tancuri și alte mașini și căruțe care merg pe șosea.

Și a început un bubuit grozav de tunuri, de n'a mai fost așa de grozav de când au venit rușii și până acum. Se

cutremură pământu'. Timpu a fost foarte liniștit și cald. De azi dimineață bubuitu' a început mai tare și sute și sute de avioane, în grupuri de câte 9, au venit dinspre asfințit și au mers spre Iași. Îți ia auzul zbârnâitul lor.

Avioane rusăști și engleze. Săndel a venit de la Ringhilești aseară pe la 10 și a spus de la comandament că ne ia toate oile. Rămâne câte o oaie sau 2 de familie și câte o vacă și un bou. Așa că toată lumea plânge și se jelesc, căci nu mai putem suferi ceea ce se petrece cu noi. Dar rușii nu sunt așa de răi cum sunt oamenii noștri, care se pârase unii pe alții. Acei ce nu au avut nimic în viață și acuma au luat de la boieri, aceia sunt azi dușmanii și pârațorii noștri². Dar Dzeu ne va scăpa poate vreodată de acest chin grozav și acest lagăr întunecat și foc grozav, care ne arde de vii ca pe niște [...] condamnați la muncă silnică pe viață. Zile grele și amare vor rămâne scrise în cartea vieții mele și a aceluia care mă înconjoară [...] în zilele suferințelor de astăzi.

Dar tot aș putea suferi numai cu dorul de'a putea să'mi mai văd odată copilul, odorul meu pierdut de 2 ani. Ah! ce suferință grozavă de mamă.

Marița Poruciuc, Berza

Tot azi, după ce am terminat rândurile de mai sus de scris, era ora 4 după amiază, Săndel a dat oile și junca lui Leon pe 2 vaci bucovinești, care le'au adus pentru armată.

Vacile sunt foarte bune și sunt fără viței, dar lapte dau îndeajuns. După aceea m'am dus cu Săndel la Ringhilești ca să iscălească sau să ștampileze spravca³ care ne'au dat'o pentru vaci, în loc de bilete. Așa că nu ni le'am vizat, fiindcă nu era primaru' acasă. Și am făcut un

voiaj până la Ringhilești și am sosit
acasă la ora 7 și am plecat la culcare.

Amintirea de azi, Marița Poruciuc

21 August, Luni

Astă noapte timpu' sănin și lună nouă,
dar secetă. Bubuituri nu s'au auzit nimic,
decât huiatul tancurilor și mașinilor care
zgomotos trec spre front zi și noapte.

Astăzi la fel, timpu' frumos, petrecut fără
bubuituri. Armata care a fost aicea în deal
astă noapte a plecat spre front, iar
avioanele trec cu 1000 spre front, încărcate
cu bombe, în grupuri de câte 9, câte
10, până la 20. Așa că te ia groaza de
vuitul lor. Câteva mașini mai au rămas
în sat. Dorul de sat și casă ne pierde
curajul de'a mai trăi așa de chinuiți.

Azi pe la orele 3 după amiază
3 ruși au intrat în Biserica Berza
și, stricând lacătul, au luat tot ce'a
fost mai scump și la plecare au
tras clopotele și au plecat fără
urmă. Așa ne este viața, așa trăim
astăzi, fără să aibă cine ne
mângâia și bucura. Amintire
scrisă de mine, Marița

22 August, Marți

Astă noapte timpu' liniștit, noros,
dar fără ploaie. Bubuituri nimic,
decât vuiet grozav pe șosea, de tancuri
și mașini fel de fel și avioane.

Azi la fel timpu', și fără bubuituri,
dar avioane foarte multe trec mereu,
cu sutele din sus în jos. Săndel
cu Leon au plecat cu toți oamenii
din sat, cu o mașină, să ajute să
urce un avion aterizat pe deal
fără voie, fiind defect de la front.
Voi descrie despre el ce'a avut.
Acum este ora 12, ora mesei.
Până seara avioanele s'au zbuciumat
grozav. Armată puțină. La biserică iarăși
au mai venit 3 soldați și au luat restu',
ce'a mai rămas. Ah! tare mai suntem
năcăjiți. Marița Poruciuc, Berza

23 August, Miercuri

Astă noapte timpu' bun. Bubuit nu s'a auzit

nimic, decât vuit tot de mașini. Trec mereu
spre front. Și avioane zgomotos trec pe
aicea. Azi dimineață timpu' liniștit. Bubuit
deloc, decât puține avioane au trecut pe
aicea. Eu am fost cu Săndel la mașina de
treier pe moșia boierului din Berza
și ne'am plimbat pe câmpie, cu recolta
aproape coaptă. Ce tristă m'am întors
la gazda unde m'am adăpostit atâtea
luni de zile. Și acuma mi'a făcut foarte
rău plimbarea noastră, gândindu'mă că
noi am venit aicea când se semănau câmpiile
și acuma s'a copt recolta. Ca bucurie,
ce pot să am. Dumnezeu, scapă'ne de'aicea
și să mergem în sătucul nostru drag.
Mergând la deal, ne'am întâlnit cu un
soldat mecanic cunoscut, adică l'am
mai văzut, căci a mai fost odată cu mașina
pe aicea și pe la Vladomira a fost.
Și ne'a oprit în drum și ne'a spus că
a luat Iașul și vom merge curând acasă.
Dar tot nu cred.

Amintire de azi, Marița Poruciuc,
Berza

Note:

1. Mașina de treier (batoza).
2. Unii dintre acei „pârători” aveau să ajungă activiști
însărcinați cu demascarea „chiaburilor” și cu colectivizarea
Vladomirei.
3. Spravcă = adevăriniță.

ÎNTRU CEZAR ȘI DUMNEZEU

SCRISOARE DE PE FRONTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Silvestru MORUȘCA

Bunul meu tată,

Ți-am urmat sfatul, dând Cezarului ce-i al Cezarului, în oastea cezaro – crăiască, unde m-am înrolat cătană acum patru ani. N-am uitat de Dumnezeu, tot după sfatul tău. Ceva îmi lipsea, totuși!

Supus stăpânirii, m-am zbuciumat profund în următorii patru ani. Cauza pentru care luptam continua să-mi fie străină. Mergeam în direcție opusă crezului din cea mai intimă firidă a ființei mele. Nu-mi era teamă, doar teama înseamnă păcat, iar păcatul ne îndepărtează de Pronie, ci mă certam pe mine, soldatul plecat la luptă fără țintă. Patriotismul însemna să lupt pentru Franz Jozeph, ori spre acea țintă n-aveam tragere de inimă.

Am încercat să alung îndoiala venită din adâncul întunecat al cugetului, ca o ispită diavolească. Era acea îndoială despre care ne-ai vorbit în predicile tale, numită grecește „diabolo”, ce ne azvârle în două direcții: dia = doi, bolos = direcție. Când am văzut oameni sfârtecați de obuze, am simțit umbra lui „diabolo”. În cele din urmă, ceva din mine m-a întărit în asemenea momente, gonind îndoiala. Pustiul ce se așternuse în mine cu hoarda lui de suferințe, în nopți de piroteală prin tranșee, mi-a fost, în cele din urmă, spre biruință. Iată, am ieșit din tranșee, din primejdia îndoielii, din necazuri, din boli și ispite, ajungând la liman. Darurile și binefacerile primite acum nu sunt rodul strădaniilor mele, ci vin de la Cel ce ne apără Neamul.

Temeiul suferinței mele de patru ani nu-l înțeleg pe deplin. Mai mult decât frigul și foamea m-a durut gândul la familia de acasă.

Trebuie să uit! Lumea a ieșit din încrâncenare, războiul s-a terminat. Prin durere m-am maturizat într-o smerenie. Când și cum am putut, m-am rugat, așa cum m-ai sfătuit. Doar Mântuitorul m-a ținut

în viață vreme de patru ani. Mereu și mereu, moartea mi-a ocolit fortul de apărare împotriva fricii – credința. Te-am purtat în mine pe front, din Galiția în Italia, cu repaosuri la Budapesta și Viena, iar acum te port spre casă, spre România reîntregită. Am fost și violent, căci cu violență am iubit viața, cu gândul la familie. De fiecare dată, la ieșirea din tranșee dădeam asaltul spre teritoriul numit „mântuire”. Cât am zăcut bolnav în spital, mai temeinic m-am rugat, visându-te lângă mine.

Tocmai înainte de a mă înrola, citisem în „Românul” manifestul către fiii neamului român, semnat de Theodor Mihali, îndemnându-ne să răspundem la mobilizare și să dăm ascultare autorităților. Mitropoliții și episcopii români dăduseră circulare cu același îndemn. Fratele mai mare, Pompei, preot în satul vecin, ca un adevărat părinte, m-a încurajat să urmez acele îndemnuri, deși îi simțeam sufletul frământat. Mai târziu am înțeles că sfaturile ierarhilor fuseseră alimentate și din neutralitatea României. Ne puneam, tainic, toate speranțele în țara de peste Carpați, dar în același timp ne supuneam ordinelor într-un spirit aproape fatalist.

Nu ne-am răscolat împotriva stăpânilor de veacuri, ca Horia. Unii, mai ales cei fără familii, s-au refugiat în Regat. Alții, mai târziu, pe front, s-au predat dușmanului, spre a ajunge în România. La mulți, teama de represalii ce le-ar putea lovi familiile de acasă le înăbușea orice gând de dezertare. Amenințarea tribunalelor militare, a legilor marțiale, persecuțiile împotriva celor bănuiți de sentimente naționale, supravegherea, toate astea se așezau peste sfaturile primite la înrolare, chemându-ne la supunere. Cu jenă și-o spun, mulți nu ne puteam închipui o altă soartă decât sub coroana habsburgică. Aluviunile obedienței depuse în cugetul meu ca nămolul în tranșee mă făcea să mă simt trădător de neam, dar

încrederea în Domnul îmi dădea puteri.

La început, ne-au permis să purtăm cocardă tricoloră, iar la ieșirea din garnizoană fanfara ne însoțea cu „Deșteaptă-te române”. M-am îmbătat cu iluzii când, plecând pe front, cu tricolorul la geamul țugului, strigasem în cor, „Trăiască România, trăiască Regele Carol!”. Chiar și ordinul de mobilizare, primit în limba română, îmi dădea ceva speranțe. Superiorii ne sugerau că România era prietena Austro-Ungariei, iar Imperiul o va sprijini să-și recupereze pământurile stăpânite de Rusia.

Târziu, când aceste iluzii s-au risipit, mi-a fost totuși greu să cred că Austro-Ungaria va fi înfrântă, mai ales că puternica Germanie era de partea ei. Sigur că-i doream tot binele neamului românesc, dar evitam visarea deșartă.

La început, sperasem că războiul va fi scurt, să revin repede acasă. Nu puneam zel, dar nici nu mă lăsam codaș, să nu-i blameze pe alți români din cauza mea. Îmi făceam aspra datorie de cătană, deși ungurii absolvenți de seminar, ca mine, aveau grade. Luptam fără însuflețire, doar ca să arăt că suntem și noi vrednici și merităm o soartă mai bună.

Se șușotea despre încercarea unei răzvrățiri a românilor, dar speranțele se spulberau sub ordinele „fraitărilor” (frunțaș).

Supușenia se împletea cu speranța, ca ziua cu noaptea, în așteptarea unui semn de peste Carpați. Dumnezeu le va rândui pe toate – gândeam în cele din urmă.

Prea mulți români am văzut murind în ultimii ani fără un țel, fie-le țărâna ușoară! Vărsam lacrimi pentru ei, peste cele stărnite de gândul la familie. Slujind Cezarului, mergeam spre nicăieri, fără însuflețire. După august 1916, multe lucruri s-au limpezit: țelul nu numai că-mi era străin, dar se împotriva Neamului meu. Alte și alte frământări mă torturau, sub ispita diavolului (dia-bolos) ce căuta să mă dezbine de mine.

Nu m-am lăsat în ispita fricii, nu m-am gândit la moarte și, iată, izbânda a venit.

Din armata Cezarului am trecut în armata României, să-i apăr pe frații ce făptuiau Reîntregirea. Matei, fratele mai mic, s-a aflat în Sala Unirii, iar Aurel pe Câmpul lui Horea. Toți cei

șase copii ai tăi am urcat cu suferință această treaptă a împlinirii. Regimentul cezaro-crăiesc 50 Alba Iulia, din care făcusem parte, a ocupat cazarma ofițerilor regaliști din Budapesta. În noiembrie, regimentul nostru a anihilat unele unități militare ce mai susțineau vechea administrație ungară.

Dar să revin la începutul războiului. Ispita de a ceda, de a dezerta, de a fugi, deși mă încerca și pe mine, rămânea dincolo de un parapet bine străjuit de Duhul Sfânt din mine. Imensitatea iubirii dumnezeiești mi-a înlăturat și ispitele, dar și teama de moarte, conștient că oricum, la vremea potrivită, voi veni la tine.

După toamna lui 1916, când pe Pompei l-au înrolat confesor militar, am devenit mai atent cu preoții de pe front. Le căutam compania, căutam să mă simt o clipă în pielea lor. Acum zece ani, când absolvisem seminarul teologic-pedagogic „Andreian”, nu mi-am închipuit că voi regăsi, atât de aproape de inimă, pildele învățate, îngemănate cu sfaturile tale, spre cinstirea neamului răstignit cu piroanele nedreptății. Învățător, până să vin pe front, încercasem să strecor acele învățături în cugetul elevilor, dar mă durea neputința de a face mai mult.

Mă dureau nedreptățile la care erau supuși românii, elevi sau maturi. Mai brutală, însă, chiar decât durerile de pe front, trecerea ta la cele veșnice în 1913, la numai 55 de ani, m-a zdruncinat fără seamăn. Nisipul clepsidrei se umezise cu lacrimi, blocându-mi timpul. Ni l-ai lăsat pe Pompei, frate mai mare, ca părinte grijuliu, duhovnic și prieten. Din nefericire, pe preoteasa lui, Marioara, au arestat-o în 1916, iar pe el l-au trimis pe front.

Într-o dimineață în tranșee, după ce l-am visat, am înțeles ce vitregit este să nu aibă un frate mai mare. Îl visasem puternic, cum îl știi, nu-i dădea târcoale îndoiala, acel lup hămesit ce-mi adulmecase mie pacea.

Noroc că amintirea ta nu m-a lăsat pradă îndoielii. M-ai însoțit, ca un înger păzitor. După ce am scăpat ca prin minune în timpul unui asalt, văzând fața desfigurată a prietenului de alături, am căzut în rugă, cutremurat de recunoștință. Mi-a apărut un giulgiu fin în fața ochilor închiși.

Simțeam foșnetul pânzei albe, translucide și te zăream dincolo de ea. Cu ochii închiși, am întins mâna și am simțit atingerea suavă a țesăturii. Ai dispărut ușor, lăsându-mă cu fiorul atingerii. Mă rugasem din toată ființa, iar tu ai apărut aproape, dându-mi să înțeleg că îmi mijlocești ruga.

Pe 20 august 1917, când le-am trimis o fotografie mamei și surorii, neștiind ce va urma, le-am scris doar că ne-au mutat într-un loc mai greu. Nimic altceva nu puteam scrie. Dragele de ele, îmi trimiseseră pachet, iar la primire ne-am bucurat ca la o sărbătoare.

De sărbători, Crăciun și Paști, nu ne doream altceva, decât să fim sănătoși, să rezistăm. Ne vaccinaseră de boli, așa încât apa din păraie pe care o beam nu ne îmbolnăvea. De spectrul morții, însă, nu ne vaccinase nimeni, decât semnul crucii. M-au încercat gânduri negre, dar n-am căzut în deznădejde. O slujbă aparte s-a ținut pe 29 noiembrie 1916, ziua înmormântării lui Franz Jozeph, chiar dacă schimburile de focuri au întrerupt-o.

Când, rebegit de frig în marșuri istovitoare prin zăpezi, am trăit momente incredibile, mijlocirea ta m-a salvat. Când mă dureau dinții și umărul din cauza armei, când ne umpleau sacul de pâine cu muniție, trimițându-ne lihniți în luptă, m-am hrănit cu gândul la tine. Când luptam nu numai cu oastea italiană, dar și cu viscolul năprasnic, amintirea ta m-a încălzit. N-am avut a mă plânge, bunul meu tată, nici de foame, nici de frig, nici de păduchi, căci frica e păcat, iar sufletul tău, rugător pentru

cei rămași în viață, mă îmbărbăta.

Suferința îndurată de mine este nimic pe lângă suferința neamului, de veacuri. Autoritate ce părea instalată direct între noi și Dumnezeu la începutul războiului, Împăratul a fost detronat acum, în decembrie, de Neamul românesc, pentru care mă rog cu pioșenie.

Ai reușit să-mi aduci pacea în suflet, trecându-mă de proba îndoielii, a ruperii în două direcții, între Cezar și Dumnezeu.

În sfârși, în acest decembrie 1918, am o singură direcție, căci totul s-a unit într-un singur țel, binele Neamului, mai presus de Cezar, așa cum Alba Iulia ne-a adunat într-o singură țară.

Să mă ierți, tată, de acolo din veșnicie, că vin să adun înțelepciunea ca o cenușă sfântă din jarul războiului: între Cezar și Dumnezeu s-a așezat Neamul românesc, dându-mi cheia tuturor frământărilor.

Ți-am scris în gând toate acestea, tată, să știi că Pronia m-a trecut cu trupul, sufletul și demnitatea neștirbite prin acest vâlmășag de lupte, sub veghea ta de sus.

Silvestru¹

Notă:

1. Silvestru Morușca (fotografiile alăturate) a fost soldat în Regimentul 50 Alba Iulia, pe toată durata Primului Război Mondial

Soldatul Silvestru

Soldatul Silvestru militar, 1914, al doilea, rîndul doi de la dreapta

TEXTE DE IERI PENTRU AZI

Ana BLANDIANA

PARCUL DIN CHIȘINĂU

Pe aleile lui
ca roiuri de frunze trec anii,
și printre statui
vântul îi toarce în jurul poezilor de marmură
sau de bronz.
mai mult decât oamenii el știe visa
în limba vechilor cazanii
și o sută de ani nu i-au fost îndeajuns să uite
ce-a fost.

Mai puțin străină decât în muzeul de istorie,
umblu prin iarba uscată
care scoate un zumzet abscons,
generațiile frunzelor îmi urcă până la glezne
ca niște cătușe pe care le știu pe de rost.

Aici am stat și am plâns uitările succesive
spălate-n amestecul toxic al sângelui de mai
multe culori
și peste mine-au trecut mulțimile ca niște
valuri
de multe, de nenumărate ori :
valuri de umbre sălbatece de invadatori,
valuri de umbre speriate de refugiați,
valuri de umbre zadarnice de eroi,
și-n cele din urmă-n convoi
doar valuri de umbre de deportați.

Peste toate umbra statuii lui Stefan,
luncând și ea, pribegită în țară,

adusă-napoi, alungată din nou, și din nou
revenind,
marmură hăituită și aproape povară...

Încorsetat în statuie, sfințenie și cult,
Ștefane, Maria Ta,
Tu pe soclu nu mai sta,
coboară!
Coboară în azi din demult,
fii Oaspetele de Piatră pedepsitor
care se-ntoarce din moarte în viitor!
Intră cu pași de ciment
asurzitor
în clădirea Guvernului, în Parlament,
în televiziunile străine fără rușine,
spulberă-le batjocura, manipulările, sfruntata
minciună,
strivește-i fără milă ca-ntr-un blestem
împlinit,
înspăimântă-i, alungă-i, răzbună
crima fără sfârșit
și umilința curgând din dispreț
ca sângele dintr-o rană!

...Apoi, dacă vrei,
Poți să te-ntorci pe alei
Printre poezi
Fără prihană.

Dan PETRUȘCĂ

ANAMNEZĂ

Ei îi spun azi când nu e: te rog să nu te culci
vreau să-ți pătrund în scorburile dulci
șopteam șoptea Brumarul ieri cândva
trăgând de sfori cuvinte mai zicea

și mă tot mir de mult cum că poezii
scriu despre moarte-ntimpul vieții
că nu trăiesc din plin că-nvie
trupul iubitei doar în scâfârlie

eram Don Juan de pe Bahlui femeia
mă amețea până pierdeam ideea
nu prea gândeam de tânăr că mi-e frig
de vin de ploaie nu puteam să strig
când de pe spate pielea-i duhnea a trandafir
și buci și pântec colcăiau de mir
sta răstignită-n pat de sare
petale-avea și dulci între picioare

coapse-alintam și nuri și țâțe
în palme îmi torceau ca niște mâțe
raiul era când ea-mi ardea în brață
boțind cearceaful până dimineață

nici nu știam de tânăr că e moarte
de ea aflasem parcă dintr-o carte

JOACA DE-A BRUMARU

Niciodată vreun Brumarul
n-a avut noroc cu carul
nici femeie ca să-l joace
și să-l toarcă pe cojoace

niciodată până-n seară
o gagică-așa amară
coapsa ei și cu dulceață

niciodată dimineață
să-i adoarmă rudele
cât să-i sugă ducele

un samaritean cu zaru
și cu joaca de-a Brumarul
niciodată să nu-l stingă

și nici moartea să nu-l lingă
nici vreun foc ca să-l înecă
nici o apă-așa de rece
niciodată cât să moară
hârcă ea și domnișoară
în cipici și dezbrăcată
totdeauna niciodată

Mihai CONSTANTIN

1

Din vârful degetelor tale lungi
iese fum
e doar senzația pe are ți-o dă arșița
sprijinit în ele faci flotări
până când în gură
simți gustul sării
și-n fiecare mișcare e o jumătate
un ritm a unui timp
urcând și coborând
pe ambele brațe
înrădăcinându-te.

2

Înainte de toate
tristețea mea o poartă câinii
lătrând fie zi sau noapte
e felul lor de a însoți
un cuvânt dăruit fiarei
bătând în retragere.

3

Simplu și atât de aproape
zidul are rămâne din tine
după zidire
obosiți pesărușii se lasă pe el
țipând sunt poate cuvinte
într-un ritual de împerechere.

4

E poate cel de alaltăieri
fără nume rătăind
absorbit de gândul că nu-i
de la o fereastră o privire
mult prea atentă
călătorește cu el înapoi.

5

Se deschid una după alta
uși prin care nu intră
nu iese nimeni
iată-mă un vânt
trântind ușă după ușă
umbra mea e aerul
împins mirosind a lemon
ca tatăl a tutun.

6

Înlăuntru eu naivul
rostit cu un cuvânt
casa un substantiv
rânindu-mi făptura
departe de mine întuneriul lumina
gândesc în cuvinte căzând
albind cum e peretele
pe carnea lui albă
urmele negre sunt anotimpuri.

7

Lemn în lemn
se opune întrupării
hrănește doar o spânzurătoare
stingi în mâini lumina
smuls de pe cal
împrumuți aerului
duhoarea unui trup
din are te vei ridica
la a doua înviere.

8

Eu cel mai aproape
ținând de șase
să fure această amară asemuire
venind dinspre mine
are nu-i timp
nici moarte
ci o întrupare
dintre lumină și întuneric.

9

În afara lui sunt
e aerul pasul
plin cu apă
din care zborul
se va naște.
Înălțimea e spaima
dintre trup și aer.

10

În vocea lui
atâtea semne
înalte joase
împingeau întuneriul
lent având candoarea
celui ce îți fură gândul
împărțindu-l egal
între noapte și zi.
Tatăl îți cere
să te lepezi de tine.

Maria CALLEYA

DINTRE FRUNZE

În ce se va topi carnea?
Într-un nor îmi șoptesc păsările
cu aripile plutind pe un vis

Parcă a secat seva zilei de azi
deși alte petale se deschid
se mai aude ciripitul vesel
dintre frunzele crude
și roua strălucitoare
unde departe
umezește aerul
de după colțul altei zile
va izbucni lumina

MULȚUMIND

Stă la pândă soarele
în ungherul cel mai ascuns
al nopții
se preface că moare
jocul se reia
la intervale oarecum egale
uneori zâmbim acru
Se răzvrătește fierea
mocnind disperarea unor celule
nerăbdătoare alteori fantasme de purpură
ne străbat visele până ce
mesagerul alb atinge pleoapa
cu o boare să fii să fii viu
în așteptare mulțumind

SPRE CER

Pe mâna dreaptă s-a așezat
din senin o verigă
apoi ridicând spre cer o rugă
o întâmpină maiestuos
crudele flori de castan
lumânări din ceară veche
prelungind liniștit
o horă albă
înspre nori și stele

SE ÎNTEȚESC RITMURILE

Promite-mi că somnul

nu se întrerupe
că balul și măștile lui
dansează mai departe
deși se întetesc ritmurile
până la malul celălalt
câțiva pași au rămas
acea alunecând
fără zgomot
spre țara negurilor

ORA PROPICE

Frumusețea e lângă tine
îmi lipsesc însă ochii
iar glasul a pierit
bucuria s-a așezat în palmă
scoică sidefie
așteaptă răsăritul
ora propice
din somn se trezește
zâmbetul pe fruntea de ceară
atâtea raze stau pregătite
să te îmbrățișeze
peste drum a înflorit
salcâmul alb

SEMNE

Sunt un om și nu sunt
Sunt o femeie și nu sunt
Sunt un copil și nu sunt
Sunt o pasăre și nu sunt
Sunt o fărâmă de vis
Și aceea blurată cotropită
Cu vagi semne de lumină
Cu maluri surpate
Cu crampe ciudate
Trădând un anotimp
Încat în splendoare
Partea mea de neființă
E nepotrivirea
Clamată felurit
De ceilalți
Partea mai simplă
A ființei mele
Se înclină deja
Nu le stau împotrivă
Doar îndrăznesc să fiu
Orbecăim împreună
Între aceleași
Sofisticate zăbrele

AMURGUL CĂRȚILOR

Mirel TALOȘ

În acea zi plumburie de noiembrie se împlineau zece ani de când nu se mai vânduse nici o carte. În acest răstimp editurile își închiseseră porțile iar îndeletnicirile care sprijineau scrisul, cum ar fi agenții literari, librării sau anticarii dispăruseră, fiind îndepărtate din nomenclatorul oficial de meserii. Scriitorii, de bună seamă, trebuia să-și caute alte căi prin care să-și susțină traiul. Arta cărții, cu cele două capete de pod ale sale, scriitorul și cititorul, legate prin puntea plăcerii lecturii, care dădea putere scriitorului și satisfacții cititorului, dispăruse precum o veche artă pierdută. Pierind și cititul, nu dură mult pînă și bibliotecile fură ferecate; nu erau puțini cei care clamau că ele trebuie evacuate de acele obiecte moarte și bolnave, neputincioase în a oferi satisfacții și că ar trebui desfășurate în ele alte îndeletniciri, mai vii, mai actuale. Cu nesperată șansă, cîștigă părerea potrivit căreia bibliotecile trebuie lăsate așa cum sunt, dar închise cu lacăte ferme, în stare de conservare dar fără posibilitatea de a fi vizitate, așa cum sunt rămășițele unei vechi culturi ce zac în inima pămîntului. Cartea deveni un obiect al arheologiei, dar cel puțin fu salvată de furia celor care nu îi mai înțelegeau virtuțile și propuseseră crearea *cimitirelor de cărți*.

Nimeni nu mai scria și nimeni nu mai citea. *A scrie* și *a citi* deveniră vocabule atît de puțin întrebuițate în vorbire încît fură trecute oficial în cîmpul arhaismelor, acele cuvinte care numesc îndeletniciri sau lucruri care pur și simplu nu se mai regăsesc în viață. Scriitorii păstrară conștiința *scrisului* dar cititorii uitară virtutea *cititului*. Faptul că nu se citea îi făcu pe scriitori să nu mai scrie. În mintea lor se

plăsmuiau cărți, de poezie și de proză, pe care aceștia le trăiau și retrăiau în sinea lor, dar nu le așterneau niciodată pe hîrtie. Totul era zadarnic.

În cetățuia Marcodava, un anticar pe nume Deceneu, care considera cartea un dar al zeilor, își propusese, cu toată încăpățînarea de care este capabilă o biată ființă omenească, să nu se dea bătut; susținea, sus și tare, că desconsiderarea atît de vădită a cărții era doar o modă trecătoare, cum fuseseră multe altele în istoria culturii. Nu fuseseră aruncate, sute de ani, minunății de tablouri reprezentînd sfinți, fecioare și miracole din biserici, deseori arse în focul urii unor credințe noi și arzătoare, doar pentru ca la un timp după aceea să fie căutate și prețuite, iar astăzi considerate *tezaur* și puse la loc de cinste? Nu sunt astăzi pedepsiți cei care atentează la acest *tezaur*? Da, era sigur de asta, la fel va fi și cu cartea, pe care o socotea însăși *Vîrsta de Aur a Omenirii*. Cartea, socotea Deceneu, avea și ea nevoie de această epocă de desconsiderare, precum odinioară tablourile cu sfinți, numai și numai pentru a renaște și a prinde o strălucire și mai mare. Cartea fusese viața lui atîția și atîția ani; trăise din carte, spiritual, mai ales, dar cartea fusese și îndeletnicirea ce îi asigurase venitul necesar unei existențe modeste, dar fericite. În centrul orașului avea, în vremurile frumoase și onorabile de odinioară, în care cartea era cinstită, chiar idolatrizată, cea mai frumoasă librărie pe care și-o poate imagina o minte omenească, căreia îi pusese un nume princiar, *Zia*. Era toată ziua plin de lume în librăria lui, nu închidea niciodată porțile decît atunci cînd nu mai era nimeni, și asta era de obicei după miezul nopții. Iar în urma pașilor ultimului cititor

închidea ușa librăriei, dar nu pentru a pleca din ea, ci pentru a se închide în ea și a citi toate cărțile noi ce-i erau expediate de nenumăratele edituri care publicau fără oprire. Nu se referea la cei care intrau în *Zia* ca la *clienți*, ci ca la *cititori*. Faptul că trăia de pe urma librăriei era mai puțin important; făcea un serviciu culturii și cititorilor, asta era cu adevărat important. Dar, închis în librăria lui și în universal cărții, nu-și dăduse seama cum cartea ajunsese încet încet să fie scoasă de oameni din viața lor; constata că intrau tot mai puțini cititori în *Zia*. Totul se petrecu într-un răstimp foarte scurt, iar într-o zi nu mai intra nimeni. Fiind o zi cu o ploaie descurajantă, puse absența cititorilor pe seama ei. Dar nici în ziua următoare nu mai intra nimeni. În a treia zi ieși în fața ușii și încercă să încurajeze trecătorii să treacă pragul *Ziei*, dar nimeni nu mai păru interesat. Rostea cu voce tare titluri de carte admirabile, nume de scriitori prestigioși, dar totul în zadar. Se gândi că, izolat în *Zia*, pierduse legătura firească cu lumea și că, poate, cărțile au devenit scumpe, așa că scăzu prețul la jumătate. Fu complet descurajat să constate că o atare scădere a prețului nu avu nici cel mai mic efect binefăcător; oamenii treceau pe lângă librăria lui dar nici unul nu mai era un *cititor*. Se văzu nevoit în scurt timp să închidă librăria; în locul ei apăru una din acele săli în care acele ecrane, pline cu mărgelile colorate, consumau sufletele celor ce nu-și desprindeau privirile din ele și se lăsau devorați de ele pe de-a întregul. De la o vreme, trecerea prin acel loc începuse să-i facă rău, așa că își alese alt drum de acasă pînă la ghereta de cărți. Nu voia nici în ruptul capului să abandoneze vechea lui îndeletnicire de librar pentru o modă trecătoare, așa că își deschise o gheretă de cărți vechi în piața din centrul cetățuiei. De cînd o deschisese nu avusese nici măcar un client, dar nu își pierdea speranța; venea în fiecare zi, deschidea ghereta dimineața și o închidea seara. Oamenii treceau prin fața lui ca și cum Deceneu ar fi vîndut cel mai puțin trebuincios lucru posibil pentru viața lor; nu le stîrnea nici o urmă de interes. Nimeni nu îl

întreba nimic, dar el continua să vină, în fiecare zi, cu speranța că locul cărții în viața oamenilor va fi restabilit de viitoare împrejurări fericite, care se lăsau totuși stît de mult așteptate.

Într-o zi opri în fața gheretei un bărbat cu părul alb ce semăna cu o splendidă zi de toamnă; un cititor, de bună seamă, își spuse Deceneu. Îl pofti îmbietor să vadă cărțile, gata să i le prezinte; în zilele de aur cînd în librăria *Zia* era cît e ziua de mare o forfotă intelectuală greu de descris, prezentarea cărților devenise pentru el meșteșugul cel mai iubit. Citea noaptea toate cărțile noi care îi soseau, pentru a le putea prezenta cititorilor în feluri cît mai ademenitoare. Începu să-i prezinte străinului cititor cărțile din gheretă; în loc să se uite la cărți, omul se uita la el. „Sunt scriitor. Mă numesc Gebeleizis”, îi spuse. Deceneu se uita la el cu privire frățească, oftă și îi spuse: „Nu mai citește nimeni, nimic. fără carte, viața este o simplă procesiune. Dar tu, Gebeleizis, ce crezi, ce a fost mai întii, scrisul sau cititul?”. „De bună seamă că scrisul, nu poți citi decît ceva ce este scris, îi răspunse acesta” – Deceneu trase imediat concluzia acestui prim dialog dintre ei: „Înseamnă deci că trebuie să rezolvăm problema scrisului, pentru a rezolva problema cititului”.

În următorul an, Gebeleizis îl vizită în fiecare zi la ghereta de cărți pe Deceneu. Stătea alături de el o bună parte din zi, în așteptarea vreunui cititor cu care să vorbească despre literatură, despre personaje, despre scris, despre plăcerea lecturii; vreun cititor dornic să asculte intriga unui roman, pe care-l avea în minte, un roman cuceritor prin profilul moral al personajelor și prin frumusețea intrigii. Un an întreg însă nimeni nu a oprit la ghereta lor. Avură timpul cel mai larg pentru a dezbate cum și de ce a ajuns cartea să fie atît de desconsiderată, după ce atîtea veacuri însoțise omul în călătoria lui intelectuală și îi fusese sprijin pentru a crește, a se emancipa, a fi fericit. După ce dezbătuseră îndelung, puseră această epoca de tristă de decădere a interesului pentru admirabila carte pe seama ecranului cu mărgelile, în care omul vedea atît fericirea cît și

emanciparea. „Poate că trebuie să așteptăm ca moda ecranului cu mărgelile să treacă ea însăși, precum o puternică furtună de vară. Atunci omul se va întoarce la siguranța pe care i-o oferă cartea” îi spuse Deceneu lui Gebeleizis, resemnat.

Ani de zile cît stătuse singur la gheretă fără ca vreun cititor să se apropie de el, Deceneu nu și pierduse speranța că un nou entuziasm al cititului va învălui omenirea, dar nu se gândise că el ar putea face ceva pentru asta, ci că istoria omului va aduce ea însăși această epocă la locul ei, în marea, imensa, neiertătoare transformare continuă care este existența. Acum însă, cu Gebeleizis alături, un admirabil scriitor, începu să se gîndească ce ar putea face el, sau ce ar putea face ei, împreună, pentru a reda cărții locul cuvenit în viața oamenilor, pentru a scurta chinul acestei așteptări dureroase și a aduce o dată tămăduirea binefăcătoare. „Gebeleizis, ai spus că la început a fost scrisul, nu-i așa?” spuse cu ochii ațintiți într-o carte. „Da, Deceneu, așa am spus, pentru ca așa cred”, îi răspunse el. „Înseamnă că trebuie să fie scrisă o carte atît de admirabilă încît să trezească interesul pentru Carte, adică pentru toate cărțile”, îi spuse. „Și despre ce ar putea fi această carte? Despre dragoste?”, îl întrebă Gebeleizis. „Nu, Gebeleizis, nu trebuie să fie o carte despre dragoste, ci o carte despre dragostea de carte. O carte care să deștepte interesul pentru carte nu poate fi decît o carte despre Carte”, îi spuse Deceneu. Gebeleizis reflectă îndelung la gîndul cel nou al lui Deceneu. După un răstimp, se întoarse spre el și îl întrebă: „Crezi tu ca vreun scriitor e în stare să scrie o asemenea carte tămăduitoare?”. Fu rîndul lui Deceneu să reflecteze; nu se grăbi cu răspunsul. Oftă de mai multe ori, își puse capul în palme, apoi se întoarse spre Gebeleizis și-i spuse: „Nu, o asemenea carte nu poate fi scrisă de nici un scriitor”. Gebeleizis își puse la rîndul lui capul în palme, descurajat. „Dar, continuă Deceneu, o asemenea carte poate fi scrisă de toți scriitorii, într-o strădanie comună”.

Gîndul lui Deceneu fu revelator. Putea fi asta tămăduirea îndelung așteptată? „Și cum să facem o atare strădanie comună” îl întrebă pe Deceneu. „Vom chema toți scriitorii din lume aici, în vechea Dacie, și voi, scriitorii, veți scrie împreună această carte”, îi răspunse acesta.

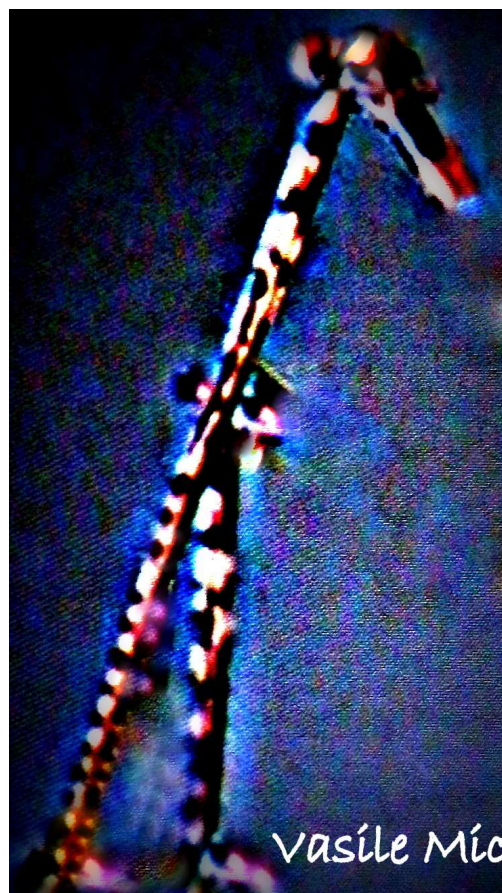
Mulțimea era mai mare decît fusese vreodată o mulțime de oameni strînși laolaltă; era o armată a minților, gata să ducă bătălia finală pentru Carte. Răzbătea un entuziasm genezic, al unei sforțări de început, de epocă nouă. Toți scriitorii din lume acceptaseră invitația lui Deceneu și a lui Gebeleizis de a veni în Dacia pentru a scrie împreună, într-o strădanie nemaivăzută, chiar nemaigîndită vreodată de o minte omenească, o carte a cărei ambiție să fie atît de mare încît, o dată citită, să readucă dragostea de carte în sufletele oamenilor, nu doar așa cum fusese înainte de a se ivi ecranele cu mărgelile, ci mult mai mare și mai arzătoare. Deceneu organizează toată această splendidă adunare a minților luminate, astfel încît să se poată lucra cu spor și cu un rezultat așteptat; el conducea dezbaterile Adunării Universale a Scriitorilor. Fețele tuturor erau entuziaste; rezultatul, își spunea sieși Deceneu, nu putea fi pus sub semnul întrebării.

În prima zi încercară, prin discuții pline de miez, cu pasiune, cu o dorință de reușită ce răzbătea atît de vădit pe fețele lor, chiar înainte să vorbească, să contureze conținutul cărții; se făcuseră multe, nenumărate propuneri, care mai de care mai inspirate, și se dezbătuseră toate cu ardoare; dacă să fie o carte despre carte, o carte despre dragoste sau o carte despre artă, sau dacă ar trebui să aibă un subiect istoric sau să fie o carte de înțelepciune. O replică însă venea și revenea mereu: „Asta s-a scris deja”. Această replică ajunse, de la o vreme, descurajantă; veni un moment în care, auzită atît de des, începu să scadă entuziasmul adunării. Propunerile ce se făceau erau din ce în ce mai sărăcicioase. Adunarea părea că se îndreaptă spre un eșec. Atunci Gebeleizis se ridică și ceru cuvîntul, pe care Deceneu, care conducea Adunarea

Universală a Scriitorilor, i-l oferi. Gebeleizis se ridică, se uită împrejur la cei care-l înconjurau, își luă un timp de gândire, să-și caute cele mai potrivite cuvinte cu care să-și transmită gândurile, apoi grăi: „Dragii mei, este de o frumusețe nemaîntîlnită, ba chiar nemaigîndită, această splendidă adunare a oamenilor de litere, a oamenilor de cuvinte, a oamenilor de cărți și de gânduri. Dacia, poate patria primei scrieri omenești, este onorată să vă aibă pe pămîntul ei. Nu am îndoieli că tot ceea ce propunem noi aici sunt lucruri de o frumusețe sfișietoare. Noi, toți, putem scrie o carte magnifică, cuceritoare, o carte a fericirii depline, ultime. Dar, oare, vă întreb: putem noi scrie o carte mai frumoasă decît *Iliada*? Putem noi scrie un epos mai frumos decît *Epopoea lui Ghilgameș*? Putem noi scrie imnuri mai frumoase decît cele din *Rig Veda*? Putem noi scrie o carte mai plină de viață în întregul ei decît *Războiul Sfișitului Lumii*? Putem noi scrie o carte mai frumoasă despre aventura vieții decît *Don Quijote*? Putem noi scrie o carte mai sensibilă decît *Doamna Bovary*? Putem noi scrie o carte mai dătătoare de speranțe decît *Biblia*? Putem noi scrie o carte mai tulburătoare decît *Crimă și pedeapsă*? Sunt atîtea și atîtea cărți desăvîrșite scrise deja, și atîtea și atîtea cărți pe care nici noi înșine, oamenii de litere, nu le cunoaștem. Iată ce cred eu că ar trebui să facem pentru a pune cartea la locul ei în viața oamenilor. Nu vom scrie o carte, ci un *Îndemn la carte*. Vom îndemna pe fiecare om să aleagă o carte care dezvăluie gustul, cultura, preferințele, experiența de viață, pentru cei care cîndva au citit; iar cei care nu au citit nici o carte, să fie îndrumați de cei care au citit, spre o carte. Pesemne, cred eu, fiecare își va alege o carte din propria lui cultură, ceea ce va fi foarte bine. Apoi, prin rețeaua universală a lecturii, care se va folosi de ecranele cu mărgelice (nu trebuie să pară că noi ne punem de-a curmezișul lucrurilor noi plăsmuite de mintea și imaginația omenească) fiecare cititor își va alege un alt om drept *pereche de cititori*. Ei vor schimba cărțile dezvoltându-se și dezvoltînd

culturi. Prin *Gemenii cărții*, cartea va reveni în viețile oamenilor”.

Se așternu liniștea; nimeni nu mai spuse nimic vreme de un ceas. Fiecare reflecta la propunerea făcută, și la argumentele aduse în favoarea ei. Apoi Deceneu lua cuvîntul și spuse: „Mare dreptate are confratele nostru de litere Gebeleizis. Oricît ne-am căzni noi aici, cei mai buni și mai falnici scriitori ai lumii, nu vom putea scrie o carte mai bună decît marile cărți ale omenirii, pe care Gebeleizis le-a amintit în cuvîntul lui. Dar propunerea făcută, de a încuraja printr-un *Îndemn* oamenii să schimbe o carte unul cu altul va stîrni, cred eu, interesul celor pentru care cartea este acum un obiect fără viață”. Supuse la vot propunerea și aceasta fu votată în unanimitate. Apoi începură să dezbată textul *Îndemnul la regăsirea Cărții prin Gemenii cărții*.

POETUL

Dumitru SIMION

Luna decembrie a anului 1977. Mă prezentasem mai devreme la serviciu ca de obicei. Absolvisem școala militară cu un an în urmă. Ca tânăr ofițer comandant de pluton, la școala de gradați, eram dornic de afirmare. Vroiam să văd dis-de-dimineață cum subunitatea pe care o comandam desfășoară programul și execută ordinele pe care le dădusem.

De altfel, pe lângă pregătirea militară la care țineam foarte mult și care era categorie principală de pregătire, la orele destinate celei politice, unde se dezbăteau, de regulă, cuvântările plictisitoare ale lui Nicolae Ceaușescu, în pauze și ori de câte ori prindeam prilejul, îmi plăcea să conversez foarte mult cu militarii din pluton pe teme de istorie, geografie, sport, literatură, în general tot ceea ce ținea de cultura generală.

Normal că trebuia să cunosc personal fiecare militar în termen și, pe lângă datele clasice, insistam în mod deosebit asupra preocupărilor acestora, pasiunilor, intențiilor de viitor, ajutându-i cu sfaturi, în limita posibilităților. Aveam un respect deosebit pentru cei cărora le plăcea să citească și iubeau literatura, în special pentru iubitorii de poezie.

Printre mulți alții am întâlnit și un soldat pe numele său Dan Orzan, căruia nu numai că îi plăcea poezia, dar era și un făuritor de versuri.

Acesta m-a întâmpinat într-o dimineață, când am venit mai devreme la serviciu. Fiind planton schimbul trei, mi-a dat raportul, după care, zâmbitor și plin de sine, mi s-a adresat:

– Tovarășe locotenent, permiteți să raportez?

– Da! răspund eu

– Vă rog să citiți și să îmi spuneți dacă noaptea a fost un sfetnic bun pentru mine, când am compus aceste versuri. Mi-a întins hârtia cu pricina. Am citit cu atenție versurile, rămânând profund impresionat. Era o poezie gen *Colind* dedicată sărbătorilor de iarnă.

L-am felicitat, urându-i succes.

Foarte bucuros, după ce a auzit aprecierile mele, a vrut să pună poezia la gazeta de perete a companiei, dar nu a găsit loc liber. Toate spațiile erau ocupate.

Plimbându-se în stânga și în dreapta, a fixat foaia pe geamul unei vitrine în care erau expuse drepturile materiale (ață, cremă, lame, săpun) ce li se cuveneau militarilor în termen.

Mai târziu a sosit în subunitate plutonierul de companie, care, de cum a intrat, și-a fixat ochii lui ageri asupra mozaicului să-l vadă dacă este lustruit și dacă a fost șters

praful de pe toate acareturile ce se aflau pe hol, țipând din instinct, la militarii în termen să facă mai repede curățenie. Acest lucru devenise o obișnuință în fiecare dimineață, nu pentru că se impunea sau că era necesar ci, mai ales, să fie auzit de către șeful lui, comandantul de companie, care să-l aprecieze asupra modului cum își face el datoria.

Aruncându-și ochii spre *comoara* lui, respectiv vitrina în care erau expuse drepturile materiale, a văzut poezia și, luând-o de acolo, a țipat cât îl ținea gura:

– Cine a pus porcăria asta aici?

Soldatul Dan Orzan, care se afla în spatele lui, a răspuns timid, cu o jumătate de gură,

– Eu, tovarășe plutonier major Pâslaru!

– Arunc-o imediat de aici! țipă din nou Pâslaru.

– Tovarășe plutonier major Pâslaru, tovarășul locotenent a zis că...

– Nu mă interesează ce a zis locotenentul tău. Să comande la plutonul lui. Aici eu sunt șef și eu comand. Mototolind bucata de hârtie în mână, a aruncat-o pe jos, dând ordin unui soldat să o ducă la coșul de gunoi.

Totul a fost trecut sub tăcere, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Eu, ocupat cu alte probleme, nu am aflat despre acest incident.

Între timp ceva se întâmplase. Soldatul Dan Orzan, indignat de cele petrecute și mai ales de comportamentul necivilizat al subofițerului, scrie din nou poezia. O introduce într-un plic și o trimite pe adresa revistei *Flacăra*, patronată în acea vreme de poetul Adrian Păunescu.

Maestrului, plăcându-i foarte mult poezia, a publicat-o în următorul număr al revistei, pe prima pagină.

Într-una din zile mă trezesc cu soldatul Dan Orzan în cancelarie. Mi-a raportat că dorește să îmi arate ceva.

– Să văd, zic eu! Despre ce este vorba?

– Nu mare lucru, zise el și, sfios, scoate de sub veston revista *Flacăra* pe care mi-a întins-o.

După ce l-am felicitat, prinzând mai mult curaj, a spus:

– Mă duc să-i arăt și tovarășului plutonier Pâslaru să văd acum ce mai are de comentat?

– Tovarășe plutonier major Pâslaru, uitați-vă, poetul Adrian Păunescu mi-a publicat în revista *Flacăra*, pe prima pagină, poezia despre care dumneavoastră spuneți că este o porcărie.

– Cine? Adrian Păunescu? Țasta este un prost mai mare ca tine, și i-a aruncat revista....

Din volumul *Răsfoind printre amintiri*.

POEȚI DIN BACĂU (II): TINCUȚA HORONCEANU BERNEVIC, IOAN ENACHE

Cristian LIVESCU

CRITICA POEZIEI

„În mintea mea a crescut un copil/ ca o ramură înflorită”

Între liricii „noului val”, atrage atenția numele Tincuței Horonceanu Bernevic (n. 29 mai 1969), originară din comuna Pîrjol, situată pe malurile Tazlăului, în nordul județului Bacău, nu departe de granița cu Neamțul, zonă de exploatare petrolieră și forestieră. La 14 ani, Sergiu Adam îi publica primele versuri în „Ateneu”, iar la 15 ani, Aurel Rău o făcea cunoscută în revista „Steaua”, la Cluj, momente care i-au marcat puternic evoluția. Se destăinuie într-un interviu: „Primele mele drepturi de autor au venit tot la 15 ani, prin poștă, de la Cluj. Am primit 100 de lei, era în 1985, vă dați seama ce fericită am fost: 100 de lei! Eram un copil și visam, visam că o să ajung scriitoare, o să câștig mulți bani.” *O, tempora!* A urmat Liceul agro-industrial de la Hemeiuș, visînd să devină inginer horticultor și să lucreze într-o stațiune de cercetare. „A venit revoluția, a fost o perioadă tulbură, eram debusolată și m-am îndreptat către Facultatea de Drept. M-am întors în sat, am fost profesor suplinitor de limba română vreo cinci ani, eram foarte încrezătoare, vroiam să fac ceea ce profesorii noștri s-au străduit să facă pentru noi, însă timpul a vrut altfel: am luat cu mine amintirile, poeziile, premiile, unele cărți și m-am stabilit în Bacău, la Muzeul de Istorie.” Curînd, a devenit muzeograf la Casa Memorială „George Bacovia”, post ocupat multă vreme și de Ovidiu Genaru. A depășit cu greu viciul colecționării de premii literare de duzină, fiind acum autoare a mai multor cărți de poezie, unele din ele destinate copiilor, gen pentru care nutrește adevărată vocație.

A debutat cu volumul *Vitrina în care dorm mirii* (2002), unul incert stilistic, cu înclinație spre reflexia pasageră, fără să spună mare lucru, în căutare de „jucării” semantice, pe alocuri hilare, de felul:

„Sulemenite vise suportă înserarea/ Cîmpiile transpiră înmugurind a vals...” (?!); „Timpul îmi masează umerii înveninați (!) cărînd ceața poemelor...”; „Marea își tîrăște/ genunchii zdreliți/ pe aleile silabelor...”; „Stăm de ceva timp într-o castană/ și nentrebăm mirați/ cît vom fi/ prizonieri...”; „Lumina balansează/ pînă-n pletele zeilor/ ce-și trag la xerox (sic!)/ replicile inventate...”; „Secundele ceasului/ par niște molii bolnave/ care vomită amintiri...” (sic!); „Dimineața/ fructele insomniei/ își decojesc zîmbetele...” Aventuroasă în posibil, metafora contrariază și se pierde în volute aberante. Sau poate reveria prea slobodă este cea care se revarsă în fantezie ludică. Undeva, autoarea se închipuie arachnidă, cu rîvna izolării, omițînd doar faptul că paingul are nu șase, ci opt picioare: „Păianjen născîndu-mă/ mi-am țesut cu greu pînza/ de lacrimi./ am 6 ochi și 6 picioare/ alerg în 6 direcții./ Și statuile /mă ocolesc fiindcă/ nu am voce./ Sînt din naștere surd/ și exilat, trăiesc/ viață de păianjen -/ demon devorînd visele/ prinse-n plasă/ mînjindu-mi gura/ cu resturi de iluzii/ pentru export.” (*Labirint*) În altă parte, se lasă a înțelege că îngerii ar aparține înaripatelor cu pene, fapt ce ne duce iar spre spațiile obscure ale imaginației: „...Dumnezeu luîndu-mi penele de pe umeri/ mi-a amintit/ că nu voi deveni/ înger/ dacă nu-ți voi împacheta/ cuvintele sticloase/ în limbile ascuțite (?)/ ale ceasului din turn.” (*Dans pe zăpadă*) Aerul de album sentimental temperează verva prea dornică de efecte: „Duminici despuiate ademenind copiii/ Strivesc nemulțumirea (!) c-un rînjet fără leac (sic!)/ Cînd toamna își strunește în nopate bidiviii/ Să-i facă și iubirii reclamă după plac./ Dați muzica mai tare! La poarta nemuririi/ E mucegai și scrumul atîrnă din tavan./ Să nu clintiți vitrina în care mai dorm mirii/ Căci cheful lor de viață a expirat de-un an./ Se poartă cizelată manșeta dezgustării (?)/ E trecerea oprită și timpul fără leac/ Cioplit în vise

oarbe un semn al întrebării/ Îi face azi iubirii, reclamă pentru-un veac.” (*Vitrina în care dorm mirii*)

„uneori silabele se îmbrățișează strâns/ ca să-i poată face loc unei lacrimi”

Vocea poetei devine gravă, matură, controlată în emisie, odată cu volumul *Strigătul ca o punte*, 2010, unde metafora confesivă și sentimentul de sine încep să comunice în favoarea unui regim liric evoluat: „Duc cu mine păcatele lumii/ piei de șarpe/ pe care le dezbrac în fiecare/ răsărit de soare/ generații întregi mă imită/ cai albi îmi galopează în plete/ în bagajele mele/ stau mototolite lacrimile unui copil/ cu o silabă îmi poți încercui fruntea/ dragostea e o explozie de muguri/ surzi ne aplecăm înspre lume/ cotrobăind după un praf de bucurie.” (*Pasăre de noapte*) Poeta a traversat intervalul unei drame existențiale și monologul său pune la încercare o sensibilitate puternic afectată, dornică să-și divulge sinceritatea trăirii, care trece pe prim plan, actul literar devenind o cristalizare liniștitoare de vedenii, dar și o punte de comunicare cu neștiutele: „Copilul mă ținea de mână/ îmi arăta iarna nisipul rece/ pasărea luminii/ lucruri ciudate mi se păreau/ voiam să mă salvez printr-un țipăt/ copilul mă ținea strâns de mână/ plînsul ca o ploaie special croită/ pentru sfârșitul lumii/ fluturi de apă cădeau în universul mic/ noi doi înghețam în cântecul roșu al pasării” (*Copilul mă ținea de mână*) Discursul se vigorează prin recursul la meleagul original și la reveria agresivă: „Am traversat miriștea/ cu pielea îmbrăcată pe dos/ luna de argint/ îmi coboară în poală/ voi înverzi cu ea pământul/ pînă la prima ploaie/ sîngele amestecat cu lacrimi/ va șterge ura din fereastră/ aștept să trec prin umbra ta/ înainte de răsărit/ înainte să mă atingi.” (*Charismă*) Poezia trezește nu atât bucurie, cât temere și scrierea ei se aseamănă cu intrarea într-un maneaj cu sălbăticiuni: „Îmi țin respirația/ intru în cușca/ unde cuvintele așteaptă flămînde/ sînt un împlînzitor de vocale/ condamnat la o mască/ de înger bun” (*Destin*). Altundeva, căutînd în abisul simțual, afectul își răsfrînge voluptățile în spațiul poemului, cu referire la una din piesele cu totul antologice ale volumului: „Port în mine umbra ciudată a morții/ Adrenalină tolănită pe ziduri/ În poem fiecare se dezbracă pe sine/ Mai încolo întunericul își mușcă zăbala/ Stau în genunchi pînă la zece/ Aștept să-mi șoptești că m-ai visat goală/ Bînd din ochii tăi frigul/ Picioarele se lungesc cît stîlpii de la catedrală/ Discursuri fluente se

preling pe sub icoane/ Umbra mai pleacă uneori/ Mă împărtășesc atunci karma alunecă/ Printre noi e bine să ruginești frica/ s-o înghiți fără părere de rău/ zidești o frunză de frasin/ ca pe o zodie în care/ n-ai să te naști niciodată” (*Karma alunecă printre noi*)

În rețetă tradițională, sînt recuperate cu simplitate elementele universului idilic „de acasă”, suscitînd determinismul unei vîrste incerte, pre-adolescente, în care candorile își selectau firesc reperele: mama, bunicii, biserica, fîntîna, livada, pădurea, dealul, muntele, rîul, hleiul, cimitirul... Toate întretin penumbra unei pietăți aluzive, prin care discursul vrea să depășească mereu convenționalul: „De atîta tristețe/ au îmbobocit zarzării...”; „grădina mi se lipește de piele/ veștedă ca un fluviu secat...”; „rîurile ieșeau din matcă/ să-ți netezească drumul...”; „lumina înfășoară urlete de lupi”; „toți pomii sărută/ stelele din pîntecul nopții/ atenție!/ e o naștere în direct!”; „de ce hăul din toamnele mele/ e atît de adînc?”; „toamna și-a tras/ pădurea peste duminici”; „aluat de cenușă și iarbă”, „trifoiul mirosea a lună plină/ și picioarele mi se afundau adînc/ în hleiul Chetrișului/ la Cruce...” Abstragerea dintr-o situație apăsătoare caută un ax de sprijin, între adîncul teluric și înaltul astral: „Într-o zi am coborît/ în fîntînă/ să văd se mai fac pietrele/ m-am cocoțat în vîrfurile mărilor/ să desprind cîteva stele/ o bătrînă își căra apele/ la vale, tot mai la vale,/ am crezut că era mama,/ dar a intrat în pămînt încet/ și în locul ei/ a crescut o răchită!/ am strigat-o și nu mi-a răspuns/ vocea mea era a unui cireș înflorit!” (*Cîntec pentru arbori*)

De remarcat această conversație cu naturalul, în idiom vegetal, la Tincuța Horonceanu Bernevic, fapt ce denotă o vitalitate delicată, abolind prin sugestie jovială invazia efemerului pitoresc. Iarăși se face simțit un aer de cordialitate infantilă, din a privi lumea prin voalul purității, al unor reverii calme din evul candorilor. Înclinația spre ludic, spre combinatorism imagistic, o va îndruma spre literatura pentru copii, de fapt spre o poetică a jucăriilor suferinde, bolnave, expirate. Aici se va simți în largul său, recuperînd stări și priveliști trecute, paradisiace: „Cum pot păpușile să vorbească/ Să înghită întunericul de pe tîmple/ Să ridă cu gura pînă la urechi/ De glumele noastre idioate/ Cum pot aduna lumina/ De pe marginea/ Unui amurg cenușiu/ Îmi plac păpușile cînd cer de mîncare/ Cu glasuri subțiri/ De zăpadă/ Liliac mov și ceai aburind/ Le scot ochii cu o șurubelniță de jucărie/ Păpușile nu s-au trezit încă/ Le trag de păr/ Nu vor să strige/ Ne-

am prăvălit în cufărul vechi/ Păpușile plîng/ Lacrimile lor merg la pediatrie/ Perfuzii pentru copiii săraci” (*Păpușile plîng*). Căutînd prin confesiunile poetei, am dat peste un pasaj interesant despre bucuriile și frustrările primei vârste: „Noi nu aveam jucării, ne cumpărau jocuri colective... Eu sînt printre copiii care nu au avut o păpușă, și îmi doream tare mult. Jocul *Piticot* avea cinci pioni, jucam cinci copii, așa gîndea tata, cu bani puțini ne ținea ocupați pe toți. Tata lucra din greu, era mecanic de utilaje grele, dar cînd venea seara acasă își făcea timp și ne spunea povești. Mergea pe firul unei povești adevărate, după care inventa, mereu era un personaj Niculăeș, care făcea și desfăcea, el era eroul în toate poveștile tatii... Eu nu am crescut cu bunici, i-am cunoscut puțin, chiar dacă am avut șase bunici (tata fusese înfiat). Bunicii din povești sînt de fapt părinții mei, ei au fost cei mai frumoși bunici...” Pactul cu trecutul întreține spațiul de manifestare al acestei poezii, convinsă că „orice umbră care trece prin mine/ de mine se îmbolnăvește”.

Urmînd un asemenea filon, Tincuța Horonceanu Bernevic și-a luat în serios menirea de a se dedica creației pentru copii: ea știe să reinventeze lumea pentru cei mici, stăpînește ingeniozitatea minoră, dilată metafora în spirit ludic, idealizează confesiunea în pulsații sentimentale. Scrie o carte de poezii, *Cartea bunicilor mei*, 2012, apoi un roman de succes, *Copilul furnică*, 2013, despre care cineva de bună condiție a spus că este un Harry Potter românesc... povestea unui copil de 12 ani, care devine mai bun, învață ce înseamnă toleranța, răbdarea, iubirea, binele... („De fapt, acolo sînt și trăirile mele și am vrut să le tezaurizez, să le ofer și copiilor cîte ceva din copilăria mea.”) A urmat un roman memorialistic, cu aer documentar, *Cînd totul era verde*, Limes, 2018, scris în amintirea mamei, Tinca Horonceanu, născută Lupu, „căreia frații mei îi spuneau *Lupoai*, atunci cînd îi certa”, personaj cu un ingenios monolog retrospectiv al trecerii anonime prin lume: „M-am născut pe 4 iulie 1938. Născută pe 4 iulie. În zodia racului. Pe atunci era o zi ca oricare alta. Pentru mine era ziua în care am ajuns să fiu o fărîmă de suflet care să schimbe ceva din istoria locului. Puțin. Infinit de puțin. Dar atît de important!... Am luat din lumina locului și am visat pînă dincolo de orizont. Am făcut tot ceea ce trebuia să fac. Mi-am primit viața pe umeri ca pe un dar și l-am înmulțit. Am trecut prin viață firesc, simplu, așa cum treci prin ploaie sau prin vînt,

fără să-mi feresc ochii, fără să-mi feresc inima. Mi-am înmulțit trăirile, ascunzînd o parte din dealul verde al Hemeieniului în sufletul meu, pentru totdeauna. L-am părăsit într-o zi, pentru a mă reîntoarce noaptea prin somn, ori de cîte ori îmi va fi fost dor de pașii mei de copil într-o lume pe care am învățat-o din mers.”

„am dormit într-o frunză de măr trei luni/ toamna m-a găsit acolo...”

Mergînd pe instinctul succesului, poeta băcăuană pareă oarecum desprinsă de spiritul vreunei promoții sau al vreunei generații literare, așa cum o dovedește și evoluția sa. Asta pînă la volumul *Anotimpul păpușilor*, 2017, care produce o schimbare de tonalitate, în favoarea cultivării biografismului, în datele lui cele mai comune, mai umile, mai cenușii, adică metoda de lucru a nouăzeciștilor, moment distinct după care poezia noastră nu și-a schimbat prea mult atitudinea și direcția. Se îmbină în această carte acumularea de candoare, din stagiile de transă spre juvenil, cu retro-confesiunea directă, liricizată apăsător, alternînd fragilitatea gestului cu mica frondă anti-emoțională: „Tata are mîinile îmbibate cu motorină/ toamna se amestecă mirosul cu cel de gutui/ de frunze uscate de butoaie puse la umflat/ tata aduce coșuri mari cu struguri/ face mustul așa e în fiecare toamnă/ flăcări mari coboară pe miriști/ apocaliptice/ dar tata îmi spune să nu mă tem/ eu am etichete cu ursul panda/ și radieră parfumată/ noaptea visez șorțul înflorat al mamei/ care învîrte în cazanul cu magiun/ ca într-o galaxie nenăscută/ tata are mîinile lungi cît fuioarele de cînepă/ mama toarce din degetele lui/ bucurii mărunte pentru nopțile de iarnă/ tata moare o singură dată. atît i-a fost dat/ apoi trece prin sufletul meu/ ca un somn adînc în ochii lui ascunde rîuri de lapte și miere/ își coase pleoapele cu o ață pe care a înșirat notele mele bune/ așa se face că tata ride mereu” (*Tata a murit de tînăr*).

Se joacă de-a fabulosul cînd spune că bărbatul pe care îl iubește „e un cais” protector, că ține dragostea la păstrare în „lada de zestre”, că visează femeii care „alăptează” păduri, că iubirea e „o plasă de păianjen”, că ar proba „rochii verzi din frunze de sfeclă fragedă” ori „din cuvinte lungi”, că vine „dintr-un tărîm unde oamenii/ îngroapă oglinzile ca pe niște securi ale războiului”, sau că timpul se toarce în farmec de lună plină în bucătărie: „Femeia toarce timpul/ cu degete lungi/ cît anii copiilor/ rodie coaptă/ adună îmbrățișări/ rugii/ dimineți/ drumuri nesfîrșite/

desculță prin aroma cafelei/ femeia de 40 de ani
așteaptă/ cîntecul lunii pline/ pe masa din bucătărie/ și
toarce timpul/ din ochii iubitelor/ ca pe o cămașă/
dintr-o singură bucată...” (*Femeia, la 40 de ani*)
Țesutul cotidianului e făcut din frenezia și magia
jocului, ducînd la comuniunea cu înaltul: „Dansăm
amîndoi de-o vreme-n zăpadă/ fără să vorbim/ de
teamă că liniștea s-ar destrăma/ ca o ie veche prin care
pielea cuvintelor/ se ghicește cu ușurință/ eu lebdă
albă/ tu lebdă albă/ în alb nici păcatele nu se mai văd/
poți respira liniștit/ aerul celuilalt/ niciun pericol nu te
paște/ zăpada șterge urmele dansului// iar cerul era
alb/ ca o coală de hîrtie/ pe care ai început să scrii
morții/ era cerul tău/ într-al meu începuse să ningă...”
(*Cerul tău*)

Fragmente de peisaj apuse se aștern peste duhul
prezentului și această „minune” întretine patosul
imagistic: „Lîngă drum un pui de cireș/ crescut odată
cu mine/ ne îmbrățișam primăvara/ mugurii spaimei
mi se lipeau de trup/ ca o destăinuire/ prin perdele de
dantelă croșetată/ ploaia părea o joacă/ din burta-i
cenușie scuipa pepeni/ atît de liniștiți încît/ puteai
locui în miezul dulce/ priveam icoana întoarsă cu fața
la perete/ să alunge furtuna/ și credeam că l-am pus pe
Dumnezeu la colț/ să se cumintească... // de la un timp
parcă toate miroso/ a lemn de cireș/ și palmele
bunicului/ plămădind butoaie pline cu miere/ și ochii
bunicii/ petrecîndu-și prin pădurea de staniol/
jumătățile de inimă/ și mîna ta mică ce-mi arăta luna/
ca un obraz de copil/ și somnul meu colțuros ca o
piatră/ în care Dumnezeu mă ia de mîină/ de parcă m-
ar cunoaște/ de parcă m-ar aștepta” (*Ploaia părea o
joacă*). Maniera meditativ-nostalgică, pîndită de
pueril, se întoarce mereu la vîrsta păpușilor,
slăbiciune oarecum defazată, într-o epocă dominată
glorios de... păpușari: „În căsuța din umbră păpușile/
puteau discuta în voie/ ca oamenii mari nefandosite/ și
puteau să bea vișinată din paharele cu picior/ din care
doar popa apuca să mai guste/ furnicile treceau prin
mijlocul căsuței/ ca niște refugiați cu ochii măriți de
groază/ în șiruri compacte descoperind/ picăturile
dulci de vișinată/ ce ni se prelingeau printre degete/
noi le lăsam în pace cît poate să bea o furnică/ nici
păpușile nu se opuneau prea tare/ cu gurile de ață roșie
discutau probleme/ importante despre costul argelei
de casă și prețul pămîntului/ erau niște păpuși de
treabă/ nu se ocupau de politică/ numai cînd se
întuneca de ploaie/ îl pomeneau pe Dumnezeu/ cel
mult de două trei ori// în căsuța din umbră seara ne/

legăna mîinile obosite/ ca pe niște vîsle pierdute în
valuri/ tata continua să cioplească aerul/ deasupra
umerilor noștri/ ca pe niște aripi pe care ai vrea să le
porți într-o zi/ ce-i asta întrebau păpușile/ nimeni nu
știa continuarea poveștii” (*Anotimpul păpușilor*)

Poezia Tincuței Horonceanu Bernevic și-a
clarificat ambițios timbrul, amestecînd într-un fluid
sensibil vîrsta maturității cu jocul prelungit al
copilăriei, pe fondul unei ruralități edenice.

**„Și s-a stîrnit ca o genune porunca iudacaină:
– Să vină toți la control cu sufletul la vedere!”**

Dinspre gazetărie vine Ioan Enache (n. 1 ianuarie
1950, com. Păncești, Bacău, așezare pe malul stîng al
Siretului), absolvent al facultăților de Filozofie și de
Ziaristică de la Academia politică „Ștefan
Gheorghiu”, fost ziarist la publicația „Steagul Roșu”
(1976-1989), la cotidianul „Deșteptarea” (1989-
1995), la care a fost fondator, redactor șef adjunct și
redactor șef, apoi la revista „Credința ortodoxă” (1997
și în continuare, redactor șef, director al Editurii
Studio), bibliotecar la Biblioteca Județeană Bacău.
Debutază cu poezie în revista „Ateneu” (1969), iar
editorial în antologia „Excelsior” (1974), cu prefața
lui Ștefan Aug. Doinaș. În 1983 se numără printre
autorii incluși în antologia *Visînd la o corabie*,
alcătuită de Petru Cimpoeșu. Este autorul volumului
de versuri *Patimi stîngace* (1993), semnat Ioan Enea
Moldovan, al unei cărți de cronici literare *Întîmpinări*
(2003) și al culegerii de interviuri cu personalități
duhovnicești, intitulată *Furtuna din cămara mea*
(2013, două volume). De cîtva timp, de cînd se
consideră „jurnalist creștin” (!), spune despre sine:
„Am mers la diavol, pentru a ajunge la Dumnezeu”,
cu trimitere la faptul că a trecut prin școlile și
propaganda comunistă, acceptînd ateismul, și acum a
venit la ortodoxie și la credință. A publicat o carte de
poeme creștine *Iudacainul. Cartea întâi a pocăinței*,
2018, unde alăturarea din titlu a celor doi „blestemați”
Cain și Iuda ar semnifica „urma diformă” și
întunericul vinovat care „zidea noaptea adîncă în
inima mea/ patruzeci de ani de orbire/ măsură a unui
pas în greșeală/ după un alt pas nelegiuit”. Sigur, Ioan
Enache nu e un caz singular. În mănăstirile noastre
sînt destui inși care se pocăiesc din cauza trecutului
încărcat de remușcări sau a unor răni nevindecate și
care, pe calea credinței și a rugăciunilor de iertare, vor
să se izbăvească, să-și ușureze conștiința...

Nu stăm acum să analizăm cît de „păcătoș” a fost

autorul nostru, prin faptul că a deținut tot felul de funcții politice „la pionieri și la utc” și că a fost redactor la un ziar comunist de provincie, într-o epocă de dictatură. Putea face altceva? Putea urma alt drum? Dacă s-ar fi opus, era pomenit azi în rîndul martirilor... Sau poate urma destinul lui Panait Istrati, pe care francezii l-au condamnat la pierzanie, cînd a spus adevărul despre infernul sovietelor. Da, probabil că spre asta îl macină gîndul pe Enache – că a greșit calea vieții, dîndu-se „pe mîna satanei” și nu are decît să se aline prin *căință* (vezi și filmul lui Tenghiz Abuladze, din 1984), prin poezie, printr-o mărturisire cinstită a regretului. N-am fi luat în seamă această spovadă pe alocuri tînguioasă – în definitiv, fiecare își alege modul de a-și stinge „incendiul din suflet” – dacă, la lectură, n-am fi dat peste destule pasaje tulburătoare, erupte cu energie stihială, spasmodică, în tentă vizionară, dintr-un interior frămîntat, sumbru, obstinat de faptul că s-a lăsat pradă pustiului: „Mînie mută și surdă e nemărginirea cîmpiei și/ fugă tremurată de la fața lui Dumnezeu în/ cetatea de scăpare a unui eu de cremene, zis Cain// Țarină mustită de sînge/ contra vînzării Celui smerit/ e ogorul lui Iuda,/ învoială cu moartea pe un minereu lucitor.// Răzor cu semințele morții e semănătura și roada/ lui Iudacain./ și în tot mustul și aromele ei/ slujire și sudoare asasină în toate mințile/ și în toată suflarea...” (*Semănător de sminteală*) Consumă multă fantezie neagră, repulsivă autorul nostru pentru a concepe acest lung poem al lustrației, spre a stigmatiza fantasma ororii, a trădării și cinismului, împărțind alegoric vinovății și roluri ce i-au lovit existența sub vremi.

„eram smintitul care se trăgea înapoi/ în ratarea propriului sine”

În ghearele Iudacainului, se lamentează Ioan Enache, „am îmbrăcat mantia minciunii”, „eram dregător peste cuvintele false”, „stîrv înfundat în sacul minciunii”, „săvîrșeam canonul înșelării”, „cu ghimpi de otravă/ am rănit oamenii pînă a putrezit carnea pe mine”, „prizonier orb/ sobol prin subteranele inimii”, „putregai desfrînat în alai de jigăanii”, „soi de lup sur, am pătruns în mari adunări”, „m-am legat frate de sînge cu josnice patimi”, „braconier prin cosmosul minții”, „prin ghimpul minciunii/ și scoaba trufiei”, ca să „înveți frica să strige la cer”, „te-au îndrăgit fantomele nopții ca pe-un amant”, virînd „prin mlaștini semănate/ cu demoni și frică/ prin apele

ticăloșiei”, „cu gînd otrăvit și cu barda cuvîntului”, cu „adevărul/ un hoit părăsit în hruba inimii mele”, încît „cu hamul rîvnei lipit de grumajii năfingului ego/ am ajuns renumit confecționar de ratări în Iudacainia” (!), „prin ulucele vieții mele nu sînt decît urme iudacaine”. Apare undeva și o parabolă a manipulării, valabilă și azi: „un vîntător nevăzut țintește văzduhul minții/ cu săgeți otrăvite”, „braconier prin cosmosul minții”. Multe pagini sînt obscure, nu se pomenește nicăieri de „partid” sau de „securitate”, dar trimiterile la ele, la „binomul satanic”, sînt străvezii. În *Parabola în trepte a unui mort viu*, se vorbește despre „înrobirea în unicul pol al urii”, sugerînd pactul cu ierarhia tenebrelor: „Pe aici intri în cușca ascultării/ dacă nu/ semnează cu sînge pe această bulă de aer/ pierzarea.../ după înțelepciunea maestrului nostru...” Ce facem însă cînd constatăm că păcatele lumii diabolice pentru care se flagelează de mama focului Ioan Enache, s-au menținut, s-au conservat perfect, pînă în anii noștri? Ce facem cu noii iudacaini (merită reținut termenul) la fel de tenebroși, ba mai ceva, care îndeamnă la ură și cultivă minciuna (bine plătită) în gazete? Să ne așteptăm la alte acte de pocăință, după neo-iudacaina douămiistă? Am spune că se potrivesc unele ziceri sarcastice despre lumea de ieri la ziua de azi, parcă sînt turnate pentru ea, pentru statul ascuns, subteran, monstruos care – culmea perfidiei – își ia aliat credința creștină străbună: „Prin tenebre/ Iudacainul smulge pecetea.// Magazia de memorie rea/ o sferă de smoală-mpietrită peste/ vechiul venin, răzvrătiri și frustrări/ și ura, ca o tumoare,/ scheletele răului ascunse în pumnul/ unui zeu subconștient/ și hruba de-ntunerice.// Mai jos,/ viperime și scorpii, nevăstuici și năpîrca lui Cain/ și țapii școliți în pustiul lui Azazel/ și-aligatorii în știoalne-nfometați o mie de ani.// Și tu nu mai ai unde se fugi!/ Și mai jos/ pîlnia beznei/ abis cutreierat de-un cal mai vînat ca moartea/ călărețul cu trupul de leu capul balaur/ și coada-nfoiată a păunului/ în loc de picioare odgoanele sepiei, lanțuri, capcane/ și infern și infern și infern...” (*Vedere prin iadul inimii mele*)

Insolită ca tematică lustrativă, *Iudacainul* lui Ioan Enache este răbufnirea tardivă a unei conștiințe lucide, mistuite de remușcări, pentru care culpele asumate s-au prescris de mult.

PROIECȚII ȘI RETROSPECȚII ÎN FICTIONALUL NEOBLIGATORIU

Constantin DRAM

CRITICA PROZEI

Când grecii au descoperit literatura, au identificat aici cea mai sigură formă de asigurare a nemuririi lipsite de emfază. Dintotdeauna omul a acuzat spaima de necunoscut, de marele dincolo: prin artă în general, prin literatura în mod deosebit, se crea o nouă certitudine, o asigurare a unei forme de continuitate, asemănătoare, prin iluzii, cu continuitatea asigurată prin moștenitorii direcți.

Se asigură astfel amintirea, pentru un timp dorit cât mai lung. Dar amintirea, oricât de prelucrată ar fi, ține de un câmp al realității, oricât ar fi de distorsionat. Iar ceea ce se petrece în literatură trebuie să fie un lung șir de distorsiuni, sublimări, amendări și experimente stilistice, în cel mai frumos și periculos joc care ne-a fost lăsat pe pământ; vorbim, desigur, de discursul narativ, povestirea fiind, încă de la începuturile sale o cale de teaurizare culturală și, implicit, de asigurare a neuitării. De aici un drum lung pentru proză (scurtă sau de anvergură), care avea să îi înlesnească omului și accesul spre cealaltă supapă, a produsului fabulatoriu integral, ambalat însă în același pergament al începuturilor; evident, atunci când opera epică își respectă autarhia, cele două căi inițiale rămân undeva departe, lăsând drumuri (ne) cunoscute spre devenirea posibilului romancier, în ambiția sa de a deveni tot mai mult un constructor de lumi și de formule stilistice adecvate.

Citind cartea scrisă de Viorica Șerban, *Focul din tălpi* (Metamorfosi, Slobozia, 2018) am descoperit un interesant joc ce îi permite promovarea povestirilor din volum pe două canale, în care vultele ficționalului nealeatoriu se întâlnesc frecvent cu incidente ce par extrase dintr-un referențial imediat, fără ca acest fapt să prilejuiască stridențe neavenite. Unele sunt prezentate ca fiind rezultate ale unor amintiri reconstituite, firul narativ încercând să facă ordine într-o lume nesigură,

neasezată; altele, într-o analogie ce ne poate deplasa către estetica romantică, sunt prezentate ca proiecții posibile, ale unor trăiri ardente ce se vor ordona apoi în secvențe epice. Și într-o formă și în cealaltă, se simte o patină specifică imprimată de gustul frumuseții, al armoniei, al unui simț etic sui-generis, adunate într-un imaginar care are forța să se auto-susțină în liniile unei originalități lipsite de stridențe, izvorînd din autenticitatea trăirii prelucrate artistic. Se respectă în bună parte un canon al povestirii dintotdeauna: primează o stare, o emoție, o frîntură de destin, un mister care rămîne în urma unor întîmplări. Implicit, rămîn parțial sugerate scheme psihologice, neangajate în asemenea tipuri de construcții epice; sunt preferate încadrările situaționale care spun, în felul lor, destul despre personaje și destine. De aici, autoarea cărții de față își perfecționează o modalitate narativă, aducînd, sub forma unui motto, minisevențe reprezentative pentru fiecare început de povestire („Era în dormitor, culcată în patul ei, cu cartea ce-i căzuse din mînă. Citea cînd a murit, biata de ea. Era singură, prea singură...”).

Prin urmare, povestiri în care ficționalul acționează în dublu sens, creînd efecte de real mai mult sau mai puțin verosimile; în unele ajungîndu-se chiar la limita șarjei. Primul text e puternic marcat de vizual. Narațiunea e dominată de descriere, de efecte picturale, unele bine lucrate („Doamne, nu se poate! Pulpele picioarelor – rotunde, coapsele tari. Se întoarce, își privește torsul. Fundul ridicat pînă în șold; șoldurile rotunde strălucesc în lumina oglinzii.”). Altminteri, un joc interesant între regresivitate și prospecțiune, o scrutare a sufletului omenesc legat de tentația cea mai la îndemînă, mai veche și mai puternică, totodată, tentația schimbării vîrstei. Fără a se întîlni cu mitul faustic (autoarea nu depășește liniile unei previzibilități așteptate), povestea devine însă antrenantă, avînd ca principal motor acel „Eu sunt Ea”, care acoperă situațiile alternative expuse; e și un

oarecare schematism și o viteză narativă care conduce spre imaginea finală, neconvingătoare, suspendată, care îi prezintă pe protagoniști în fața altarului.

Următorul text din volum, *Trenul cu destinația finală*, ține de un alt tip de imaginar. De altfel, întreg volumul este gândit ingenios, fiecare secvență epică avînd greutatea sa și determinînd un nou pol de semnificare, precum și alte accesorii ce țin de scriitură. De această dată, e o navigație inversă, spre formele unui trecut filtrat afectiv - dureros, prin intermediul unei istorii ce are ca reper semnificant un pat de spital și imaginea mamei, lîngă care narațiunea plasează inteligente alte decupaje ce țin de cele două fiice, de iubire, de moarte, de gînduri și de interpretări. Fără doar și poate, naratorul delegat de autoarea volumului e un narator versat, lucru pe care îl verificăm de la text la text.

O povestire de alt calibru, pe alocuri chiar de colecție, se arată a fi *Domnul Popescu*. De la primele rînduri identificăm un narator sigur pe sine și o poveste care se articulează convingător: „Domnul Popescu s-a trezit de dimineață. Și-a turnat cafeaua aburîndă în ceașcă și, cu ochii pe geam, s-a așezat pe taburetul de lîngă masa din bucătărie. Iată-l, mai liniștit și mulțumit de confortul său.” E o povestire care se oprește la oameni mărunți și dramele lor, alegînd pentru aceasta un procedeu ingenios în acest context, al inserțiilor epistolare. Domnul Popescu, dorind să se căsătorească, dă anunțuri în acest scop la ziar; ceea ce urmează, din punct de vedere narativ, sunt reproducerile unor scrisori, mini-drame existențiale interesante, cu un imaginar divers, unele cu coloratură naturalistă, altele exploatînd un anume sindrom psihic, toate relevînd diferite fețe ale scriiturii practicate de Viorica Șerban. La fel de provocatoare devine și întrebarea posibilă din final: care existență e mai nefericită? A bărbatului care a declanșat fenomenul sau a femeilor care îi relatează mici drame prin scrisori?

Un alt destin de viață descoperim în următorul text. Regăsim aceeași plăcere de re-constituire a unui trecut încîlcit, plăcerea naratorului de a se insinua în intimitatea altora, drama care crește pe neașteptate, aneantizînd orice posibilitate de existență cuminte. Remarcăm, din nou, scriitura în cod naturalist, combinată cu elemente de saga blestemată, parcă de sorginte medievală, atunci cînd e vorba de neamuri/clanuri blestemate; deloc de neglijat este spațiul acordat motivației erotice, metafora titulară trecînd de la titlul povestirii la numele purtat de întreg volumul.

Există în volum și o mică jucărie narativă, o fantezie de tinerețe scrisă din perspectiva unui narator-

personaj masculin; e un text de mici dimensiuni, vizînd o altă modalitate de prospectare, de fantazare a erosului adolescentin sau post-adolescentin.

Din categoria textelor „grele”, ne oprim la cel intitulat *Judecata*. Dacă ar fi fost și mai augmentat (deși e una dintre povestirile ample din volum) acest text ar fi putut fi dezvoltat pe cîteva planuri interesante, ca perspectivă, ca tipuri de morală, ca atitudine existențială, ca ilustrare a fețelor complicate ale naturii umane. Așa, povestirea e obligată să se restrîngă în perimetrul alocat, suficient însă pentru a releva o altă dramă (de remarcat plăcerea autoarei pentru un anume gen de literatură). Spuneam de necesitatea unui spațiu excedentar (poate într-o altă povestire care va vira spre roman) capabil să permită o mai bună poziționare a protagoniștilor. Mama e „judecată” inițial din perspectiva moralei nestrictate de cei trei copii și de un soț care descoperă grozăvia existenței unui alt tată biologic. Dar povestea (care lasă în ultimele rînduri un posibil drum spre o re-încărcare a ei) e mult mai complicată decît o îngustează așezarea în paginile de față. Sunt probleme de etică, de de iubire, de conjugalitate, de maternitate, de paternitate înșelată: o povestire care își merită cititorii.

O altă reconstituire din amintiri, procedeu favorizat în unele povestiri din acest volum. E posibil aici de strecurat un întreg comentariu extins despre amintire; poate îl vom face cu o altă ocazie. Sunt și secvențe de calitate îndoielnică însă, cum ar fi aceea care trimite spre o imagine ad-hoc numită „banca lacrimilor”.

O ultimă povestire cu o contextualitate „la zi”, iarăși reclamînd, parcă, o derulare mai întinsă. Dincolo de toposul amintirilor sau al ficțiunilor (cu o posibilă focalizare spre un eros simbolic) această povestire atinge o rană deschisă a cotidianului: viața afectivă a celor de o anumită vîrstă, unii pensionați înainte de vreme, alții auto-victimizați, alții îndepărtați de generațiile mai tineri, populate de indivizi, uneori, mai răi decît s-ar cuveni. Găsești de toate în acest text: idilă pe internet, probleme false de vîrstă, munca intelectuală care salvează, probleme de sociologie ocupațională.

Un volum care are marele merit de a putea satisface categorii diverse de cititori. Un volum care arată merite (dar și anume neajunsuri) ale scriiturii unei autoare care se ia în serios. Un om care ne re-amintește delicia și canoanei prozei scurte.

DIN ANTOLOGIE ÎN ANTOLOGIE, ISTORIA POSTMODERNISMULUI ROMÂNESC

Dana Raluca SCHIPOR

CRITICA CRITICII

Despre proiectul *Studii de literatură română recentă* lansat cu trei ani în urmă și coordonat de profesorul și criticul clujean Gheorghe Perian vorbisem și în numărul anterior, când, oprindu-mă asupra volumului al doilea, dedicat istoriei realismului socialist la noi, aminteam și de existența celorlalte două volume care întregesc în momentul actual seria de studii. Lansarea în 2016 a volumului prim, *Teme și motive literare în proza scurtă* (Editura Limes, Cluj-Napoca, 2016), a fost urmată, după cum spuneam, de alte două volume colective de referință, cel deal doilea dintre acestea (*Contribuții la istoria realismului socialist*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2017) reunind o seamă de studii remarcabile pe una din temele predilecte ale criticii de azi, realismul socialist, în vreme ce ultimul și cel mai recent volum publicat în 2018, păstrînd aceeași structură deja cunoscută, este consacrat unuia dintre cele mai efervescente sectoare ale istoriei noastre literare: postmodernismul.

Istoria postmodernismului prin antologii este al treilea volum al colecției de studii de literatură română recentă și cel care își propune un ambițios proiect de periodizare a unui fenomen literar încă foarte actual, dacă consemnăm faptul că debutul în volum a unora dintre scriitorii se realizează la începutul anilor '80, dar în aceeași măsură suficient eșalonat pentru a putea permite o astfel de perspectivă „progresivă și totodată cronologică” (p. 9), după cum are să fie consemnat încă din prefața volumului. Nimic

mai simplu dacă istoria literară s-ar constitui din segmente și linii drepte care să deschidă și să închidă cicluri poetice, însă provocarea în cazul unei periodizări a postmodernismului la noi pornește din tocmai eclecticismul sistemului de concepere și practică a literaturii, care refuză, totuși, punerea fenomenului sub marca unor direcții precise, a unui program unitar, a unor note sau formule generale. Inexactitatea în fixarea unor etape pe criterii de ordin intern, tematic sau al formulei literare, pe care critica a tot vehiculat-o și pe care chiar și semnatarul prefeței volumului o sesizează („Etapetele sînt aproximative pentru că au existat suprapuneri și întrepătrunderi care îngreunează cronologizarea”, p. 7) a determinat în cazul fenomenului postmodernismului românesc o abordare dintr-o cu totul altă perspectivă, și anume, inițial, prin prisma volumelor colective în care scriitorii anilor 1980 debutează. „Aer cu diamente”, „Cinci”, „Desant '83” sînt antologiile de referință, inseparabile de cenaclurile celebre, intrate deja în istoria literară, unde scriitorii se lansează, ca „Cenaclul de Luni”, cenaclul „Junimea” ori „Universitas”.

„Dublarea conștiinței de grup cu o conștiință de generație, dinamică și complexă” (p. 8) are loc abia după Revoluție, când apar, de altfel și primele *antologii de generație*, cum sînt ele numite, care își propun să fixeze o serie de puncte de referință supraindividuale, ce transgresează grupurile competiționale. Astfel apare în 1993 *Antologia poeziei generației '80* editată de Alexandru Mușina; în 1994 și 1999 *Competiția continuă. Generația '80 în texte*

teoretice îngrijită de Gheorghe Crăciun; în 1998 *Generația '80 în proza scurtă* de Gheorghe Crăciun și Viorel Marineasa și în același an, *Experimentul literar românesc postbelic* de Ion Bogdan Lefter, Monica Spiridon și Gheorghe Crăciun.

Tot în preajma anilor '90 istoria literară semnalează și apariția unui fenomen „imitativ și anacronic” (p. 8) care restabilește practica mai veche a optzeciștilor, și anume antologia de grup. Este cazul unor antologii de rezonanță mai scăzută, dar care întregesc tabloul dinamic al aparițiilor în volume colective din perioada anilor '80-'90. Dintre acestea, *Pauza de respirație* (1991), *Ficțiuni* (1992), *Tablou de familie* (1995), *Marfă* (1998), *Ferestre '98 ori oZone Friendly*, majoritatea, la rîndul lor, rezultate ale frecventării de către scriitori astăzi de notorietate, a cenaclurilor literare, fie că este vorba de „Clubul literar”, „Cenaclul Central”, „Cenaclul Litere” ori „Club 8”.

O istorie a postmodernismului românesc prin prisma antologiilor nu se poate încheia fără a include și o antologie-reper, o antologie care să sintetizeze și să înglobeze întregul fenomen, depășind categoriile limitative date de perspectiva grupului și a generației, făcînd posibilă o panoramare a ceea ce devine deja *curentul literar* postmodern. Aceasta este, de fapt, ultima oprire pe care volumul clujean o propune în demersul său de sistematizare cronologică a amplului fenomen literar, făcînd trimitere la cea mai recentă antologie în domeniu, și anume, *Noua poezie nouă* de Dumitru Chioaru, apărută în 2011.

Perspectiva sociologică anunțată în deschiderea volumului dedicat postmodernismului românesc pune în lumină, întocmai cum sintetizează și coordonatorul acestuia, patru categorii distincte în jurul cărora se coagulează și cele patru capitole aferente: *Grupurile*, *Generația*, *Afluențele* și *Curentul literar*. Însă debutul în grup a optzeciștilor prilejuiește la nivelul volumului, nu exclusiv o sinteză și o

analiză pornind de la antologiile reper, cît și o problematică interesantă ce de data aceasta ține de coerența creativă de grup. Din acest punct de vedere deschiderile conceptuale privind noțiunile de „grup” ori „cenaclu” scot la lumină în toate studiile cuprinse în prima secțiune a volumului, această necesară depășire a formulelor generalizatoare și monopolizante și demararea analizei, cum spune unul dintre autorii studiilor, „la firul ierbii”. Atmosfera competițională dintre grupurile literare existente scot la lumină, încă o dată, o generație numită, de fapt, impropriu „generație” în măsura în care un program coerent și unitar pentru toți nu a existat în niciun moment. Lucrul acesta se reflectă prin actualizările precise și atente realizate în cele patru studii incluse în capitolul prim, unde antologiile de referință, *Aer cu diamante*, *Cinci*, *Desant '83*, dar și o antologie de data aceasta a poezilor germani din România – *Vînt potrivit pînă la tare*, țin prim-planul analizei.

Asupra celui de-al doilea concept deja menționat, acela de „generație”, lucrurile capătă un aspect cu totul nuanțat pe întreg cuprinsul volumului. Surprinzînd specificul primelor *antologii de generație*, fie ele de poezie, proză scurtă, teorie ori strategii poetice, autorii studiilor vorbesc în cîteva rînduri de caracterul nostalgic al unor asemenea volume, reliefîndu-le implicit rolul de document de epocă. Dacă antologia de poezie a lui Alexandru Mușina este mai degrabă „un prilej de nostalgie timpurie” (p. 53) ce mizează pe afinitățile electivale ale autorului său, *Generația '80 în proza scurtă* de Gheorghe Crăciun și Viorel Marineasa inaugurează o lectură pe care autorul studiului o declară ca fiind „inevitabil nostalgică” (p. 62). Fiind vorba de un demers ușor de intuit de autoconservare, din pricina unor împrejurări nefericite în care volumul s-a aflat înainte de publicare, înșiși prefațatorii antologiei mărturisesc că: „acest model poartă în el marca <vremurilor> în care a fost elaborat și

ampretele sociale, politice, culturale, existențiale ale unui context astăzi dispărut, deși lizibil încă printre rîndurile textelor.” (apud *op.cit.*, p. 62). „Obsesia generaționistă” a optzeciștilor relevată și prin prisma unei asemenea antologii, pusă în discuție în acest mod de unul din autorii studiilor, Călin Teuțișan, aduce în lumină și nevoia persistentă a acestor autori de a se delimita istoric și prin aderarea la o realitate particulară a celor ce constituie așa-numita „generație pierdută”.

După dizolvarea grupurilor optzeciste și apariția conștiinței tot mai acute a ideii de generație după decembrie '89, în interiorul fenomenului apare o altă particularitate de dinamică de grup semnalizată cu interes deosebit de autorii studiilor reunite în acest volum. Este vorba de nuanțările necesare aduse cu prilejul celui de-al treilea capitol, un capitol care deși se întoarce cu privirea de la „cenaclurile-fanion” din anii '80, apropiindu-se de cenaclurile ulterioare, constituite după modelul înaintașilor (Cenaclul Clubul Literar, Cenaclul Central, Cenaclul Litere etc.), propune la nivelul volumului câteva lecturi originale. Printre acestea, o lectură a ratărilor estetice ori a marginalilor, cum o prilejuiește, spre exemplu, Cosmin Borza, ori o lectură a grupurilor umbrite de tăria și coerența individualităților, cum o propune Adrian Stan într-un alt studiu cuprins aici, pun în circulație o altă serie de ipostaze laterale ce ghidează conceptul principal de „generație”. Sintagma „generație de continuitate” (p. 110) vehiculat în studiul dedicat antologiei *Tablou de familie* atrage atenția asupra programului de continuitate pe care nouăzeciștii tind să îl promoveze pornind de la moștenirea lăsată de înaintași optzeciști, contrar douămiiștilor declarat contestatari. În aceeași măsură creativitatea colectivă articulează sporadic și un alt variat, acela de *promoție* în cadrul unei generații.

Culminînd cu momentul apariției unei antologii mari, atotcuprinzătoare cînd vine vorba de un fenomen literar de amploare ce ia

proporțiile unui adevărat curent literar, direcțiile volumului se îndreaptă spre o alternativă a conceptului de „generație” văzut de data aceasta ca „generație de creație”. Preluat de la Tudor Vianu, conceptul susține teoretic și structural proiectul antologiei din 2011 a lui Dumitru Chioaru, de altfel singurul cu asemenea miză pînă la momentul actual. Studiul inclus în ultima secțiune din cuprinsul volumului semnalizează acest lucru delimitînd conceptul de celelalte prin apel chiar la un scurt pasaj din prefața antologiei vizate: „Cred că valurile '80, '90 și 2000 alcătuiesc aceeași generație de creație, în sensul acordat acestuia de Tudor Vianu în eseu *Generație și creație*, determinînd o generație nu în funcție de vîrsta biologică a scriitorilor, ci de comunitatea de principii ideologice și estetice care animă creatori de vîrste diferite” (apud *op. cit.*, p. 148). Perspectiva prilejuiește astfel apariția unei antologii care își propune, de data aceasta, dizolvarea marcajelor inițiale ale grupului ori ale cenaclului, și sistematizarea scriitorilor și a fenomenelor în funcție de alte criterii care largesc, implicit, unghiul de vizualizare, pînă la o panoramare a întregului curent postmodernist.

Așadar, deschiderile sociologice pe care volumul de față le prefigura încă din prefață justifică și susțin la acest nivel o cronologizare realizată prin prisma antologiilor celebre care au stat la baza configurării postmodernismului românesc. Activitatea de grup, debuturile în volume colective, consacrarea unor cenacluri însemnate, ulterior dublarea conștiinței de grup cu o conștiință de generație, în cuvintele criticului Gheorghe Perian, toate puse sub semnul unor antologii care marchează pe alocuri „nostalgic” activitatea literară a cel puțin două decenii, susțin profilul unei perioade literare la care se raportează multe din direcțiile literare actuale. Iar acest lucru nu se poate realiza fără o susținere teoretică și conceptuală aferentă care, întregeste, și de această dată, un volum colectiv cu bătaie lungă. De la conceptele indispensabile deja amintite de „grup”, „cenaclu”, „generație ”,

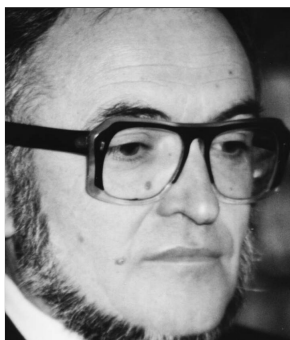
la cele de intersecție, cum sînt aspectele legate de experimentalism, textualism, „realism poetic”, „noul antropocentrism”, pînă la conceptul general, conceptul-pălărie, *postmodernism*, toate sînt serios integrate în instrumentalul operațional al criticilor.

În plus, particularitatea volumului stă și în această deschidere care tinde să depășească pe alocuri radiografierea prea fixă a unei epoci efervescente. Panoramarea unui fenomen înseamnă implicit în studiile autorilor din volumul clujean și o antrenare dinamică a perspectivei. Se are în vedere, în cele mai multe dintre articole, ideea schimbării de paradigmă produsă de optzeciști și mai tîrziu, într-o altă măsură, de nouăzeciști și douămiiști, nu printr-o formă de ruptură și negare, ci prin una concomitent de înnoire, dar și de continuitate. În acest sens, criticul Gheorghe Perian pune, spre exemplu, experimentalismul din proza unor scriitori de la „Desant ‘83” precum Cristian Teodorescu sau Constantin Stan în continuitatea trăsăturilor prozei șaizeciștilor, în vreme ce, pe cealaltă parte, perspectiva înțelegerii nouăzeciștilor mai degrabă ca niște intim apropiați de modelul optzecist este atent gestionată prin sublinierea, totuși, a unei „mutații esențiale”, identificate de critica actuală și repusă în vedere și de autorul ultimului studiu inclus în volum prin sesizarea acestor schimbări intervenite, în principal, la nivel discursiv. Este vorba, în fond, despre o dinamică esențial de subliniat într-un volum colectiv cu asemenea obiective complexe; o dinamică necesară, fără de care istoria literară recentă poate aluca oricînd spre forme exclusiviste, sub tăria postulatului de noutate și autenticitate din care optzeciștii și mai tîrziu, valurile următoare de scriitori, fac adevărate programe.

Un alt volum de referință, *Istoria postmodernismului prin antologii* completează astăzi colecția *Studii de literatură română recentă*, aducînd pe masa de lucru a

cercetătorului, a specialistului ori pur și simplu a cititorului interesat, o întregă colecție de antologii de referință din literatura pe care obișnuim să o numim larg „postmodernă” și, implicit, cel puțin trei veacuri de producție literară contemporană. Rezultat al unor cercetări individuale, volumul reunește studii importante care, propunînd în parte o analiză gradată, sistematică, din antologie în antologie, vin să ofere în cele din urmă o imagine de ansamblu a fenomenelor literare recente, ordonată respectînd principiul cronologic, dar întotdeauna dinamică și complexă, în măsura în care postmodernismul însuși o configurează. Un volum colectiv de neratat, care întrește și mai exact tabloul literaturii române actuale, pe care tinerii cercetători clujeni și-au propus a-l proiecta printr-o serie de volume remarcabile.

DIN ORAȘUL CU POEȚI (I)

Adrian Dinu RACHIERU

POEZIE

Constatînd declinul postdecembrist al poeziei, inflaționară, totuși, la o rapidă ochire, dar vlăguită, Ion Simuț denunțase vehement, în diverse ocazii, *autocrația poeziei*. Iar concluzia venea inevitabil: „nu se mai poate conta pe poezie”!, avertiza criticul orădean. O literatură fără public, în era videoculturii, cu ierarhii în prefacere, acuzînd ceața axiologică, năvala grafomanilor, boala autorlîcului, marea versurilor proaste etc. suportă o previzibilă și o prea-vizibilă *devalorizare*. Totuși, se scrie abundant iar poetul-relievă se încăpățînează să existe, în pofida rezistenței „la cultură”, a lecturii în impas, a analfabetismului TV. Categorical, *poezia nu are piață*; dar predilecția pentru poezie și încrederea în poezie (sau, mai exact, în puterile ei, cum zicea Alex Goldiș) n-au dispărut. Desigur, nu uităm că sîntem *o cultură poetocentrică*, ceea ce explică multe. Încît, poezia are / va avea căutare, fie și în cercuri restrînse (respectiv, tiraje confidențiale), răsponzînd sufletește unei irepresibile nevoi. Iar poeții, sfidînd vitregia vremurilor, răsar mereu...

*

Un mic articol, cules în *Luceafărul* (v. *Orașul cu poeți*, nr. 50/1982, p. 5) și iscălit de Artur Silvestri, trecător prin Reșița, a fixat (definitiv?) o emblemă, preluată, desigur, cu entuziasm. Descins în urbe, criticul luceferist fusese încercat de uimitoarea senzație că „orașul cu furnale” (cetatea de foc a lui Davidoglu) e „potopit de poeți”, asistînd la un spontan „conciliu liric”. Sintagma a prins* și a devenit „o emblemă pe fruntea noastră”, recunoștea Octavian Doclin. Și tot el se întreba

dacă ea este/ mai este valabilă. Bineînțeles, fără a fi neadevărată, formula poate fi aplicată, cu mai mare îndreptățire chiar, altor centre. Totuși, la Reșița, doar poeții – ne asigură N. Sîrbu – veghează „sudoarea sacră”, transmisă „de la o cămașă la alta”. Doar Reșița, un oraș proletar cîndva, „dresat cu lozinci”, cum zicea Ion Chichere, rătăcind prin „cîrciumi comuniste”, poate coagula atîtea energii lirice, îmbogățind patrimoniul (tehnice).

După retragerea „bătrînului” Gheorghe Jurma, păstorind ani buni *solul semenicanilor* („patria princeps”), refugiat în Bibliopolis și la timona editurii *Tim*, Reșița avea nevoie de un lider. Nu sfidînd, neapărat, „dictatura” Centrului, ci calmînd orgoliile în clocot, cu rostul lor, să recunoaștem, în truda creației. Temperînd viermuiala din viesparul poeticesc (*genus irritabile*, după vorba lui Horațiu), agitația zgomotoasă a scriitorilor „de peisaj”, pentru a-i aduna sub același steag. Fără a-i aplatiza. Rolul, fie și informal, a fost preluat / asumat cu serenitate de Octavian Doclin, suspectat, îndreptățit, de boemie intratabilă, în realitate un *neprovincial* pragmatic (bătîndu-se aprig pentru cauzele „bănățene”), cu program și, în același timp, îngrijindu-și meticulos posteritatea, fără a se lăsa în seama celor care vor veni. Gruparea reșițeană, adunînd voci distincte, „valabile”, într-o constelație zonală, trezind energii magmatice și-a aflat, astfel, scriitorul-remorcher, lansînd programul triadic „Reflex”.

Curios, într-un *Dicționar al scriitorilor din Banat* (Editura *Universității de Vest*, 2005) foarte mulți cărășeni lipsesc. Azi, la un posibil *apel*, constatăm că unii s-au grăbit să plece: Constantin Brîndușoiu, Ion Chichere, Ana Selena, Ioan

George Șeitan, Gheorghe Cramanciuc, Gheorghe Azap. Alții au evadat spre alte zări, mai prielnice, precum romanticul I. Budescu, interesat de *omul interior*, definind poezia ca o melancolie „pe termen lung”, buchisind „arta fericirii”, Ioan Cocora, Pavel Șușară (pentru a rămîne strict în tabăra poeților). Întregind peisajul, vom completa „lista” cu alte voci competitive ale zonei: Olga Neagu, N. Sîrbu, Costel Stancu, Iacob Roman, N. Irimia, refugiat la Socolari, Gabriela Savitsky (sosită din Bucovina, cu un debut senzațional), Gheorghe Zinescu („trădînd” poezia, pentru a se recomanda ca un remarcabil prozator), Dinu Olărașu, căroră, dinspre Oravița, li se alătură admirabilul Ionel Bota și promițătorul Raul Bribete. Sau Iosif Băcilă, din Dalboșeț.

Ca optzecist întîrziat, găzduit în volumul colectiv *Argonauții* (1986), semnînd, o vreme, Ion Chirescu, în *Semenicul* și publicînd apoi în avalanșă, cu o grabă suspectă (în pofida amicalului avertisment lansat de N. Țone), **Ion Chichere** (1954-2004), personaj bizar, insurgent, egolatu, exploziv etc., a scris cu înfrigurare. Spirit „înfocat”, pitoresc, boem, poetul s-a mărturisit febril, cu o îngrijită caligrafie; încît ar fi nedrept să vedem în prolificul Ion Chichere doar „un doritor de poezie”, cum credea, în 1994, Alexandru Ruja, mai ales că Șt. Aug. Doinaș nu ezita a-l considera „un poet excepțional”. E drept, peste zece ani, criticul timișorean va purcede la reevaluări și va recunoaște că avem de-a face cu un poet capabil de iluminări, cu acces la „profunzimile tragice ale ființei”. Abundent, autodidact, deceptiv, dovedind candoare și fragilitate, risipind dedicații, trecînd prin cîteva „faze”, Ion Chichere a fost nonconformist (prin „cîrciumi comuniste”), s-a exilat și „creștinat”, pentru a ne propune, în final, un Fiziș idilic („satul meu”), vestind, premonitoriu, retragerea: „stau pur ca un punct / în cuibul poemului perfect” (v. *oul*). Versurile „chicheriste”, aparținînd unui „Bacovia în blugi” (cf. Gh. Tomozei), propun, sub biciul dresorului (Poetul), un ciudat balans pe hotarul subțire dintre viață și lumea de dincolo. Fiindcă „viața și moartea una sînt”. Iar „stolul de litere”, ascultînd *ecoul inimii*, se refugiază într-un *suprerealism mistic*, constata tot Șt. Aug. Doinaș. Absurdul cotidian îl

copleșește, „șara absurdistan” îi hrănește revolta, dar *oglindea neagră* îl confiscă. Încît *poemele nonzeciste* (Vinea, 2002) și, îndeosebi, versurile postume, scoase la lumină de prietenul-scotocitor Costel Stancu, preocupat, alături de soția poetului, de soarta manuscriselor, trădează această obsesivă prezență a imaginarului funebru. Antologia *Transatlanticul și păpădia* (2004) și, imediat, *Poemul fără sfîrșit* (Tim, 2007) ne încredințează că poezia, oscilînd între extaz și descumpănire, este – la Chichere – „o gimnastică a morții”. Însuși cuvîntul, ca „sicriu gol”, trebuie umplut cu propria-i viață, toată materia fiind cuvînt: „Totuși Dumnezeu încape în om / doar mîinile îi rămîn afară / ca doi tîlhari, în stînga și-n dreapta / fiului care învață să moară” (v. *Totuși*). Viața însăși este „o trainică prietenie cu moartea”. În chip testamentar, poetul se mărturisea, dăruindu-se: „nici nu știți ce vă las – și totuși / cîndva veți vedea / cum axul stelei polare / trece prin inima mea” (v. *Poemul fără sfîrșit*). În fine, ne propunea și o remarcabilă autodefinire: „Poezia mea este o gimnastică a morții. / O repetiție zilnică a verbului „a fi” / Pînă cînd se șterg diferențele / Dintre timpuri. // De fapt acesta e sensul: / Să stai tot timpul cu ușa deschisă. // Sora mea moartea / Bea cît bea / Din viața mea, / Apoi îmi adoarme, cuminte, / Pe umăr.” (v. *Poezia mea*).

Dacă „inactualul” **Gheorghe Azap** din Ticfania oferea, frecventînd ludic-persiflant modele uitate, „cîntece ștregărești” și „poeme de cinci stele”, adică un feeric spectacol lingvistic în pofida declamatei sărăcii, impunînd un stil melancolizat, **Ana Selena** își interoga sufletul, conchizînd că tristețea e necesară, „ca iarba crescută în voie pe morminte”. Sau: „Cum în trupul poetului / Despletirea de verbe” (v. *Confesiune*, II). Dintr-un „viitor trecut demult”, sub scutul pseudonimelor, **Gheorghe Cramanciuc**, aflat „de veghe în lanul de lacrimi”, ne asigura că, sîngerînd cuvîntul, „omul e lacrima”.

Semnalăm și un ciudat abandon. Unde e, ne întrebăm, talentata **Olga Neagu** (pseudonimul Olgăi Nagy), cu poemele ei „inoxidabile” (un titlu promis!), convinsă (oare?) că „toate cuvintele se supun”, cum își botezase o plachetă (1988). Efortul autoscopic convoacă latența dramatică; poeta *vrea*

să se spună, știe că „îndoiala se-ncoronează” și *două firi*, de neîmpăcat, se ceartă înlăuntrul ființei. Prinsă în ritualul așteptării, cu inima „tremurătoare ca apa”, trage „o epavă cu vise”. Iubitul, însă, a „rămas ca un ecou / pe celălalt mal” și polenul visătoriei se risipește, alungat de o inteligență tăioasă, blocând retorica exaltată. Lentila feminității, convocând *poetica aleanului*, cum observase Gh. Cramanciuc, impulsionează „scrierea” *lui*, o ființă jinduită, himerică, aburoasă, fără contur, de nefixat în „chihlimbarul cuvintelor”, deși „știută pe de rost”. Încît, „pe cîmpul utopic de alb”, trăind „îndărăt” sau divulgînd, în simultaneitate, „amintiri despre viitor”, Olga Neagu *se împarte*, acceptă *naveta sentimentală* (cf. Laurențiu Ulici), acuzînd „frigul” cuvintelor (absența) și corectînd orice efuziune printr-un binevenit impuls metatextual.

Aparent, pentru **Liubița Raichici**, nu îndeajuns lăudată pentru osîrdia tălmăcirilor, prezentă recent la Smederevo, la Festivalul *Toamna Poeților*, ajuns la a 45-a ediție, însoțindu-l pe Octavian Doclin (deținătorul Premiului *Meridiani*), „nu e greu să fii poetă”. Mai ales că „în Rai toți sînt poeți”. Confesivă, livrîndu-se fără rest, poeta își așază versurile (trăite) sub stigmatul durerii, propunînd un veritabil jurnal intim (cf. Alina Naiu). Volumul din urmă (*Orfani de Dumnezeu*, Editura *Palimpsest*, 2013), structurat treimic, încearcă a dura „puntea dintre cuvînt și Cuvînt”, trăirile împăcînd teluricul (moartea mamei, Kosovo) cu celestul (plîngînd „de dorul lui Dumnezeu”).

Trecut prin *atelierul echinoxist*, fie și „în fugă” (cum își amintește Ion Pop), revendicînd, însă, zgomotos apartenența (în pofida unor eclipse ale congenerilor), **Nicolae Sîrbu**, acceptînd că nu mai este un echinoxist „în înțelesul de atunci”, ne dă asigurări că *nu s-a pierdut*. Totuși, trăiește cu senzația că ar fi *un poet uitat*: „numele meu / uitat în aerul Clujului” (v. *Barbari în cetatea Feleacului*); pricină pentru care Nicolae Sîrbu, figurînd printre poeții *Echinox*-ului prim, impunînd în construcția culturală „un tonus fundamental de seriozitate”, solicita „domiciliu forțat/ în provinciile cerului”. Pînă atunci, fixat în spațiul banatic după un periplu vilcean, N. Sîrbu s-a dovedit un gazetar febril, lucrînd sub presiune,

risipindu-și producția cu patimă și vocație; evident, și un cenaclist activ la gruparea *Semenicul*. În fine, ritmul jurnalistic a cucerit, s-ar zice, și lirica sa cîta vreme stilul pare încă „nelimpezit” (cf. Mircea Martin), iar salvele de imagini, proliferînd ameteitor, ori dezvălînd imagistic, ar insinua ipoteza irosirii (cum spun, răutăcios, unii), chiar a folosirii abuzive a talentului (Alex Ștefănescu).

Poetul, refuzînd orice tutelă, își vede de treabă, cu aceeași fantezie nestrunită, cu schimbări de ton și de registru, șocînd prin originalitate, stranietate, experimentalism și, bineînțeles, spontaneitate. El pare *interesant* doar (pentru unii exegeți); alții văd în N. Sîrbu, pe bună dreptate, „cel mai posmodernist poet reșitean” și aplaudă spiritul iconoclast, insurgent, conștiința sa rebelă. *Poet fără mască*, scria Ionel Bota, un harnic critic din Oravița, cel care, în *Inorogul și visul* (2000), analiza, pe întinderea unui volumaș, prestația lirică a unui autor „fără operă”, cum se lamentează jucăuș-autoironic N. Sîrbu. Or, poetul agreează poezia-joc, haotismul imaginilor, fantasmamele cotidianului, fără a pica în contemplație frivolă. Devorînd cărți, trăind în vecinătatea poezilor, scriind cu înverșunare („hai să scriem / de parcă am fi vii”), autorul nostru se apropie de trendul echinoxist doar prin *însingurare*, departe de tam-tam-ul publicitar; și se desparte, orgolios, prin verva suprarealistă, hrînind o scriitură febrilă, șocantă prin locvacitate și asociaționism, de exotism intelectual. Convertind dramaticul în ludic, ispitit de calambururi (unele, dubioase), încingînd memoria „pînă la roșu”, locvacele Nicolae Sîrbu se dovedește, probabil, ca „diafan dirijor al dezordinii”, *postmodernul care vă (ne) trebuie*, cum și-a botezat un poem, prea convins de misia lui în urbe. În „orașul cu poeți”, așadar, acolo unde „cenușa poeziei trăgea din greu / la un tramvai pierdut în ceață”.

Decomplexat, supunînd – cu elan (încă) tineresc și afișat orgoliu – Cetatea poeziei, **Costel Stancu** pare convins că propriu-i creion (care, evident, „se mistuie în cuvînt”) îl consideră *un mic zeu*, „aripă-n zbor și fir cu plumb”, deopotrivă. Poetul, oscilînd „între două maluri gemene”, „jumătate în lumină / jumătate în întuneric”, își recunoaște chemarea, semnele, plînsul, trecerea

„dintr-un fel de a fi în altul”. Știe că omul e „o construcție neterminată” și se vrea un dansator „pe gheața subțire dintre realitate și vis”. Dar nefixarea, pierderea de sine, căutarea, regăsirea își găsesc – prin iscusite rime interioare – izbăvirea: „Vreau să m-apropii azi de tine, Doamne!” Aflând, astfel, „măduva de lumină” a propriului scris: „Cînd o să mor, / să-mi aprindeți la cap / un vîrf / de creion!”

Caznele scrisului, abia întrezărite, divulgă, în plachetele din urmă ale lui **Iacob Roman**, *drama in-comunicării*. Cîndva, pornit în căutarea vocabulei divine, poetul umplea „văzduhul cu vorbe”; pe fundament tradițional și cu altoi cărturăresc / referințe mitice ne oferea, oracular, o frazare modernă, e drept ambiguă și interogativă. Mineiele, adăpostind mistere, eresuri, semne etc., ascundeau *tîlcuri*. Iar poemele „albe, curate, lucioase” vedeau o teribilă plăcere fabulatorie, alunecînd în ludism. Un elaborat, negreșit, Iacob Roman nu mai dialoghează cu poemul / poema; *Scrisorile* lui ne conving că ținuturile sentimentului au fost inundate de „ape mîloase”. Fericirea s-a risipit, amintirile consfințesc un eșec, *școala iubirii* „și-a încuiat porțile”. Peisajul, mortificant, e invadat de o ceață lăptoasă. Aura tristeții, haloul meditativ însoțesc alaiul „zilelor decolorate”. Iar cititorul („îmbuibat”, contestat, iubit, laș, domn etc.) e confruntat cu un șir de întrebări, surpînd reperele: „muntele se mută în inima mării / măcinat la moara îndoielii”.

Nici **Ion Cocora**, om de teatru și cronicar nemilos, refugiat în Capitală, nu pare a-și fi găsit un spațiu securizant, acel „adăpost de cuvinte” proteguit. „În piele de om bătrîn”, poetul simte *înserarea*, ne dezvăluie, asaltat de presimțiri și eșecuri, impasul. Volumul *Va fi o fugă* transcrie o vîrstă, propune inutile exerciții de exorcizare, descoperă valoarea existențială a Poeziei: „tot ceea ce sînt e un post-scriptum / la cel care am fost” (v. *Post scriptum*). Himerele scrisului și poezia crepusculului, caligrafiată cu devoțiune, anunță un timp poetic inconfortabil: „e greu pentru cine trăiește aventura scrisului / să-și fie confortabil să-și fie duhovnic să-și fie pe plac”.

Un alt „dezertor” ar fi vivacele **Pavel Șușară**, prestigios critic de artă, bîntuit de nostalgii de la

marginea imperiului, întocmind o scrisoare tîrzie, francată, neexpediată (scrisă, însă, prin 1998, în urma unui popas vienez), adresată nemuritoarei Sissi, o legendă în țara Almăjului. Volumul *Sissi (Tracus Arte, 2013)*, vînat și capturat de bibliofili este un meșteșugit poem în proză, o epistolă-confesiune a unui „supus loial” și, totodată, un „răzvrătit onest”, vorbind despre destinul tragic al împărătesei Elisabeta Amalia Eugenia de Wittelsbach într-o lume bîntuită de primejdii obscure, tratat în cheie postmodernă, prin colaj retro. Protagonistii, descifrînd un „alfabet tainic”, comunicînd „dincolo”, cu cei plecați, își adună depozitiile într-un text unic, omogenizant. Cartea, recondiționînd himere imperiale, primește o imediată replică prin îndemnul aceluiași Șușară de a redescoperi *verticala* (v. *Amore, more, ore, re*, 2014), citită de Tudorel Urian ca un soi de manifest *ars vivendi*.

Cu un asemenea manifest, la o primă ochire sau *La prima vedere*, o splendidă poemă pregătind inițierea erotică, defilează și Octavian Doclin, anunțîndu-și, la anumite intervale, intrarea în *subterană*. Dar poetul, cum vom vedea, își urmărește tenace programul și își îngăduie astfel de pauze „igienice”, decuplîndu-se de lume, pentru a se reîmprospăta, urmărind / hingherind cîte o viziune din *i-realitatea realității*: fie o „moarte scurtă”, fie atîtea „halucinații treze”, culese din vîrstele vieții. Sau amenințîndu-ne cu o „tăcere” (poetică) mincinoasă. Despre Octavian Doclin, Constantin Rupa, Gabriela Savitsky și, inevitabil, Toma George Maiorescu, în numerele viitoare ale revistei.

*) Preluînd sintagma, culegerea nășită de inimosul Gh. Jurma (*Orașul cu poeți*, Editura *Timpul*, 1995) vorbea despre un „spațiu literar important”, populat – constata Mircea Martin, încă în 1972 – cu „poeți reali”. Cei 26 de autori (!), trecuți prin bătăliile de la cenaclul și revista *Semenicul*, exprimau – în opinia lui Laurențiu Ulici – o *vîrstă literară*; desigur, „ceva mai puțin decît o școală”. Și care confirmă. Încît, dacă tradiția industrială multiseclară „se clatină”, *poezia biruie*, scria ferm Gheorghe Jurma, el însuși antologat, surprinzător, ca poet, alături de o altă surpriză: Marc Orheianu (adică nedivulgatul Gh. Cramanciuc). Aducînd informația la zi, același Gh. Jurma, lărgind aria intersului, vorbea – într-un masiv tom – despre *Reșița literară* (Editura TIM, Reșița, 2016).

LIMITĂ DE VÎRSTĂ

Vasile SPIRIDON

PROZĂ

În noul roman al lui Gellu Dorian, *Ratații* (București, Ed. Cartea românească, 2018), tipologia pe care o reprezintă Vasile Hrom – președinte de C.A.P. și erou al muncii socialiste, după ce participase activ la colectivizarea forțată a agriculturii – este aceea a activistului format cu opțiunile morale și politice dubioase sub stalinism. El va fi un ratat, deoarece istoria a schimbat definitiv raporturile de forțe, vechea gardă dejistă fiind înlocuită cu aceea ceaușistă. Traseul „profesional” până în acel moment este astfel descris de autor: „Contribuise cu trup și suflet la eliminarea elementelor dușmănoase, își pusese în joc toată pricepera și răutatea cu care a fost dotat din familia în care a crescut, o mărginașă, săracă lipită pământului, care în timpul foametei s-a înjumătățit și, din rea ce era, a devenit și mai rea, răutate necesară pentru a-și impune originea sănătoasă de care aveau nevoie cei care intrau în partid pentru a-și face o viață mai bună pe spinarea celor care luaseră drumul pribegiei în munți sau al închisorilor și lagărelor comuniste. Își făcuse o glorie din asta, glorie care l-a dus la Școala de Partid de la București de unde s-a întors îndoctinat și la dispoziția organelor douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru de ore” (p. 58). Comportamentul său de satrap local îi este intuit de directorul Liceului internat din Iași, unde Alin, fiul său, era elev: „Cetățene, să fii domn, dacă vrei să-ți spun tovarăș!” (p. 87). Alin Hrom este reprezentantul noii generații de intelectuali veniți de la țară în timpul ceaușismului, care vrea să descopere sensul existenței în mecanica evenimentelor, prin confruntarea cu

realitatea aspră din afara zidurilor liceului internat din Iași. Caracterizarea din partea directorului liceului îi este făcută astfel: „– Este un elev cu ceva probleme de comportament, pe care și le-a reglat în scurt timp. Se adaptează foarte ușor la orice mediu. Asta e bine și nu prea. Are personalitate, ceea ce înseamnă că va înțelege condițiile aspre de aici” (Ibidem). Ca orice părinte, Vasile Hrom vrea să asigure fiului său preferat un climat familial securizant și dorește să-i impună, potrivit mentalității și concepției sale de viață, traiectul formației intelectuale și al evoluției în plan profesional și social.

În acest sens, *Ratații* este un roman al formării, dar și al de-formării. Cadru de nădejde al colectivizării dejiste într-o localitate din nordul Moldovei și rămas nostalgic al acelor vremuri sinistre până și în postdecembrism, Vasile Hrom vrea să-l modeleze după chipul și asemănarea sa grotescă pe cel mai îndrăgit dintre copiii săi. Din dragoste părintească, îl arunca, mic fiind, spre cer, pentru a-l prinde în brațele-i ocrotitoare. Însă a venit vremea să-l arunce și în vârtoarea vieții, fără să știe dacă aceasta îl va trimite înapoi la fel de curat cum îl lăsa cerul să cadă în brațele sale vânoase. Timpul va dovedi că, mai curând, copilul fusese aruncat în lume odată cu apa murdară din albia de porci a familiei.

Luând act de identitatea sa socială și sexuală (practicarea viciilor solitare din adolescență nu-l scutesc), Alin învață să vadă dincolo de carnația întâmplărilor și a femeii cu care tata l-a momit pentru a-și regla problemele ce țin de criza intrării în viața sexuală. Ba, pe când era mic, eroul muncii socialiste comisese un viol chiar prezența sa, iar

ceea ce i se demonstrează, fără voie, copilului prin această scenă traumatizantă este că exercițiile de forță în viață încep prin afirmarea puterii de natură instinctuală. Dar evoluția existenței și calității sale umane sunt și efectul necunoașterii de sine, în primul rând prin neconștientizarea faptului că are chip un urât: „[...] figura lui Alin, de parcioturos în vârful căruia se afla un bostan cu puf negru și creț și luminițe aprinse în niște găoace, încadrate de două urechi clăpăuge și rozalii, nu putea să frângă atâtea inimi de puștoaice. Asta n-o știa și Alin, care avea o părere extraordinară despre el ca bărbat” (p. 60). Participând la desfășurarea evenimentelor derulate cu repeziciune din ce în ce mai mare și judecându-le, adolescentul Alin își formulează un „cod” moral ale cărui principii nu coincid cu acelea ale tatălui. El nu dorește să se confrunte cu realitățile politice și sociale ale vremii, evitând opțiunea părintească, așteptând parcă să treacă timpul vitreg, pregătit să asiste la scurgerea istoriei și refuzând un rol în „distribuția” sa, dar pe care, din păcate, îl va primi de la Securitate.

Discrepanța produsă între aspirațiile protagonistului și ceea ce i se oferă în textura relațiilor sociale reprezintă nucleul tematic în jurul căruia se organizează acțiunea romanului. Alin Hrom chiar își exprimă regretul de a nu fi fost născut în alt mediu: „Ce bine ar fi fost dacă el s-ar fi născut într-o familie mare, adică de oameni mari, ba chiar înstăriți, din prima linie a partidului, că la altă lume nu-l ducea gândul în acele clipe. Ar fi fost minunat. Și ce ușor i-ar fi fost acum să escaladeze munții acestei lumi pe care încerca să o înțeleagă și să o scoată din matricea pe care i-o fixase bătrânul în cap. Ce-a văzut el în curtea bătrânului, în casa lui? Numai văicăreli, o mamă mereu tristă și făcându-și cruce la orice, la greu și la bine. Doi frați timorați și o soră care-l lua de mică la mișto și asta nu-i plăcea. Lumea oferită de tatăl său, privită acum, prin mintea sa ce se deschidea spre o altă zonă de lumină, era una săracă, săracă mai ales cu duhul, supusă pământului, care nici măcar nu mai era al ei, pământ pe care oamenii deposedați îl întorceau pe toate fețele pentru a scoate recolte bogate, pe care

bătrânul lui le manevra cum dorea și pe care le raporta la centru, de unde dispăreau ca prin foc. Nu se putea gândi mai profund, pentru că lui acum i se năzărise în cap o altă origine, una de duci, de prinți, de nobili, plasată undeva în altă parte a lumii, așa cum o cunoscuse în unele cărți citite de el. Privită de acolo, cu ochii lui duși în fundul capului, îmbrăcat elegant, conducând o mașină de lux [...]” (p. 112).

Destinul celui plecat să înfrunte viața în Capitală – după evenimentele din decembrie 1989 și ales cu o bătaie plină de urmări grave în timpul primei mineriade – pendulează între nemulțumirea față de ceea ce îi oferă societatea timpului și conformismul atitudinii. Integrat aparent în structura socialului, Alin este un om singur care acuză deficitul de existență din planul exterior. Neputința comunicării personajului cu sine și cu spațiul exterior este efectul inconsistenței prezenței „celuilalt”, sau a „complementarului” (chiar dacă se va căsători și avea câțiva copii), întrucât Alin nu are practic prieteni. În timpul studenției, ratatul se învârtise într-un anturaj ieșean, care se adeverise a fi cu totul suspect. Ceea ce i se întâmplă nu îi induce sentimentul tonifiant al apartenenței la generație, această inaderență constituind una dintre invariantele narațiunii. În climatul intelectual și literar al Iașului, el are nevoie de certitudini, pe care le va descoperi de-a lungul unui adevărat „drum inițiativ” ce trece prin rețeaua ascunsă a Securității.

Dinamica raporturilor temperamentale, psihologice și comportamentale este de urmărit în relația lor pe verticală, de la tată la fiu – personaje generice a căror textură umană structurează rețeaua de semnificații a romanului. Prim-planul acțiunii este ocupat de confruntarea de concepții între două generații, de distanța care separă două moduri de a gândi și de a participa la istoria imediată. Tata face practică revoluționară, fiul întreprinde un fel de revoltă de tip romantic, să-i spun, împotriva tutelei paterne. Relația dintre părinte și fiu este o dispută dintre practica și teoria existenței; cele două concepții constituie nivelele tensionale ale problematicii abordate de Gellu Dorian. La modul general, raporturile tată-fiu se

organizează funcțional și se substituie unei relații care se stabilește pe dimensiunile duratei umane între umbra pe care o lasă memoria trecutului peste instanța prezentului și forța de impact a prezentului asupra viitorului abia schițat. Acestea sunt etajele cronologice care se confundă cu etajele edificiului epic, format din trei părți a câte aproximativ patruzeci de secvențe narative, la capătul cărora Alin Hrom va avea grave tulburări de memorie.

Transferul de repere de la o lume la cealaltă (de la dejism la ceaușism și apoi la postdecembrism) tulbură datele realității cu imagini amăgitoare. De fapt, această pereche de personaje tată-fiu generalizează raportul de forțe pe care l-a constituit confruntarea dintre trei modele de comunism: dejist, ceaușist și iliescianism (ultimul fiind întruchipat de personajul Elia Despot). Gellu Dorian surprinde raporturile de forță prin intermediul unor modele psihologice, temperamentale, comportamentale, propunând tipologii care să explice prin însăși natura lor specificul unei epoci și sensul de evoluție a unui proces istoric. Romancierul vizează, mai mult decât biografiile unor oameni siluiți de împrejurările schimbării istorice radicale, raporturile acestora cu sistemul, relația de influență reciprocă dintre destinul individului și traiectul devenirii istorice. Ratații nu este atât un roman despre tipurile ori modurile de existență ale puterii, cât unul despre exercițiile posibile ale acesteia, prozatorul vizând dinamica istoriei în perspectiva actelor, a manifestărilor ideii de putere și, numai în al doilea rând, profilul celor care o exersează.

La întrebarea câtă istorie și cât prezent include conținutul romanului *Ratații*, răspunsul ar fi următorul: nu există un prezent care vorbește despre trecut, ci un trecut care vorbește în prezent. Dar aceasta nu înseamnă că nu poate fi pus totul și sub semnul hipotipozei, adică sub tutela figurii retorice prin intermediul căreia trecutul să fie identificat în prezent. Personajele se definesc din perspectiva manifestării acestei relații dintre cele două repere temporale – prezent și trecut –, care acumulează în sfera lor experiențe și trăiri grăitoare despre viața interioară a lor. Pe curba aces-

tui arc temporal se desfășoară întreaga istorie a devenirii faptelor unei vieți, de la trăirea de „atunci” și „acolo”, prin depozitarea în structura afectivă a ființei, la retrăirea de „acum” și „aici”, cu virtualitățile celei mai autentice existențe și, implicit, cu puțința de a structura textura unui anumit destin.

Romanul *Ratații* conturează un spațiu al cărui reper principal este sentimentul de incertitudine și insecuritate, efect al acțiunii elementelor agresive provenind din interiorul ființei, din preajma lor ori dinspre textura relațiilor sociale. Acțiunea din cele trei părți narative este marcată de o transparentă a realității, cu un zbor nu prea înalt al fan-teziei auctoriale, deoarece perioada istorică surprinsă este generoasă în subiecte. Trăind sincron ic în durata epocii respective, autorul (care este cam de o vârstă cu personajul Alin, dar acest amănunt nu prea are importanță) îi acordă acesteia o semnificație, trecând-o din timp în istorie suferită. Gellu Dorian face parte din acea categorie de prozatori pentru care calitatea esențială a unui roman rămâne povestitul.

Prin felul de a privi realul, de a-l interoga și de a-l organiza din perspectiva modelării psihologice, prozatorul Gellu Dorian (un poet ce este congener vechii promoții de prozatorilor textualiști) are în intenție transferarea, iar nu transformarea lumii în text. El posedă atât știința conceperii și structurării ansamblului romanesc, ca și pe aceea a folosirii detaliului pentru a contura o atmosferă și a defini spațiul unor situații epice. Printr-o foarte bună priză la real, sunt înregistrate temeinic adevăratele stări de lucruri ale unei epoci. Romanul *Ratații*, Gellu Dorian scoate la suprafață câteva dintre gunoaiile venite odată cu apele tulburi ale unei jumătăți de veac românesc.

P.-S.: Comentariul nostru critic din numărul trecut al revistei ar fi trebuit să aibă titlul *Căderi în sus*. Din greșală, a fost „împrumutat” titlul aceluia din numărul anterior, *Vis de-o viață-n miezul operei*. Facem cuvenita rectificare.

PE DRUMURI DE MUNTE, CĂUTÎND ROMÂNIA PROFUNDĂ

Antonio PATRAȘ

Când Mircea Platon mi-a spus că are în lucru o carte despre Calistrat Hogaș, am ridicat din umeri, nedumerit. Oare nu s-a scris deja prea mult despre însemnările de călătorie ale autorului moldovean, veștejite prin uz didactic de fastidioasele analize „pe text”? Ce să mai spui nou despre „primitivul” Hogaș, după abundentele comentarii ale celor mai importanți critici români, de la Ibrăileanu, Lovinescu, Călinescu și Vladimir Streinu, la Constantin Ciopraga sau Mircea A. Diaconu? Ce-i drept, scriitorul a lăsat o puternică impresie contemporanilor, și mie însumi mi-a fost totdeauna simpatic, cu figura-i hirsută și ochii oblici, de tătar, în care strălucește un neastâmpăr vital, dar și o moldovenească melancolie. În realitate, omul era ciufut și cam aspru în relațiile cu semenii, descurajând efuziunea sentimentală. Îi plăcea să fie ascultat și nu căuta nicicum să intre în voia altora. Fotografiiile îl surprind fie în mijlocul naturii, în straie improvizate de călător, fie într-un cadru sofisticat, de salon, cu trabucul în gură, într-o postură căutată și cu o vestimentație îngrijită, de dandy. Simpatic ori nu, acest „minor mare” (cum l-a etichetat Călinescu, fixându-i definitiv locul în canonul literar românesc) terorizase generații întregi de școlari cu descrierile lui „din natură”, și mai ales cu acel episod de intens dramatism relatând imixtiunea unei insolente muște în nările simțitoare ale Piscuței. În școală nu i-am citit deloc cu plăcere nici pe el, nici pe Sadoveanu, cel din *Taine* (fragmentul cu „lișița” m-a ținut mult timp departe de literatura marelui prozator). Iar descrierile lui Vlahuță sau Geo Bogza mi se păreau de-a dreptul insuportabile, dat fiind că prin ele ți se băga pe gât cu de-a sila dragostea de neam și de țară, la pachet cu adulația obligatorie față de conducător.

Cu Mircea Platon fiind aproape de-o vârstă, trecând așadar amândoi prin aceleași experiențe de

lectură (și mai ales de interpretare) în școală, mă întrebam ce l-o fi apucat să scrie tocmai despre simpatic-nesuferitul de Hogaș? Nedumerirea n-a durat mult căci, după ce i-am citit cartea (*Geografie și conștiință națională. Calistrat Hogaș și potecile neumbrate ale naționalismului românesc*, Ideea Europeană, 2018), pe care mi-a dăruit-o cu un zâmbet mefistofelic, am fost așa de surprins și de încântat, că mult timp numai despre ea am vorbit, descoperind alte și alte detalii entuziasmante. Cartea e într-adevăr remarcabilă atât prin stilul ei savuros, din care umorul și ironia sunt nelipsite, cât mai ales prin originalitatea interpretărilor și prin informația vastă ce reconstituie în culori vii biografia scriitorului, deopotrivă cu epoca prin care el a trecut, într-o perioadă de dramatice schimbări sociale.

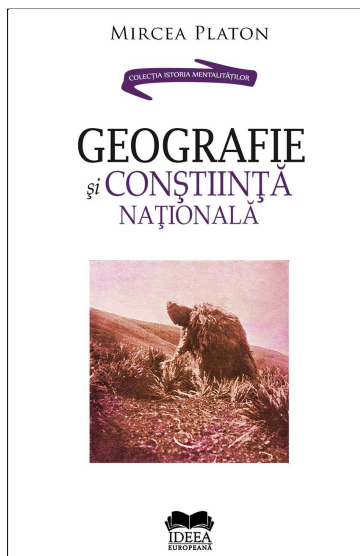
Mircea Platon a scris de fapt un studiu de sociologie și de istorie culturală, apelând la o mulțime de surse documentare încă nevalorificate de istoria literară, de-ar fi să amintesc doar scrierile geografilor noștri din interbelic, de la George Vâlsan și Simion Mehedinți la prolificul I. Simionescu. Redactorul-șef al „Convorbirilor” de azi relevă astfel o legătură directă între constituirea geografiei ca știință predată după Primul Război în universitățile României Mari și afirmarea „conștiinței naționale”, legătură ce ar fi fost „exprimată pentru prima dată literar” de Hogaș. Plecând de la considerațiile mai vechi ale lui Ernest Renan despre națiune (definită drept „rezultatul unei conștiințe morale” bazate pe „memoria unui trecut comun” și pe „voința de a continua valorificarea acestei moșteniri spirituale”), Mircea Platon idenifică o utilizare asemănătoare a termenului (culturală, și nu rasială) în conferința lui G. Vâlsan, *Conștiință națională și geografie*,

CRITICĂ, ESEU

susținută în deschiderea cursului său din 1919 de la Universitatea din Cluj: „Cultura națională presupune nu numai cult pentru străbuni, pentru limbă, pentru manifestările de artă și știință ale unui popor, ci și cult pentru pământul care ne ține, ne hrănește și cuprinde rămășițele acestor strămoși”.

Înțelegând lucrurile în același fel, exegetul depășește orizontul îngust al analizei „pe text” și al clișeele aferente, pentru a desluși resorturile mai adânci (decât cele estetice) ale literaturii hogașiene, însuflețită nu de fascinația față de frumusețea generică a naturii, ci de dorința de a cunoaște, prin drumeție, pe oamenii locului, de a comunica și de a intra în comuniune cu ei, cu „ghiorlanii” (cum drăgălaș îi alintă povestitorul). Interesul antropologic constituie așadar, ni se atrage dintru început atenția, imboldul plecării și al consemnării celor petrecute pe mereu imprevizibilul traseu al călătoriei montane.

„De ce a scris Hogaș *Pe drumuri de munte*?” – iată întrebarea la care își propune să răspundă de fapt cartea de față, fără a mai recurge la interpretarea „stilistică” a textelor, ca până acum. Luând ca punct de pornire observația plasată chiar în debutul volumului *Amintiri dintr-o călătorie* („Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine”), Mircea Platon semnaleză aversiunea vădită a scriitorului pentru tren și pentru celelalte invenții ale civilizației moderne, trecând mai apoi în revistă, cu ironie benignă și neascunsă emoție coparticipativă, cele mai semnificative episoade ale periplului hogașian, ritmat de binecuvântatele mese de la stână, unde murdăria nu e deloc în măsură să domolească apetitul pantagruelic al drumeților hămesiți, îmbiați să guste din ce a dat Dumnezeu, adică din toate produsele locului, de la borșul de oaie și mămăliga strămoșească la hribii perpelii direct pe jăratec. Și fiindcă tot veni vorba de hrană, exegetul sancționează din mers interpretările în cheie simbolologică, pe linia Guenon-Vasile Lovinescu, ce ar putea răstălmăci lucrurile în mod hilar, evidențind spre exemplu „transmutația mămăligii cu mujdei” în

„contemplație de săhastru sadovenian”. În realitate, își continuă gândul ironicul comentator, Hogaș „citește într-un castron de borș ca într-un glob de cristal [...] ochiurile de umanitate care compun mreaja civilizației țărănești azvârlite peste Munții Neamțului”. Care va să zică, în pofida imaginii sale anoste de manual, prozatorul moldovean ar fi unul dintre „inventatorii geografiei umane”, numărându-se așadar printre „marii scriitori antropologi ai culturii române”, alături de Creangă, Sadoveanu, Rebreanu sau Preda. Deși la prima vedere poate părea exagerată o asemenea afirmație,

prezentul studiu demonstrează convingător că lectura atentă a operei lui Hogaș oferă suficiente argumente, dezvăluind o complexitate uimitoare, ce nu se lasă deslușită din prima.

Deși un critic pătrunzător ca I. Negoieșcu descoperea, spre exemplu, niște note wagneriene și o sensibilitate *fin de siècle* în scrierile scriitorului-călător, Hogaș nu e totuși „un parnasian al pășunismului românesc”, un autor modernist adică. Mircea Platon îl plasează, după cum am văzut, în familia scriitorilor ieșiți din rândul țăranilor sau măcar din al celor cu simpatie pentru popor, al căror conservatorism e în primul rând cultural, asemeni celui eminescian, caracterizându-se prin „scepticismul față de ideologii” și prin atașamentul pentru trecut și pentru tradiția națională, adică pentru un mod specific de viață. Așa explică autorul cărții de față de ce Hogaș, din aceeași generație cu Creangă, Slavici și Eminescu, a debutat totuși atât de târziu, refuzând să frecventeze cercul junimiștilor (intelectuali elitiști și „cosmopoliți”), pentru a se apropia în schimb de junimiștii mai tineri care au dezertat către liberalii naționaliști, precum Panu sau Xenopol. În „Arhiva” ieșeană și-a publicat de altfel Hogaș la început însemnările lui de călătorie, pentru a fi redescoperit și pus în circuitul literar mult mai târziu de Ibrăileanu și de cercul poporanistilor de la „Viața Românească”, patronați ideologic de țăranistul C. Stere.

Ca atare, e limpede că hoinăreala lui Hogaș prin munți nu are nimic de a face cu turismul sau cu

alpinismul modern, practicat îndeosebi de germani, ca exercițiu de fortificare a voinței sau ca „formă de căutare a lumii spirituale” (în paginile cărții se fac numeroase trimiteri la cartea Bucurei Dumbravă, *Prin munții noștri*, autoare celebră în interbelic atât prin romanele ei, cât și prin militantismul social și preocupările de natură teozofică). Nu întâmplător, Mircea Platon amintește un episod sugestiv pentru modul în care eram priviți noi, românii, în Occidentul civilizată, ca un popor primitiv, asemănător în multe privințe indienilor din romanele lui Karl May. E vorba despre o povestire în care se relatează isprăvile vânătoarești ale unui ofițer german din garnizoana Sibiu, publicată într-o cunoscută revistă germană pentru tineret (cam în aceeași perioadă apăreau și însemnările lui Hogaș în gazeta lui Xenopol), textul fiind însoțit de o fotografie sugestivă înfățișând scena răpunerii unui bivoli. Mircea Platon subliniază cu acest prilej faptul că România devenea în ochii colonizatorului occidental un „simbol al naturii răpuse”, refuzul scriitorului moldovean de a merge cu trenul fiind motivat și de observația că la acest mijloc de locomoție ar fi recurs îndeosebi străinii ce se uită cu jind, ca niște furi, la frumusețea încă neperversită și la bogăția munților noștri (în treacăit fie spus, exegetul ține să precizeze că altminteri decât germanii dedați la alpinism se comportă francezii, popor prieten care înțelege drumeția la fel ca noi, drept un „exercițiu de libertate”). Iar Hogaș pleacă la drum, conchide Mircea Platon cu îndreptățire, tocmai pentru „a verifica dacă libertatea de tip vechi, libertatea omului în natură, mai e posibilă”. Nu știm la ce concluzii va fi ajuns pățimașul drumeț. Consultând sursele memorialistice, exegetul ne informează că astfel de exerciții de libertate se repetau, pare-se, foarte des, vară de vară, spre exasperarea soției scriitorului, care l-ar fi vrut mai puțin hoinar și l-ar fi ținut cu plăcere acasă.

Mircea Platon stabilește apoi un surprinzător paralelism între „primitivul” prozator moldovean (care a scris *Amintiri dintr-o călătorie* ca „exercițiu de libertate reală la asfințitul vechii lumi românești”) și rafinatul Al. I. Odobescu (care a compus *Pseudokynetikos* ca „exercițiu de libertate literară în zorii literaturii române moderne”), confirmând astfel concluziile unui Alex Drace Francis de pildă, istoric prestigios, care constata că profesionalizarea scrisului și afirmarea autonomiei esteticului coincide

în cultura noastră cu cristalizarea conștiinței naționale și cu dobândirea independenței statale (cf *Geneza culturii române moderne*, 2016). Analogia lui Platon scoate în evidență de fapt legătura ombilicală dintre literatură și viață, suprapuse până la completa lor identificare în forma eseului practicat cu o strălucire inegalabilă de ambii autori, căci amândoi au bătut câmpii (sau munții) cu grație, lăsând cititorului satisfacția de a imagina un final oarecare și de a trage concluzii. Inserțiile livrești (deloc amatoristice, cum greșit s-a spus) joacă de aceea la Hogaș un rol similar cu basmul flăcăului din Bisoca în compoziția odobesciană, integrând într-o sinteză armonioasă fondul popular și cel cult, la Odobescu pregnantă fiind ipostaza cărturarului captiv, ce tânjește după natură și după lumea cea largă, călătorind *autour de sa chambre*, pe când dionisiacul Hogaș e mai greu de surprins în postura șoarecelui de bibliotecă, deși frecventarea cărților a fost, de bună seamă, una din îndeletnicirile sale de căpătâi. Nu întâmplător, pe coperta a patra a cărții Mircea Platon a selectat un fragment dintr-o scrisoare a lui Ibrăileanu, în care criticul evoca admirativ personalitatea inubliabilului autor al *Amintirilor dintr-o călătorie*, asociată simbolic ținutului de vis al Moldovei, cu munții, cu mănăstirile și cu trecutul ei cu tot.

Și fiindcă tot am vorbit de insuficiența analizei stilistice (necesară la urma urmei în demersul didactic), mă văd nevoit să subliniez că, departe de a neglija valoarea estetică, Mircea Platon o are de fapt mereu în vedere, de vreme ce scoate în relief autenticitatea „eseistică” (eseismul e și o formă de viață, nu doar de scriitură) a însemnărilor de călătorie hogașiene, incomparabil superioare din punct de vedere literar descrierilor sistematice dar lipsite de viață ale lui Vlahuță din *România pitorească* (1901). Autentic e și Vlahuță, nu-i vorba, dar în celelalte scrieri ale sale, cum bine observă autorul cărții, în *File rupte, Din goana vieții* sau în monografia consacrată lui Grigorescu, și nu în volumul compus la comandă, reeditat de nenumărate ori și ținut la mare cinste, după cum am văzut, și în comunism. România turistică din cartea propagandistică a lui Vlahuță nu are nimic de a face cu România profundă descoperită de Grigorescu sau Hogaș în călătoriile lor, spune Mircea Platon, arătând cum aceste călătorii solitare și neprogramate refac de fapt „legătura cu țara, cu frumusețile ei umane și naturale, cu armonia

universului românesc nealterat de modernizare”.

Pe de altă parte, optând pentru călătoria în munți (mai exact: în munții Neamțului) și refuzând să meargă și să descrie, prin ordin de sus, alte locuri din țară, Hogaș ar fi confirmat intuitiv observațiile unor istorici și geografi ca Xenopol, Simion Mehedinți, Vâlsan ș.a., potrivit cărora munții ar fi fost „matricea în care s-a format poporul român”, „cetatea din inima României întregite”, abia drumetia prin astfel de locuri aducând cu sine „rememorarea de pagini din istoria națională”, și nu mai puțin „cunoașterea sufletului și energiei poporului”. Ca atare, relatările călătorilor străini despre Țările Române, creditate de istoriografia mai nouă pentru presupusa lor „obiectivitate”, se fac de fapt vinovate de a fi vehiculate o imagine deformată, căci românii „stăteau în munți, nu pe drumurile bătute de dușmani”, istoria lor curgând de sute de ani pe cărările neumblate de pe înălțimi. Iar continuitatea în timp a fost asigurată de păstori, de țărani liberi, care au și reprezentat de altfel, cum s-a mai spus, unica aristocrație veritabilă a neamului nostru. Ideile acestea le regăsește exegetul într-o conferință mai puțin cunoscută a lui Hogaș, *Câteva cuvinte asupra psihologiei și caracterului popular la români* (1899), în care oratorul recapitula toate locurile comune ale naționalismului de secol XIX, anticipând totodată și proiectul de țară al sociologiei lui Gusti și Vulcănescu din interbelic, potrivit cărora România se cere cunoscută nu prin ideologii, ci prin contactul cu realitățile concrete, adică prin „amănunțit studiu etnografic/ sociologic/ antropologic”.

Naționalist și regionalist deopotrivă, unionist declarat dar apologet fanatic al moldovenismului (era apropiat prin legături de familie cu separatistul mitropolit moldovean Calinic Miclescu), de un conservatorism radical ce se împăca totuși cu ideile democratice, Hogaș lasă impresia unui scriitor „intens personal și localist”, ce vorbește „despre ale sale și ale noastre”, fiind de fapt un „lup reacționar în haină poporanistă” (Mircea Platon dixit!), ca Sadoveanu – comparație ce prilejuiește exegetului o binevenită reevaluare a rolului jucat la început de secol de „Viața Românească” și de scriitorii grupați în jurul lui Ibrăileanu și Stere. În acest sens, ideologia grupării ieșene, care prin Ibrăileanu a formulat ideea unui „specific național” descris în termeni sociologici, e plasată în continuitatea

liberalismului conservator al junimiștilor, „reacționarismul” acuzat în epocă de un H. Sanielevici fiind cât se poate de autentic – lucru care nu convenea defel după 1944, când „viețștilor” li s-a configurat un trecut exclusiv „progresist”. De altminteri, uitatului Sanielevici i se consacră în volum numeros pagini, comentatorul subliniind ironic bovarismul criticului îndrăgostit de Moldova și de locurile copilăriei, dar care vitupera împotriva lui Sadoveanu și a scriitorilor moldoveni, tributari unei viziuni patriarhal-primitive, pentru a evidenția prin contrast valoarea literaturii țărănești din Ardeal, considerate mai obiective, marcate în plus și de un etos liberal, mittel-european. În paginile revistei noastre, la rubrica „Texte de ieri pentru azi”, s-a și publicat de altfel splendida descripție lirică în care autorul de origine evreiască născut pe meleaguri botoșănene făcea apologia Moldovei ca țărâm binecuvântat și a moldovenilor ca exemplare umane superioare – superioritate determinată de ambientul geografic montan-deluros și de bogăția nutritivă a alimentelor, stropite din belșug cu smântână.

Spre deosebire de istoricii care refuză să iasă din limitele propriei specializări, dar și de cronicarii care nu văd nimic dincolo de hotarele textului, Mircea Platon știe să citească literatura și cu sensibilitate estetică, de scriitor, și cu o curiozitate nesățioasă, de cărturar doritor să cunoască tot ce se poate ști și încă ceva pe deasupra. Cercetând literatura atât ca document, cât și ca formă specifică de creație, interpretul reușește așadar performanța de a reinventa istoria literară ca demers cu adevărat interdisciplinar și de a conjuga într-unul și același discurs critica estetică și studiul cultural, în maniera unui eseism erudit și de inconfundabilă expresivitate, marcă înregistrată.

Volumul de față vine apoi să confirme, o dată în plus, cunoscuta opinie călinesciană potrivit căreia talentul critic nu-i alceva decât capacitatea de a descoperi în textele vechi, istovite de exegeză, sensuri noi, într-o manieră ce aduce izbitor cu periplurile hogașiene prin munți – aceiași de mii de ani, și totuși, la fiecare călătorie, parcă mereu alții. Prin însemnările de călătorie ale prozatorului moldovean, Mircea Platon ne-a călăuzit de fapt, cu bună știință, pe „potecile neumblate ale naționalismului românesc”, descoperite parcă abia acum, după o lungă amnezie, cu plăcută uimire.

UN JEDI DE PROVINCIE

Emanuela ILIE

Chiar la sfârșitul lui 2018 (în a doua jumătate a lui decembrie, ca să fiu precisă...), a fost lansat un nou volum de versuri scris de Radu Andriescu. Departate de a constitui un *recapitulatio*, *Jedi de provincie* (Casa de Editură Max Blecher, Bistrița, 2018) încheie aventura poetică triadică începută în 2016, cu opul *Cînd nu mai e aer*, și continuată un an mai târziu, cu *Gerul dintre ei*. Un adevărat „pariu” editorial (cf. Claudiu Komartin) – dar unul câștigat pe deplin, mă grăbesc să adaug, din moment ce, într-adevăr, acest ultim op al trilogiei constituie un vîrf al poeziei autorului ieșean.

Cu toate că, la fel ca și celelalte două volume ale trilogiei, s-ar putea citi și autonom, mărturisesc că l-am citit mai întâi ca pe o prelungire a neliniștitor-sensibilelor felii de viață turnate pe tipar poetic în *Gerul dintre ei*. Pe care, într-un interviu acordat, cu un an în urmă, Andrei Rotaru (și disponibil pe <https://www.bookaholic.ro/radu-andriescu-gerul-dintre-ei-e-o-carte-pentru-gurmetii-poeziei-interviu.html>), autorul îl recomanda drept „cartea unor bătrîni care trăiesc izolați de restul lumii, rupți de realitate, bîntuiți de amintiri și de fantasmagorii care schimbă totul în jurul lor. Am ținut foarte mult să fac o carte despre bătrînețe, despre părinți, dar fără tot siropul nostalgic și liricoidal în care sînt înecate asemenea proiecte”. La rigoare, se pot – deși cu mult mai greu – izola și în *Jedi de provincie* referenții identitari prin intermediul cărora poetul materializează temele asociate, într-o formă sau alta, senectuții lipsite de aură. Sau, dacă vreți, maturității tîrzii, căreia Radu

Andriescu îi asociază acum direct, în cîteva dintre poemele cele mai puternice ale cărții, încă o formă de ireductibil corporal: boala necruțătoare. Tematizarea acesteia îmbracă fie haina teribilului alegoric, ca în *Suferința tăcută a gîștei* („O tenie deosebit de agresivă,/ Hymenolepis tenuirostris,/ a decimat numeroase cîrduri de gîște./ Păsările ajung la o stare de slăbiciune/ peste care nu mai pot trece./ Pierd din greutate, nu mai știu unde se află./ Suferă de diaree și au ochii goi//...// Niște protozoare de o cruzime/ greu de înțeles, Eimeria truncata,/ înfundă și distrug tubușoarele urinifere./ Pasărea, otrăvită cu acid uric,/ ajunge la delir și demență./ Ultimele ei ore de viață sînt bîntuite de viziuni.”), fie drapajul autoreferențial de coloratură socială, așa cum se întîmplă, bunăoară, în *Cancerul meu burghez* („Iar cînd beau în parcul de la colț/ Auer-Welsbach, noaptea,/ cu Jo, discutînd despre/ minele de diamante și cobalt din Africa de Sud/ și interviurile lui cu muncitorii de acolo,/ cancerul meu burghez/ transpiră izotopi radioactivi”).

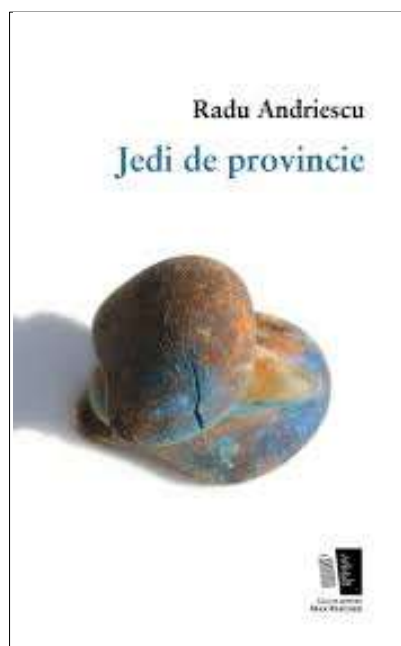
Dar *Jedi de provincie* este cu mult mai mult decît o asumare a ceea ce Susan Sontag numea, în tulburătorul eseu *Boala ca metaforă*, o „cetățenie mai împovărătoare a ființei”. După cum i-o arată și titlul, volumul configurează un teritoriu (fals) marginal, între ale cărui frontiere în fond indistincte – căci liniile lor de clară demarcație geografică și/ sau spirituală sînt adesea voit încălcate („îmi pun șuba ficțională”, sîntem de altfel avertizați undeva...) – se desfășoară o *questa* dez-eroizată, dar cu atît mai atașantă. Acompaniat de figuri dintre cele mai

pitorești, asociate nu o dată alterității interioare, câteodată nuanțate psiho-etnic (*Okaka, Mandarin, Raue Else*), autodeclamatul erou ține să își transforme truditul traseu existențial într-o adevărată aventură, trasată cu un condei înmuiat acum în cerneluri mitologice sau legendare. Spre deosebire de primele două volume ale trilogiei, angajarea auctorială se face direct, fără echivocuri sau menajamente de orice fel, conform unei logici anunțate încă din *Bradul cu imigranți*: „Cum fac de doi ani, mă ascund și acum/ în spatele unor personaje./ Le spun erou sau Jedi, de-o vreme/ și caut alibiuri/ prin cărți./ Să tai bradul din fața casei,/ corect cum este el, atent la imigranți?// (E plin de luleaua turcului,/ un parazit cu flori superbe, portocalii,/ care transformă verile în ierni vesele și calde,/ cu pom de Crăciun.)// E axa familiei. Băiatul meu, bărbat hotărât,/ mă urăște. Cum pot tăia axa familiei,/ chiar dacă e tot mai înclinată/ iar catastrofa urmează, pe o stradă cu școală primară./ Hai să las eroul în cărți/ și să-mi asum. Nu contează prea mult/ axa,/ într-un an galactic. Trec certurile, deforestările./ Cam totul.” În noul *Jedi de provincie*, angajarea înseamnă, prin urmare, *cam totul*: și cumulum de *biografeme* dintre cele mai relevante, și transferul de semnificație macro, și saltul anamnetic. Ultimul, repetat cu încăpăținare, în ciuda unei certitudini întristătoare: „dronelile amintirilor/ țes web după web/ de uitare”.

Pseudoeroul este, desigur, același profesor universitar erudit, inteligent, dezabuzat șcl. pe care cititorii fideli ai club8-istului Radu Andriescu îl cunosc încă din primele sale cărți de versuri. Diferența specifică e dată aici de efectul major al oboselii, între timp cronicizate de executarea aceleiași mecanici diurne: o scădere dramatică a energiei de investiție. Seria de însemne ale devitalizării, strategic camuflete în miezul unor mici felii de viață, cu precădere iașiotă, ori al unor secvențe tip *work in progress*, alimentează senzația de „hipotermie sufletească” admisă în *Frig și funige kosmici*:

„sandalele de campanie sînt praf” (*Salpetru*), „lama fără panaș” (*La tavernă*), „sabia stinsă” (*Jedi de provincie*) etc. Imediat ce i se dovedește ineficiența, armura de „războinic” cu *O mie de fețe mărunte*, ce „visează omizi blănoase,/ preschimbate în dragoni” (*O mie de fețe mărunte*), e îndepărtată cu o tăietură poietică aproape ... chirurgicală: „Sînt făcut din plastic, dar mă doare.// De cînd nu mai folosesc măști,/ lucrurile s-au complicat./ Nu mai am puterea să pun măști./ Fac chestia asta de trei ani./ Nu știu de ce./ Am tînjit trei cărți la rînd/ după simplitate și persoana întîi./ Cînd le-am găsit, unde nu mă așteptam să le văd,/ barajul s-a rupt.// Am început cartea cu un fel de nesiguranță/ de teatru burlesc și sînt tot nesigur,/ chiar dacă ultimul text va zice că,/ dacă mi-ar crește la loc o inimă adevărată,/ ca cea a fiului meu,/ totul ar fi posibil./ N-ar ce să-mi mai crească./ Poate vreun cancer sau negi” (*Mai simplu*).

Deși la fel de conștientă ca întotdeauna de amplitudinea și prestigiul memoriei culturale, poezia acestui „maturizat, aproape bătrîn Jedi de provincie” recuperează, odată cu persoana întîi, asprimea atașantă a unei intimități apte să-și întoarcă vulnerabilitățile în semne heraldice.

ISTORICUL RECEPTĂRII URMUZIENE REALIZAT DE CONSTANTIN CUBLEȘAN

Diana BLAGA

Atunci cînd sînt aduse în discuție opera lui Urmuz și receptarea ei, un fapt care este (re)amintit de fiecare dată este acela al raportului de inversă proporționalitate, din punct de vedere cantitativ, dintre operă și comentariile critice realizate pe marginea ei. Lucru care stă mărturie pentru complexitatea actului creator urmuzian, dar și pentru aura de mister care a ajuns să învăluie destinul autorului și al operei sale. Contestat de unii, mitizat de alții, este cert că Urmuz / Demetru Dem. Demetrescu-Buzău reprezintă un fenomen în literatura română și chiar la nivel universal, cum au susținut și demonstrat exegeții. Varietatea cercetărilor dedicate fenomenului Urmuz este ceea ce cuprinde Constantin Cubleșan în volumul din 2014 *Urmuz în conștiința criticii* (Cartea Românească), în care trece în revistă și analizează peste 50 de studii, eseuri, mărturii despre autorul *Paginilor bizare*. Asemenea întreprinderi nu reprezintă o noutate pentru criticul și istoricul literar Constantin Cubleșan, din aceeași serie făcînd parte și *Eminescu în conștiința criticii* (1994), precum și *Caragiale în conștiința criticii* (1999). Aceștia li se adaugă numeroase volume de specialitate, începînd cu *Miniaturi critice* (1968): *Opera literară a lui Delavrancea* (1982), *Opera literară a lui Pavel Dan* (1999), micromonografia *Nicolae Filimon* (2003), *Liviu Rebreanu. Zece ipostaze ale romanului* (2013) ș.a. De asemenea, a coordonat dicționarele personajelor din teatrul lui Lucian Blaga (2005), al lui Mihail Sebastian (2007) și al lui I.L. Caragiale (2012). În plus, Constantin Cubleșan este activ și în planul creației literare, primul care i-a remarcat înclinațiile artistice fiind I.D. Sîrbu. A debutat în 1968 cu volumul de povestiri SF *Nepăsătoarele stele*, căruia îi urmează romane (*Licheni* – 1974, *Un gotic tîrziu* – 1975, *Baladă neterminată* – 1988 etc.), proză scurtă (*Aproape de curcubeu* – 1972, *Viața și încă o zi* – 1980, *Suflete mecanice* – 1992 etc.), teatru (*Teme provinciale* –

1987, *Trilogii de buzunar* – 2004), versuri (*Apropierea iernii* – 1993, *Templul cu vise* – 1999, *Litanii profane* – 2004 etc.).

La o privire de ansamblu asupra textelor critice pe care Constantin Cubleșan le aduce în atenție și le comentează în volumul *Urmuz în conștiința criticii*, se ridică patru întrebări majore cu privire la destinul controversat atît al omului, cît și al scriitorului Urmuz. Sigur că cele două dimensiuni se contopesc, ajung să se explice una pe cealaltă, să se pună în lumină reciproc sau, dimpotrivă, să aprofundeze misterul, lucruri pe care exegeza le-a surprins de fiecare dată. Apoi, devine de o extremă relevanță observația cu care profesorul Constantin Cubleșan își deschide studiul introductiv al volumului, *Absurdul fabulos, grotesc și parodic*, și anume că „Urmuz este cazul tipic de scriitor pentru care posteritatea a lucrat intens și benefic”. Una dintre primele întrebări care se conturează astfel din rîndurile comentatorilor vizează direct moartea sa: de ce s-a sinucis Urmuz? O chestiune pe care nu doar confesiunile memorialistice o pun în discuție, ci și textele critice, unele recurgînd chiar la o explicare a sensului operei prin actul final sau la a găsi în operă determinările pentru săvîrșirea acestuia. De pildă, Nicolae Balotă, autorul primei monografii dedicate autorului *Cronicarilor* (1970), identifică în opera urmuziană, o „adevărată obsesie a sinuciderii”. La rîndul său, George Pruteanu, în același an, recenzînd studiul lui Balotă, vede în moarte singurul punct în care universul operei lui Urmuz se întîlnește cu universul „uman”, sentimentul tragic fiind cel dominant la nivelul spiritualității urmuziene. Ipotezele cu privire la motivele pentru care Demetru Dem. Demetrescu-Buzău s-a sinucis au variat. Sora sa, Eliza V. Vorvoreanu, scriind, la îndemnul lui Sașa Pană, o schiță biografică a fratelui, consideră că sinuciderea a venit din disperarea de a nu se putea dedica preocupărilor sale înalte, intelectuale, artistice și din

nevoia de a rămâne ancorat în cele mărunte, ale vieții de zi cu zi. Pe de altă parte, Mihail Cruceanu, prieten de cafenea al lui Urmuz, notează că „motivul a fost lipsa de motiv”, explicație ambiguă, dar care rezzonează cu proiecția postumă a scriitorului.

Cu o ipoteză vine însuși Constantin Cubleşan în introducere, neputându-se „împăca defel cu această acceptare, a absurdității gestului, de către cei de atunci ca și de către cei de după aceea”. Această critică a criticii urmuziene vine, după cum mărturisește, și din dorința de a descoperi rațiunea actului ultim al lui Urmuz. Creator al unui mod inedit de a scrie literatură, autorul *Paginilor bizare* ajunge să fie conștient și de „capcana” pe care formula sa o presupunea, riscând ca scriind în același stil, să ajungă la manierism, „să se autopastîșeze”, ceea ce ar fi însemnat „a se autoanula ca scriitor”. În aceste condiții, observă criticul, „La ce bun să mai trăiască dacă avea să scrie... *la fel*.” În acest moment revelator pentru creatorul Urmuz află Constantin Cubleşan rațiunea din spatele sinuciderii: „Și-a dat seama că misiunea lui era împlinită. [...] Trebuia să-și încheie contul cu viața odată cu conturile literare. Trebuia să sfîrșească atunci, în momentul confirmării sale ca deschizător de drum... Că această confirmare – pe care el a intuit-o din prima clipă – a venit mai târziu, este o altă chestiune, care nu mai depindea de el. Așa încît sfîrșitul unei cariere implica, obligatoriu, pentru o conștiință artistică demnă, și sfîrșitul existenței sale ca individ social. Era convins, în acel moment, că prin fapta sa – literară și umană – avea să supraviețuiască”.

Cuvintele categorice ale lui Constantin Cubleşan pun în discuție, printr-o sintagmă care revine în cercetarea subiectului, și următoarea întrebare pe care Urmuz a generat-o în posteritatea sa critică și creatoare: avea el o „conștiință artistică” sau actul scrierii era un simplu joc, lipsit de orice intenție artistică, un mod de a-și distra anturajul? Poziția criticului Constantin Cubleşan este evidentă din citatul de mai sus, însă există în exegeza urmuziană și păreri care urmează altă direcție, păreri pe care volumul de față le consemnează. Un exemplu cu o astfel de viziune este Alexandru George (1971), care deși nu contestă factorul originalitate la Urmuz, îi contestă însă calitatea de „scriitor”, valoarea unei opere pe care o consideră „o simplă schimonoseală”, punându-și problema însăși a proiecției lui Urmuz cu privire la statutul propriu de scriitor. Însă, la o

cercetare a laboratorului de creație urmuzian, critici precum I. Negoîtescu (1976), Ion Pop (1990, 2000) sau Adrian Lăcătuș (2002) susțin existența unei profunde conștiințe artistice la autorul *Fuchsiadei*, care dă dovadă de „pedanterie în finisarea manuscriselor” (I. Negoîtescu), dar și de existența unei mize estetice (Ion Pop) a scrierilor sale. Adrian Lăcătuș, despre a cărui monografie Constantin Cubleşan spune că este „cea mai provocatoare” după cea a lui N. Balotă, vede în manuscrisele lui Urmuz și principala cale de ieșire de pe „orbita receptării avangardiste”. Se conturează astfel, conform criticului brașovean, o separare între „conștiința artistului și realitatea concretă finală a operei sale”, operă revendicată de avangardiști în încercările lor legitimizează.

Urmuz revendicat de avangardă ca precursor este problematica în jurul căreia se impune cel de-al treilea punct de discuție. Avangardiștii au văzut în scriitorul care s-a sinucis la 40 de ani modelul perfect pentru a-și susține propriile crezuri. Textul cel mai cunoscut în această privință este cel publicat de Geo Bogza în revista „unu”, *Urmuz premergătorul* (noiembrie 1930). Textul este scris după apariția unei prime ediții a operei urmuziene, îngrijită de Sașa Pană, și este însoțit de altele două: prima schiță biografică a autorului, cu informații primite de la mama acestuia, și un comentariu critic al *Fuchsiadei*. Constantin Cubleşan aduce în discuție și un poem pe care Bogza l-a publicat în ianuarie 1929 în aceeași revistă: *Candelă-stea. La mormîntul lui Urmuz*. Însă autorul *Poemului invectivă* nu este singurul care revendică precursoratul urmuzian. Stephan Roll, de exemplu, îl plasează sub semnul lui „dacă...”, imaginându-și cum „și-ar fi desfăcut întreaga individualitate” ca membru al mișcării de la cabaretul Voltaire. Dacă majoritatea criticii atestă și susține ideea unui Urmuz precursor al avangardei în direcții multiple – dadaism (Ion Rotaru, Ion Pop), futurism (George Munteanu), suprarealism (Marin Mincu) – există și voci care contestă faptul. Perpessicius, recurgînd la criteriile cronologice, arată că Urmuz este precedat de exercițiile în proză ale unor Tudor Arghezi, Ion Vinea, Adrian Maniu. Problema l-a interesat și pe Ioan Petru Culianu, care ajunge la următoarea concluzie: „a fost el oare cu adevărat precursorul altcuiva decît al lui însuși?” Constantin Cubleşan se oprește și la observațiile lui Mircea Cărtărescu din *Postmodernismul românesc*, unde

autorul *Levantului* demonstrează că Urmuz poate fi revendicat și în afara avangardei, prin plasarea sa într-o „istorie literară alternativă”, alături de Cantemir, Budai-Deleanu, Caragiale, Odobescu și G. Călinescu, toți combinând „antiliteratura, parodia, paralogismul, maniera, excesul ornamental și taxinomic pentru a construi un *tractus* plauzibil al noii literaturi postmoderne”. În privința revendicării în rîndul avangardiștilor, amintim și un studiu nuanțat al lui Paul Cernat despre procesul receptării lui Urmuz în rîndul avangardei românești, neinclus analizei în acest volum, și anume amplul capitol *Efectul Urmuz și mitul precursorului avangardist din Avangarda românească și complexul periferiei: primul val*.

Este Urmuz un scriitor atât de valoros pe cît s-a afirmat și susținut sau a fost supraevaluat? – ar fi cea de-a patra întrebare majoră care se ridică. Există, desigur, voci răzlețe care au văzut în Urmuz un scriitor propulsat ca valoros din prea mult entuziasm. De pildă, Gelu Ionescu, într-un eseu din 1976, vede în acest proces de glorificare a unei opere atât de reduse „un fel de bovarism al literaturii noastre”. Însă majoritatea studiilor atestă valoarea și importanța momentului Urmuz în istoria literaturii române. Prima analiză științifică a operei sale, care trece pragul afirmațiilor exaltate, nesusținute, o realizează G. Călinescu în *Principii de estetică*, „acreditînd-o astfel – în cuvintele lui Constantin Cubleşan – artisticește deplin”. Un alt moment-cheie în exegeza urmuziană îl reprezintă introducerea și analizarea scriitorului în *Arca lui Noe* a lui Nicolae Manolescu la începutul anilor ‘80. Fiind unul dintre „pușinii avangardiști propriu-ziși ai prozei”, „cel dintîi promotor la noi al corinticului românesc”, Urmuz nu putea lipsi din *eseul despre romanul românesc*. Ineditul analizei este subliniat de Constantin Cubleşan în textul dedicat acestei abordări, apreciind că autorul *Paginilor bizare* este plasat „pentru prima dată într-o atât de tranșată relație *de fond* cu producția tradițională pe de-o parte și cu *experimentele* avangardei, pe de altă parte, tocmai pentru a-i defini originalitatea, noutatea incontestabilă, cu care-și devansa categoric epoca”. Inedită în studiul lui Nicolae Manolescu este și paralela pe care o realizează între Urmuz și Hortensia Papadat-Bengescu la nivelul reprezentării în operă, observînd că ambii „zugrăvesc burghezia națională, deși pleacă de la viziuni social-estetice diferite”.

Numele cu care Urmuz a fost comparat sînt și ele, la rîndul lor, de o bogată diversitate. Kafka, Jarry, Beckett, Poe, Caragiale, Gombrowicz – sînt o parte dintre acestea, alese de exegeți în funcție de unghiul privirii critice. Ovidiu Morar realizează o paralelă cu poetul francez fără operă Jacques Vaché, care, la rîndul său, s-a sinucis, pentru ca apoi să devină un model pentru suprarealiștii lui Breton. Constantin Cubleşan apreciază studiile comparatiste pentru deschiderile pe care acestea le favorizează, atît în analiză, dar și la nivelul recunoașterii internaționale. Un studiu precum cel pe care Rodica Grigore îl publică într-o revistă peruană și în care realizează o paralelă a scriitorului român cu Julio Cortázar îi oferă lui Constantin Cubleşan ocazia de a sublinia nevoia și importanța unor astfel de inițiative – „Atîta vreme cît exegeza noastră va rămîne să discute opera lui Urmuz în sine, în interiorul literaturii române, faptul de a-l considera drept unul dintre întemeietorii (dacă nu cumva chiar părintele) expresiei absurdului în literaturile lumii moderne, rămîne cu totul lipsit de relevanță.”. Este interesant de observat cum autorul volumului *Urmuz în conștiința criticii* nu este exclusiv interesat de receptarea scriitorului în rîndul specialiștilor. În atenția sa intră și texte din presa cotidiană, care urmăresc popularizarea scriitorului pentru publicul larg, precum chiar și un referat despre Urmuz de pe un site dedicat elevilor. Este o carte în care autorul nu ne lipsește, însă, și de vocea sa ironică.

Fenomenul pe care l-a constituit Urmuz în postumitatea sa este mult prea complex pentru a putea fi analizat în doar cîteva pagini, astfel încît sînt explicabile varietatea și multitudinea de studii care i-au fost dedicate. Acestea, la rîndul lor, capătă interes și prin subiectul ales și, bineînțeles, prin perspectiva pentru care optează. Prin urmare, o critică a criticii urmuziene este nu doar necesară, ci poate și intrigă. Constantin Cubleşan alege să studieze problema pe puncte și în evoluția ei și oferă publicului – specializat sau nu – prin *Urmuz în conștiința criticii* o viziune de ansamblu asupra procesului de formare a unui scriitor, proces în care critica a avut un aport substanțial, ieșit din sfera obișnuitului.

PARADOXALA COERENȚĂ DE SINE

Adrian G. ROMILA

Ultima carte a Norei Iuga pornește de la câteva precauții teoretice, exprimate într-un *Preambul*, el însuși îndeajuns de ambiguu, ca specie, pentru a fi catalogat definitiv drept text teoretic. Două ar fi chestiunile arzătoare: puritatea genurilor literare și cea a genurilor subiectului. Cu alte cuvinte, trebuie ca un scriitor să se consacre doar printr-un gen (eventual prin cel în care a debutat sau a scris cel mai mult)? Apoi, eu-l ficțional trebuie identificat „sexual” cu cel real, cu cel al autorului? Există o perspectivă clară de gen a eului textual? Opiniile autoarei converg înspre ideea că un scriitor e o inteligență plurisexuală (sau în orice caz incertă, ca sex), care se poate exprima la fel de bine în orice gen dorește, cu condiția ca textele să fie valabile estetic. Nimic nou, pînă la urmă, teoretic vorbind.

„Sînt un scriitor care a publicat 17 volume de poezie, 5 romane, un volum de teatru, numeroase volume de interviuri, două jurnale de călătorie și peste 35 de traduceri din literatura germană”, afirmă Nora Iuga în deschiderea plachetei *Alături cu drumu* (sic!), apărut la „Casa de pariuri literare” în 2018. „Toată viața mea a fost un dialog neîntrerupt, aproape un duel între gînd și cuvînt, o dezbrăcare completă sau o deghizare abilă, un permanent travesti care reprezintă subiectul în toată natura lui. Cine se exprimă atît de deplin și fără nici o intenție de ordonare a instinctului sau a verbului, cine nu-și ascultă decît dicteul inteligent al propriei voci nu poate să scrie în cuștile confortabile, rezervate prozei, poeziei sau teatrului...”. Și în continuare, mai explicit: „Nu pot să scriu cînd barierele între genuri sînt lăsate. Ce să fac, sînt un scriitor care nu se simte

bine decît în *no man's land*, unul care trăiește în afara oricărei identități. De aceea scrisul meu nu are granițe. Tot ce iese din stiloul meu pe hîrtie ia orice formă în care gîndul trece de pe un trotuar pe altul fără să țină seama de stop”. Pentru un autor care se autodefinește drept „un *homeless* care fuge din orice intimitate”, textele-i vor fi mereu „alături cu drumul”, adică pe lîngă convenții și chiar împotriva lor. De unde bricolarea sensului și a formei, starea de entropie referențială, dezordinea imaginară și tematică, concentrarea pe un material mai degrabă plin de potențialități decît de realizări.

Astfel, versurile din noul volum sînt produsul unui mecanism poetic supraréalist (poeta se revendică de la Gellu Naum, a mărturisit-o), mascat ironic în titlu: sînt extrase aleatoriu dintr-o carte anterioară, definitorie pentru scrisul autoarei – *Lebăda cu două intrări*. Deși traseul anticonvențional e ostentativ, e străvezie unda unei coerențe cu sine, de data aceasta neintenționată, cel mai probabil. S-ar putea găsi câteva teme recurente (sexul, alcoolul, scrisul, Dumnezeu, amintirile, autoportretele lucide), dar, de fapt, referințele sînt aglutinate și trec unele în altele, totul trimite la tot, imaginile cele mai materiale trimit la sensuri spirituale, imanentul e transcendent, fizica e metafizică, intimul e extim și domesticul e intelectual. Toate acestea sînt favorizate de prezența unui adresant „tu” incert, de lipsa punctuației, de mulțimea spațiilor goale intenționate și de prezența unor interogații ale uitării. Sînt dese intervențiile de genul „ce-am vrut să spun”, „am uitat”, „precizia e mama plictiseli”, ca și cum scrisul n-ar fi ceva definitiv,

ci o eboșă *work in progress*, ceva spontan, viu, ca și cum am avea de-a face cu o imensă conversație despre obsesiile eului, despre ceea ce se vede, se crede, se simte și se poate formula în cuvinte.

Selectez, în continuare, doar câteva „semne” ale acestei involuntare și, deci, paradoxale coerențe de sine a unui scriitor care a căutat cu obstinație s-o evite. Citatele sînt extrase din „poeme” (denumirea textelor din volum e convențională, orientată strict de forma în care apar pe pagină) diferite, cu spațiile albe reproduse și ele întocmai acolo unde au apărut: „în același timp inima și creierul se învrăjesc/ nu se înțelege nimic la masa de scris/ instrumentarul unei disecții secțiuni de creier/ pe tăvița de-argint felii de franzelă unse/ cu unt linge degetul ca un melc salivă/ duce gustul în zonele erogene din jurul cuvintelor”; „n-ai cum să explici/ echilibrul instabil cînd celulele se ciocnesc/ ca ouăle de paști ai grijă cum traversezi/ la intersecție unii te lasă să treci alții nu”; „cîte feluri de normalitate încap sub aceste calote craniene/ care acoperă viermuiala cu o aură de distincție și extincție”; „tot ce ne putem reprezenta e normal spuneași [...] trebuie să parcurgem toate experiențele spuneași”, „altădată scriam/ că starea mi s-a rupt de obiect”; „nu-mi e rușine să fiu sentimentală/ numai

moartea nu are sentimente/ n-am citit niciodată un text mai nebunesc/ din dragoste aș vrea să te urăsc/ dar ura e un sutien prea strîmt pentru mine/ și nimic nu mă revoltă mai mult/ decît spiritul critic care ne solidarizează”, „ordinea e bestială logica o adevărată leprozerie/ cînd nu mai înțeleg trebuie să mă joc/ nu pot să țin la nesfîrșit zăbala”, „ich weiss nicht/ atît de senin atît de bineînțeles/ mă gîndesc că destinația nu contează/ numai drumul eliberat de destinație/ bucuria unei inofensive anarhii”; „mă duc la baie în oglindă văd un respingător/ e femeie sau bărbat”.

Jonglînd candid cu imagini puternice și cu asociații deconcertante de idei, lucruri și senzații, textele Norei Iuga amintesc de mai vechii Ion Vinea, Virgil Teodorescu sau Tristan Tzara. Dacă luăm în considerație și *Preambulul* volumului, înseamnă că suprealismul s-a clasicizat onorabil (asta dacă mai aveam vreo îndoială). Oricît ar critica-o în mărturisirile directe și în propriile texte literare, coerența de sine e evidentă și în această antologie cu „fragmente de lebădă”.

CALENDAR FEBRUARIE

Nicolae Boghian – 02.02.1946
 Violeta Lăcătușu – 02.02.1944
 Ionel Nicolae – 04.02.1944
 Violeta Craiu
 (Cârjan Georgeta) - 07.02.1955
 Lucia Gabriela Munteanu – 09.02.1955
 Agache Catinca – 10.02.1950
 Vasile Spiridon – 14.02.1958
 Carmelia Leonte – 15.02.1964
 Petruț Pârvescu – 17.02.1956
 Vasile Burlui – 18.02.1943
 Mircea Radu Iacoban – 19.02.1940
 Lucia Nenati-Olaru – 20.02.1949
 Ionel Bostan – 21.02.1962
 Eleonora Cărcăleanu – 21.02.1939
 Radu Părpăuță – 25.02.1955
 Ștefan Amariței – 26.02.1951
 Mihai Constantin
 (David Alexandru) – 27.02.1958

ACTUALITATEA LITERARĂ

UNDE A ÎNCEPUT NOUA EUROPĂ

Ioan LASCU

ROZA VÎNTURILOR

În anul de grație 2019 România a acces, iată, la onoranta demnitate a președinției rotative a Consiliului Uniunii Europene, ceea ce în urmă nu cu 30 dar și cu 15 ani părea o utopie sau cel mult un vis frumos. Ar fi acum cazul să ne amintim că bazele noii Europe au fost proiectate cu aproape trei sferturi de veac înainte, în iulie 1945, în cadrul Conferinței de pace de la Potsdam, lângă un Berlin în ruine. A urmat Planul Marshall pentru refacerea Germaniei (în primul rând), apoi căderea Cortinei de Fier și lunga perioadă a războiului rece. În timp ce statele din Est traversau marasmul comunismului, în Vest reconstrucția se consolida. În 1957 au fost puse bazele Pieței Comune prin reunirea a șase țări: Germania, Franța, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg. Pe fundamentele Pieței Comune s-a clădit actuala Uniune Europeană ce cuprinde azi un număr de state de 5,5 ori mai mare. Este vorba mai întâi de o uniune politică, comercială și culturală. Însă pînă aici multe schimbări au avut loc, între care cea mai importantă a fost, cred, căderea dictaturilor comuniste din Europa de Est în 1989, spulberată fiind astfel cea mai grea barieră în calea înfăptuirii unei Uniuni Europene în care aveau să intre și opt state ce trecuseră prin experiența comunistă: Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, Slovenia, România, Bulgaria și Croația, fără a mai lua în calcul fosta Republică Democrată Germană, unită cu Germania de Vest în 1990. Cele două Germanii au apărut la începutul războiului rece, în ciuda faptului că la Potsdam, deși s-a ridicat inclusiv problema dezmembrării fostei Germanii naziste, nu s-a luat decizia divizării ei între puterile occidentale victorioase și Uniunea Sovietică.

În fine, toată problematica pusă în discuție la Conferința de la Potsdam poate fi cunoscută în detaliu parcurgînd volumul *Potsdam. Sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial și refacerea Europei*, Editura

„Litera”, București, 2018. Traducerea de notabilă calitate din limba engleză aparține Corinei Hădăreanu, iar autorul cărții se numește Michael Neiberg. Într-o scurtă notă inserată la pagina 2 se menționează că „Michael Neiberg este profesor de istorie la Catedra Henry L. Stimson de Istorie și Studii de Securitate, din cadrul Departamentului de Securitate și Strategie Națională al Colegiului de Război al Armatei SUA. Autor al mai multor volume premiate, Neiberg locuiește în Carlisle, Pennsylvania.” În trecut fie spus, politicianul republican Henry L. Stimson, de profesie avocat, era nimeni altul decît ministrul de război din Departamentul de Stat chiar în anul Conferinței de la Potsdam. Despre cartea lui Michael Neiberg au scris elogios cunoscute ziare americane și engleze precum *Wall Street Journal* („Un bestseller în adevăratul sens al cuvîntului.”) și *Financial Times* („O carte excelentă.”).

La Potsdam Cei Trei Mari – Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică – au hotărît, în fața evidențelor, că milioanele de germani flămînzi și fără adăpost trebuie hrăniți și ajutați să-și refacă locuințele. Pe deasupra astfel de ajutoare erau necesare și pentru refacerea altor state distruse în mare parte de război: Marea Britanie, Franța, Italia, Grecia, Austria, Belgia, Olanda, Norvegia. Nici Uniunea Sovietică, nici țările din Europa Centrală și de Est nu au fost scoase din discuție, dar altele erau planurile lui Stalin, care nu înceta să-i suspecteze pe occidentali de ipocrizie. La baza acestor hotărîri a stat implementarea, în 1947, a Planului Marshall prin care erau alocate 20 de miliarde de dolari. Stalin a calificat Planul Marshall drept un „imperialism economic american” și a interzis statelor-satelit să beneficieze de un asemenea ajutor, temîndu-se de o eventuală îndepărtare a acestora de Uniunea Sovietică. În ce-l privește, Michael Neiberg amintește în trecut de Planul Marshall, dar furnizează din abundență informații despre dezbaterile de la Potsdam purtate în vederea reconstrucției europene. În acest fel se vor deschide perspective favorabile pentru realizarea

unor obiective, atunci considerate idealiste, ale Statelor Unite „în lumea postbelică – îndeosebi comerțul liber global și crearea piețelor internaționale”, dar și fluidizarea ce viza „sistemul de schimb valutar și de achiziții [care] a devenit mai predictibil.” (*Potsdam...*, p. 51). Astfel se vor pune bazele unei *infrastructuri economice globale*, atât de funcțională astăzi. Dar ce și cum gîndeau viitorii adversari?

„Sovieticii au ajuns la concluzia că racilele imperialismului provocaseră ambele războaie mondiale, așadar ideologia occidentală amenința viitoarea pace și stabilitate a Europei. Rușii nu erau interesați nici să pună lumea de după război pe bazele principiilor clamate de Occident. Chiar și în ceea ce privește chestiunile de strategie, rușii au subliniat rapid ceea ce ei vedeau ca fiind duble standarde ale Vestului. [...] Reticiența americanilor și a britanicilor de a lua în calcul revizuirea convențiilor internaționale privitoare la Strîmtorea Dardanele, în timp ce păstrau Panama și Suez sub control exclusiv, li s-a părut rușilor cel mai șocant și mai elementar exemplu de ipocrizie occidentală. Ea le-a dat, totodată, și mai multe dovezi că Vestul nu își urma propriile idealuri decît atunci cînd acestea se suprapuneau intereselor sale.” (*op. cit.*, pp. 57-58).

Așadar premisele viitoarelor diferende fuseseră deja conturate.

Necesitatea imperioasă de refacere a Germaniei se impunea în ochii Celor Trei Mari la vederea deplorabilei priveriști a ruinelor Berlinului din proximitatea locului conferinței. Membrii delegațiilor au avut ocazia să se convingă de amploarea dezastrului în preziua debutului Conferinței de la Potsdam, 16 iulie 1945. Michael Neiberg realizează în forță o relatare a acelei zile în capitolul 6 – *Ce scenă a distrugerii*. Profesionalismul, scrupulozitatea și acribia istoricului concură la realizarea unei imagini dezolante, înfricoșătoare, oribile a devastărilor războiului. Incursiunile printre ruine au fost posibile datorită întîrzierii strategice a lui Stalin care „și-a întîrziat cu o zi sosirea la Potsdam ca să le dea delegaților britanici și americani la conferință timp să vadă cu ochii lor dezastrul Germaniei”, iar „planul lui a funcționat.” (*ibid.*, p. 194). Astfel zeci de delegați cu greutate, în frunte cu Harry Truman, Winston Churchill, Clement Attlee și alții „se organizaseră în ciudate grupuri de turiști pentru cea mai neobișnuită excursie [...]. Imaginea Germaniei și mai ales a Berlinului în ruine le-a confirmat mental unele poziții pe care deja le aveau.” (*id.*). Întrebarea care le bîntuia mințile era, deocamdată, asupra cui ar trebui să cadă responsabilitatea

distrugerilor suferite de Germania și de o mare parte din Europa. Evident că asupra guvernului nazist condus de Adolf Hitler, dar cetățenii germani supraviețuitori, exclusiv civili, erau ei înșiși în pragul colapsului prin înfometare și frig în iarna ce urma. Ocupanții ruși ai Berlinului le-au lăsat delegaților o totală libertate de mișcare printre ruine tocmai pentru a le induce asemenea întrebări.

„Doar în această zi nu s-au plîns delegații de natura intruzivă a securității sovietice. Nu au considerat că absența barierelor de pe șosea și a punctelor de control, în privința cărora rușii erau, de obicei, insistenți, ar fi indicat ceva ciudat, dar întreaga zi a fost stranie. În locul imensului dispozitiv de securitate pe care mulți dintre ei îl observaseră la sosirea în Germania, în ziua de 16 iulie i-au găsit pe ruși extrem de politicoși, neobosiți în a le da ajutor și îmbrăcați în uniforme de paradă noi-nouțe, acoperite de medalii.” (*op. cit.*, pp. 195-196).

Nesesizînd viclenia și ironia mascată a sovieticilor, peregrinii occidentali prin Berlinul făcut una cu pămîntul își dădeau seama că, în realitate, autorii fapticii ai distrugerii erau chiar ei, cei care ordonaseră bombardamentele pustiitoare asupra Hamburgului și Dresdei, asupra Berlinului, dar și altor orașe precum Köln (bombardat de 262 de ori!), Nürnberg și München, spulberate în proporție de 60-90 %. Și Berlinul a fost distrus, cum altfel?, în proporție de peste 75 %. Nu erau totodată străini nici de „efectele secundare umane ale politicilor lor, [știa] despre numărul enorm de refugiați care bloca atunci drumurile Europei. Știa, de asemenea, despre vasta distrugere a infrastructurii Europei, provocată, în mare parte, de ofensiva anglo-americană cu bombardiere, care lovise nu doar Germania, ci și Franța, Italia și țările din Benelux”, toate aceste operațiuni pentru a anula „rețeaua logistică de care armata germană depinsese în anii de război.” (*ibid.*, p. 197). Din rapoarte oficiale delegații occidentali aflaseră și despre ororile petrecute în lagărele de concentrare naziste. Numărul refugiaților sporise cu peste un milion și jumătate și din cauza dislocării grupurilor masive de populație germană din țările central-europene ocupate, îndeosebi Polonia, Cehoslovacia și Ungaria, grupuri care fuseseră împinse de ruși spre vest, în urma unei purificări etnice nemiloase. Vizitarea Berlinului prin deplasare la fața locului și nu cunoașterea distrugerilor din cartiere generale sau din comandamente îndepărtate de teatrele de operațiuni îi punea pe delegați în fața dramaticii probleme a reclădirii unei lumi devastate.

„După cîte și-au dat seama repede, provocările

reconstrucției puteau fi chiar mai înfricoșătoare decât cele ale războiului în sine, mai ales pentru că încă nu exista o viziune consensuală a lumii postbelice. Sarcina lor era de a oferi acea viziune și de a pune bazele transformării ei într-o realitate care putea să ofere Europei o șansă la un viitor al păcii.” (*Potsdam...*, p. 198).

Statisticile furnizate de Michael Neiberg sînt de-a dreptul zdrobitoare. În urma raidurilor aeriene fuseseră puse la pămînt peste 500.000 de clădiri în Franța, iar 67.000 de francezi le căzuseră victime. Lor li se adaugă 67.000 de civili britanici care se includ în cei peste 500.000, număr estimat pentru Europa de Vest. Cele mai grele pierderi le suferise însă Uniunea Sovietică, pe teritoriul căreia războiul se purtase timp de trei ani, 1941-1944. Michael Neiberg subliniază că, odată intrată pe teritoriul german, Armata Roșie se înrăise, soldații ei dedîndu-se la distrugeri, violuri și jafuri. Era, ca și în cazul vesticilor prin bombardamente, o război cumplită pentru inimaginabilele pierderi și distrugeri comise de Wehrmacht pe teritoriul rusesc. U.R.S.S. pierduse 13,9% din populație comparativ cu Marea Britanie – 0,94% sau cu S.U.A. – 0,32 %. Cît despre pierderile materiale, acelea erau incomensurabile și de neconceput pentru oricare țară beligerantă: „1.710 orașe, 70.000 de sate, 32.000 de fabrici, 65.000 de kilometri de cale ferată, 100.000 de ferme și un procentaj estimat la 30 % din avuția națională. Războiul a lăsat, totodată, națiunea cu circa 25.000.000 de oameni fără acoperiș deasupra capului.” (*op. cit.*, p. 162). În acest mod se explică prăzile luate de ruși din Germania și din țările ocupate ca despăgubiri de război. Pe plan militar, sovieticii au pierdut între 8,8 și 10,7 milioane de soldați, în timp ce armata americană număra la finele războiului mai puțin cu 416.800 iar cea britanică cu 383.000 de soldați, cifre care, prin comparație cu pierderile rușilor, par (aproape) neglijabile! Nu este nicidecum justificabilă, dar întrucîtva de înțeles furia Armatei Roșii manifestată pe teritoriul german. Michael Neiberg rezumă dezastrul la care a fost supus orașul Nemmersdorf din Prusia Orientală, în octombrie 1944:

„Într-o singură noapte, în micul oraș, rușii au ucis 72 de femei, pe unele răstignindu-le pe ușile bisericii, iar pe altele le-au violat, printre acestea fete de 12 ani și bătrîne de 84 de ani. Rușii au ucis și copiii, inclusiv bebeluși, unora zdrobindu-le capetele, într-o noapte cu violențe uluitoare.

Nemmersdorf nu a fost un act izolat de descărcare sîngeroasă a furiei, ci vîrfurile unui aisberg și începutul unui tipar de război brutală. Pe măsura înaintării,

trupele ruse își continuau războiul cumplit, scufundînd 200 de vase neînarmate care transportau civili germani peste Marea Baltică și ucigînd astfel, mii de refugiați.” (*op. cit.*, p. 144).

Iată și justificarea acestor acte de barbarie: „Războiul morții celor dragi servea drept principal factor de motivare pentru soldații sovietici.” Ca un argument vine declarația lui Evgheni Haldei, un „fotograf de front sovietic”, intrat pe teritoriul german în debutul lui 1945:

„Fasciștii mi-au ucis tatăl și trei surori și nu doar că i-au împușcat sau spînzurat [...]. I-au aruncat de vii într-un puț și 75.000 de oameni au fost aruncați de vii în puțul acela”, probabil un puț de mină, completăm noi.

Așadar din ruine s-a ridicat noua Europă, dominată astăzi de conglomeratul de state numit Uniunea Europeană. Este oare o garanție a viitorului european? Michael Neiberg nu pomenește niciun cuvînt despre acest aspect. El este preocupat doar de evenimentele petrecute la Potsdam în iulie 1945 și, în penultimul capitol, de soarta Asiei de Est după bombardamentele atomice americane asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki. Cartea istoricului american este riguros structurată, excelent documentată, iar expunerea este limpede, fluentă, atractivă, precum într-o carte de beletristică. Stilul științific însă precumpănește prin precizie și sobrietate, dar senzaționalul faptelor istorice este răscolitor, frapant prin bogăția și ineditul multor statistici. *Potsdam. Sfirșitul celui de-al Doilea Război Mondial* este una din numeroasele lucrări remarcabile scrise de istoricii și sovietologii americani și, în acest sens, aș mai da ca exemple cărți precum *Dispărută în Moscova* de Marguerite Harrison sau *Stalinismul de fiecare zi* de Sheila Fitzpatrick, publicate în limba română în 2017. William Benton Whisenhunt, cel care a sprijinit apariția cărții *Dispărută în Moscova*, a scris și a editat șase cărți despre istoria Rusiei. Acestor autori aplicați li se alătură nume precum Clare Sheridan, John Reed, Louise Bryant, George H. Doran, Emma Goldman, care, la începutul anilor '20, au publicat cărți documentate la fața locului, în Rusia bolșevică din perioada războiului civil. Nu l-aș uita nici pe excelentul istoric britanic, Anthony Beevor, cu masiva și admirabila lui monografie, *Stalingrad*, inegalabilă în privința documentării și scrisă cu incontestabil talent de romancier. Pot afirma cu mîna pe inimă că *Stalingrad* este cea mai bună carte despre Al Doilea Război Mondial citită și analizată de mine pînă în momentul de față. Nici *Potsdam...* nu este însă departe.

EMINESCIANA, LA 169 DE ANI DE LA NAȘTEREA POETULUI

Livia IACOB

Într-un an menit să readucă în atenția publicului larg idei atât de vii în conștiința înaintașilor noștri, cum este aceea a simbolizării ființei naționale prin recursul la o figură emblematică, anume poetul național, constatăm cu tristețe că prezentul nu face, din cauza nejustificatelor sale excese politice, în niciun chip cinste trecutului. În această istorie cu multe necunoscute care este viața noastră de zi cu zi, pentru iubitorii de carte pare să mai stea încă în picioare un refugiu: lectura. Însă despre cum și mai ales ce alegem să citim ne-am putea pronunța destul de rezervat, o dată ce relaxarea și dezvoltarea necontrolată a pieței editoriale postdecembriste, pe principiile manipulării și al vandabilității, au condus la pierderea unor categorii până atunci fidele de cititori.

Totuși, împotriva acestor forme fără fond (care astăzi poartă numele unor edituri cu sediu deseori fictiv, al unor proiecte mai mult sau mai puțin europene, al unor colecții existând doar pe hârtie sau, de ce nu, al unor autori de best-seller-uri de peste ocean în spatele cărora se ascund în fapt conaționali lipsiți de har), instituțiile cu greutate culturală consfințită prin tradiție luptă cu puținele mijloace pe care le mai au la dispoziție. Editura Junimea din Iași este una dintre ele, iar de curând a împlinit rotunda și frumoasa vârstă de cincizeci de ani. Prin constanța și chiar încăpățânarea sa de a aduce în fața cititorilor români autori români, în ciuda riscurilor financiare sau de imagine, aceasta răspunde, peste vremuri, dezideratului junimist care pune semnul egalității între termenii sinonimi centenarului pe care tocmai l-am omagiat: cultură națională, literatură națională, limbă națională.

Colecția *Eminesciana*, care cuprinde studii dedicate creației, dar și biografiei lui Mihai Eminescu

și care adună volumele de critică, istorie și hermeneutică poate cele mai de succes dedicate acestuia ne amintește, înainte de orice, de frumoasele gânduri din publicistica eminesciană, după care „hârtia reprezintă posibilitatea nescrisă a oricărei idei geniale”. Datorându-și dezvoltarea contribuției sagace a regretatului profesor universitar de la Literele ieșene Mihai Drăgan, astăzi colecția este coordonată, într-o adevărată punte peste spațiu și timp, de academicienii Mihai Cimpoi și Eugen Simion, alături de care îi regăsim pe Theodor Codreanu și Valentin Coșereanu. De-a lungul timpului, au existat trei serii circumscrise în diacronie ale colecției, astăzi adăugându-li-se cea de a patra, a vorbirii mature și în deplină libertate despre Mihai Eminescu, poetul pe care nevoia unei (adesea) forțate mitologii naționale tinde să-l transforme într-un autor puțin citit și, la drept vorbind, și mai puțin înțeles în rândurile tinerei generație.

Într-o primă serie, cea cuprinsă între anii 1974 și 1989, trebuie menționate aparițiile monografiilor astăzi devenite lectură obligatorie a oricărui cititor, mai mult sau mai puțin specializat, al literaturii române: *Mihai Eminescu: studii și articole* semnată de G. Ibrăileanu, o ediție îngrijită și prefațată de Mihai Drăgan; *Mihai Eminescu* de Tudor Vianu, cu o prefață de Al. Dima, ediție îngrijită de Virgil Cuțitaru, *Viața lui Mihai Eminescu* de G. Călinescu și *Mihai Eminescu* a lui M. Dragomirescu, sub îngrijirea comparatistului Leonida Maniu, *Mihai Eminescu* a lui E. Lovinescu, *Eminescu* de Vladimir Streinu sau *M. Eminescu* înfățișat de Gala Galaction. Simpla enumerare a acestor titluri dă fiori, constituind prin sine însăși semnul ineluctabil al valorii sub semnul căreia creația eminesciană, dar și studiul acesteia trebuie așezate pentru posteritate.

În fapt, colecția *Eminesciana* a contribuit, prin calitatea studiilor și prin pasiunea și acribia autorilor care le semnează, la constituirea, în literatura română de specialitate, a acelei discipline de studiu care este, la urma urmei, *eminescologia*. Lucrul acesta a fost posibil și grație privirii *dinafară* a operei și biografiei lui Mihai Eminescu, o privire căreia îi datorăm în egală măsură constituirea, apoi consfințirea unui mit național în toată regula. În 1977 Alain Guillermou tipărește la Iași *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*, însoțindu-și demersul hermeneutic cu un cuvânt înainte către cititorii români, apoi, în 1978, Amita Bhose, cea care avea să învețe limba română pur și simplu pentru a-l citi pe poet, dă o nouă înțelegere interesului pentru orientalistă pe care îl manifestase, începând cu perioada burselor de la Viena și Berlin, pe atunci încă tânărul autor în *Eminescu și India*.

Totodată, contribuția mediului academic la dezvoltarea rețelei de interpretări și semnificații în care universul eminescian se dovedește a fi atât de rodnic este marcantă și se face vizibilă cu precădere în volumele colective care înregistrează dezbateri vii și palpitate în universități din și dinafara României, precum *Eminescu după Eminescu. Comunicări prezentate la Colocviul organizat de Universitatea din Paris-Sorbona (12-15 martie 1975)*, un volum îngrijit de Dimitrie Păcurariu. *Mihai Eminescu în critica italiană*, cu texte alese și traduse de Radu Boureanu și Titus Pîrvulescu, se alătură ediției îngrijite de Traian Diaconescu ce pune în dialog *Eminescu și clasicismul greco-latin* în 1982 sau volumului reunind articole și studii despre cum a devenit vizibil *Eminescu în critica germană* (1985), transformându-se, în fapt, în tot atâtea documente ale unei epoci de fervoare culturală pentru care perioada junimistă constituia o provocare atât prin ideile novatoare în ceea ce privește categoria esteticului, cât și prin dezideratul libertății culturale și teritoriale sub semnul căruia așezase, la final de secol XIX, conștiința națională atât de greu încercată în anii grei ai dictaturii comuniste. Ani în care a face vorbire despre Eminescu însemna, printre altele, și a-ți asuma un gest eliberator, cu toate riscurile. Așa cum o fac I. Negoțescu în *Poezia lui Eminescu*, Edgar Papu în 1979 și Eugen Todoran în *M. Eminescu: epopoea română*,

Mihai Drăgan în *Mihai Eminescu. Interpretări și Ștefan Avădanei în Eminescu și literatura engleză* sau Dumitru Irimia în *Limbajul poetic eminescian*.

O a doua serie adună volumele apărute între 1990 și 2000, în rândul cărora s-au bucurat de o mare atenție din partea publicului larg de cititori, dar și a instituțiilor de prestigiu, care le-au distins cu importante premii, studii precum *Eminescu și inter-textul romantic* semnat de Marina Mureșanu Ionescu, *Narcis și Hyperion. Eminescu, Poet al ființei. Poem critic* de Mihai Cimpoi sau *Mihai Eminescu, poet tragic* al Ioanei Em. Petrescu, un reper sistemic pentru critica anilor postdecembriști. Din cea de-a treia serie, circumscrisă intervalului 2000-2013, ne-au reținut atenția în mod particular studiul lui Pompiliu Crăciunescu *Eminescu: paradisiul infernal și transcoscologia, Căminarul* lui Mircea Radu Iacoban din 2012, *Basarabia eminesciană* de Theodor Codreanu și *Con-viețuirea cu Eminescu* purtând semnătura lui Adrian Dinu Rachieru.

Astăzi, cea de-a patra serie a colecției *Eminesciana* aduce în spațiul public volume despre care vom auzi vorbindu-se, cu certitudine, mulți ani de acum încolo. Pornind de la inspiratele spuse ale celui mare îndrăgostit de manuscrisele lui Mihai Eminescu, pe care le prețuia, aș îndrăzni să spun, la fel de mult, de obsesiv precum poetul însuși care a fost Constantin Noica („Tot ce-i reușește, și chiar ce nu-i reușește omului, se obiectivează într-un vis încremenit. Poate că și caietele acestea ale lui Eminescu sunt, într-un fel, un vis încremenit”), *Jurnalul cu Noica și manuscrisele Eminescu* pe care îl propunea, în 2018, Valentin Coșereanu instituie o perspectivă interesantă și inedită, cea a muzeografului, asupra celebrei *lăzi cu manuscrise* în care poetul își păstra, alături de capodopere, și ideile năvalnice iscate în miez de noapte, trăind acut și mereu spaima de-a nu le pierde. „Celebra ladă cu manuscrise, aflăm din cartea muzeografului de la Ipotești, pe care poetul a purtat-o de la o gazdă la alta în toate împrejurările vieții sale (nomade prin natura lucrurilor), conținea la predarea ei, după moartea poetului, un număr de caiete întregi (mai mici sau mai mari, cumpărate de Eminescu însuși din librăriile vremii sau confecționate de el), precum și foi volante, pe care nu a apucat să le sistem-

atizeze. De la debut și până în 1883, Eminescu a publicat în total șaiszeci și cinci de poezii. În ladă se adaugau *nimicuri neînsemnate*, cum îi scria lui Iacob Negruzzi în 1871, pe care le trimitea, totuși, după șlefuiți și cizelări, *Convorbirilor* Junimii ieșene. S-au adăugat, la acestea, gânduri alese, reflecții și aforisme, traduceri și însemnări, articole de presă și dicționare de rime, etimologii până la urzeala cuvântului, culegeri de folclor etc.” (pp. 9-10). Un episod deosebit de sensibil, emoționant și interesant deopotrivă dinspre finalul vieții lui Eminescu, ce s-ar putea dovedi atât de util predării sale în școală, cu condiția ca dascălii de astăzi să facă minimul efort de a parcurge volumul semnat cu modestie și reverență de Valentin Coșereanu, reverență în fața memoriei aceluia care îi scria lui Slavici, pe 12 octombrie 1877, într-un moment în care acesta din urmă îl chema să vină la București, că-i este greu s-o facă, adăugând cu autoironia-i bine știută: „Am și bagaje: cărți, manuscripte, ciobote vechi, lăzi cu șoareci”. Iată că nevoia de document autentic este și astăzi, precum odinioară, la fel de prezentă, iar cei capabili să îi dea un sens concret, utilitarist vin, cum altfel, din lada înzestrată cu amintiri a muzeelor naționale...

Tot astfel, pentru a-l cunoaște pe Eminescu gazetarul și pentru a parcurge temele mari ale publicistului, risipite în ziarele și revistele vremii, de la *Curierul de Iași*, *Timpul* și până la *Convorbiri literare* sau *Fântâna Blanduziei*, o posibilă întâlnire e facilitată de studiile cuprinse în *Eminescu, ziarist politic* sub iscălitura lui Cassian Maria Spiridon. Căci, rezistând tentației premiselor prefabricate, printre care și butada conform căreia într-un poet atât de sensibil la coagularea unui romantism genuin, românesc e greu de descoperit ziaristul polemic, contestatar, publicistul, de această dată, iară nu poetul Cassian Maria Spiridon propune o iscusită și deconcertantă inseriere a articolelor eminesciene în funcție de temele lor. Așa se face că îl descoperă, cu egal interes, pe cel care ar fi putut deveni, într-un secol agitat și vizual ca al nostru, un excelent *reporter de investigație*, dispus să-și dedice mare parte din timpul existențial alocat unei zile faptului divers și descoperirii cauzelor, precum și efectelor acestuia în conștiința colectivă, pe termen lung, mediu sau imediat. Maniera în care apar, cum sunt descrise, dar și dezbătute idei de mare

impact în epocă precum cultura și națiunea, religia în publicistica eminesciană, toate acestea se regăsesc, în ordinea lor istorică, extrem de corect, căci neutru înfățișate și analizate în discursul celui ce conduce, astăzi, destinele *Convorbirilor literare...* Politica guvernului, monarhia constituțională, Transilvania, Bucovina și Dobrogea sau politica Parlamentului ori munca și socialismul în viziunea ziaristului Eminescu își află și ele locul între copertele volumului care se încheie, cum era și firesc, cu o evocare a lui Eminescu la *Convorbiri literare*, din care aflăm și că „Eminescu a fost cel care i-a îndemnat să scrie și să publice pe Slavici și Creangă și tot el i-a introdus în cercul Junimii și în paginile *Convorbirilor literare* pe cei doi scriitori, dar și pe Caragiale, prietenul lui din adolescență. *Convorbirile literare* îi sunt profund îndatorate, grație petului revista și-a îmbogățit paginile nu doar cu lirica sa, dar și cu capodoperele celor trei scriitori, toți considerați și recunoscuți și astăzi între marii clasici ai literaturii naționale: Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale. Cei patru au impus prin paginile publicate în *Convorbiri literare* canonul literar prefigurat sintetic la 1871-1872 în *Direcția nouă* publicată de Maiorescu în mai multe numere din *Convorbiri literare* (6, 13, 14 din 1871 și 6, 7 din 1972)” (p. 373).

Prin aceste studii, dar și prin celelalte ce vor vedea de acum înainte lumina tiparului în cadrul seriei Eminesciana găzduite de Editura Junimea din Iași, asupra cărora vom reveni cu certitudine într-un viitor apropiat pentru a-i așeza față în față, alături de profesorul universitar și publicistul Doru Scărlătescu, pe *Eminescu și iluziile eminescologiei*, orașul celor șapte coline ne transmite, înainte de toate, un îndemn. Un îndemn la neutralitate și ponderație în fața avalanșei detractorilor, dar și a zeltorilor lui Eminescu, atât de nocivi justei măsurii de care avem nevoie în analiza autorilor canonici. În cuvintele publicistului, așa cum transpar ele din *Timpul*, în iarna lui 1880, acest îndemn s-ar putea traduce astfel: „cititorii știu bine că suntem gura adevărului; iar dacă avem graiul aspru, asprimea aceasta o considerăm ca un corectiv în contra vicierii spiritului public”.

„FRAGMENTE DISPARATE” ÎN SUCCESIUNE TREPIDANTĂ

Adrian ȚION

Cu o scriitură mișcată șocant din canoanele prozei tradiționaliste ardelenesti vine băimăreanul Teo Moldovan să întregască filonul vizionarismului poznaș, practicat nonșalant de douămiiștii legați ombilical de formula realismului actualizant. Săltat dezinvolt din magma rigidităților conceptuale și ideologice, prozatorul pornește pe drumul deschis de libertățile postdecembriste cu voioșia și încrederea în sine a celui eliberat definitiv de constrângeri și frustrări inhibante. El afișează în scris un temperament dinamic, ardent, iconoclast, greu de ținut în frâu, dificil de încadrat într-un registru stilistic, de aceea face risipă de mai multe, debordând de mania comunicării cu orice preț, precipitat și pasional, căci are multe de povestit și de comentat despre lumea asta „tembelă”, după cum o caracterizează un personaj de-al lui cu bogată și dramatică experiență de viață, Lima. Atât de multe are de povestit, încât volumele sale de proză se întind deja pe sute de pagini și, ca structură narativă coagulantă, tind să se înșiruie în cărți-fluviu de largă respirație. Este prima observație ce se impune la contactul cu scrierile lui Teo Moldovan.

Apoi te lași cucerit de elementele fabulatorii revărsate abundant dintru-un rezervor imaginativ ce pare ineputabil. Este marele atu al unui povestitor înzestrat cu fantezie epică de tip frenetic, fapt ce reiese și din volumul de 21 de proze scurte intitulat *Colaj comico-tragic din fragmente disparate* (Editura Ecu Transilvan, Cluj-Napoca, 2018). „Ficțiuni sau nu”, după cum ni se sugerează în subtitlu, textele poartă marca autorului extaziat, atras irezistibil de diversitatea carnavalescă a lumii „în care fantezia te fură și realitatea-i foarte dură” (marșează el ironic), așa încât iminența transfigurării artistice nu se lasă prea mult așteptată și prozatorul adoptă din start limbajul colocvial spre a-l seduce pe cititor. E drept că, fiind prea entuziasmat din fire, în clocotul verbal promovat se strecoară și mici stângăcii.

Un incipit bizar, introdus sub titlul *Berghof 25/26 iulie*, ni-l aduce în scenă pe însuși Hitler la Berghof, în anul 1940, alături de metresa lui Eva Braun. Este prețioasă întâlnirea cu delegația română formată din

premierul României pentru 40 de zile, Ion Gigurtu, ministrul de externe Mihail Manoilescu și plenipotențiarul de la Berlin, Alex Romalo, întrevedere în care „germanotembelofilul” cedează cu ușurință o parte din Transilvania Ungariei horthyste și Cadrilaterul Bulgariei. Prilej pentru prozator să analizeze, persiflând cu asprime, relația dintre „blonda cu voce caldă” și Führerul defect sexual și s-o cupleze cu actul istoric reprobabil, introducând chiar versuri din *Doina* eminesciană ca jelania la o trădare națională să primească proporțiile cuvenite. Schema colajului se instalează firesc în această proză-răzbuinare (ca tematică) pe un destin istoric injust. Neobișnuita structură este reluată la diverse nivele de ficționare în alte scrieri ale volumului, instaurând un stil narativ compozit, propriu autorului, cu inserturi mozaicate și trimiteri spre un prezent al receptării.

Din câteva fraze, Teo Moldovan schițează profilul unui sat de 120 de suflete, Pometu, situat în nordul maramureșean, sat ce nu ajunge să fie conturat ca un Macondo marquezian, dar mustește de viață. Personajele intră tropotind zgomotos pe macadamul istoriei. Povestea lui Lima, întors din Galiția după zece ani de la terminarea războiului, se intersectează cu înmormântarea lui Gîsculiță – Crăciun, cu sporovăilele Ozanei, muierea lui Sile Zoampa, și e reluată în *iluzii pierdute*, piesă de rezistență de la sfârșitul volumului, într-un fel de scriere în ramă, dacă autorul și-ar fi organizat altfel, mai riguros adică, „fragmentele disparate”. Lima e un personaj bine evidențiat, central chiar, un bătrân hâtru, versat, omoară câini și mâțe pentru a le vinde pielea, confecționează cremă de ghețe artizanal, e pus pe farse. Când un țăran vine să-i cumpere o capră el îi indică inocent capra de tăiat lemne. Parcă descinde din povestirile lui Anton Pann. E sturlubatic, arțăgos, resentimentar. Lima a abandonat-o în Galiția pe Anușka, pe camaradul lui de front Bondi l-a lăsat să zacă într-un spital din Lemberg. Când acesta din urmă se întoarce în sat, îi spune că Anușka i-a născut un copil și-l amenință că are ordin să-l ducă înapoi sau să-l împuște. Suspansul se creează instant. Dar Lima mai are două fete cu Maria... Și amănuntele despre

viețile personajelor se împletesc și cresc exponențial în ritm de cavalcadă narativă, după metoda „o poveste naște alte povești”.

Între aceste determinări narative consistente sunt introduse „fragmente” aleatorii ca structură și tematică, mai subțiri, dominantă rămânând abordarea predominant bășcăliosă a subiectului tratat. Întâmplările vieții nu sunt suficient de grave încât prozatorul să nu dibuiască natura lor comică și atunci se instalează ludicul cu efectele lui sporite de deambulare ca scop în sine. *cameleonii*, *complicații*, *procesul vuvuzele*, *vuvuzea*, *speranța la AKH* sunt exemple de radicalizare riscantă a discursului logoreic. Mai pretutindeni se instalează netemător de repercusiuni critice naratorul guraliv și colporteur. (Un moft copiat probabil de la poezi pare a fi scrierea titlurilor cu minusculă.) Prozatorul scrie amuzându-se și amuzând la greu. Personajele au nume hăioase și sunt prezentate caricatural: premierul Mutuleascu, plebeul Abces Pulan, Poante, edilul Spurcătot, Dai La Flit, Schrot, Fecali Neta, Ciani Fiara, Putori Mia. Onomastica grotescă se înscrie pe linia promovată de turdeanul Mircea Ioan Casimcea și hunedoreanul Petrișor Cioroaba, în vreme ce scriitura vivantă poate fi asociată cu proza băcăoanului Viorel Savin, bogată și ea în sonorități interjecționale transcrise direct, fără cenzură. De unde avem salbe de ilarități și zgomotoase înscrieri la cuvânt. Imaginarul prozastic înaintea vesel și rapid spre acapararea frazei intens pulsativă și ricoșează adesea în pamflet politic. Parodiarea politicului e fără margini, umorul devine uneori îngroșat în sosuri scatologice pe care le devoalează fără rețineri. Ușor de recunoscut sunt liderii politici ai prezentului înfierăți chipurile de 80 000 de pensionari porniți într-o demonstrație să răstoarne guvernul, indignați de „Salariul vostru maxim” și de DNA-ul care „a inventat corupția la corupție”. Se ia în colimator șirul „destabilizatorilor de profesie”, „Gorgona din frunte, Anaconda, cucuveaua roz, Terorista cu figura ei de inchizitor” care „a distrus prin procese, probatorii inventate mii și mii de vieți”. Pentru prozatorul intens criticist, cirul politic real e o mană cerească și el azvârle hotărât săgeata otrăvită în carnea politicianismului actual pentru a se înfrupta cu nemărginită savoare și a executa vârtos. Emil e „un geolog retardat”, „colosul din Sibiu” e numit „sas inuman” sau „vagabond de pe Cibin” și lista invectivelor (proferate de pensionarii demonștrânți!) continuă și se împletește cu paradoxul parodierii *Noaptea de mai* a lui Macedonski. Pe fondul haosului general se așteaptă greva pensionarilor. Alt paradox enunțat ca atare, ilar. Frazele par reacții imediate, incendiare, la jurnalele de știri de pe micul ecran.

Promovarea dialogului în cascadă, cu *replici de râsu' plânsu'*, înscrie discursul pe făgașul scenetei teatrale, cum e în „procesul vuvuzele” unde dezbateră, amplificată comic prin intervenții rimate din partea asistenței, se încarcă de situații penibile și critică usturătoare la adresa corpului judecătoresc. Virulențele de limbaj nu mai conțin. Printre grohotișuri verbale se insinuează delicate idile cum sunt povestea de iubire dintre Dore Sana și Lune Alba (iată, reală puritate onomastică!) trăită la Viena, frântă brusc, imprevizibil (nu întâmplător este amintit castelul de la Mayerling, cu tragicul sfârșit al cuplului de îndrăgostiți de odinioară) din *vals ireal* și atracția irezistibilă dintre Ștefan Stere și Paula Celeste la Paris, relația lor sfârșită trist din *frumusețe de jad*. Aici se fac vagi concesii literaturii de consum, formulă încercată ca miză de acaparare a cititorului incapabil să parcurgă sofisticării stilistice. E un alt registru, o altă fațetă a prozatorului.

Singulară și detașată din curgerea zgomotoaselor luări în derădere din corpul unor proze amintite este confesiunea la persoana întâi intitulată *Tată, mi-e inima plină de tine*. Contrar deriziunilor semnalate, de fapt niște bufonerii narative admirabile, aici tonul e meditativ, melancolic, sentimental. Ajungi pe nisipul fin al evocărilor dureroase din anii totalitarismului românesc, unde nici tropotul frazei nu se mai aude clar, absorbit în fluxul memoriei afective a naratorului. Dar și de data asta apare o inconsecvență de concepție. Filonul evocativ subiectiv (deși este o prelucrare după niște întâmplări relatate) trece în invectivă când atinge politicul. N-ai ce-i face. Acesta este temperamentul artistic al autorului, pus pe tavă cititorului într-un „colaj comico-tragic” învîrtit ca un carusel de imagini diferite și strident colorate.

Grosso modo, două sunt direcțiile prozei lui Teo Moldovan. Una principală, care-l definește ca stil și organizare a materialului epic, și a doua, secundară, ezitantă. Mai întâi se constată o uimitoare disponibilitate de a crea explozii frazeologice simulate gongorice, asamblate într-o retorică proprie mustind de vitalitate. Stăpân pe mijloacele sale de expresie, prozatorul utilizează inteligent registrele narative în intenția de a cuprinde într-un tot unitar, babilonic, ilar, vocile obiectivării structurale. Și a doua, cu întindere limitată în acest volum, efuziunea naratologică de tip mărturie, prelucrată în episoade epice cu insinuări tragice, prezentate în chenare realiste ca fapte de viață autentică. Luate împreună, care ar fi produsul final? Desigur, această carte de „fragmente disparate” care se citește cu real interes.

„SCOATI-MĂ PI DRAGA LUMI!” (BASME FANTASTICE DIN MOLDOVA)

Viorica NIȘCOV

Prof. Ion H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru sînt, cum prea bine se știe, unii dintre cei mai productivi, mai informați și mai dedicați oameni de știință în domeniul culturii populare din România. Ei izbutesc să scrie și să publice lucrări importante, realizate cu toată acribia necesară, mai repede decît le putem parcurge noi, cititorii interesați. Nici n-au apărut bine cele două volume de *Correspondență* Petru Caraman (2016) și *Restituiri etnologice* (2018) ale aceluiași, îngrijite și comentate de Ion H. Ciubotaru, care în 2015 publica *Obiceiurile funebre din Moldova în context național*, iar în 2017 antologia comentată de *Folclor din Bistrița Năsăud*, în vreme ce Silvia Ciubotaru este autoarea *Obiceiurilor agrare din Moldova raportate la spațiul național*, 2017, toate tomuri masive de studii și corpusuri de texte, iar în 2018 apărea numărul XVII din *Anuarul Muzeului etnografic al Moldovei* în care ei au de asemenea contribuții deloc neglijabile, și deja a ieșit pe piață, sub egida Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, o lucrare somptuoasă (peste 700 de pagini, format A4, excepțional legate) de *Basme fantastice din Moldova*, alcătuită de aceiași Ion H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru. Avem de-a face în acest caz cu singura colecție de asemenea *anvergură* consacrată *exclusiv* narațiunilor fantastice, gîndită și realizată pe tiparul *corpusului regional*.¹

Textele de față au fost culese în cadrul unei campanii mai largi de strîngere și valorificare a culturii populare din Moldova și Basarabia. Începuturile acestei întreprinderi datează din anii nouăzeci, după cum aflăm din „Cuvîntul înainte” al volumului. Din păcate, aici n-au putut intra, după cum mărturisesc cu părere de rău autorii, decît basme culese în dreapta Prutului, respectiv din opt județe ale Moldovei. E vorba de 112 narațiuni fantastice adunate de la 62 de povestitori, bărbați și femei, și alese (dintr-un fond mult mai mare, constituit de-a

lungul celor patruzeci de ani) pe criterii de reprezentativitate locală și temporală, de inventivitate și de arhaicitate motivică. Transcrise de pe bandă magnetică, basmele sînt însoțite exemplar de toate datele privitoare la informatori, culegători, împrejurările în care au fost culese, încadrările în tipologia internațională. Ele se încheie cu un foarte util „indice tematic” care înglobează în mică măsură și lexic regional.

Corpusul este precedat de un substanțial și întins „Studiu introductiv” (160 de pagini) a cărui țintă vizează în mod evident *exhaustivitatea*. Prima parte a acestuia, intitulată mult prea modest „Retrospectivă bibliografică”, este cea mai cuprinzătoare trecere în revistă cronologică a dovezilor privind circulația narațiunilor fantastice în Moldova, începînd cu „mărturia cronicarilor” și încheind cu vol. *Povestitori români de la est de Nistru, de Bug și din nordul Caucazului* (Chișinău, 2009), trecînd prin Cărțile populare, colecțiile Staufe, Sbiera, S.Fl. Marian, Niculiță-Voronca, Tudor Pamfile, Gorovei, Eminescu, Creangă etc. Sînt urmărite și reviste precum *Șezătoarea* sau *Ion Creangă, Povestea Vorbei*; de asemenea, ceea ce constituie o noutate în materie, studii de folclor care utilizează, spre exemplificarea unor teze, basme din colecții moldovenești, precum lucrarea de referință a lui Șăineanu sau răspunsurile la chestionare, precum cele difuzate de Hasdeu în anii 70 și 80 ai sec. al XIX-lea; sau sînt trecute în revistă colecții care *doar între altele*, publică și narațiuni din Moldova sau Basarabia, precum cea a Mirei Cedru, a lui Grigore Crețu sau I. prișan. De asemenea, întîlnim, descrise colecții rare: N.A. Bogdan (1892), Elena D.O. Sevastos (1892), Alexandru Florini (1904), Petru Gh. Savin (1909-1914). Nu valoarea autenticității constituie criteriul de desfășurare al acestui minuțios istoric ci, precum

spuneam, *totalitatea*, de vreme ce, de pildă, sînt tratate pe larg și cele 11 basme adunate de N. Iorga de la o singură povestitoare și publicate în franceză în 1924 (*Contes roumains*), cărora li se rezumă cuprinsul. Fiecărei colecții descrise i se precizează datele bibliografice (data și locul culegerii, criteriile de selecție, numărul de narațiuni înregistrate, identificarea lor prin tipologia Aarne-Thompson), valoarea artistică (după caz) și ilustrarea de secvențe, mai rar întîlnite de natură magică, rituală, în genere arhaică, ori detectarea de imagini inedite. Sînt urmărite cu atenție preferințele tematice ale unor povestitori, dovezi ale funcției magice și apotropaice a povestitului tematizate în basme, precum și oglindirea felurilor obiceiuri locale, după cum sînt scoase în evidență primele încercări de investigare a fenomenului povestitului – cazul lui Alexandru Vasiliu. Izbește în acest segment al introducerii relatarea mai mult sau mai puțin pe larg a subiectelor narațiunilor din colecțiile trecute în revistă, ceea ce este un demers binevenit în condițiile în care acestea, risipite prin reviste, sînt greu accesibile.

Partea a doua a „Introducerii” este de un excepțional interes nu doar de ordin științific ci și literar și larg uman: „Povestitori, prilejuri de basmuit, repertoriu”. Avem a face, și în acest caz, cu una din cele mai complete prezentări a temei la noi, pe urmele lui Mihail Robea (a se vedea scrupulozitatea masivei colecții din 1986 a acestuia) care vine să *confirme* în bună măsură ceea ce s-a scris de-a lungul timpului pe acest subiect. Ne întîmpină astfel, o galerie impresionantă de crîmpeie biografice, de schițe de personalități și de portrete (fizice și morale) dintre cele mai variate ale celor 62 de povestitori, însoțite de fotografiile lor: puzderie de date, de la coordonatele geografice ale așezării, fixate foarte minuțios, la profesiile oamenilor (oieri, agricultori, muncitori forestieri, tîmplari, pădurari, viticultori), la știința sau neștiința lor de carte, la modul în care știau povesti, la stilurile locale și la sursele basmelor, la preferințele povestitorilor, la îmbrăcămintea lor, la ambianța generală. În majoritate, povestitorii sînt oameni trecuți de șaizeci de ani, o singură persoană (femeie) avea în 1977 „o sută di ani fără tri”. Cei mai mulți sînt cunosători și ai altor specii folclorice (strigături de nuntă, descîntece, ghicitori, cîntece etc.), ancorați puternic fiind în viața folclorică a așezării lor. Interesante sînt și relatările despre felul în care cercetătorii îi abordează pe oameni, aceștia nu

o dată rezervați la început, devin mai apoi comunicativi, cînd înțeleg ce li se cere și nu conțesc a povesti cu o imensă plăcere contagioasă, uitînd de curgerea timpului și de oboseală. Înregistrările au loc în cele mai variate locuri: pe cîmp, în gospodării, în grajduri, vara ori iarna. Odată, în drum spre satul Slătioara, cercetătorul dă peste un om ieșit cu vaca la păscut. Se pune la vorbă cu el și află că se numea Cozan Gavril, că avea 73 de ani că învățase doar trei ani („pi urmă m-an dat la treabî”) și că „Di cîntici și jocuri n-am avut habar... Eu cu poveștili am fost. De-aieste știu pînă-i lumea”. Savuroasă e întîmplarea cu Dumitru Hrebenciuc, cel mai bun fluieraș de zonă, care cînd îl vede pe culegător că îi trece pragul cu toate aparatele de înregistrare pe umeri crede că a venit miliția să-l aresteze pentru infracțiunea de a face țuică: „S-a dat cîțiva pași înapoi și rezemîndu-se de-un perete a spus cu voce stinsă: „M-ați prins!”... Soția lui încremenise la gura sobei. M-am grăbit să le spun cine sînt, asigurîndu-i că n-aveau niciun motiv de îngrijorare. Venindu-și în fire, Dumitru Hrebenciuc mi-a oferit o identitate nouă «Sînteți liporter!». Am admis imediat că da” (p. 93). Se adeverește și de astă dată că obținerea informațiilor dorite depinde de capacitatea cercetătorului de a stabili canale de comunicare cu oamenii, de a ști să tăifăsuiească cu ei, de a le asculta necazurile și crîmpeiele din viață, de a le arăta nu doar curiozitate interesată, ci și grațitudine. Dincolo de valoarea științifică, fără doar și poate majoră a acestor pagini, cum spuneam, vibrează în ele emoția și bucuria descoperirii unei lumi de oameni înzestrați, „creatori autentici” pentru care povestitul este un act de cultură, ce impune respect și admirație celui venit din afară. În urma înregistrării într-un grajd a poveștilor spuse de același Dumitru Hrebenciuc, pe care mai înainte de a-l înregistra îl ajutase să îngrijească vitele CAP-ului, autorul conchide: „Mi-am strîns lucrurile de printre coceni și m-am înclinat în fața omului care îmi dăruise douăsprezece ore pline de vrajă.” (p. 94).

În încheierea acestui capitol aflăm că povestitorii moldoveni, precum și alții, din alte zone în care povestitul este încă un fenomen viu, împletesc în ficțiune elemente din experiența individuală (bunăoară legată de instrucția militară) și manifestă în mod evident predilecția pentru anumite teme, motive, procedee retorice, toponime sau formule de încheiere. Un exemplu interesant este motivul

„sufletului exterior“ al zmeului, respectiv puterile acestuia, sub forma seriei de obiecte încastrate, aflate întotdeauna undeva departe, în locuri greu accesibile; astfel într-un caz aflăm că „esti-on lac cu papuri, și-n lacu ceala esti-o scroafi; în scroafi esti-on iepuri, în iepuri esti-o rați, în rața esti-o prepeliți și-n prepeliți esti-o cutiuți di aur cu tri germi“, în vreme ce în altul că puterile se găsesc într-o lăcriță care se află, într-o rață, aceasta într-un buhai dintr-un bordei situat într-o poiană etc.

Cea de-a treia parte a „Introducerii“ este consacrată „Universului narațiunilor propriu-zise“. Cum formulele care deschid și închid basmul fantastic constituie o marcă inconfundabilă a speciei, acest segment al introducerii debutează cu analiza și funcția compozițională a formulilor din corpus. Mai puțin întâlnite parcă prin alte părți și interesante pentru balansul ludic al povestitorului între ieșirea și intrarea în propria poveste (altminteri curent în basmul fantastic) mi se pare a fi formula „Mă ducem la soacri-me/ și-mi dădu un sac di povești./ Acum am băgat mîna/ Ș-am scos una./ și v-o spui întotdeauna“ (p. 121). Alteori, într-o formulare apropiată, utilizată ca mod de a introduce desfășurarea narațiunii, povestea e chipurile „furată“ de la un om care avea un sac plin de povești – poate o sugestie involuntară a faptului că povestitorul a „furat-o“ cu sensul de a o fi învățat-o trăgînd cu urechea cîndva la depănarea ei. Formulele mediane, ni se spune, sînt mai diverse decît cele finale și sînt cu deosebire caracterizate de afirmarea pedagogiei povestitorului: „S-o dus ursîtoarile celea ca cuvîntu din povesti./ înainti mult mai esti./ cini-a sta ș-a asculta./ frumoasî povesti-a învăța./ cini nu, a dormi./ și nici povesti ca asta/ n-a mai auzi“ (p. 123). Alteori, afirmîndu-se opoziția temporală muritor/ nemuritor: „Cred că trăiești și astîz, cî ie, na, nu iara fimeie muritoare“ (p. 126) s-ar zice că se insinuează un anume scepticism privitor la logica fabulosului care presupune, cu o serie de limite, ce-i drept, ieșirea din durată ireversibilă. Autorii constată (p. 124) dispariția din formulele finale a cererii de plată pentru povestea spusă, care apărea frecvent în secolul al XIX-lea în partea de nord a Moldovei: „Plățiți-mi-o! – Bogdaproste, Dumnezeu să ți-o plătească“. Cum cererea era, se subliniază oportunitate, „consecința firească a funcției cultice, apotropaice și propitiatoare pe care a avut-o odinioară povestitul.“ Absența în ultimii cel puțin patruzeci de ani a acestei formule

poate confirma, între altele, căderea unei specii cu scopuri cîndva magice la nivelul unui mod plăcut și util de petrecere a timpului, trecerea de la „mit“ la spectacol, de la „sacramental“ la mundan, fenomen de altfel general în zona culturii populare, nu doar la noi.

În subcapitolul „Imaginarul fantastic și substratul său mitologic“ autorii detectează urme de mituri, ritualuri și credințe străvechi, cum ar fi nașterile miraculoase (din boabe de piper, dintr-o frunză de tei, dintr-un *vînt*), xilogeneza (transformarea unui butuc într-un copil), înghițirea inițiativă (după care eroul apare mai frumos și mai puternic ca înainte); sînt apoi inventariate funcțiile personajelor (un accent deosebit e pus pe rolul mezinului în economia basmului, și pe „bătrînul pustnic“ a cărui identitate variază între ființă demonică și făptură sacră), încercările la care e supus eroul (tabuurile, sarcinile de pierzanie), metamorfozele personajelor, rolul animalelor precum lupul, boul, calul, într-un cuvînt al bestiarului fabulos; nu mai puțină atenție este arătată adversarilor eroului, zmeului, diavolului, balaurului. Se vorbește de toponimia fantastică, de tatuajele astrale (posibil interpretabile ca metonimii astrale cu rolul de a sublinia rangul august al cuiva), de obiectele magice, de peisaje fabuloase, de secvențe ținînd de obiceiuri (rituri funerare, practici maritale, scaldă rituală). În subcapitolul „Elemente ale limbajului artistic“ ni se vorbește de simbolistica cifrelor, de arta îmbinării elementelor miraculoase cu imagini ale lumii reale, de caracterul plastic al vorbirii oamenilor. Pe scurt, avem a face în acest subcapitol cu o *poetică a basmului fantastic*. Seria largă de rezumate ale unor episoade din chiar corpusul volumului, care jalonează diferitele subcapitole ale studiului introductiv, ilustrează inechivoc și pe cît posibil complet universul narațiunii fantastice în general și al celei din Moldova în special. Concluzia este că „Basmelor cuprinse în volumul de față prezintă o unitate indestructibilă cu repertoriul din colecțiile reprezentative pentru Moldova istorică de la Ion al lui Gheorghe Sbiera și Elena Niculiță-Voronca pînă la *Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului*“ (p. 115). Totodată „Stilul narativ al povestitorilor moldoveni [...] evită *tahifrazia* și *tahilalia*, vorbirea precipitată nefiindu-le specifică. Dar această diferențiere de tendințele naratorilor munteni sau olteni nu presupune deloc lipsa spontaneității și a

vioiciunii. Dialogul este susținut, multe povești putând fi reprezentate pe scenă fără vreo modificare. Exprimarea solemnă, cronicărească, alternează cu naturalețea graiului țărănesc, mai aspru, însă remarcabil de expresiv“ (p. 159).

În ce privește corpusul care urmează e de observat în primul rând că basmele sînt ordonate în seria crescătoare a tipurilor din clasificarea internațională, respectiv de la AT 301 la AT 1920 H. În al doilea rând, că ne sînt oferite mai multe povești aparținînd aceluiași tip: trei variante la AT 301 A, patru variante la AT 302, opt variante la 511A etc. Această ordonare permite oricui să urmărească variațiile, deloc neînsemnate, în cadrul unui tip dat, precum și să constate spectrul larg al fondului de basme circulante în Moldova în perioada amintită. Cele mai multe texte sînt alcătuite din motive aparținînd, precum îndeobște în basmul popular autentic, și nu doar la noi, mai multor tipuri, iscusința povestitorului stînd în capacitatea racordării lor firești, aceasta fie inventată *ad hoc*, fie urmînd logica narativă a speciei. În general, întîlnim narațiuni cu desfășurare epică largă, uneori fastuoase, compuse în mod evident din plăcerea de a imagina motivații, imagini, explicații, nume și funcții noi ale personajelor. Așa de pildă, Statu-Palmă Barbă Cot, îndeobște pitic bărbos, urît și rău, cu puteri supranaturale, este refuncționalizat în *Voinic din Tei* într-un personaj binevoitor care îl ajută pe erou să găsească palatele zmeilor. La fel cum, de asemenea caz rar, în „Cele trei rodii“ (Ispirescu), balaurul din antagonist aproape universal al eroului devine pentru scurt timp un auxiliar al acestuia. Nu este imposibil ca tocmai din această cauză, respectiv refuncționalizarea balaurului, precum și cvasiidentitatea secvențelor narrative, cele „Trei roadi auriti“ din corpusul de față să-ți aibă originea în basmul lui Ispirescu. Alteori același Statu-Palmă-Barbă-Cot, numit Jumătate-de-om, asumă rolul impostorului care se dă drept omorîtorul balaurului („Mreanî voinicu“). În „Mucea fără di moarti“, împăratul trimite răvaș zmeilor să vină să se bată cu dînsul, iar eroul îi ajută pe zmei și ucide toată armata împărătească după care face „contract“ cu împăratul „cî n-ai sî mai ai de-a faci cu dînșii“. La „Zîna Zînelor“, unde „curtea se-nvîrte după soare pe-un pai de secară“, ne întîlnim cu o societate exclusiv matriarhală; în „Fata fugită de la zmeu“, moșia acestuia e păzită de o babă și de o zîna care se

dovedesc a fi auxiliarii eroului ale cărui isprăvi îl duc prin „valea cu somn și codru cu drag“ și pe la douăsprezece cîrciumi cu „musafiri“, un fel de „arătări ca la Ștefănești, niște țigani“; lumea cealaltă e „lumea albă“, iar cea de aici e „lumea verde“ (p. 205-206) sau „pămîntu roșu“ (p. 209); în „Arghiri crăișor“, rolul ciocîrlanului șchiop care îl duce pe erou la locul unde se află soția dispărută este preluat de un pui de drac șontorog. Uneori inventarea de episoade virează ușor spre ludicul funambulesc: Jumătate-de-om e ars, cenușa e risipită în vînt, dar el învie de fiecare dată, procedura cvasimecanică fiind repetată de trei ori cu consimțămîntul antagonistului însuși, totul „ca sî vadî fimeia me“ (p. 236); sau spre categoria „romanț“: „Mreanî voinicu“ e ucis de „Jumătate-de-om, un soi hibrid, cînd pitic, cînd zmeu, pe nume Tocan care îi ia nevasta, e înviat de Sfînta Duminică, își omoară dușmanul ale cărui puteri sînt într-o cutiuță dintr-o rață aflată într-un iepure ș.a.m.d., cu ajutorul unei fete căreia îi promite s-o ia de soție, dar între timp nevasta dîndu-se „în draguști“ cu fiul împăratului Verde, eroul pornește mai departe, își descoperă surorile, de care nu știa că există, îngropate sub o stîncă, le scoate la lumină și primește daruri fermecate, ajunge la împăratul Verde, și basmul continuă cu o succesiune imprevizibilă de episoade insolite. Cum afirmau și editorii în studiul introductiv, s-ar zice că în aceste narațiuni există o predilecție specială pentru motivul plasării puterilor zmeului în seria de tipul Matrioșka, ca și pentru acela în care „tovarășii necredincioși“ sînt antropomorfizările cunoscute ale timpului (Decuseară, Miez-de-noapte, Zori-de-zi), ceea ce le suspendă acestora practic funcția caracteristică în economia desfășurării subiectului, respectiv aceea de anulare a curgerii timpului.

Dincolo de combinații similare de tipuri și motive, de mînuirea cu dexteritate a acelorași personaje fabuloase, umane sau animale, a acelorași obiecte magice, de utilizarea potrivit canonului a formulelor specifice (de început și de încheiere) avînd aceeași funcție axiologică (afirmarea și suspendarea concomitentă a opoziției adevăr/născocire), a formulelor mediane ori a celor magice, întîlnim și în aceste povești ca pretutindeni în țară, acolo unde basmul este sau era încă viu, colocvialitatea pitorească a discursului, „actualizări“ prin recursul la obiecte, instituții, formulări „moderne“ (sărvici, miliție, telefon, cooperativă;

„băiatul a prins un șoc“, împăratul îl găsește pe eroul dispărut după numărul autoturismului acestuia, etc.), elipse, agramatism, lacune. De remarcat, la povestitorii cei mai înzestrați (printre care vreau să amintesc de Toma Negură care își deapănă basmele generos, cu repetiții și grijă pentru detalii, de asemenea de Dumitru Hrebenciuc) participarea afectivă, uneori de-a dreptul emoționantă (interjecții, mirări) la peripețiile eroilor lor.

Pe de altă parte, exuberanța imaginativă și mixtura de motive uneori incongruente, căci neneesare în economia întregului, mutații în fixitatea categorială a personajelor, precum adesea succesiunea defectuoasă de secvențe narative fac ca unele narațiuni să consacre tipuri sau combinații de tipuri afectate de o anumită arbitraritate. De pildă, în „Ionică Făt-Frumos și Ileana Cosînzeana“, eroul pornește în căutarea surorilor, ajunge la prima, căsătorită cu „Vîntul cel mare“, după care își amintește că se logodise cu Ileana Cosînzeana „din cosîți-i curgi sîngi/ și din brîu îi crești grîu“ pe care o scăpase de zmei, ajunge la ea, o găsește pe punctul de a se cununa cu arapul impostor, se face recunoscut, se însoară cu ea, dar curînd singurul zmeu rămas în viață o fură și dispare. Ionică pornește s-o caute și abia acum ajunge la cea de a doua soră căsătorită cu „Vîntul cel îngăduit“, unde cu ajutorul ciocîrlanului șchiop află locul unde se afla nevasta lui, iar, după o serie de elipse, aflăm că izbutește să și-o recupereze și să-l omoare pe zmeu. Uneori avem de-a face cu intruziuni străine de lumea basmului precum în „Arghiri Crăișor“, unde protagonistul vrea de trei ori să se sinucidă, fără motiv aparent. În unele narațiuni motivele sînt suspendate în gol, nelegate de restul care urmează. Așa în basmul „Zîna împărăteasă din Neagra Cetati, spri Miazînoapti-abati“ motivul obiectelor fermecate (baston, cizme comănac), obținute de erou prin viclenie de la draci, cu ajutorul cărora urma să ajungă la Neagra Cetati este desfuncționalizat și devenit inutil de vreme ce proprietarii izbutesc să-ți ia bunurile înapoi. Cauzalitatea proprie stereotipiei basmului fantastic este astfel sabotată. Alteleori, se păstrează doar unul sau două motive consacrate în jurul cărora povestitorul brodează episoade insolite: în basmul „Curelaș“ regăsim ca nucleu relativ stereotip doar motivele „fraților trădători și „sarcinile de pierzanie“, restul fiind o improvizație liberă. Foarte probabil lacunele se datorează uitării, iar incongruențele

dorinței de a umple totuși golurile. Doar o investigare repetată la intervale variabile de timp, a repertoriului aceleiași povestitor, precum a întreprins Ovidiu Bîrlea (*Antologia de proză populară epică*, 1966), ar putea decide în ce măsură aceste inovații sînt de natura unor invenții *ad hoc*, lipsite de consecințe în durată, viabile strict pe durata momentului, sau deschid o direcție nouă pe care ar urma să se angajeze povestitul în Moldova și care cu timpul ar avea șanse să devină tradiție. Faptul că în economia basmelor din acest corpus raportul dintre stereotipie și invenție înclină net în favoarea acesteia din urmă – fenomen regăsit în toate culegerile de basme din ultimii șaptezeci de ani; că cel mai nou basm a fost cules în 1999 („Galbîn di Soari“), iar cele mai multe narațiuni datează din anii șaptezeci ai secolului trecut, că povestitorii sînt oameni trecuți de șaizeci de ani, că ocaziile de povestit aproape au fost înghițite de civilizația tehnică pătrunsă și în satele din Moldova, la care se adaugă schimbarea socială survenită în ultimii ani, prin plecarea a numeroși săteni la muncă în străinătate, mă face să înclin către prima ipoteză: cred că basmul fantastic, această strălucită specie narativă cu o ascendență augustă, se află din păcate, și nu doar în Moldova, într-o perioadă de declin. Mai mult, unii cercetători au observat în zonele investigate de ei scăderea evidentă a interesului pentru basmul fantastic în favoarea snoavei și a anecdotei, a istoriei scurte sau a povestirii autobiografice (M. Canciovici, *Povestitul în Vrancea*, Focșani, 1995 p. 14).

Combinația adesea inextricabilă și arbitrară de motive aparținînd unor tipuri distincte, fenomen frecvent în practica povestitului viu face dificilă clasificarea basmelor potrivit cu normele internaționale, respectiv detectarea liniilor de forță principale care coagulează în jurul lor întreaga materie epică. Chiar dacă și clasificarea Antti Aarne și Stith Thompson (AT) 1961, adusă la zi de Hans-Jörg Uther (ATU) 2004, are unele neajunsuri ca orice clasificare, rămîne deocamdată singura modalitate de a sistematiza pe criterii relativ precise imensitatea uriașă de basme adunate de-a lungului timpului în întreaga lume și ne obligă din rațiuni de ordine să ne raportăm la ea. Acest demers nu e, cum spuneam, deloc simplu. Am să dau un singur exemplu. Primele patru basme au fost încadrate la AT 301 („Cele trei prințese furate“). Primul basm, „Zoril, Zoril di Zîu“ urmează relativ îndeaproape schema; singurul motiv

care de obicei nu apare în acest tip este acela al viziunilor infernale și edenice tălmăcite eroului de „niște sufletele“ (M.I. F 171)². Motiv intrat foarte probabil în narațiunea fantastică din Viețile apocrife ale sfinților. Cel de-al doilea basm („Zorilă Făt-Frumos“) începe cu motivul babei monstruoase cu care se luptă frații (M.I. G475.2). Dovedită de mezin, aceasta fuge ținându-și capul în brațe, frații o urmăresc și ajung la împăratul cu fetele furate de zmei. Cel de-al treilea basm „Voinic din Tei“ începe cu originea miraculoasă dintr-un lemn a eroului, după care urmează relativ puțin variat firul narativ al lui AT 301. O derogare interesantă este transformarea, cum spuneam, a lui Statu-Palmă-Barbă-Cot din dușman în auxiliar al eroului. În fine, cel de-al patrulea basm „Zîna Zînilor, Frumosa florilor“ pare să nu fie încadrabil în acest tip (AT 301) deoarece, deși născut miraculos (dintr-un piper) și pornit să-și caute surorile furate de zmei, deși se bate cu zmeii, eroul urmărește de fapt s-o găsească pe inaccesibila și androfoba Zînă a florilor. Basmul *Ivanușci* încadrat la AT 302 („Inima zmeului într-un ou“), pare să țină mai degrabă de tipul AT 328 A* („constelațiile prădate de zmei“) + AT 300 A („lupta cu zmeii la cele trei poduri“) + motive sui-generis din AT 315 („sora trădătoare“) cu închiderea și eliberarea zmeului în/din butoi. Basmul conține într-adevăr pe AT 302 (puterile zmeului sînt în doi gărgăuni dintr-o veveriță, aceasta într-o scroafă aflată într-un iaz de lapte), dar numai ca episod care încheie basmul. De aceea poate că în unele cazuri, precum acesta ar fi mai adecvat să se vorbească nu de tipuri ci de *motive* aglutinate din diverse tipuri. O scăpare mărunță în cazul basmului „Fata di împarat cari rupé hainili“ care, deși cvasiidentificabil cu precedentul („Fata di împarat cari rupé șapți păre' di ciuboti“), considerat pe bună dreptate a fi o combinație între AT 306 („pantofii rupți la dans“) și AT 307 („prințesa din coșciug“), este încadrat doar la AT 307.

Chiar la o analiză sumară, se poate constata că narațiunile de față ne oferă o imagine clară, cantitativă și calitativă, a repertoriului de basme fantastice circulante în Moldova în urmă cu mai bine de jumătate de secol, foarte probabil pe cale de a deveni în scurt timp istorie. Totodată, valoarea științifică solidă și fervoarea interesului pentru aspectul uman al lumii satului, pulsînd cu căldură în paginile acestei monumentale lucrări, la baza căreia se află multă muncă și multă știință de carte, o

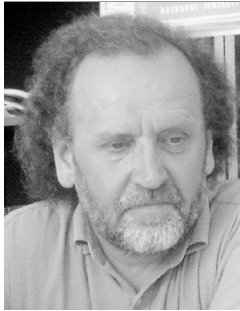
consacră fără doar și poate într-un act major de cultură. Invitînd la salvagardarea a ceea ce există încă în tradiția noastră populară, ea pledează implicit pentru *ne-uitare* – un omagiu posibil, neintenționat dar cu atît mai prețios, adus Centenarului Marii Uniri.

Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, *Basme fantastice din Moldova*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2018, 711 p.

Note:

1. Firește, cum se știe, precursori în această direcție au fost numeroși, începînd cu frații Schott care au adunat folclor din Banat (1844/1859), respectiv Adolf Ludwig Stauffe din Bucovina (1852/2010) și încheind cu Mihai Canciovici (1995) din Vrancea, trecînd prin Mihail I. Robea (1979, 1986, 1994, 1996, 1998) care a cules din Argeș, Ion Nijloveanu (1982) din Oltenia, Pamfil Bîlțiu (1994) din Maramureș, Iulian Chivu (1994) din Teleorman ș.a. Dar dintre toate colecțiile regionale de pînă acum, singura care are în vedere *doar basmul fantastic* este cea alcătuită prin culegeri întreprinse în Dîmbovița de Octav Păun și Silviu Angelescu, rezumată însă la doar 33 de piese (cf. *Folclor din Dîmbovița*, Minerva, București, 1978).

2. Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature*, 6 vol. Copenhaga, 1955–1958.

ALBERT DENN – ÎMI PIPĂI CU FRICĂ TĂLPILE

Gellu DORIAN

DEBUTURI

Am mai scris în ultimă vreme despre fenomenul de repatriere a poezilor care s-au format în afara țării, unde au ajuns fie prin emigrarea familiei, fie prin burse de studii, ori din dorința de aventură, de schimbare, luând-o aiurea prin lume, că tot s-a dat liber la așa ceva. Numărul lor este din ce în ce mai mare și talentul lor evident. La cei mai mulți aplecarea spre poezie vine dintr-o nativitate artificială, să o numesc așa, fie luată de pe internet, fie din rețelele de socializare și mai puțin dintr-o apropiere naturală de fondul național de poezie.

Lasă că nici mulți dintre cei de acasă nu se prea apropie de acest fond, ci mai curînd se îndepărtează, îl elimină, considerîndu-l expirat, praf de șters de pe display-urile telefoanelor lor performante, tabletelor sau laptop-urilor, singurile „biblioteci” pe care, vizibil, le frecventează. Am cunoscut aceste stări de revoltă a sufletului la mulți astfel de transfugi oficiali sau neoficiali, care, cu disperare, căutînd comunicarea, au ales poezia, fie ca însemnare zilnică de jurnal, ori ca mijloc de umplere a spațiilor virtuale, în special Facebook-ul, lesne de accesat și iute făcător de relații de prietenie.

Nu este și cazul debutantului despre care vreau să scriu acum. Și anume Albert Denn, născut în 1990 la Balș, fiind nevoit ca la vîrsta de 13 ani, în 2003, să emigreze cu familia în Spania, unde își face studiile de filologie, se specializează acolo în hispanică, iar după doisprezece ani, în 2015, revine în țară sub braț cu o ediție a cărții *Un poet la New York* a lui Federico Garcia Lorca, și, cu o bursă Erasmus, devine asistent la Universitatea din București și profesor de limbă spaniolă la Institutul Cervantes. Astfel școlit intră în mediul poetic dîmbovițean, avînd în sînge marea poezie spaniolă, poate și pe cea română. Din cartea lui de debut – *Îmi pipăi cu frică tălpile*, Editura Casa de pariuri literare, 2018 – nu transpare că ar avea vreo influență din cele două mari literaturi, spaniolă și

română, ci mai curînd un *datus nascendi*, cu care a plecat de acasă, pe care și l-a cultivat în bibliotecile din Valencia și, cu evidență clară, în cele de pe internet. Totul este însă topit într-o formulă proprie, aforistică, cu texte în cuvinte puține, care, vorba Norei Iuga, care îl prezintă într-un impresionant cuvînt înainte, ascund multe. Tot Nora Iuga îl apropie, ca manieră laconică de a scrie, de Gheorghe Grigurcu. Mai puțin metafora și metonimia practicate de poetul din amarul tîrg. Dar sunt convins, Albert Denn nu l-a citit pînă mai ieri pe Gheorghe Grigurcu ca poet. Nimic din poezia acestuia nu transpare în cea a noului repatriat. Doar modalitatea de așezare în tipar a poeziei. Ori poate chiar monotonia, specifică poetului de la Tîrgu Jiu, să-i apropie. Poate și destinul, deși este foarte greu să-ți asumi un destin ca al lui Gheorghe Grigurcu, exilat în propria-i țară, tenace și cu un instinct de autoconservare la limitele extreme.

Puținătatea cuvintelor din care Albert Denn face poezie duce după ea și pauperitatea limbajului poetic, la cel lexical mă refer, care însă dezvoltă un substrat ideatic de reală vitalitate. Cerebral, rece uneori, dar și atent la detalii de moment, de viață, de lume, poezia astfel scrisă îl apropie de un anume autenticism care se așează în pagină cu o singularitate ce-i dă dreptul la o astfel de categorisire. Însă poetul nu este atent la așa ceva, ci el scrie pur și simplu dintr-o plăcere ce elimină hedonismul actului consumat în favoarea bucuriei de a scrie. Începutul „poeziei din mine”, așa cum sună dedicația de pe pagina ce deschide cartea, este unul autoportretizant: „eu sunt acel șobolan inocent/ care caută în labirint/ iluzia primei bucăți de cașcaval” (p. 9). Și profilul este întărit cu o încredere în sine, în forța sa fizică, ascunzînd de fapt capacitatea de readaptare la spațiul în care se întoarce pentru a rămîne: „din Sevilla în Titan/ vor ajunge, cel puțin, vîrfurile degetelor/ dar eu am mare încredere în brațele mele” (p. 25), vîzîndu-se în

miezul unei apoftegme lirice: „gura și lumea/ cea mai veche relație amoroasă/ de pe pământ” (p. 24). Și mai încolo încearcă să-și elucideze o problemă veche de când lumea a literaturii, care la noi a mai fost explicată la timp de un mare scriitor clasic („un băiat iubea o fată, dar depinde cum o spui”), și notează detașat, convins: „ai scris un roman/ încercînd să explici/ cum vei face/ ai participat la conferințe/ și tot felul de întâlniri/ în care ai povestit cum vei face și cum nu/ și ai uitat c e ai povestit că vrei să faci/aceasta este scurta poveste de iubire/ frumoase fără corp” (p. 30). În unele fragmente, poetul traduce chestiuni de mult cunoscute, dar interpretate de el în propria-i înțelegere și acceptare: „cel care nu vrea/ dar dorește/ cel care vrea/ dar nu poate/ cel care nu poate./ nici nu dorește/ dar face/ cel care face/ fără să-și dea seama/ cine îți atinge privirea fără să vrea/ dar vrea/ și tu vrei/ și nimic”. (p. 32) Sunt în general banalități trase pe un fir personal, în fragmente de poem, pe care cititorul le poate lega dacă are răbdare. Sunt astfel șaptezeci și trei de fragmente, cele mai multe memorabile, bine scrise, cu o experiență a simplificării notațiilor, încărcate cu sensuri, pe care, dacă vrei să le înțelegi, trebuie să le citești cu atenție și, eventual, să revii asupra lor, așa ca în acest scurt fragment sugestiv: „lasă-mi imaginația/ să-mi spună/ gândurile/ pe care tu i le șoptești” (35) Și parcă peste tot cineva șoptește gândurile poetului, pe care, nu pe toate, trebuie să i le descoperim. Maniera însușită a unei astfel de scrieri poate duce la sterilitate, la monotonie, la previziuni asupra poeziei pe care ar urma să o scrie Albert Denn. Plaja nu este deloc generoasă, dar, ca la Grigurcu, poate continua la nesfârșit. Nu știu dacă în spatele unei astfel de formule, mai puțin prezentă în poezia tinerilor, se ascunde o experiență adevărată sau o dexteritate însușită pe diverse tastaturi. Par fragmente ce încap într-o pagină de Smartfon, scrise între două stații de metrou sau gânduri așezate pe hîrtie după o zi de alergat prin toate surrogatele lumii prin care trece poetul. Unele dintre ele sunt meditații grave: „,aceiași soare/ aceeași lună/ pentru ochii care privesc din spatele celulelor/ pentru mine/ pentru tine/ pentru fiecare fărîmă de nisip/ pentru privirile care construiesc/ pentru cele care distrug/ pentru soare/ pentru lună/ totul este la fel/ așa cum suntem noi pentru moarte” (39).

Un soi de frică de lume îl pîndește mai peste tot pe poet („mi-era teamă/ că lumea o să stea în loc

pentru mine/ și i-am pierdut urma” – p. 55), frică pe care o trece în cuvinte, în „palabras” (dacă nu ne-ar mai fi frică de gură/ sau dacă ea n-ar exista/ ce am mai fi în stare să creăm/ pentru a ne devora? – p. 41). Frica este anunțată chiar din titlul cărții și ea are un început în tălpi, unde sunt masași, pe hărți recunoscute, toți centru corespondenți ai organelor vitale, tălpi per care poetul și le pipăie cu frică să nu afle ceva fatal în ceea ce acestea i-ar putea comunica. Cuvintele, în concepția și accepția lui Albert Denn, sunt devoratoare de gânduri, nu de emiteri a acestora. Cele mai multe ies în scris și sunt extrem de bine strunjite, în așa fel ca ele să nu obosească, ci să spună mai mult decît le conferă definițiile date dicționare. Cuvintele sunt stări trăite și scoase în lume sub formă de sugestii, chiar dacă în pagină par a fi firești, într-o gramatică vie ce le face să trăiască intens și altceva decît ceea ce spun direct. Iar comunicarea cu semenii ia astfel de forme: „oamenii cu care vorbești/ oamenii cu care ți-ai dori să vorbești/ primesc răspunsurile unor întrebări/ pe care nu le-au pus niciodată/ sun t vorbele care răspund fără noi/ cînd nu suntem aici/ dar nici acolo” (.p. 61). Traduse aceste cuvinte ar suna cam așa: te naști pentru a primi răspunsurile la întrebările pe care nu le vei pune niciodată, iar la cele pe care le vei pune, nu vei primi niciodată răspuns. O filozofie eternă și un soi de continuitate a vieții, care, vorba unei anecdote, legate de definiția vieții, din ultima vreme, ar suna așa: viața este o boală ce se transmite prin contact sexual. Cele mai multe fragmente ale lui Albert Denn pot fi traduse în diverse alte forme, cu decodificarea unor înțelesuri la care, se pare, poetul ar fi meditat îndelung. Însă realitatea este că el le-așezat instant pe hîrtie, cu o mirare ulterioară că i-au ieșit. Și astfel de întâmplări pot ieși numai dintr-un talent nativ, robust ca al lui Albert Denn.

Ceea ce este important la acest debutant este faptul că nu seamănă cîtuși de puțin cu nici unul din colegii lui de promoție, că, deși nu vine cu noutăți care să taie respirație, aduce în aerul dospit de noi locuri comune, în care se scaldă poezia celor mai tineri poeți de la noi, o prospețime ca de ozon. Deși nu este un poet de altitudine, gesturile lui poetice sunt înalte și conțin promisiuni de certă împlinire.

EMINESCU, IOAN LUPAȘ ȘI UNIREA ROMÂNILOR (I)

Theodor CODREANU

Editura BASILICA din București ne-a oferit în acest an una dintre cele mai cunoscute și mai populare cărți a Pr. prof. acad. Ioan Lupaș (1880-1967), *Istoria unirii românilor*, tipărită în primă ediție în 1937, apoi, în ediție definitivă, 1938. Este vorba de un adevărat eveniment editorial, fiindcă această lucrare se poate constitui drept model pentru predarea, în învățământul preuniversitar, a Istoriei Românilor, materie atât de agresată astăzi, pînă la neantizare, după un program bine ticluit pe calapoadele „corectitudinii politice”, vicleana înlocuirea a marxism-leninismului clasic cu varianta *marxismului cultural* și *cvasifreudian*, cimentat în postmodernitate pe urmele Școlii de la Frankfurt, începînd cu Georg Lukács și Antonio Gramsci și continuînd cu lucrările lui Herbert Marcuse (îndeobște *Eros și civilizație*, 1955) și *Personalitatea autoritară* (1950) a lui Theodor Adorno, care au avut un mare impact asupra psihologiei și sociologiei americane de stînga, beneficiară, ulterior, și de ideile și finanțele lui George Soros, idei expuse, între altele, în cartea *Opening the Soviet System* (1990), imediat tradusă și publicată la Editura Humanitas, sub titlul *Pentru o transformare a sistemului sovietic* (1991). Cum spiritul public american a început să se trezească din mistificările ideologice, un gînditor și expert militar precum William S. Lind putea atrage, recent, atenția: „*Dacă putem da în vileag adevăratele origini și natura corectitudinii politice, vom fi făcut un pas gigantic către abolirea ei*”. Acesta este și mesajul *Declarației de la Paris*, semnată (în mai 2017) de 13 personalități de anvergură europeană, din Franța, Cehia, Ungaria, Polonia, Marea Britanie, Germania, Olanda, Belgia, Norvegia și Spania. Apelul celor 101 de academicieni români, formulat la 9 februarie 2017, merge în același sens și vizează schimbarea opticii din anemicele manuale de istorie, menite să mancurtizeze noile generații. Surzenia actualilor decidenți în materie de învățămînt la astfel de mesaje este descalificantă și primejdioasă pentru viitorul României și al Europei. (Includ, aici, și viitorul

Europei, fiindcă adevărații *euroscceptici* sînt cei care distrug specificul cultural și temelile creștine ale bătrînului continent!). Iată de ce consider un eveniment major reeditarea cărții lui Ioan Lupaș (care a mai cunoscut o ediție în 1993, ignorată, din păcate), op de un echilibru perfect între știință și stil elevat, *între minte și inimă*, cum ar spune Eminescu, a cărei viziune asupra istoriei naționale și universale e de recunoscut și la autorul ardelean. De altfel, Ioan Lupaș, discipol al lui Andrei Șaguna, a fost și unul dintre cei mai avizați și mai buni autori de manuale de istorie din perioada interbelică (*Manual de istorie a românilor pentru clasa a VIII secundară*, Sibiu, 1944; *Manual de istoria Bisericii Române pentru clasa a IV-a de liceu*, Craiova, 1944).

Obiectiv și profund, patriot cu măsură, Ioan Lupaș, cunoscător de excepție al istoriei românilor, preia organic doctrina eminesciană a *golului etnic*, „gol” care, pe lîngă împrejurări de ordin conjunctural, este cauza principală a întîrzierii realizării geopolitice a unității poporului român într-un singur stat. Trecut în repetate rînduri prin închisorile maghiare, pentru militantismul său național, nu e de mirare că și anii 1916-1917 l-au găsit tot întemnițat, fiind eliberat abia în martie 1917. Membru corespondent al Academiei Române (1914), iar la propunerea lui Nicolae Iorga, titular din 1916, a trăit pe viu înfăptuirea Marii Uniri, participînd, ca lider, la Marea Adunare de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. Pentru meritele sale este ales în Marele Sfat al Națiunii Române și secretar al Resortului pentru Culte și Instrucțiune Publică din Consiliul Dirigent al Transilvaniei care-și avea sediul la Sibiu. Alături de Alexandru Lapedatu, în 1919 a înființat și condus Institutul de Istorie Națională, ca profesor titular al proaspetei Universității din Cluj, unde va pune temeiul predării Istoriei moderne a românilor și a Istoriei Transilvaniei. Între 1903-1944, Ioan Lupaș a publicat 35 de cărți, pentru ca din momentul invaziei bolșevice să fie eliminat din viața culturală a țării. Prima grijă a regimului sovietic a fost

să-i pedepsească pe făptuitorii României Mari, aruncându-i în pușcării cu zelul și sub privirile mancurtizate și trădătoare ale comuniștilor români. În 1948, Ioan Lupaș a fost, firește, exclus din Academie (doar fusese, în 1926, Ministru al Sănătății și Ocrotirilor Sociale în guvernul Averescu, apoi ales, în 1932, președinte al Secției Istorice a Academiei Române, iar în 1937 – numit Ministru al Cultelor și al Artelor!). Din 1950, a fost încarcerat la Sighet, timp de cinci ani. Abia la zece ani după moarte i s-au publicat două volume de *Scrieri alese* (1977).

În *Cuvînt despre urzirea acestei cărți*, Ioan Lupaș lămurește că ideea scrierii a fost primită, în 1934, de la Direcția Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, cu dorința expresă ca lucrarea să fie scrisă de el și să vizeze întreaga istorie a efortului de unire a românilor. A conceput opera în șase cărți/capitole, ca tot ațtea trepte de realizare a unirii tuturor românilor, culminînd cu actul de la 1 Decembrie 1918. În chip minunat, a ieșit, de fapt, o *istorie a românilor*, de o excepțională coerență vizionară, în care o lucrare de peste două mii de ani se desfășoară eminescian, recunoscînd în *ideea unirii* ceea ce Eminescu numise *archaeus*, acea devenire tainică, organică a pădurii din ghindă. Așadar, Ioan Lupaș reușește, într-un fel, să ne dea cea mai complexă istorie a românilor, de o concentrare genială, fiindcă el nu urmărește doar desfășurarea factuală, fenomenală a genezei națiunii noastre în concertul celei europene, ci o întrevede izvorînd din profunzimile ei *ontologice*, ceea ce doar Eminescu o mai înțelesese astfel, cum recunoaște, cel dintîi, Nicolae Iorga, în 1934, chiar în clipa cînd Lupaș primea „comanda” de la rege: „Eminescu stăpînea cu desăvîrșire cunoștința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală; nimeni din generația lui n-a avut în acest grad instinctul adevăratului înțeles al istoriei, la nimeni el nu s-a prefăcut ca la dînsul într-un element permanent și determinant al întregii lui judecăți. E uimit cineva astăzi, după adăugirea unui imens material de informație și atîtor sfortări ale criticii, cînd constată cît știa, cît înțelegea acest om, și gînditorul politic trebuie să admire ce mare era puterea lui de a integra faptele mărunte și trecătoare ale vieții publice contemporane în maiestuoasa curgere a dezvoltărilor istorice. Nu e de mirare că un asemenea limbaj care ar fi onorat orice țară de veche cultură n-a fost priceput de contemporani cu o pregătire așa de slabă, a căror minte nu se ridică la recunoașterea acelorași adevăruri eterne”.

Ioan Lupaș își numește „capitolele” – *cărți*, nefiind vorba de vreun capriciu tradiționalist-romantic, cum cred unii, ci incluzînd convingerea că el „compendiază” o posibilă augmentare în cel puțin șase volume monumentale ale istoriei românilor (tratatul Academiei de după 1989 o extinde la zece: vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2001 – vol. X, București, Editura Enciclopedică, 2013). Cartea întîi, *Temeiurile unirii românilor*, pornește, din primul capitol, chiar de la piatra arheală a istoriei: „*Temeiurile ei sînt adînci și nezguduite*”, încît unirea finală „nu a răsărit din dărnicia vreunei puteri lumești, ci dintr-o tainică și îndelungată pregătire istorică” (p. 15) Nu întîmplător, capitolul invocă numele lui Eminescu, trimițînd la *Scrisoarea III*. Autorul consideră că o serie de istorici străini, dar și unii autohtoni, n-au evaluat unirea ca pe un fenomen organic: cei interesați au privit-o în așa fel, încît scopul a fost să trezească, „în sufletul celor slabi de înger, îndoială, spunînd că ea nu ar putea să fie trainică sau că nu ar fi izbînda neîndoielnică a vredniciei neamului românesc”, atitudine și a unor români, cum, altminteri, se găsesc și-n zilele noastre, campion, în atare privință, aflîndu-se Lucian Boia, care se bucură de întîmpinări jubilatelor din partea celor care dau semne că destrămările pricinuite de Al Doilea Război Mondial nu ar fi suficiente spre a neantiza statul național!

Dacă Eminescu identifica în *insula* de dacolatinitate axa dintre Orient și Occident (*Aici ne aflăm noi românii – limbă cumpenei Universului*, sună o enigmatică însemnare din mss. 2255, 417v), Ioan Lupaș considera Carpații în același sens, invocînd și constatări ale unor personalități occidentale, precum celebrul geopolitician și geograf francez Jacques Ancel (1879-1943): „Un geograf francez (Jacques Ancel) scria că dintre țările Europei Centrale, pămîntul cel mai bine rotunjit îl are România, a cărei osie o formează Carpații și colinele din preajma lor, care au adăpostit neamul românesc, scutindu-l de prea multe amestecări cu sînge străin./ Din Carpați se întinde la răsărit, spre lumea rusească frontul moldovean cu pădurea Bucovinei, cu cîmpia Basarabiei și cu stepa Bugeacului, spre miazăzi către lumea balcanică, frontul muntean cu marele drum comercial al Dunării, cu Bărăganul, cu Dobrogea și cu Marea, iar spre apus, către pusta ungară, coboară frontul transilvan, izbindu-se aici de suișul maghiar. Pe toate aceste trei fronturi se poate găsi într-o firească îmbrățișare, tripticul pămîntului românesc: muntele, colina și cîmpia” (p. 19). Istoricul mai observă, alături

de geografii Gheorghe Vlăsan și Emmanuel de Martonne, că vechiul regat al României avea o formă geografică lacunară, nefirească, deoarece îi lipsea Transilvania, „*partea cea mai de frunte a pământului românesc*”, întrucât ea are așezarea înaltă a unei întărituri apărate de jur împrejur, la toate granițele, de atâtea alte țări românești ca Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina, Moldova, Basarabia, Dobrogea, Muntenia și Oltenia. Transilvania nu a fost plămădită de *Ziditorul a toată făptura* ca o țară de margine, cum era pe vremea când a fost alăturată cu sila Austro-Ungariei, ca a cincea roată la un car cu doi cîrmaci și cu o moșie de chivernisit pentru scopuri străine de interesele ei. [...] Transilvania a fost menită, prin însăși așezarea ei geografică, să aibă un rost central, nicidecum unul de margine. De aceea, cîtă vreme teritoriul ei lipsea din organismul politic al României, Regatul avea o înfățișare atît de nefirească, precum ar fi *două brațe întinse într-o duioasă așteptare*. Era o țară cu centrul în afara teritoriului în care întîmplările istorice o așezaseră, cum spunea cu drept cuvînt învățatul francez Emmanuel de Martonne: «o țară cu o cumpănă geografică nestatornică». Numai Unirea de la 1 Decembrie 1918, rostită la Adunarea Națională de la Alba Iulia, a făcut și din Regatul Român o țară cu temelii așezate în chip statornic și pe care un scriitor german (Höpker) o numește «icoana celei mai rotunjite închegări armonice»”. (p. 20-21). Această *axis mundi* carpato-danubiano-pontică, văzută și de străini în sensul *cumpenei* eminesciene, explică enigma/miracolul supraviețuirii poporului român aflat „în calea tuturor răutăților”, cum spune cronicarul Grigore Ureche, dar și istoricul modern Gheorghe I. Brătianu (*Une énigme et un miracle historique: Le peuple roumain*, 1937). Iar faptul devine cu atît mai elocvent, cu cît Cetatea Carpaților a fost, sute de ani, în lipsa unor conducători de elită, apărătoarea neamului de ciobani carpațini și de țărani de la Dunăre, ca să fac trimitere la o carte a lui Vintilă Horia: *Journal d'un paysan du Danube* (Paris, Table Ronde, 1966).

Cele șase cărți ale *istoriei integrale* a lui Ioan Lupaș, care par a ilustra structura hexadică a *logicii integrale* de tip *situațional* elaborată de logicianul ieșean Petru Ioan, se organizează în jurul celor trei uniri: a lui Mihai Viteazul, de la 1599-1601, Unirea Principatelor, de la 1859, și Marea Unire de la 1918. Nimic esențial nu scapă acestui demers hegeliано-eminescian, fundat pe o logică a contradictoriului între unitatea arheală etnolingvistică, singulară în rîndurile

popoarelor europene, și sfișierea între antiteze neîmpăcate, pînă la a deveni, în limbaj eminescian – *antiteze monstruoase*, în varii conjuncturi istorice. „Antitezele monstruoase”, incapabile de *transfigurarea* blagiană, au dus la fenomenul apariției *golului etnic* teoretizat de Eminescu, pentru ca, în viziunea *kynică* (Peter Sloterdijk) a lui Emil Cioran, să devină faimosul *neant valah*, nihilism radical, posibil provocator al dispariției poporului român însuși, primejdie învinsă admirabil în primele decenii ale secolului al XX-lea, dar lăbărțindu-se insinuant după 1989, mai mult ca oricînd în anul Centenar al Marii Uniri. În notele care urmează, mă voi referi, cu precădere, la primejdiile legate de instaurarea neantului valah, care și-a găsit opoziții cei mai statornici în Biserica Ortodoxă Română, în cei mai mari domnitori, în cultura religioasă și laică, acestea din urmă biruind prin apariția și consolidarea *conștiinței naționale* și prin făurirea națiunii armonizate integral/politic și spiritual în 1918.

În orice principiu unificator și identitar (*archaeus*) se insinuează și sămînța *discordiei* aducătoare de moarte. *Răul*, deși nu este ontologic, sălășluiește alături de *iubire*, ascunzînd secretele istoriei umane, cu cele două tendințe formulate de Johnatan Black: *mintea-înaintea-materiei* și *materia-înaintea-mînții* (*Istoria secretă a lumii*, vezi ediția de la Nemira, București, 2013). Lumea pămînteană, dominată de materialitatea Satanei, a făcut ca fratricidul Cain-Abel să marcheze intrarea omului în istorie. Eminescu (în poemul dramatic *Mureșanu*): „Rău și ură/ Dacă nu sînt, nu este istorie. Sperjură./ Invidioasă, crudă, de sînge însetată/ E omenirea-ntreagă... o rasă blestemată./ Făcută numai bine spre-a stăpîni pămîntul...”.

Pentru ca civilizația și cultura să devină posibile, omul precreștin a supraviețuit prin *mitologie*, contracarînd violența primordială (René Girard o numește *criză sacrificială*) prin soluția *șapului ispășitor* din a cărei realitate s-a născut tragedia antică. Cotitura majoră în istoria umanității o produce creștinismul, ca *religie a iubirii* menită să pună capăt stăpînirii Satanei în lume (René Girard, *Prăbușirea Satanei*, 1999, versiune românească la Nemira, 2006). Eminescu, în pofida scepticismului profund al eroului său Andrei Mureșanu, înțelege această cotitură, făcînd comparație cu mitologiile, religiile și filosofii precreștine: „Învățăturile lui Buddha, viața lui Socrate și principiile stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului Lao-tse, deși asemănătoare cu învățămintele

creștinismului, n-au avut atîta influență, n-au ridicat atîta pe om ca Evanghelia, această simplă și populară biografie a blîndului nazarinean a cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice, și nu pentru el, pentru binele și mîntuirea altuia. Și un stoic ar fi suferit chinurile lui Hristos, dar le-ar fi suferit cu mîndrie și dispreț de semenii lui; și Socrate a băut paharul cu venin, dar l-a băut cu nepăsarea caracteristică virtuții civice a antichității. Nu nepăsare, nu dispreț; suferința și amărăciunea întregă a morții au pătruns inima mielului simțitor și, în momentele supreme, au încolțit iubirea în inima lui și și-au încheiat viața pămîntească cerînd de la tată-său din ceruri iertarea prigonitorilor. Astfel a se sacrifica pe sine pentru semenii săi, nu din mîndrie, nu din sentiment de datorie civică, ci din iubire, a rămas de atunci cea mai înaltă formă a existenței umane, acest sîmbure de adevăr care dizolvă adîncă dizarmonie și asprimea luptei pentru existență ce bîntuie natura întregă.” („Timpul”, VI, nr. 81, 12 aprilie 1881, p. 1). Aceeași privire complexă asupra iubirii o găsim în *I Corinteni*, cap. 13. Este chiar temeiul hristic al Marii Uniri reliefat și de părintele istoric Ioan Lupaș: „Aceasta înseamnă că, în locul mulțimii zeilor răzbunători și pătimiși, de care își închipuiau păgînii că ar fi fost stăpînit cerul, creștinii au început să creadă într-un cer nou stăpînit de Dumnezeu dreptății, al milostivirii nesfîrșite și al iubirii de oameni.” (p. 32). Numai că odată prăbușit prin întruparea hristică a Treimii de-o Ființă, Satana supraviețuiește și se ntoarce în lume, readucînd discordia și moartea. Eminescu, și pe urmele lui, Ioan Lupaș, a înțeles de ce, secole de-a rîndul, poporul român a rămas învrăjbit, întîrziind refacerea ideală a Daciei Mari, și aceasta limitată doar la înjghebări vremelnice sub regi ca Burebista sau Decebal. Păcatul precreștin al strămoșilor noștri fusese înțeles de părintele istoriei, Herodot, text care l-a frămîntat mult pe Eminescu, reținîndu-l în manuscrise. Herodot se mira cum de cel mai numeros popor de după inzi nu reușește să dureze un imperiu, găsind explicația în discordia intraetnică. Pe aceasta o reliefează poetul în ceea ce a numit *gol etnic*, ducînd mai departe o profundă observație a lui Dimitrie Bolintineanu, publicistul, prezentă, altminteri, și la un iubitor al poporului român, politicianul și literatul francez Saint-Marc Girardin (1801-1873). Ioan Lupaș consideră și el că „românii par a fi moștenit de la strămoșii lor patima dezbinării și a păgubitoarelor neînțelegeri între frați” (p. 66). Eminescu însă nu vedea în *discordie* o maladie etnică,

așa cum cred unii invocînd *fratricidul* din celebra baladă *Miorița*, ci una mai degrabă politică și economică, cu ecouri, desigur, și din *fratricidul* general uman precreștin al lui Cain și Abel, ca semn al căderii noastre din creștinism în mitologie. În context, Biserica a păstrat neîntinate legăturile sufletești dintre pămînt și cer: „Această legătură a fost, în toate timpurile, un reazem și o pavază a unirii sufletești dăinuitoare neînterupt între românii de pretutindeni, sub orice cîrmuire străină ar fi fost ei osîndiți să trăiască. Îndeosebi românii de sub cîrmuirea ungurească au avut lupte grele de purtat pentru apărarea și păstrarea credinței lor strămoșești.” (p. 33-34). Ioan Lupaș invocă din nou pe Eminescu, cel care a identificat în Biserica Ortodoxă „maica neamului românesc”, iar într-un mitropolit precum Varlaam – însăși întruparea Duhului Sfînt, „redînd în graiul de miere al coborîtorilor armiiilor romane *Sfînta Scriptură* și învățăturile blîndului Nazarinean” (*apud*, p. 35). De altfel, limba română, alături de Biserică, a constituit conservarea cea mai durabilă a unității românilor, supraviețuind sub toate ocîrmuirile străine, ca veritabil miracol, încît umanistul și poetul italian Antonio Bonfini (1434-1503) spunea că românii dau impresia „a se fi războit *mai mult pentru păstrarea limbii decît pentru viață*” (p. 45). Ioan Lupaș trece în revistă toate elementele care au favorizat conservarea unității românilor, în pofida despărțirii lor în diverse state.

Revenind la *Miorița*, ceea ce „hermeneuți” de duzină nu încetează să vadă lașitate și resemnare în refuzul *răzbunării* ciobanului mioritic, atestă profunda opțiune creștină a acestuia, cum relevă nu doar Mircea Eliade (*Mioara năzdrăvană*), ci și N. Steinhardt (*Prin alții spre sine*, 1988): să nu răspunzi la violența *fratricidă* cu violență, ci cu *un recurs la splendoare* (Hans Urs von Balthasar), cu o nuntă cosmică. Din atare perspectivă, *Miorița* ne dezvăluie fundamentul ontologic al unirii românilor contrapus invidiei cainice *fratricide*. La nivel politic, discordia *fratricidă*, de lungă tradiție românească (semnalată de Eminescu și la vecinii noștri polonezi), poetul o identifică în *domniile elective* care au fost doar vremelnice contracarate de marii domnitori dinastici precum Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, Matei Basarab, dinastii însă vremelnice, restrînse doar în interiorul celor trei Principate atomizate, aflate ele însele în antiteze incapabile de transfigurare. Analiza cea mai adîncă o face Eminescu în studiul-conferință *Influența austriacă asupra românilor din Principate* (1876).

VINTILĂ HORIA SUB SEMNUL LUI EMINESCU – ÎN ȚARĂ ȘI ÎN EXIL

Mihaela ALBU

EXILUL ROMÂNESC

„Ne vom întoarce acasă cu Eminescu de mână.”
(Vintilă Horia)

În articolul intitulat *Destinul culturii românești*, publicat în revista *Destin* (în 1953) și republicat în țară în volumul *Împotriva deznădejdii* (1992, p. 28-37), Mircea Eliade lansa o amplă și îngrijorată chemare adresată intelectualilor din exil: „...ținând seama de asasinarea metodică a culturii românești sub ocupație, o răspundere fără margini apasă pe umerii celor care, în urma atîtor împrejurări fericite, se bucură azi de libertatea de dincolo de granițele Țării. Pe umerii acestor cîteva sute de intelectuali români – studenți, profesori, cărturari, scriitori, artiști – apasă astăzi o misiune care ar fi făcut să șovăiască chiar titani ca Eminescu, Hașdeu, Iorga. Pentru că nu mai e vorba, ca altădată, pur și simplu de a citi și a scrie cărți, de a fi, cum se spune, *intelectual*. E vorba de a prelua o întreagă tradiție spirituală, de a o păstra vie și spornică, de a o îmbogăți și, mai ales de a o preface în așa fel încît ea să poată face față zguduiriilor tragice de mîine”.

Vintilă Horia a fost unul dintre acei intelectuali care va răspunde consecvent îndemnurilor lansate atunci de Eliade și va susține din toate puterile ideea de reconstrucție a culturii și spiritualității românești. Salvarea principalelor repere ale identității spirituale naționale devenise pentru el una dintre prioritățile căreia i se va dedica mereu, fie prin eseistică, fie chiar prin literatura propriuzisă.

Cel care parcurge titlurile articolelor scrise de Vintilă Horia în revistele din țară,¹ dar și în cele din perioada exilului nu va putea să nu observe constanța referirii la poetul pe care îl considera „un

arhetip românesc”, simbolul creator al poporului său.

Sub fotografia cu care se deschid paginile dedicate autorului premiat Goncourt din revista spaniolă *Punto y coma*, pagini puse sub titlul „El mérito cultural de Vintilă Horia”, stă scris: „Vintilă Horia, en su proyección cultural. Al fondo un retrato del poeta nacional rumano Mihael Eminescu”.

Și nu este, cu siguranță, deloc întîmplător faptul că Vintilă Horia a ținut să fixeze alături de imaginea sa, cunoscută deja în Spania, pe cea a poetului său tutelar, nu tot atît de faimos, din păcate, în lumea literaturii mondiale. Și nu este deloc întîmplător de vreme ce în scrierile sale eseistice, numele lui Eminescu, poezia și articolele jurnalistice, ideile și atitudinea acestuia față de societate și istorie sînt des amintite, analizate, dar, mai cu deosebire, continuate.

De aceea putem afirma că printre temele recurente în publicistica lui Vintilă Horia, cea referitoare la personalitatea și opera lui Eminescu ocupă un loc aparte.

În România, publicase articole cu titluri ca „Ceva despre Eminescu” ori „Eminescu – omul”; în exil – „Eminescu și cultura rusă”, „Peste o sută de ani tot Eminescu” și „La 135 de ani de la nașterea poetului Eminescu, erou romantic”, dar referirile la însemnătatea poetului pentru cultura noastră apar frecvent și în multe dintre articolele dedicate altor scriitori ori subiecte. Astfel, atunci cînd, aflat încă în țară, lăudase lucrarea de sinteză a lui Basil Munteanu, recenzentul accentua situarea lui Eminescu în contextul literaturii noastre drept „punct de plecare” pentru dezvoltarea acesteia la standarde situate chiar, fără nici un fel de complexe, universale.

În alt loc, cînd face apel la „învierea

strămoșilor”, adică a tradiției culturii latine, eseistul percepe creșterea literaturii române numai „sub uriașa umbră a lui Mihail Eminescu, figură de o complexitate și grandoare pe care puține literaturi au putut-o crea”, poetul fiind și un exemplu de formație intelectuală bazată pe cultura greco-latină, ceea ce indica „o însetată dorință de a pătrunde înălțimile trecutului îndepărtat.” (v. „Să înviem strămoșii”)

Pentru Vintilă Horia, ca și pentru alți scriitori români din exil, Eminescu devenise mai mult ca oricând prototipul trepteii celei mai înalte a literaturii noastre, iar revendicarea din personalitatea lui creatoare însemna o firească marcă identitară.

Socotindu-le „valorile (noastre) eterne”, opera lui Eminescu, ca și „Eminescu-omul” se constituiau drept simboluri de îndemn pentru tineretul de atunci către „o revizuire a atitudinilor sale”, către o „aderență plină de patos la versul eminescian, adică la estetica eminesciană”.

Așadar, Vintilă Horia își manifestase, încă din primele articole publicate în țară, un interes deosebit atât pentru omul Eminescu, cât și pentru opera acestuia, dar și pentru felul în care a fost receptat de contemporani și posteritate. Cel dintâi articol, simplu intitulat „Ceva despre Eminescu”, pare, într-un fel, foarte actual, autorul referindu-se la „...cele două tabere de proporții inegale în jurul figurii marelui poet”, cea a admiratorilor, mai numeroasă, și cea – „într-o infimă minoritate” – a detractorilor. La prima, el subliniază – iarăși cu reverberații pînă în zilele noastre – o nouă divizare, constînd în unii critici, admiratori în mod „neprecupețit” ai „operei în întregime”, și alți critici, care „admiră într-o anumită lumină și cu un anumit interes, sau se entuziasmează pentru o parte numai a scrierilor lui Eminescu, ignorînd-o în mod intenționat pe cealaltă”.²

Articolul este scris cu un fel de superbic atotștiutoare (tinerețea își spune cuvîntul!), în cuvinte destul de dure, criticînd și extragerea de la Biblioteca Academiei a articolelor din *Timpul*, cele care dovedesc un Eminescu antisemit, dar mai ales și „acea catastrofală și nesărată viață în felii, care e falsul literar al dlui Eugen Lovinescu”.

Sîntem departe în acest scurt articol de stilul sobru și cumpănit al scriitorului matur de mai tîrziu.

Autorul pune totuși în final problema stringentă a unei ediții complete a operei lui Eminescu.

În cel de al doilea articol, „Eminescu – omul”, tînărul Vintilă Horia este din nou ironic și chiar sarcastic uneori, deplîngînd soarta scriitorilor elogiați numai după moartea fizică, dar scoțînd în evidență modalitatea de mărire a unora (citește: critici!) prin analiza operei celui care a scris-o. „Cîte articole, cîte volume, cîte busturi, cîte comemorări pot ieși din sferșitul celebru al unui mînuitor de cuvinte care era, înainte de a consimți să moară, obiectul criticilor și al infamiilor!”

* * *

Și în exil, dar cu alt ton, Vintilă Horia, ca și Horia Stamatu, ca Amărieuței ori Eliade însuși, va justifica revendicarea întregii culturi românești din creația eminesciană. Niciunul nu se va rezuma însă la simple afirmații, ci va publica analize elaborate.

Am putea spune că V. Horia și-a trăit exilul (și) sub semnul tutelărilor al lui Eminescu, citindu-i mereu poeziile sau scriind despre opera sa. Alteori, pornind de la scrierile eminesciene, eseistul își argumentează propriile teorii cu o susținere în cele afirmate de gazetar.

În 1949, la început de exil, în revista *România* de la Buenos Aires (an I, nr. 8), alături de un text din gazetăria eminesciană, el va publica și articolul „Eminescu la un veac”, în care – firesc pentru momentul începutului de exil anticomunist – identitatea celor desțărâți se revendică (cu orgoliu) din cel care a fost „poetul, omul care a creat felul nostru de a fi români, modul nostru de a ne încadra în fenomenul istoriei românești. Din versurile și din scrierile lui politice coboară, peste *sufletele* chinuite ale celor din Țară și peste sufletele arse ale celor din surghiun, liniștea imensă a orgoliului de a fi **român**” (s.a.).

Urmează *Eminescu și cultura rusă*. Dacă vom ține seama de faptul că opiniile din acest articol sînt publicate în 1951, deci în perioada în care rusificarea României – cu toate consecințele acesteia în plan politic, economic și cultural cunoscute –, cele afirmate de autor, într-un ton de vădită respingere a tot ceea ce ține de marea țară vecină, nu mai pot surprinde. Iar în încheiere, drept concluzii, Eminescu este și aici considerat „cel mai

mare poet al spațiului mioritic”, dar și exponent al „omului românesc³, vecin pățit al spațiului dostoevșchian”.

Desigur, deși argumentate, opiniile lui V. Horia, pe urmele lui Eminescu, sînt discutabile astăzi. Dar încă o dată – trebuie să avem în vedere climatul politic și împrejurările în care au fost formulate și publicate acestea în revista *Destin* (în iulie 1951!).

Mult mai elaborat și argumentat în idei este articolul din 1985, publicat în *Cuvîntul în exil*, în care Eminescu este privit „înainte de orice (ca) un erou romantic, eroul romantic prin definiție, atît ca aspect exterior, cît și ca fond poetic, ca suferință permanentă în fața unei lumi neînțelegătoare, ca bard al amorului disperat, ca cercetător al unui folclor dătător de cunoștințe legate de un inconștient colectiv profund religios și, în sfîrșit, ca visător pe marginea unei întregiri sufletești care, în 1919, avea să pună pe picioare visul eminescian. Dincolo de ciclul gotic, sau romantic, Eminescu nu ne oferă nicio posibilitate de înțelegere. Iată de ce personajul în sine, poetul erou reprezentativ devine detestabil în epoci neo-clasice, cum este epoca comunistă în istoria României”.

În tot ceea ce a scris despre poet, ideea care transpare, indiferent cum a fost formulată, este aceea de a-l percepe pe Eminescu (cum își încheie în 1985 articolul) ca pe „un apărător de esențe, singura pavăză umană valabilă împotriva unui rău care stă să ne stingă”.

În 1989, la un veac de la moartea poetului, în revista *Standardul românilor* (nr. 25-26), Vintilă Horia va publica un nou articol despre el, intitulat – sugestiv pentru modul în care înțelegea identificarea poporului român cu personalitatea poetului – „Peste o sută de ani, tot Eminescu!” „Matca noastră stilistică are un nume, nu numai de țară, dar și de om. Apariția lui Eminescu în cultura românească coincide cu momentul în care redevenim o entitate politică independentă. E ca un fel de acoperire spirituală a unei viguroase manifestări politice. Fără Eminescu, România poate că nici n-ar fi putut exista, sau ar fi fost altceva, o înfîripare nestatornică în aerul timpului”.

Pentru o adecvată înțelegere a lui Eminescu, autorul articolului îi detaliază „pedagogic” principalele fațete ale personalității creatoare: „Există un Eminescu poet, înscris în moștenirea

romantică a secolului al XIX-lea, îmbătat de trecut, de noapte, de istorie, de miracolul limbii, de religie, de libertate. După cum există un Eminescu filosof, crescut la Viena și mai tîrziu la Berlin, în fertila umbră a lui Schopenhauer și a filozofilor germani din prima jumătate a secolului. Cît și un Eminescu politic, dinamic participant la luptele de nouă întemeiere a unei Români care ieșea dintr-o epocă obscură, de aproape două sute de ani și, datorită tocmai predilecției Europei romantice pentru liberarea popoarelor subjugate (Italienii, Polonezii, Grecii, Irlandezii, Provensalii), încerca o nouă definiție a propriei ei ființe”.

În continuare, autorul dă o lămurire conceptului de *naționalism*, iar acesta „alături de Eminescu ar însemna o limitare a filozofiei lui politice. Eminescu n-a visat o *națiune*, deci n-a fost naționalist ambiționînd prosperitatea materială și spirituală a națiunii române, ci a gîndit fără încetare o țară (de la terra) care implica o înrădăcinare, cît și o proiecțiune în viitor, pe deasupra oricărui fel de ideologie și de interese imediate./.../ Eminescu a fost atît de creștinește legat de românism și de omenie”.

Și astfel, „politica nu l-a împiedecat să rămînă poet și filozof”.

De aceea, o afirmă sentențios scriitorul din exil, și acum, în 1989, ca și în 1949, „Peste încă o sută de ani, deci, tot despre el vom vorbi, și în același fel. Sau, de nu, pămîntul va fi mut ca o lebădă”.

Note:

1. În interviul cu Marilena Rotaru din martie 1990, el va rememora începuturile apropierei de opera eminesciană: „Mi-aduc aminte că primele lecturi care au avut o influență decisivă asupra schimbării mele fundamentale au fost Eminescu și Schopenhauer./.../ Am avut un mare profesor de română, Raoul Teodorescu./.../ De la lecțiile lui am păstrat o admirație pentru Eminescu și pentru doi mari prozatori: Odobescu și Duiliu Zamfirescu.” (v. Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, p. 30)

2. Citatele sînt preluate din volumul antologie Mircea Popa, *Credință și creație*, 2003, p. 111.

3. În articolul intitulat „Eminescu la Viena” (publicat în revista *Ethos*, nr. 3/ 1982), V. Horia își va menține aprecierile superlative la adresa lui Eminescu, văzîndu-l pe poet drept „un fel de înger” rilkean, care „a crezut în adevărata libertate”, dar și „un arhetip românesc”. Fiind o chintesență, conchide scriitorul din exil, – „tot se poate spune prin el”. (s.a.)

SONETELE LUI M. EMINESCU (ADÎNCA MARE, AFARĂ-I TOAMNĂ)

Mircea COLOȘENCO

Prima ediție dedicată sonetelor eminesciene, formînd un corpus unitar, însă parțial și în transpunere franceză este datorată poetului catolic Louis Barral. *Sonnets*, București, Imprimeria „Socec”, 1933, 15 p., cu ilustrații, cuprinzînd doar nouă dintre cele peste treizeci cîte se cunosc astăzi; *Déjà combien de jours!* Sînt ani la mijloc, *C'est l'automne dehors!* Afară-i toamnă, *Lève-toi dans mon ciel!* Răsai asupra mea, *Venise!* Veneția, *Qu'importe!* Oricîte stele, *Les ans s'en sont allés...* Trecut-au anii, *Sur mon secret amour!* Iubind în taină, *Dès que se tait la voix!* Cînd însuși glasul, *Sur un album!* Pe un album, *Je suis sur ton balcon!* Stau în ceardacul tău. Ecurile au fost favorabile; Victor Cordoș a constatat transpunerea fluidă, traducătorul fiind un bun cunoscător al poetului („Patria”, Cluj, XVI, 11, 14 ianuarie 1934, p. 1-2). M.Gh. Constantinescu a apreciat faptul că au fost păstrate spiritul și frumusețea versului original („Universul”, București, LI, 55, 26 februarie 1934, p. 4); Mia Prolo a considerat chiar admirabilă transpunerea („Vremea”, București, VI, 333, 15 aprilie 1934, p. 4).

Vădit încurajat, pater Louis Barral (venit în România în cadrul „Misiunii culturale franceze” de după 1920, stabilit ca profesor la Seminarul din Beiuș, semnînd și cu pseudonimul L. Codreanu) a editat în același an, în Franța, o antologie din versurile poetului preferat: *Poèmes choisis*. Traduction par L. Barral, Paris, Librairie Lecoffre, J. Cabalde et Cie, Editeurs, 1934, 130 p. + 1 f. portr. De date aceasta, părerile au fost împărțite. Au fost recenzanți care i-au lăudat strădania (Sandu Tzigara-Samurcaș, George Strat, D. Faur, Ioan Vultur), în pofida unor scăderi, alții (N. Iorga, Șerban Cioculescu, Victor COrdoș, M. Mihalcea) au considerat intenția salutară, act cultural, încercare mai

mult sau mai puțin reușită, chiar slabă, cu denaturări ale originalului. Ulterior, inimosul traducător și-a abandonat preocupările de intermediar cultural româno-francez, dar i-a rămas inițiativa.

De-abia după aproape șase decenii, a apărut, în limba română, înția antologie de sonete ale poetului național, datorată lui Petru Creția: *Sonete*: Ediție critică îngrijită de... . Cu 32 de reproduceri după manuscrise, Editura Porto-Franco Galați, Muzeul Literaturii Române București, 1991, 95 p., cuprinzînd treizeci și unu de sonete; *Iambul*, *Azi oceanu-ntăritat*, *Adînca mere*, *De ce mă-ndrept ș-acum*, *Gîndind la tine*, *Pe gînduri ziua*, *Coborîrea apelor*, *Maria Tudor*, *Nenorocit noroc de-a fi iubit*, *Vorbește-ncet*, *Sătul de lucru*, *Iubind în taină*, *Părea c-așteaptă*, *Ușoare sînt viețile multora*, *Oricare cap însuși*, *Oricîte stele*, *Afară-i toamnă*, *Sînt ani la mijloc*, *Cînd însuși glasul*, *Trecut-au ani*, *Răsai asupra mea*, *Stau în ceardacul tău*, *Sonet satiric*, *Ai noștri tineri*. *Democrația*, *Moruzi Bey fiind în bune toane*, *Mă-ntreb în sine-mi unde este slava*, *Le baron de Troés Étoiles*, *Petri-Notse*, *Sauve qui peut*, împărțite în două cicluri (lirice, satirice) și în deschidere, cu sonetul *Iambul*, criteriu abandonat la a doua ediție din 1997, înlocuit cu cel cronologic, menționat în subsolul prefeței de la ediția inițială (p. 5-6).

Un alt volum de sonete, dar mai complex în alcătuirea lui, fiind bilingv, român-francez, conținînd și alte poezii care nu sînt de formă fixă, este datorat lui Emanoil Marcu: *Elegii și sonete/Élégies et sonnets*. Traducere în limba franceza de .../ Traduit du roumain par .../ Editura „Junimea”/ Editions „Junimea”, Iași, 1994, 85 p. Sonetele sînt în număr de douăzeci și trei. Alcătuitorul și traducătorul ediției nu precizează din ce sursă a preluat textul românesc, în schimb mulțumește unui număr de

patru prieteni franceză care l-au sprijinit „la această încercare de dialog între două limbi, culturi și sensibilități poetice”. Dintre sonetele aflate în ediția lui Petre Creția, al cărei sumar l-am reprodus, Emanoil Marcu a eludat sonetele; *Vorbește-ncet, Democrația, Sătul de lucru, Moruzi Bey fiind în bune toane, Mă-ntreb în sine-mi unde este slava, Le baron de Troës Étoiles, Petri-Notse și Nenorocit noroc de-a fi iubit*.

Cel de-al treilea volum de sonete apărut în aceeași perioadă se datorește lui Ion V. Boieriu, *Sonete*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de ... Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, 124 p., apărut la trei ani de la decesul alcătuitorului. Organizarea interioară a volumului este după alt tipic; I. antume; II. postume; III. addenda-antume, addenda-postume, pentru variante. Ediția, structurează prin coroborare edițiile datorate lui Perpessicius și D. Murărașu, reproducând mecanic, fără nici o raportare făcută personal la textele olografe ale poetului.

Cît privește ediția a doua, în doua volume/ plachete, a lui Petre Creția, acestea îi lipsește prefața, iar în ceea ar fi conținutul ei, este respectat întocmai cel din ediția inițială cu singura deosebire că i-a fost aplicat criteriul cronologic în ordonarea/disponerea sonetelor în pagini.

Nu ne-am propus în excursul nostru vreo comparație între ediții, ci am privit pe fiecare dintre acestea în parte față de textul olograf eminescian sau față de textul tipărit antum al cărui original este pierdut.

Nici unul dintre acești editori/ alcătuitori/ îngrijitori/ traducători nu s-a preocupat de a respecta identitatea/ autenticitatea/ textul original al Poetului. S-au bazat pe antecesorii, de unde constatarea alarmantă a prezenței de inadvertențe/ transcrieri defectuoase/ interpretări diferite de lectură/ omisiuni!

În glosele ce le-am alcătuit fiecărui sonet în parte, vom urmări corijarea acestora în raport de unicul martor indubitabil: textul olograf al Poetului.

Același lucru l-a dorit Constantin Noica atunci când solicita fotocopierea manuscriselor eminesciene. Căci de cele mai multe ori, din diferite motivații explicate sau nu, editori diferiți au croșetat/amendat fără nici un scrupul textul eminescian, eludându-i autenticitatea, chiar de cine nici nu

te aștepți; „Școala Petru Creția face din poezia lui Eminescu un fel de text de consum, al ei propriu, iar din autor un cobai sub lupă. Și acest lucru sub acoperirea aplauzelor de obște” (N. Georgescu, *Eminescu și editorii săi*. Volumul II, Editura Floare albastră, București, 2000, p. 234).

De un real folos, în orientarea noastră în hățișul/păienjeniișul de informații biobibliografice eminesciene, în afara căutărilor proprii, ne-au fost lucrările de ținută academică: Biblioteca Academiei Române. *Bibliografia Mihai Eminescu (1866-1970)*. Volumul I, *Opere*, Editura Academiei Române, București, 1975; Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859-1918)*, Volumele I-III, Editura Academiei Române, București, 1980, 1982, 1985; (1919-1944). Volumul I, Editura Saeculum I.C., București, 1997; Biblioteca Academiei Române M. Eminescu, *Opere*, XVII, *Bibliografie. Viața - Opera. Referințe*. Partea I (1855-1938). Editura Academiei Române, București, 1999, 1236 p.

* * *

De curînd, a fost lansată la Muzeul Literaturii Române din București, o carte datorată D-nei Florica Gh. Ceapoiu și D-lui Florian Chelu Madeva titrată *Din laboratorul lui Mihai Eminescu. SONE-TUL. Lucrare tehnică și estetică*. Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2018, 514 p., din care face parte întreaga zestre poetică eminesciană dedicată sonetului, însoțită de explicații la obiect.

Ne rezervăm prezentarea cărții într-un alt excurs critic.

Adînca mare

Adînca mare sub a lunii față,
Înseninată de a ei blondă rază,
O lume ntreagă n fundal visează
Și stele poartă pe oglinda-i creață.

Dar mâni – ea falnică, cumplit turbează
Și mișcă lumea ei negru măreață,
Pe ale ei mii și mii de nalte brațe
Ducând peire – țeri înmormântează.

Azi un diluviu, măne-o murmuire,
O armonie, care capăt n-are –

Astfel e a ei întunecată fire.

Astfel e sufletu-n antica mare.

Ce-i pasă – ce simțiri o să ni'nspire –
Indiferentă, solitară – mare!

(BAR – Ms. 2287, f. 59 r.)

Afară-i toamnă

Afară-i toamnă, frunza'mprăștiată,
Iar vântul svârle'n geamuri grele picuri;
Ci tu citești scrisori din roase plicuri
Și într-un ceas gândești la viața toată.

Pierzându-ți timpul tău cu dulci nimicuri,
N'ai vrea ca nime'n ușa ta să bată;
Dar și mai bine-i, când afară-i sloată,
Să stai visând la foc, de somn să picuri.

Și eu astfel mă uit din jeț de gînduri,
Visez la basmul vechi al zânei Dochii,
În juru-mi ceața crește rînduri-rînduri;

Deodat'aud foșnirea unei rochii,
Un moale pas abia atins de scînduri...
Iar mâni subțiri și reci mi-acopăr ochii.

(*Convorbiri literare*, XIII, 7, 1 octombrie 1879,
p. 280-281)

ADÂNCA MARE

A apărut, întâia oară, editată de Nerva Hodoș
(1902, p. 59).

În manuscris, se află în doua variante; A
(Caietul 2285, f. 136 v.) și B (2287, f. 59), datînd
din vremea studenției berlineze și vieneze, 1873
(Perpessicius). În varianta ultimă, face parte din
grupul de sonete; I. *Cum oceanu*'; II. *Adânca mare*;
III. *De asupra mării* (Venetia); IV. *Maria Tudor*.

Adânca mare sub a lunei față B
Sublimă-i marea sub a lunei față A
Înseninată de-a ei blondă rază B
Când seninată de o blondă rază A
O lume'ntreagă'n fundal visează AB
Și stele poartă pe oglinda-i creață. AB
5. *Dar mâni – ea falnică, cumplit turbează* B

Dar tot astfel când falnică turbează A
Și mișcă lumea ei negru măreață AB
Pe ale ei mii și mii de nalte brațe, B
Și vijelia mândră călăreață A
Ducând peire – țeri înmormîntează B
<Și țeri îneacă> <țermii devastează> A
Pe ale valuri lumea devastează. A
Azi un diluviu, mâne – o murmuire B
Azi un diluviu mâne o cadență A
10. *O armonie, care capăt n'are.* AB
Astfel e a ei întunecată fire. B
Astfel e ea n'a ei omnipotență A
Astfel e sufletu-i antica mare AB
Ce-i pasă – ce simțiri o să ni'nspire – B
Nu vrea să fie prinsă'ntr'o scatență A
Indiferentă, solitară – mare! B
Nu e frumoasă, nu-i plăcută – mare! A

A fost reluat, în edițiile: Ilarie Chendi (1905, p. 194); A. C. Cuza (1914, p. 124); Al. Coriolan, Al. Iacobescu (1940, p. 152); N. Șerban (1947, p. 240); Perpessicius (IV, 1952, p. 181); Perpessicius (V, 1958, p. 157); Perpessicius (1958, p. 342); Tudor Arghezi, Zoe Dumitrescu-Bușulenga (1960, p. 243); Ion Rotaru (1961, p. 201); EpL (1961, p. 292); Perpessicius (II, 1964-65, p.191, 626); Epl (1965, p. 261); EpL (1956, p. 175); D. Murărașu (1969, p. 213); D. Murărașu (1, 1972, p. 247); Ion V. Boeriu (1995, p. 55, 81); Petru Creția (1991, p. 10, 36-37; 1. 1997, p. 8; II, p. 7-8);

Opere. I. Poezii, Ediție îngrijită de D. Vatamaniuc. Prefață de Eugen Simion. Univers Enciclopedic.

Toți editorii, fără excepție, au preluat *tale quale* lecțiunea inițială ca fiind identică cu cea manuscrisă, de unde scăpările/ inadvertențele față de original: *O lume-ntreagă-n fundul ei visează* (v. 3) și *Astfel e sufletu-n antica mare* (v. 12); de asemenea, le aparțin ortografia și punctuația, care nu-i a poetului.

În afara celor două variante reproduse de noi etajat, mai există încă una, care a fost încorporată de poet în poemul dramatic *Decebal*, aflată în *Caietul mss.* 2254, f. 154 rv., și reprodusă ca atare în edițiile: *Opere. IV. Teatru*, Ediție critică, note și variante de Aurelia Rusu. Studiu introductiv de George Munteanu. Editura Minerva, București, 1978, p. 140, v. 154-168; și *Opere. VIII. Teatru*,

Editura Academiei Române. București, 1988, p. 38-39, v. 156-165, fiind una dintre replicile regelui dac.

Dec./ebal/:

Tu ai găsit-o...vorba ce < mă> ne-nseamnă

155. Furtuna da! Oceanul! Vijelia...

Astăzi o lume-n fundul ei visează

Și stele poartă pe oglinda-i creață,

Dar mâni ea falnică cumplit turbează

Și mișca lumea ei negru măreață

160. Pe-ale ei mii și mii de nalte brațe

Ducând pieirea țării înmormântează...

Azi duc diluviu... mâne: murmuire

O armonie care capăt n-are

Astfel e-a ei <mării> întunecată fire

165. Astfel e sufletu-n antica mare

Ce-i pasa ce simțiri o sa vă-nspire

Indiferentă... solitară... mare!

Astfel sînt dacii – luptă... ș-apoi pierie!

(Apud *Opere. IV. Teatru*, 1978, p. 140)

Și în acest text, se regăsesc cele două inadvertențe semnalate de noi (v. 3 și v. 12).

Le consemnăm, aici, spre știință, întrucît perpetuarea lor nu este numai echivocă/ falsă, ci și contrară realității lingvistice: intenției/ voinței Poetului.

Lectura inițială a textului a fost preluată ca atare și în toate traducerile, ca fiind firească/ veridică, așa cum a procedat E. Marcu.

Reproducem alăturat varianta manuscrisă a sonetului *Adînca mare* după textul olograf al Poetului (Ms. 2287, f. 59), așa cum am făcut și la editarea poemului dramatic *Decebal* (Editura „Sfera”, Bîrlad, 2000, p. 58).

Post Scriptum. Prof. univ. Dr. Adrien Voica, eminescolog consacrat prin volumele *Etape în afirmarea sonetului românesc* (Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1935), *Versificație eminesciană* (Editura Junimea, Iași, 1997), *Poezii cu formă fixă: aplicații eminesciene* (Universitas XXI, Iași, 2001), a avut bunăvoința/ plăcerea să recenzeze ediția poemului dramatic *Decebal* alcătuită de mine după un program propriu – numit de englezi *jig-saw-puzzle* – o imagine inteligibilă dintr-un areal necoagulat de Poet (două texte întregile și 24 texte aferente/replici răzlețe, puse de editori într-o *addenda*, dintre textele bruionare postume), o

versiune posibilă/existențială, o propunere de eventuală lectură și nimic altceva, fără a altera într-un fel textele în cauză. În afară de alte imputații, ironii ploieștite/ neacademice, mi-a reproșat că am colaborat cu Poetul introducînd în poemul respectiv și textul acestui sonet! Exigențe exegetice exagerate...

Afară-i toamnă

A apărut, întâia oară, în revista „Convorbiri literare”, Iași, XIII,7, 1 octombrie 1879, p. 260-281 (variante A), sub titlul comun *Sonete*, împreună cu *Sînt ani la mijloc* și *Cînd însuși glasul*, precum și cu alte patru poezii: *Freamăt de codru*, *Revedere*, *Foaia veștedă*, (după N. Lenau) și *Despărțire*. Manuscrisul dat la tipar a dispărut.

S-au păstrat, în schimb, doua variante manuscrise anterioare: **B** (Ms. 2288, f. 14-15, cca. 1876-77) și **C** (Ms. 2250, f. 238 r., cca. 1879).

Afară-i toamnă, frunză'mprăștiată. A
Gîndirea mea în vremi trecute'noată, B
*<Cînd amintirea în trecut> Afară-i iarnă,*C
vi/s/col, frunza'noată A
Iar vîntul svârle'n geamuri grele picuri: A
Deschid volume mari și vechi tipicuri, B
<Faci versuri nouă după> Iar vîntul sbate'n
geamuri vechi tipicuri C
Ci tu citești scrisori din roase plicuri A
Citesc scrisori păstrate'n roase plicuri B
<Sau recitești> Iar tu citești scrisori din
roase plicuri C
Și într'un cias gîndești la viața toată. A
Și-mi amintesc pe rînd viața toată B
Și într'un ceas <culegi> gîndești la viața toată C
*5. Pierzându-ți timpul tău cu dulci nimicuri,*A
Astfel mă'ncurc de voie'n dulci nimicuri B
<Astfel> pierzându-ți <timpii'n> timpul tău
cu dulci nimicuri C
N'ai vrea ca nime'n ușa ta să bată; A
De muști mă apăr, cari sboară roată. B
<Din lumea ta n'ai vrea ca sa te scoată...>
Nu vrei ca nime'n ușa ta să bată, C
Dar și mai bine-i, cînd afară-i sloată, A
Dar și mai dulce-i, cînd afară-i sloată BC
Să stai visînd la foc, de somn să picuri A
Să stai la foc în jilț, de somn să picuri, B
Să stai fumînd la foc, de somn să picuri. C
Și eu astfel mă uit din jeț pe gînduri, AC

Și eu astfel mă uit în foc pe gânduri, B
 10. Visez la basmul vechiu al zinei *Dochii*, ABC
În juru-mi ceața crește rânduri-rânduri; AC
 O ceață mintea-mi prinde rânduri-rânduri; B
De-odat'aud foșnirea unei rochii, AC
 La spate'aud foșnirea unei rochii, B
Un moale pas, abia atins de scânduri... AC
 Un pas ușor abia călcând pe scânduri... B
Iar mâni subțiri și reci mi-acopăr ochii AB
 Iar două mâni subțiri mi-acopăr ochii. C

În periodice, sonetul a fost reluat în „Noua bibliotecă populară”, București, I, 4, aprilie 1889, p.151; „Generația viitoare”, București, I, 3, decembrie 1889, p. 86 (cu aprecierea redactorului Corneliu V. Botez că e cel mai perfect sonet al lui M.E.); „Lectura”, București, I, 9-10, august – septembrie 1907, p. 574; „Bucovina”, Cernăuți, I, 70, 15 iunie 1919, p. 2.

În ediții, a fost inclus de: Titu Maiorescu (1884, p. 53); A. D. Xenopol (1893, p. 8f); Ion Scurtu (1908, p. 234); A. C. Cuza (1914, p. 38); M. Dragomirescu - Constanța Marinescu (1922, p. 89); Perpessicius (1954, p. 124, 324-325, cu lecțiuni omise din Ms. 2260); Petru Creția (1991, p. 55, cu unele modificări ale textului: din „Convorbiri literare”, reproducând, în facsimil, Ms. 2260, f. 238 r., care se repetă în 1997, vol. 1, 2); Ion V. Boieriu (1995, p. 35, 42, 100).

Traduceri în periodice: germană (V. Tecontzia, „Rumänischer Lloyd”, București, XVIII, 4345, 3 nov. 1901, p. 5; Sidonie Devechi, în „Rumänischer Lloyd”, București, XXVII, 6810, 26 mart. 1910, p. 4; V. Tecontzia, în „Convorbiri literare”, București, LXXII, 6-7-8-9, iunie-septembrie 1939, p. 1429; Franyò Zoltán, în „Convorbiri literare”, București, LXXII, 6-9, iunie-septembrie 1939, p. 1444; Reinhold Scheibler, în „Revista limbii și culturii germane”, București, I, 3, octombrie-decembrie 1941, p. 207; Lucian Blaga, în „Steaua”, Cluj, XVII, 5, mai, 1966, p. 97); maghiară (Franyò Zoltan, în „Cultura”, Cluj, I, 1, ianuarie 1924, p. 70; Finta Gerö, în „Aradi Katholikus Egyhazi Tudósito”. Arad, XII, 19, 15 septembrie 1929, p. 372; Desida Jenö, în „Erydélyi Helikon”, Cluj, II, 9 nov. 1929, p. 722; Desida Jenö, în „Hargita”, Miercurea-Ciuc, III, 10, 15 ian. 1970, p. 2); franceză (N. Șerban, în „Gallia”. Iassy, I, 1, mai

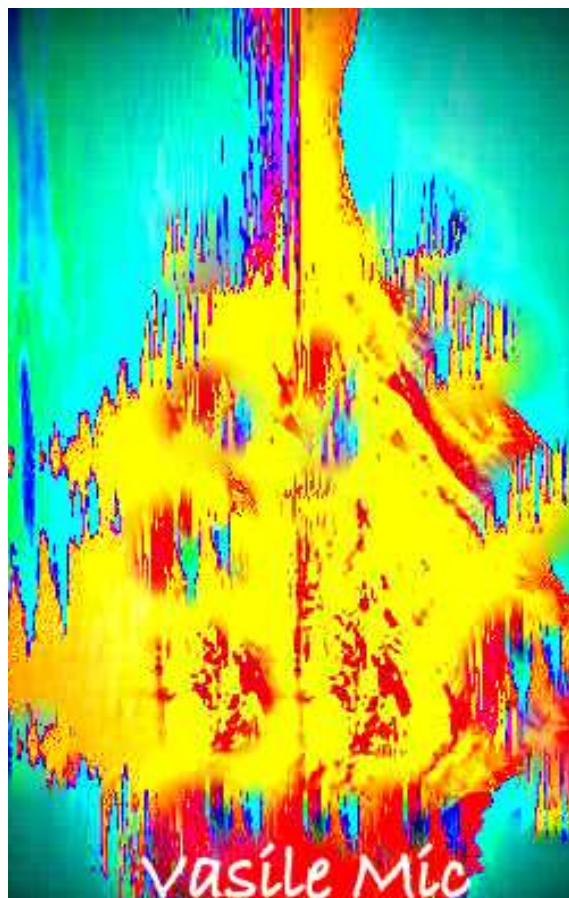
1929, p. 28; L. Barral, în „Convorbiri literare”, București, LXXII, 6-9, iunie-sept, 1939, p. 1532); poloneză (Adam Kozłowski, în „Lucefărul”, București, VII, 10, 9 mai 1964, p. 12).

Texte pe muzică: Mihail Jora. *Cinci cîntece pe versuri de Mihai Eminescu pentru voce și pian*, București, ESPLA, 1955, p. 3-6.

Ediții în limbi străine: franceză (1892, 1933, 1934, 1937, 1938, 1966); germană (1903, 1913, 1937, 1943, 1950, 1957, 1964); italiana (1927, 1964); maghiară (1934, 1939, 1947, 1950, 1955, 1961, 1966, 1967); armeană (1939); cehă (1939); sîrbo-croată (1955) spaniola (1958); rusă (1958, 1968); poloneză (1960); greacă (1964).

Emanoil Marcu îi dă o aură franceză nuanțată inalterabilă.

Textul olograf al sonetului nu a mai fost recuperat din tipografia revistei „Convorbiri literare”, varianta definitivă rămînînd cea din publicație.

UN ALT „DOSAR ARTĂ-CULTURĂ” (X) „NOI FORME DE REPRESIUNE: IDENTIFICAREA ÎNSCRISURILOR ANONIME ȘI «REINSTRUIREA ÎNTREGULUI POTENȚIAL INFORMATIV» (O «SARCINĂ NEREZOLVATĂ») ÎN CONFORMITATE CU ORDINELE DIRECȚIEI SECURITĂȚII STATULUI” (1)

Ioana DIACONESCU

După 1980, în cea de-a treia și cea mai atroce decadă a dictaturii Ceaușescu, Inspectoratul Județean Iași – Securitate, în strînsă colaborare cu Direcția Securității Statului, va lua măsuri de o complexitate inimaginabilă, marcînd toate categoriile sociale, instituțiile statului. Se presimte clătinarea sistemului din lipsa de încredere care începe să fie la ordinea zilei, chiar din interiorul instituțiilor supreme de represiune (Securitatea și Miliția).

În studiul documentelor pe această temă începînd cu acesta de față, se constată înăsprirea rapoartele privind măsurile împotriva „cazului ABILUL”, denumit cu acest nume de cod de obiectiv care privește răspîndirea de manifeste cu proteste vehemente împotriva dictaturii, a regimului politic. Aceste proteste scrise (vom vedea că autorul sau autorii nu vor fi descoperiți niciodată) au circulat în regiunea Iași vreme de mai mulți ani, în trei etape: 1979, 1980 și 1982 după cum urmează:

1) Prima răspîndire a manifestelor din 1979 s-a efectuat prin serviciile Poștei Române, a început din orașul Roman, din direcția orașului Vaslui, a continuat în orașul Tg. Frumos și s-a încheiat la orașul Iași. În Roman și Iași manifestele au fost introduse și în cutiile poștale ale unor persoane fizice domiciliat în blocuri de locuințe.

Aceste manifeste au fost expediate prin Poșta Română către unele Comitete municipale ale PCR.

2) A doua răspîndire s-a efectuat în 1980, pe raza municipiului Iași. Manifestele au fost difuzate pe raza a 10 km în diverse locuri cu acces spre piețele publice, mai ales în puncte mai frecventate de populație. Manifestele au circulat începînd cu Facultatea de Științe Economice, depuse în opt

puncte importante (străzi, piețe, cartiere etc.). Ele au fost afișate pe vitrinele unor magazine, clădiri, stâlpi de electricitate, garduri, precum și împrăștiate în sălile unor imobile precum și în curtea I.R.E. Iași.

3) A treia răspîndire a avut loc în 1982, de asemeni pe raza municipiului Iași. Manifestele au fost plasate în cutiile de scrisori în câteva cartiere de blocuri, în unele stații de tramvai de pe traseul Copou – Zona Industrială – stația Cuza Vodă (aici autorul, aflat în tramvai, a aruncat manifestele pe fereastră după plecarea tramvaiului din stație), fiind „depistate și colectate”.

Este de reținut faptul că aceste trei răspîndiri de manifeste împotriva dictaturii Ceaușescu au avut loc în timpul unor evenimente politice de mare importanță în acel moment politic: Congresul al XII-lea al PCR și vizitele „de lucru” ale lui Nicolae Ceaușescu în anii 1980 și 1982 în orașul Iași...

Voi reveni în amănunt asupra acestor documente ce oglindesc acțiuni ce reprezintă o parte importantă din premisele mișcării revoluționare de la Iași din 14 Decembrie, mișcare cu care a început, de fapt, căderea dictaturii în România, ea fiind, de fapt, debutul Revoluției Române din 1989.

În septembrie 1983 cazul „ABILUL” este reluat, cercetat și disecat „la sînge”. Toată suflarea de pe întreaga rază a municipiului Iași va fi supusă cercetărilor. O adevărată prigoană de o vehemență ce sporește de la oră la oră se abate asupra întregii regiuni, cu precădere asupra orașului Iași. Pe lângă aceasta, vedem că sînt antrenate în rețeaua informativă categorii socio-profesionale neadecvate acestui profil cît și persoanele suspecte de acțiune. Cîteva puncte de pornire a „asaltului” se cer extrase din cercetarea întreprinsă de către organele securității. Ofensiva avea să urmeze:

1 – stabilirea criteriilor de selectare a

persoanelor ce pot fi incluse în cercul de suspecți

2 – instruirea cu sarcini concrete a rețelei informative din rîndul clerului ortodox și catolic

3 – semnalarea elementelor suspecte sau persoane care l-ar fi văzut pe difuzorul de manifeste [„înscrisuri anonime”]

4 – selecționarea de informatori din rîndul persoanelor suspecte, repartizate serviciilor informative și reverificate

5 – studierea cărților de imobil (exemplarul doi!) aflat la Miliția Municipiului Iași și selectarea unor serii de persoane suspecte

6 – selectarea unor persoane suspecte din cele care au achiziționat autoturisme pînă la prima difuzare de manifeste – 1979, studiindu-se dosarele de înmatriculare și radiere a autoturismelor proprietate personală

7 – obținerea de tabele cu membrii cenaclurilor de arte plastice de pe raza județului Iași, avîndu-se în vedere profesionalismul cu care au fost confecționate matricele manifestelor

8 – percheziții domiciliare ori la locul de muncă și controlul autoturismelor

9 – stabilirea colectivelor de elevi care s-au deplasat cu tramvaiul într-una din zilele răspîndirii manifestelor din anul 1982

10 – tabele cu persoane cazate la hoteluri la datele respective, printre ele putînd fi autorul manifestelor dacă acesta ar fi locuit în altă localitate

11 – identificarea persoanelor care folosesc ștampile confecționate artizanal

* * *

Inspectoratul Județean Iași – Securitate Strict secret

Serviciul special „S”- 30 septembrie 1983
Exemplar nr. 3

Adnotare marginală olografă: „[Către] locotenent Tiron: „La prima comparare de raport profesional sã prezentați ofițerilor aceste concluzii și măsurile ce se întreprind pentru descoperirea cerută”.

Semnat indescifrabil (n.m. - I.D.)/Aprob/ Șeful inspectoratului/Colonel Copilu Victor

NOTĂ DE ANALIZĂ ȘI SARCINI
în cazul „ABILUL”

În conformitate cu ordinele D[irecției]S[ecurității]S[tatului]și ale unităților centrale de linie de a se întreprinde măsurile ce se impun pentru identificarea **înscrisurilor anonime** (sublinierea mea – I.D.) ce fac obiectul cazului „ABILUL” după redifuzările ce au avut loc în orașul Iași în luna septembrie 1982, periodic cazul a fost analizat de către conducerea inspectoratului, cu participarea șefilor compartimentelor informativ – operative, stabilindu-se măsuri pentru executarea cărora au fost antrenate toate cadrele inspectoratului nostru.

La unele analize au participat și delegați din partea Unității Speciale „S” și Direcției a I-a din cadrul D.S.S.

Avîndu-se în vedere faptul că în luna august 1979 s-au executat difuzări și în Județul Neamț, respectiv în județul Roman, s-au desfășurat activități în cooperare cu inspectoratele județene Neamț, Vaslui și Bacău, pe baza unor planuri concrete, iar în luna iulie 1983 au avut loc analize la toate inspectoratele susmenționate.

La analize a participat și colonel Schlupek Petru de la Unitatea „S” București. Cu acest prilej participanții la analiză au fost informați cu aspectele mai deosebite referitoare la ultimele difuzări și argumentele care stau la baza criteriilor de individualizare a autorului, iar în cazul discuțiilor au fost emise și alte păreri și ipoteze, pe baza cărora s-au întocmit planuri de măsuri cu sarcini concrete pentru fiecare din inspectoratele amintite.

În baza măsurilor preconizate la analizele ce au avut loc în acest caz, au fost executate pînă în prezent următoarele sarcini principale:

– Șefii compartimentelor informativ-operative au procedat la reinstruirea cadrelor de securitate cu criteriile de selectare a persoanelor ce pot fi incluse în cercul de suspecți.

– A fost reinstruit întregul potențial informativ cu sarcini generale, pentru a ne semnala elemente suspecte, cît și persoane care ar avea cunoștințe cu privire la difuzările[înscrisurilor anonime] din acest caz.

– **Rețeaua informativă din rîndul clerului ortodox și catolic a fost instruită cu sarcini concrete, deoarece prin natura activităților specifice intră în contact cu o mare parte a populației, de multe ori chiar la domiciliul**

acestora (subl. mea – I.D.).

– Ținându-se cont de zonele de difuzare s-a procedat la selectarea și instruirea rețelei informative din acest perimetru, cu sarcini concrete, în scopul de a ne semnală elemente suspecte sau persoane care l-ar fi văzut pe difuzor.

– Din rîndul persoanelor suspecte verificate anterior în acest caz, au fost selecționate un număr de 182 de persoane care au fost repartizate serviciilor informative și supuse reverificărilor.

– Au fost restudiate semnalările anterioare, existente la serviciile informative și exploatate cele obținute ulterior ultimelor difuzări [a înscrisurilor anonime], în scopul identificării unor informații care să poată fi exploatate în caz. Pe baza acestora au fost deduse un număr de 138 de persoane suspecte și s-a procedat la verificarea lor complexă.

– În baza studiului exemplarului al doilea al cărților de imobil existente la Miliția Municipiului Iași și a investigațiilor efectuate la Circumscripția Financiară au fost selectate o serie de persoane suspecte. Ca urmare a acestor măsuri și avînd în vedere nota cuprinzînd criteriile de individualizare a autorului întocmită de Serviciul „S”, au fost luate în verificări un număr de 45 persoane.

– A fost definitivată operațiunea de studiere a dosarelor de înmatriculări și radieri a autoturismelor proprietate personală, din arhiva inspectoratului, fiind selectate pe baza criteriilor de individualizare a autorului din acest caz, un număr de 168 persoane suspecte, dintre cele care au dobîndit autoturisme pînă la prima difuzare [a înscrisurilor anonime] din luna august 1979.

– Plecînd de la ideea sugerată de conținutul fițiucilor în litigiu, că autorul își desfășoară activitatea într-unul din obiectivele economice de pe raza Municipiului Iași, au fost inițiate măsuri de identificare a persoanelor cunoscute ca recalcitrante sau cu nemulțumiri și au manifestări ce le-ar putea plasa în rîndul suspectilor din cazul în speță, în următoarele întreprinderi: I.M. Nicolina, I.I.S. Țesătura, C.F.S., Mase Plastice, I.R.E., Metalurgica, T.C. Ind, fiind selecționate un număr de 25 persoane suspecte.

– Avîndu-se în vedere îndemînarea cu care au fost confecționate matricele, s-au obținut tabele cu membrii cenaclurilor de arte plastice de pe raza județului Iași, din rîndul cărora s-au selecționat un

număr de 18 persoane suspecte care au fost semnalate sectorului informativ pentru verificare.

Din baza de lucru a serviciilor informative au fost selectate 117 persoane ce puteau fi suspectate în acest caz. Aceste persoane au fost supuse unor verificări informativ-operative complexe inclusiv pătrunderi secrete sau percheziții domiciliare ori la locul de muncă. În această categorie de suspecti au fost incluși și unii autori de înscrisuri anonime identificați anterior, însumînd în total 146 persoane.

În urma verificărilor întreprinse au fost clarificate suspiciunile asupra unui număr de 466 de persoane care au fost scoase din sfera preocupărilor noastre.

La analiza rezultatelor verificărilor întreprinse asupra acestor persoane suspecte au participat și ofițerii de la problema înscrisuri anonime.

În prezent sînt în verificări la serviciile informativ – operative un număr de 250 de persoane provenind din baza de lucru, din informațiile obținute de la rețeaua informativă și alte surse, din investigațiile întreprinse în rîndul sculptorilor amatori, a proprietarilor de autoturisme și în unele obiective economice de pe raza municipiului Iași.

Pe servicii situația se prezintă după cum urmează: Serviciul 1 = 46 [persoane]; Serviciul 2 = 190 [persoane], Serviciul 3=3 [persoane]; Compania 0620 = 7; C.I.[Contrainformații] = 4.

Au fost stabilite **colectivele de elevi** (subl. mea – I.D.) care în dimineața zilei de 23.09.1982 s-au deplasat cu tramvaiul din Piața Tineretului (unde au avut loc difuzări [de înscrisuri]) în zona industrială și la Casa de oaspeți [din] Bucium. Din verificările efectuate în rîndul acestora, pentru a stabili date cu privire la difuzor, rezultatul a fost negativ.

În ipoteza că autorul ar putea fi dintr-o altă localitate și a fost cazat în vreun hotel în orașul Iași în timpul celor 3 difuzări (1979, 1980, 1982) s-au obținut tabele cu **persoanele cazate la hoteluri** (subl. mea – I.D.) la datele respective, urmînd a fi studiate pentru a identifica persoane care au fost prezente în cele trei perioade.

În legătură cu informația furnizată de sursa „IOAN” din legătura Serviciului 1, referitoare la numitul Lazăr Constantin, cioplitor în piatră pentru monumente funerare, s-au **efectuat investigații, atît asupra susnumitului cît și persoanelor care fac parte din echipa sa** (subl. mea – I.D.) și s-a

întocmit o notă cu sarcini concrete, notă ce se află în curs de executare la Serviciul 2.

fost elucidată informația primită de la organele Miliției Municipiului Iași cu privire la trei infractori care se aflau în cercetare pentru fals și uz de fals, stabilindu-se că nu pot face obiectul cazului „ABILUL” ca și semnalarea referitoare la cei doi țigani din Dorohoi.

S-a continuat procesul de instruire a cadrelor de Miliție cât și personalului din transportul în comun, inclusiv taximetriști, cât și personalul C.F.R. care s-au arătat interesați și ne-au furnizat unele informații. Această activitate s-a înscris și în programele de măsuri cu prilejul zilei de 30 Decembrie 1982 și zilelor de 1 și 2 mai 1983, a zilei de 23 August 1983 precum și ale altor evenimente ce au avut loc în această perioadă.

S-a insistat ca **organele de Miliție să acorde cu mai multă atenție cu ocazia perchezițiilor domiciliare și controlului autoturismelor** (subl. mea – I.D.), unor aspecte de interes operativ pe linie de înscrisuri anonime cu conținut dușmănos.

Cu ocazia unor evenimente deosebite organele de miliție au întreprins măsuri pentru **înregistrarea autoturismelor înmatriculate în județul Iași, care au tranzitat județele Vaslui, Neamț și Bacău, precum și a autoturismelor din alte localități ce au sosit în orașul Iași.**

Pe linia Serviciului „S” au fost întreprinse măsuri cu caracter de permanență care se referă la studiul grafic, la identificarea persoanelor care folosesc ștampile confecționate artizanal, precum și identificarea de persoane care folosesc în trimiterile poștale cuvinte, expresii, sau comit greșeli gramaticale de aceeași natură cu cele ale autorului fișucilor din acest caz (subl. mea - I.D.).

Cu prilejul aniversării unor evenimente politice mai importante, sau pe timpul derulării unor asemenea evenimente, întreg **efectivul inspectoratului a fost mobilizat cu sarcini concrete**, printre care și la executarea de patrulări și pînde, pentru a preveni redifuzări în caz sau pentru a prinde în flagrant pe autor (subl. mea – I.D.).

* * *

În activitatea de depistare a autorului din acest caz, s-au manifestat și unele neajunsuri:

– Nu a existat o preocupare permanentă a tuturor lucrătorilor din aparatul nostru informativ-operativ, pentru a-și mobiliza toate posibilitățile ce i le oferă sectorul în care își desfășoară activitatea pentru a-și aduce contribuția la identificarea autorului cazului în speță.

– Nu s-au extins suficient verificările prin rețeaua informativă și celelalte posibilități informativ-operative, avînd ca temei criteriile de individualizare a autorului.

– Nu în suficientă măsură s-a apelat la alte posibilități de care se dispune în obiectivele economice, pentru identificarea de elemente ce prezintă interes în acest caz.

– Se târăgănează măsurile de verificare a unor persoane rămase în lucru și nu se întreprind întotdeauna măsurile cele mai adecvate pentru elucidarea suspiciunilor ce vizează unele persoane.

– Verificările efectuate asupra unor persoane aflate în lucru se rezumă uneori la investigații și mai puțin se apelează la rețeaua informativă sau la alte posibilități ale muncii informativ – operative.

În scopul activizării tuturor lucrătorilor din aparatul informativ-operativ pentru a se implica mai concret în rezolvarea acestui caz va trebui să se insiste ca aceștia să cunoască mai bine elementele cazului și îndeosebi criteriile de individualizare, dar și pentru a-i mobiliza efectiv prin individualizarea unor sarcini concrete încadrate în termene ferme de executare.

Criteriile de individualizare formulate limitativ pentru restrîngerea cercului de suspecți, nu trebuie absolutizate, concluziile desprinse din unele cazuri rezolvate, respectiv „COCOR” și „STRADA”, obligîndu-ne să le extindem, avîndu-se în vedere:

– **elemente nemulțumite**, hotărîte de a întreprinde acțiuni ostile;

– **elemente prudente** cu comportări corecte, fără manifestări negative deschise, dar care pot fi capabile a întreprinde acțiuni ostile în mod abil;

– **elemente excluse din rețeaua informativă** (subl. mea – I.D.) pentru manifestări dușmănoase;

– **persoane care ne-au predat înscrisuri** (subl. mea – I.D.), din cele difuzate în caz, și în rîndul cărora ar putea fi autorul, **care dovedind abilitatea ar putea să ne deruteze** (subl. mea – I.D.).

EPOPEEA MOLDOVEI ȘTEFANIENE (IV)

Nicolae CREȚU

Concepută în „tiparul” autogenerator al unei monumentalități organice, ca amplasare narativă și apoteoză finală, trilogia are o „creștere” lăuntrică în succesiunea celor trei „trepte” ale sale, un ritm al monumentalității progresive, fără a păstra mereu în aceleași „proporții” (nu cele cantitative, de număr de pagini, ci de ordinul *calitativ*, al nivelului de semnificanță) „stratul” cotidianului și al omenescului „din toate timpurile”, trama epicului aventuros și eroic, cea mai amplu ramificată, și, în fine, convergența simbolicului, a politicului și a unei anumite reflexivități, legată de idealuri istorice, rînduilele interne ale Țării Moldovei și un întreg context mai larg, „diplomaticesc”, al epopeii ștefaniene, cele trei coordonate structurante ale ansamblului.

Linia epicului aventuros și eroic va continua în *Izvorul-Alb* cu „incursiunea” Jderilor în „Țara Leșască” pentru a o scoate pe Marușca din mîinile răpitorului, jitnicerul Niculăieș Albu, rivalul lui Simion, cel care a furat-o pe „jupînița lui Iațco Hudici”. Seamănă cu isprava acelorași Jderi din *Ucenicia lui Ionuț*, ajunși atunci pe urmele mezinului, la Chilia, în căutarea Nastei, nota dominantă rămîinînd tot cea de capă și spadă. E drept, acum cu totuși unele, nu puține și nici de neglijat, nuanțe deosebitoare. De data aceasta dorința lui Simion, îndrăgostit de Marușca, se întîlnește cu cea a lui Ștefan (e fiica sa) și cu porunca domnească iar Albu e înrudit cu marele boier Mih, uneltitorul de peste hotar împotriva domniei, ceea ce reprezintă un pas însemnat înainte pe drumul articulărilor convergente, unificatoare. Ca în *Oamenii mării sale* aceeași mare linie narativă să fie reprezentată de acele „întîmplări de mirare ale comisului Jder pe drumurile împărăției”, aventură a celui ieșit de mult din „ucenicie”, credincioasă iscoadă a domniei în pregătirea bătăliei de la Vaslui împotriva otomanilor, totodată încheiere a amenințărilor și uneltirilor unor mari boieri (Mih, Ciornohut prin prinderea și

pedepsirea uneltitorilor: toate acestea, inclusiv apoteoză eroică de la Podu-Înalt, adunînd în „albia” configurării lor imaginea consolidării ordinii interne și a deplinei autorități a domniei pe de o parte, și premisele unei deschideri spre idealuri și perspective mai lungi, cele ale unirii forțelor creștinătății împotriva osmanliilor, totodată în apărarea libertății statelor medievale cele mai expuse, aici, în răsăritul Europei, expansiunii turcești.

Nu s-ar putea năzui către o astfel de încununare finală fără acumularea progresivă, de la un volum la altul, a unor fațete și factori cu un anume rol „coagulant”, care s-o fundamenteze, s-o pregătească. Încă din primele pagini, acolo, în mulțimea care așteaptă la mănăstirea Neamț sosirea alaiului domnesc, starostele Nechifor Căliman vorbește de „strașnica rînduială” impusă de voievodul care „bate război” împotriva „neorînduielelor” și a prea multor „stăpîni” din Țara Moldovei, unde ar trebui să se simtă o singură, adevărată Putere. Și nu e un „război” ușor de cîștigat, dovadă eșafodajele atîtor uneltiri și „capcane” puse la cale de vrăjmași ai domniei: pe drumurile de dragoste ale lui Alexandrel-vodă la Ionășeni, cu gîndul de a-l fura pe Catalan, vestitul armăsar domnesc, din herghelia de la Timiș, ori în comploturi împotriva domnului, ca acela dinspre finalul trilogiei. Sfetnici credincioși și inteligenți, ca Amfilohie Șendrea, veghează la împlinirea politicii domnești și pentru asta e nevoie și de ascunderea unor iscoade sub măști nevinovate și înșelătoare (precum aceea a călugărului „nebu” Stratonic) care să afle din timp ce plănuesc dușmanii domnului. Nu sînt îngăduite, tolerate, nici nesupuneri din dragoste, ca aceea a lui Niculăieș Albu, răpitorul silnic al Marușcăi. Ștefan-vodă nu e un visător pierdut în ceața unor utopii ideale, „rînduiala” tare, adevărată, se obține numai cu luciditatea unui Realpolitik *avant la lettre* și rolul pe care îl joacă informația, cunoașterea realităților, în tot ce întreprinde domnia e unul capital. De aceea e nevoie și de de altfel de „oameni ai mării-

sale” decât purtătorii de sabie. Dămian, negustorul de la Liov, își joacă rolul său și Iosip de la Nimirceni aduce la Timiș, pentru palatul domnesc de la Suceava mesajele lui, înțelegerea cu Grigorie Gogolea și Ilia Chiorul după eșecul tentativei celor doi „lotri” de a-l fura pe Catalan va da pînă la urmă roade (prinderea și decapitarea boierului Mihai), iar comisarul Onu „pe drumurile împărăției”, ajutat și de alții, va afla cele trebuincioase despre pregătirile de război și mișcarea oștilor lui Mehmet către Țara Moldovei. Mușatinul a cîștigat respectul unor vecini – ca Matias Corvin ori Cazimir al Leheiei, are legături cu Veneția și cu Sfîntul Scaun, Mengli-Ghirai îl avertizează asupra invaziei iminente a nohailor lui Mamuc-han, veniți de dincolo de Volga și înfrînți de oastea lui Ștefan, căsătoria sa cu Maria de Mangop, prințesa bizantină, e înainte de toate un act „diplomatic”, cu netăgăduite implicații simbolice în planul unei proiectate „cruciade” a creștinătății împotriva expansiunii osmanliilor în Europa.

Realismul politic al timpului nu e în disjunție cu simbolicul, dimpotrivă. „Mărturisirea” voievodului către sfetnicul său de credință Amfilohie Șendrea vorbește de „cetățuile” credinței – bisericile ctitorite de el – ca de o „armă” împotriva ismailitenilor și, desigur, religia e un factor coagulant, intern, dar în speranțele sale de viitor și într-o visată solidaritate antiotomană a creștinătății. Tocmai pentru că atribuie o asemenea forță factorului spiritual se interesează domnitorul și de acei schivnici bătrîni din pustietățile înalte ale Ceahlăului despre care îi vorbește arhimandritul. Vînătoarea domnească de la Izvorul-Alb este una ritualică, tîlcul ei e „legat de căutarea unor rădăcini” adînci, aureolate de legendă și mit. Spațiul însuși se încarcă de astfel de sugestii, cu „frămîntările” sale „de rîpă și costișe”, labirint ce ascunde treceri și deschideri tainice, neștiute decât de bourul alb, îmblînzit, cîndva deprins să ducă pustnicului bătrîn și „schilav”, la peștera sa, merinde de la schitul Duruitoarei. Lui Jder (Ionuț) și soților săi locurile ce apar ca „necălcate de la începutul zidirii”, scaldate într-o liniște și o sacralitate aurorală. Ajung la peșteră, dar nu dau de pustnic, care va fi murit, dar trupul său, rămășițele lui nu s-au găsit, motiv ca totul să intre – viața în singurătate, reculegere și rugă – în cețuri de legendă. Istorisirea călugărului I... vorbește despre „rînduiala” sfîntului schivnic de a ajunge la măriia-sa („Căci noi sîntem

prorocii acestor voievozi”) și încredințarea lui, împiedicat s-o facă de scăderea puterilor trupului, că „are să vie măriia-sa la dînsul”. Prea tîrziu pentru a-i mai primi proorocirea? Ieromonahul și-l mai amintește ieșind primăvara, după Înviere, „în răsăritul soarelui, îngenunchind și punînd urechea la pămînt, ca s-audă glasul pămîntului”, cum își aduce aminte a-l fi auzit spunînd odată că „ascultă să audă tropot, cînd se va ridica sfîntul mare-mucenic Gheorghe împotriva balaurului”. Vorbe și simboluri cu rezonanțe mesianice ce se vor întîlni cu același fel de înțelesuri venind și dinspre vedenia biblică a oșteanului pe „cal alb”, apărător al creștinătății împotriva „balaurului” ismailitean: în talmăcirea lui istorică, articulare ale spiritualității (religie, proorociri mesianice, simbolism heruvic) și politicului. Dar poate încă și mai de preț sînt implicațiile arhetipale ale „vînătorii” ritualice din pustietățile Ceahlăului. Acolo, în preajma Duruitoarei, timpul nu pare să-și pună amprenta pe nimic cu adevărat: premisă a intrării în comunicare cu adîncurile: ascultarea aurorală, de către schivnic, a „pămîntului”. Proorocirea lui are ecoul ei în legendă (Sfîntul Gheorghe, ucigașul „balaurului”). Simbolurile chtonice nu trimit la întunericul unui abis amorf: bourul este *alb*, el e îmblînzit, și-a pierdut sălbăticia și ferocitatea, chiar numele locului stă sub același semn al purificării și „luminii”: „Izvorul-Alb”. Nu nunta domnească, nici narațiunea incursiunii rodnice a Jderilor în „Țara Leșască” domină, ca valoare a sensului, în articulare progresivă, volumul, median al trilogiei; o astfel de centralitate nu dobîndește în el decât tîlcul ritualic și arhetipal al „vînătorii” de la *Izvorul-Alb*.

Restrînsă ca număr de pagini ce-i revin, prezența directă ca personaj a lui Ștefan, voievodul Moldovei, în *Frații Jderi* își potențează statutul estetic aparte, în mare măsură, și prin această strategică parcimonie. Intuiția și decizia autorului în această privință au funcționat bine, ireproșabil în serviciul unei poetici aparte, cea a unui roman istoric a cărui „formulă” de artă să sugereze, să implice încă *din viață*, premisele intrării în „legendă”, o monumentalitate ferită de diluția grandilocvenței, pe deplin compatibilă cu o „dimensiune” credibilă ficțional, a omenescului „din toate timpurile”, atît a *imaginii* date „oamenilor mării-sale” (nu numai „Jderi”), cît și personalității

eroului, înnobilit nu doar de faptele sale, ci și de valențele lor simbolice, de destin înalt paradigmatic. Pentru o astfel de opțiune în materie de efect de sinteză ultimă, urmărit în „modelarea” structurală a lecturii cititorului, a-l fi păstrat pe Ștefan-vodă prea mult în prim-plan ar fi fost o eroare, i-ar fi redus șansele de a da ficțiunii narative măsura unui timp istoric *singular*, cu deschiderile lui către epopeic și simbolic. Altfel spus: către o autentică, densă, monumentalitate.

Înainte de a se arăta „norodului”, strâns acolo, la „mănăstirea Neamțu”, la sărbătoarea hramului, despre „măria-sa” *se vorbește*: „voci” anonime, curioase, nerăbdătoare, dar și câte o „istorisire” cu țile, despre „o prietenie veche”, ca aceea a starostelui vânătorilor domnești, Nechifor Căliman. „Dialogurile domnului cu starostele mucalit și, la masa de la mănăstire, de după slujbă, cu mezinul Jderilor și tălmăcirea versetelor din Apocalipsă de către monahul Nicodim, adăugându-se povestirii lui Căliman, întregesc o primă schiță de „portret” în care sînt deja cam toate liniile acestuia, urmînd a fi modulate, întărite, nuanțate. Îi ceartă scurt pe coconul domnesc și pe fratele lui de cruce pentru „capcana” în care îi adusesese ispita de la Ionășeni și le dă voie celorlalți Jderi, întărindu-i cu carte domnească, să pornească spre Chilia, pe urmele lui Ionuț, la capătul „uceniciei” acestuia. Premisa eroicului și a simbolicului nu lipsește, dar ea e mai curînd încastrată discret, potențialitate nucleică, abia sugerată, ca în alegerea domnului de a asculta, în rostirea și interpretarea lui Nicoară-Nicodim versetele Apocalipsei despre „luptătorul pe cal alb”, cu nume neștiut, „Credinciosul și Adevăratul”, care „judecă și se luptă cu dreptate”, în numele creștinătății, împotriva „fiarei”, a urdiilor lui Mehmet. În rest, totul e la o măsură a omenescului, că se veselește lăuntric la auzul vorbelor lui Căliman despre racla-adăpătoare pentru cai, arată interes „meșteșugurilor vânătoarești” ale lui Ionuț și mai ales îmblînzirii lui „Erete”, șoimul dresat de „Jder cel mititel”, laudă bucatele comisoaiei Ilisafte și vorba ăscusită a vistiernicului Cristea, îi face dreptate starostelui vînătoresc împotriva lui Ciopei-pîrcălabul, la Timiș nu întreabă numai de mînji din sămînța lui Catalan, ci și de pricina pentru care întîrzie să-și aleagă mireasă Simion, comisul al doilea. Toate acestea nu diminuează cu nimic o conștiință a rangului și a „rolului” său și „mă voi

arăta norodului” înseamnă pentru el a oferi mulțimii, *imaginea „domniei”*, a autorității ei întruchipate: „– Să se ridice norodul, porunci măria-sa, ca să privească pe domnul său și pe fiul nostru Alexandru-vodă”. Nu vreo vanitate oarecare, dar un fel al său de a răspunde nevoii oamenilor din acea mulțime de a-l vedea „pe măria-sa” în „asemenea înălțime și săgetări de lumină”, metaforă sadoveană a unei sugerate, deocamdată, aureole voievodale. „Puterea” reală, autoritatea *morală* se cîștigă prin fapte, în „războiul” domnesc pentru „rînduială”, stabilitate și liniște, ierarhie impusă și respectată, dar ele au complementul lor de imagine, necesară și ea în exercitarea Puterii. Are, intens, conștiința unui destin pe alte tipare decît cele comune și din perspectiva cunoașterii „legilor domnilor și străpînilor de noroade” își judecă și „ceartă” feciorul: „Dacă ai fi fost un mișel, ai fi asudat în robie; dacă ai fi fost un vierme, ai fi urmat soarta ta mîncînd trupul unui înțelept, însă ești cocon domnesc”, cuvinte ce au o rezonanță paremiologic-stoică, de ethos al „datoriei”, sobru, chiar sever. Însă Sadoveanu nu a intenționat nici o clipă să-i dea eroului său o înclinare de moralist „de amvon”, dojenitor al celorlalți de la altitudinea unei infailibile țării lăuntrice, a unui rigorism de fiecare clipă, trăit fără fisură: ar fi fost atunci o mască rigidă, oricît de nobilă s-ar fi dorit, mult prea puțin umană în perfecțiunea ei rece, imperturbabilă. Dimpotrivă, autorul nu avea cum să-și și înă personajul departe de gîndul propriilor sale vinovății și „păcate”: cele legate, sigur, de jertfele de vieți omenesti (Petru Aron) pe calea consolidării domniei, dar și altele, mai pămîntești, cu osebire cele de alcov. I le îngăduie și iartă, și pe unele, și pe celelalte, biserica și mai cu seamă nu i le ignoră nici „norodul”: nu atît concesii, nici „compromisuri” făcute în plan moral, cît intuire de către mulțime, conștiință clară, la un alt nivel de înțelegere (Amfeohie Șendrea, Ștefan Meșter), ale unui caracter cu vocație de lider, văzut cu realism, în „formula” virtuților și vulnerabilităților („păcatelor”) sale, departe de orice aer de fantoză angelizată. Gîndul „păcatelor” nu apare în text doar în acele puține sevențe care, ca în *Mărturisirea mării sale Ștefan-voievod* (din *Izvorul-Alb*, cap. IV) către arhimandritul Amfeohie Șendrea, aduc recunoaștere desfătărilor „uneori întru beție, și alteori în plăcere trupească”, ci și în dezvoltări narative ca acelea prilejuite de venirea „doamnelor Radului-vodă”,

Voichița și Maria, mai aproape de tabăra oștirii domnești de la Vaslui și de planurile ascunse ale lui Alexandrel-vodă iscate în asemenea împrejurări (în *Oamenii mării-sale*). Arhimandritul nu înclină spre o retorică a îngăduinței lejere, când vorbește de „această păcătoasă dezmierdare a pămîntenilor”, înconjurați de atîta „vrăjmășie” a timpurilor și a locului („Cel puțin se bucură și de vin bun și de femei frumoase”), văzînd în „păcatele” domnului și o legătură omenească comprehensibilă, cu firea neamului din care a ieșit și căruia îi este vrednic stăpîn: „Pentru strădania mării-tale în această viață nu poți avea altă plată. Om fiind, nu te poți desface de cele omenești. Este asta ș-o moștenire a neamului pămîntenilor”. Sfetnicul de taină al domnului nu face vreun fel de acrobație sofistică „iertînd”, în el se conjugă limpezimea unei minți care pune, realist, fapăturile politice deasupra a orice, cu, în același timp, o măsură a bunului simț comun, ce-i face pe ei înșiși – pe amîndoi – solidari cu firea „neamului” moldovenilor.

Este în principiul însuși al unei construcții epice de intenție monumentală, ca trilogia consacrată Moldovei aflate sub sceptrul marelui Mușatin, ca imaginea voievodului să „crească” pe măsura amplificării textului, creștere fără de care acumularea a sute și sute de pagini, de la un volum la altul, și-ar pierde nivelul estetic mai înalt, apt s-o justifice cu adevărat, rămînînd doar o articulare narativă extinsă prin juxtapunerea/sucesiunea „pe orizontală”, exclusiv. Totuși, exact în *Oamenii mării-sale* situarea domnului în prim-plan e mai „discretă”, mai redusă decît oricînd. În *Ucenicia lui Ionuț*, fusese cel care „se arată norodului” la Neamț și-i făcea dreptate starostelui Căliman, vedea herghelia de la Timiș și îndemna pe Simion Jder să-și caute soață, îl chema pe „Jder el mititel” la curtea domnească, mai tîrziu, certîndu-i pe frații de cruce „Săndel” și Ionuț pentru capcana drumurilor la Ionășeni, în fine prin porunci și „carte” de la domnie le deschidea celorlalți Jderi calea spre Chilia, pe urmele „nebuniei” mezinului. Era o prezență voievodală vizibilă, mai ales în latura ei umană, oricît ar fi implicată și autoritatea domnului: părintele lui Săndel-vodă, îngrijorat de primejdiile ce-l pasc pe coconul domnesc, protectorul starostelui Căliman („prietenie veche”), bărbatul care înțelege la ce visează „tinerii din toate timpurile”. Doar în

secvența de deschidere a romanului, prezența personajului era dominată de „rol” și imagine. Severitatea sa este ea însăși o formă de iubire, „pedagogie” menită să modeleze caractere puternice, însă prerogativele domnești nu i-au împietrit sufletul, nu fac din forța sa interioară o „anexă” a ipostazei sale oficiale, a „rolului”. „Ne pare rău, cinstite comise al nostru, a zis mării-sa, că a intrat în astfel de primejdii un oștean tînăr al nostru, întru care noi aveam nădejde pe mai tîrziu”, sună poate mai protocolar, oricum mai ceremonios (marca stilistică a aceluși „noi”) decît părintește. „După ce-l prinzi, adu-mi-l, ca să-l cert și eu” și, deopotrivă, pe versantul celălalt, al înțelegerii și amintirii unor elanuri și doruri de tinerețe, „Să știi comise Manole, a zis mării-sa, că acest prunc a săvîrșit o faptă ce-mi place”, trecere de la o solidaritate părintească, împărtășirea de griji și datorii de părinte, la o regăsire – toți trei: domnul-tatăl, comisul Manole și tînărul Ionuț – în matca unor afinități ce-i leagă, omenește, dincolo de vîrste, „roluri” și datorii.

Izvorul-Alb are o notă de gravitate pe care o potenează, emblematic, centrul simbolic, arhetipal al acestei a doua „trepte” din trilogia *Frații Jderi*, pusă de la început sub puterea unor semne interpretabile drept cerești, dar în legătură și cu adîncurile pămîntului: *Cînd a fost cutremurul cel mare* pe care nu va uita să-l aducă aminte „cuviosul Nicodim” de la Neamț în însemnarea sa din ceaslovul mănăstiresc. „Războiul” purtat împotriva neașezării și a prea numeroșilor „stăpîni” din Țara Moldovei a izbîndit, acum e timpul planurilor și al pregătirilor pentru lupta creștinătății unite – acesta e visul lui Ștefan – împotriva „fiarei” ismailitene. Sînt încă lecții severe de dat celor care, ca Niculăieș Albu, trec peste „rînduiala” (ordinea) și autoritatea domnească, dar focalizarea internă a volumului secund nu mai ține de aventura („capă și spadă” într-o versiune *sadovenizată* inconfundabil) unei expediții, cum fusese cea de la Chilia, încununare a *Uceniciei lui Ionuț*, deși există una și aici (cea din „Țara Leșască”, pentru a o scoate de acolo și din mîinile nepotului boierului Mihu pe Marușca, fiica nelegitimă a voievodului și a nevestei lui Iațco (Hudici), eclipsată însă de cîmpul semantic complex „al Izvorului-Alb”: amintirea sfîrșitului lui „Alexandru-vodă Bătrînul”, știut nouă drept „cel Bun”, în relatarea lui Amfilohie Șendrea,

„mărturisirea” voievodului privind idealul politic al războiului creștinătății, antiotoman, nunta domnească cu Maria de Mangop, prințesă din neamul imperial al Comnenilor bizantini, și mai cu seamă „vânătoarea” ritualică în căutarea schivnicilor prooroci din peștera ascunsă în pustietățile Ceahlăului, pe urmele marelui „bour alb”. Schivnicul s-a stins intrând în legendă și mit, înainte de-a ajunge să-și comunice domnului Moldovei mesajul-proorocire pentru care trecuse munții dinspre Ardeal, mesaj din care lui Ștefan-vodă nu îi parvin decât – indirect – fragmente și „ecouri” încețoșate (trimiterea, emblematică, la ipostaza de luptător a sfântului Gheorghe ridicat împotriva „balaurului”). Dar mai presus de orice rămâne conjuncția simbolică, arhetipală și chtonică a strădaniei schivnicului dispărut de a *asculta* „glasul pământului” cu conotațiile de același ordin ale „bourului” (alb), nu întâmplător, reprezentare heraldică medievală a domniei Moldovei, ca și – nu mai puțin, ale „Izvorului-Alb”, toponim-sinteză metaforico-simbolică, de teluric și vital, de adânc și puritate, „luminozitate”. *Ucenicia lui Ionuț* fusese „cartea” unei *virste* (cea a „uceniciei”), *Izvorul-Alb* – cea a inițierii în *duhul unui spațiu*, în vreme ce *Oamenii mării-sale* va lega totul (așadar cu iradierii resemantizante ce se întorc asupra treptelor anterioare) sub semnul apartenenței la un timp istoric reliefat eroic, epeic, pe temelia unei legături adânci între oamenii „pământului”, ai Țării Moldovei, și instituția domniei, pe care ei, „oamenii mării-sale” o fac să însemne, cu adevărat, Putere. Nu numai „Jderii”, ori Nechifor Căliman și feciorii săi, ci și atîția alții, anonimi (mulți căzuți în marea bătălie de la Vaslui) ori, dimpotrivă, sfetnici de preț și apropiați credincioși lui Ștefan-vodă, Amfilohie Șendrea și Ștefan Meșter, figuri proeminente, cu o pondere sporită în ultimele două „cărți” ale trilogiei. Deloc întâmplător, căci factorul religios e liantul spiritual pentru visatul război antiotoman al creștinătății și dialogurile lui cu Șendrea o arată, ctitoriile ștefaniene – „cetățui ale lui Hristos”, legăturile „diplomaticești” cu Roma papală (Geronimo), cu Venetia (solii Guido și Giuseppe), cu Lehia lui Cazimir și Ungaria lui Matias Corvin o confirmă. Sînt și acestea semne ale unui „spațiu” lărgit, în care planurile militare de bătălii și războaie se încarcă de tîlcuri politice și spirituale. Aceleiași intenții

auctoriale i se subordonează și mariajul domnesc cu Maria de Mangop, urmașă a Comnenilor, ori scoaterea lui Radu Basarab, de către Ștefan și oștirea sa, din scaunul voievodal al Țării Românești, începutul, de fapt, al încleștării cu „fiara” ismailiteană. Postelnicul Ștefan Meșter nu l-a trădat pe voievodul muntean, ci l-a urmat pe domnul Moldovei pentru că nu a acceptat să-l trădeze pe Hristos. Rolul unor asemenea personaje de temeinică formație cărturărească, indiferent dacă e vorba de un om al bisericii, ca arhimandritul Amfilohie Șendrea, ori de un oștean încercat, mînuitor de sabie, ca Ștefan Meșter, e de a întregi prin prezența lor, imaginea unui timp istoric în care nu se cultivă numai puterea brațului și fidelitatea sufletească, morală, ci și un alt fel de forță, a minții, a inteligenței, sporită prin studiu, cultură, înțelegere mai adîncă a lumii și a omului. La urma urmei, „domnia” nu e numai domnul, oricine ar fi el. Sigur, Ștefan are o personalitate puternică, dar e, în același timp, conștient că are nevoie de apropiați credincioși care să fie minți luminate și pătrunzătoare, parteneri de dialog alături de care să caute căile apte să-l apropie cît mai mult de înfăptuirea „gîndului” său. Ridicarea boierilor noi, mai tineri, e o idee împărtășită voievodului de Amfilohie Șendrea, față bisericească, dar cu „instinct” și inteligență politică, aliat prețios în „războiul” pe care vodă „îl bate” pentru a pune „rînduală” în Moldova și a întări autoritatea domnească. Dar sunt și alte forme sub care astfel de personaje-„adjuvante” și sfetnici credincioși susțin domnia, de pildă evitarea a tot ce ar putea lovi moral și slăbi sufletește ființa eroului, ori macula imaginea lui. „Războiul” purtat împotriva unor dușmani uneltitori de peste hotar, va fi fiind mai spectaculos, încheiat cu prinderea și pedepsirea boierilor Mihu și Cernohut (șir de „bătălii” în care și cei ce luptă cu altfel de „arme”, ca nebunul de Stratonie, au importanța lor), dar cel puțin tot atîta atenție merită și susținerea de un ordin mai subtil (Amfilohie Șendrea și Ștefan Meșter deopotrivă) reprezentată de ascunderea către vodă a unor lovituri și planuri dușmănoase îndreptate de însuși fiul împotriva domniei, a propriului tată și, „din zavistie”, împotriva credincioșilor „oameni ai mării sale” (căderea lui Atanasie „alvanitul”, după o tentativă de ambuscadă, ratată, la Cristești), ca în cazul comisului Onu, fratele de cruce de odinioară.

SOLJENIȚIN ȘI „ZIUA” CARE A ZGUDUIT LUMEA

Constantin COROIU

Într-o celebră conferință despre Eminescu, G. Călinescu atrăgea atenția că cei mai mulți scriitori „au o operă eminentă și o biografie monotonă și fără semnificație”. El observa că rari sînt scriitorii „sigilați de destin”, precum Eminescu de pildă, care ilustrează prin ei înșiși bucuriile și durerile existenței... Aleksandr Soljenițin, de la nașterea căruia s-au împlinit recent o sută de ani, este fără îndoială unul dintre aceștia. La vârsta de 48 de ani, autorul „Arhipelagului Gulag” era încă un proscris și un anonim. Fișa sa autobiografică înregistra sec: student al Universității din Rostov și al Institutului de Filosofie, Literatură și Istorie din Moscova; soldat de trupă la aprovizionare, comandant de baterie, în februarie 1945 aflîndu-se pe teritoriul Prusiei Orientale, apoi arestarea, lagărul, deportarea pe viață, reabilitarea după „dezghețul” hrușciovist, profesor de fizică la o școală provincială. Vine însă momentul cînd se produce schimbarea fundamentală care face, cum ar fi spus Octavian Paler, ca biografia lui Soljenițin să se transforme în destin. Ea survine după ce în niște scrisori adresate unui prieten ce conțineau opinii considerate periculoase (cuvînt atît de familiar regimurilor totalitare), fusese arestat și aruncat în infernul gulagului stalinist pentru toți anii cei mai frumoși ai vieții. Schimbarea se numește „O zi din viața lui Ivan Denisovici”. Spectacolul apariției acestei scrieri este eminentamente rusesc, adică grandios. Inițiatorul inspirat și „regizorul” providențial nu e un oarecare. Este Aleksandr Tvardovski, poet important, descoperitor de mari talente, redactor-șef al faimoasei reviste „Novii mir”, una dintre cele mai prestigioase publicații literare din lume care apărea într-un tiraj enorm (de ordinul milioanelor de exemplare), ceea ce în oricare altă parte a planetei nu ar fi decît un vis mai degrabă irealizabil. Succesul epocalei „zile” o luase înaintea timpului, consemnează în cartea sa de memorii Natalia Reșetovskaia, prima soție a lui

Soljenițin, cea care i-a fost alături încă din adolescență, timp de 34 de ani, până la expulzarea scriitorului din Uniunea Sovietică. De reținut că memoriile Nataliei Reșetovskaia s-au publicat cu acceptul său, ele fiind deci de o incontestabilă veridicitate. Au apărut și la noi în traducerea reputatei specialiste în literatura și cultura rusă: Sorina Bălănescu.

Pe cînd „O zi din viața lui Ivan Denisovici” stătea să apară în numărul 11 pe 1962 al revistei „Novii mir”, textul dactilografiat al povestirii este citit de membrii Biroului politic al PCUS și, bineînțeles, de însuși Nikita Hrușciov. Unul dintre numeroșii corespondenți îi relata lui Soljenițin că la Moscova, unde „zvonorile se răspîndesc cu viteza sunetului, ca în lagăr”, lumea literară, artistică și publicistică, intelighenția, și nu numai, începuse să „fiarbă”. Se așteaptă și se vorbește cu emoție despre apariția unei capodopere demne de un urmaș al lui Tolstoi și al lui Dostoievski. Redactorul-șef al ziarului de mare tiraj „Izvestia”, Adjubei, ginerele lui Hrușciov, nu-și poate stăpîni sentimentul de invidie: „– De ce tema atît de importantă a lagărelor să fie privilegiul celor de la *Novii Mir* și nu al nostru?!” – își dojenește el colaboratorii într-o ședință de redacție. Începe o adevărată bătălie pentru achiziționarea cu anticipație a unui exemplar din revista lui Tvardovski. „Toată Moscova vorbește despre povestirea lui Sanea”, notează Natalia Reșetovskaia. Altfel spus, cu expresia memorialistei: *succesul o luase înaintea timpului*. În fine, povestirea apare. Este comparată aproape unanim de comentatori cu opere fundamentale ale marii literaturi ruse, cel mai adesea cu „Amintiri din casa morților”. Scriitorul e asaltat de ziariștii sovietici și străini (pe care, de altfel, îi evită, ba chiar îi respinge, sistematic), de cinești, de muzicieni, este primit în Uniunea Scriitorilor, i se adresează multe invitații la întruniri și dineuri oficiale,

PROFILURI

inclusiv la Kremlin, devine o figură emblematică. Solicitat să se pronunțe public în problema crizei cubaneze, cea a rachetelor, deși aprobă deciziile lui Hrușciiov, pe care îl prețuiește, refuză să intervină în probleme politice, pentru a nu crea un nedorit precedent în ceea ce-l privește. Admirația lui pentru președintele S.U.A. – J.F. Kennedy, pe care îl consideră cel mai mare om de stat al timpului, la moartea căruia este literalmente șocat, nu are nimic comun cu politica.

La redacția revistei „Novii mir”, oameni de diverse vârste, profesii, naționalități, mai ales cei ce trăiseră – direct sau indirect – experiența lagărului, a deportării, vin, conform mărturiei lui Tvardovski, ca la biserică, pentru a-și procura un exemplar cu povestirea lui Soljenițin. Nu toți pleacă fericiți. Tirajul, deși exorbitant, se dovedește a fi cu totul insuficient. Peste Ocean, în Statele Unite, un critic afirma într-un influent cotidian: „Această povestire este o capodoperă scrisă în tradițiile marii literaturi ruse”. La gurile riului OBI, deținuții pun mână de la mână, cumpără un exemplar cu importanta sumă de 150 de ruble, îl leagă în niște coperti de tablă și îl citesc, pe rând, noaptea. Posturile de radio străine – între care BBC – difuzează lectura în foileton a povestirii. De Gaulle folosește prilejul să-i atace pe comuniști invocând ca argument „O zi din viața lui Ivan Denisovici”.

Apar apoi și alte scrieri ale fostului deținut politic: romanul „În primul cerc”, după lectura căruia Hrușciiov afirmă: „Soljenițin este un scriitor genial”, și povestirea „Gospodăria Matrionei” cu care însă încep să i se aducă autorului tot mai multe reproșuri. „Rusia de azi nu seamănă deloc cu cea de pe vremea lui Bunin” – scrie într-o importantă revistă referitor la această povestire (cine credeți?) un secretar al Comitetului PCUS al orașului Moscova. De fapt, campania împotriva lui Soljenițin era declanșată de chiar primul secretar al amintitului comitet. O campanie care avea să ia în colimator și „O zi din viața lui I.D.”. Cât privește „Gospodăria Matrionei”, aceasta nu putea fi pe placul ideologilor regimului, de vreme ce, așa cum scria într-o teză școlară o elevă în clasa a IX-a la un liceu din Leningrad, când citești povestirea lui Soljenițin, încerci iarăși și iarăși să răspunzi la întrebarea: „De ce trăim? De ce trăiesc oamenii, în general?” Or, asemenea neliniști metafizice, astfel de întrebări dramatice nu sunt deloc comode într-o societate în care se cultivă utopia și triumfalismul. Rezerve avea, e drept, și un critic foarte serios – V.

Bușin – de la „Literaturnaia gazeta” – dar ale lui erau de o cu totul altă natură; ele vizau tradiționalismul scriitorului. Cât privește pe cititorii obișnuiți, aceștia se arătau entuziasmați de povestire. Iată, de pildă, ce îi scria lui Soljenițin un cititor din Zaporojie: „...Am văzut, mai limpede ca oricând, Rusia, măreață și îndurerată. Avem rachete și giganți ai industriei și expoziții cu realizările economiei naționale, care toate nu vor putea pune în umbră această *gospodărie*”. După un articol apărut în „Pravda”, criticul Bușin îi trimite scriitorului o epistolă de încurajare: „Dumneavoastră trebuie să înțelegeți că toți cei cărora le este sfântă literatura rusă, toți oamenii cinstiți, demni și cât de cât inteligenți, sînt cu Dv.”.

Hrușciiov este răsturnat de la putere în octombrie 1964. Soljenițin „a resimțit evenimentul ca o mare lovitură...”, povestește Natalia Reșetovskaia. Practic, are loc sfîrșitul „dezghețului”, un sfîrșit ce va fi pecetluit la Congresul al XXIII-lea al PCUS. Se declanșează și prigoana împotriva celui care lucrează, într-o chinuitoare, dar și stimulatorie clandestinitate, la două romane: „Pavilionul canceroșilor” - infern prin care trecuseră amîndoi soții Soljenițin - și „Arhipelagul Gulag”. Urmează excluderea din Uniunea Scriitorilor, interzicerea oricărei manifestări publice, confiscarea arhivei, faimoasa scrisoare a prozatorului adresată Congresului al IV-lea al U.S. din U.R.S.S., care nu va fi făcută cunoscută sau discutată în forumul scriitorilor, și, peste toate crizele, criza sentimentală: legătura lui Sanea cu o femeie mai tînără decît el cu 23 de ani, care îi va deveni soție, deși Natalia refuzase să-i acorde divorțul.

În apărarea lui Soljenițin se ridică personalități de notorietate mondială, precum și proeminenți oameni politici de stînga din Occident. Nu mai puțin de 83 de scriitori de recunoscută valoare și autoritate din U.R.S.S. sar în apărarea lui Soljenițin. Unul dintre ei, adresîndu-se într-un memoriu Prezidiului Congresului Scriitorilor, întreba: „...Sîntem oare o națiune de ticăloși, de intriganți și de turnători sau sîntem un mare popor, care a dăruit umanității o inegalabilă pleiadă de genii?”. Soljenițin nu acceptă nici un compromis, nici o luare de atitudine – cum i se cerea – față de vuietul creat de „cazul” său în întreaga lume civilizată. Este atît de intratabil încît însuși acad. Kapița, laureat al Premiului Nobel pentru fizică, savantul care înfruntase regimul refuzînd să colaboreze la producerea armelor atomice, admirator al său, îi reproșează că este „intolerant”, dar, desigur, nu public. În 1970, la vârsta de 52 de ani și la numai

opt de la debut, Soljenișin este răsplătit cu Premiul Nobel pentru literatură, ceea ce înfurie și mai mult autoritățile de la Moscova, care nu ezită să afirme că premiul i-a fost acordat pe considerente politice. Adevărul e că aceste considerente erau, și ele, mai mult decît evidente. Dar nu erau singurele. Situația scriitorului devine tot mai dificilă. Terminînd „Arhipelagul Gulag”, este nevoit să îngroape manuscrisul în pămînt, undeva la Sverdlovsk. Natalia Reșetovskaia constată o stare definitorie și nu tocmai lăudabilă a soțului ei: „... *Soljenișin considera, de la un timp, că toată lumea este datoare să-i aducă jertfe*”. Vădit satisfăcut că lumea civilizată i se alătură și cele mai strălucite minți ale ei îl apără – dacă n-ar fi să amintim decît articolul din „The Times” al lui Bertrand Russel și scrisoarea deschisă semnată de 16 scriitori străini celebri adresată lui Kosîghin, șeful guvernului, Soljenișin își afirmă fără echivoc apartenența la un spațiu și o spiritualitate în afara cărora îi este imposibil să-și imagineze propria condiție de scriitor: „Timp de o viață de om nu am simțit sub tălpi decît pămîntul Patriei mele; nu aud decît durerile ei și nu scriu decît despre ea”. Iar în ceea ce privește tematica abordată – sau, dacă vreți, tema mare a prozatorului, pentru a vorbi în termenii lui Marin Preda –, deși zgîrcit în confesiuni, creatorul lui Ivan Denisovici declară: „M-am ivit pe acest pămînt ca scriitor social – și social o să rămîn, pînă în mormînt. Altfel nu sînt în stare să scriu”.

Mesianismul funciar sufletului slav, abisal și imprevizibil, se suprapune convingerii că el, Soljenișin, este un *trimis*, de vreme ce are în spate un destin atît de neobișnuit: război, lagăr, deportare pe viață, bolnav de cancer și vindecat în mod miraculos, ajuns celebru la scară planetară, adulat, dar și contestat cu vehemență, țintă a unor violente campanii oficiale de denigrare, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, expulzat din țara sa. A trăit în America două decenii, demn, fără a face niciun compromis, mai mult izolat, refuzînd orice tentație amăgitoare și respingînd propaganda mincinoasă indiferent din ce parte ar fi venit ea. Nostalgia de a fi departe de Mama Rusia nu a fost ușor de suportat: „Dați-mi înapoi mestecenii și pinii mei!”.

Dezamăgit, fundamental inadapdat și mai cu seamă inadaptabil la ambiața cosmică și morală americană și, în general, la modul de viață occidental, Soljenișin nu concepe să nu se întoarcă în Rusia pentru a trăi și a muri acolo. Nu e singurul mare rus dominat de acest sentiment irezistibil. Departe de țară, Rachmaninov nu

mai putea să compună muzică. Îi lipsea Rusia și venea din cînd în cînd la graniță pentru a-i respira aerul, la propriu. Dostoievski – notează în jurnalul său incomparabila Anna Grigorievna –, aflat într-un sejur mai lung în Elveția, și-l întrerupe pe neașteptate și pleacă profund neliniștit acasă pentru că nu putea să scrie în Rusia. La sosirea pe un aeroport îndepărtat, din Orientul rusesc, Vladivostok, Soljenișin îngenunchează și sărută pios pămîntul uriașei sale patrii. Este primit călduros, iar apoi privit cu rezerve și chiar cu o neînțelegere situată la limita ostilității. Într-un eseu intitulat „Soljenișin, capcana istoriei”, Ion Vianu are dreptate, în principiu, să-și explice o asemenea atitudine prin aceea că noile generații din Rusia aveau/acum o altă mentalitate, o altă viziune asupra istoriei și, implicit, asupra viitorului și rolului Rusiei. Numai că la momentul întoarcerii lui Soljenișin, tocmai generația lui Putin era cea tînără. Oricum însă, criteriul generaționist nu e, nici în acest caz, cel mai operabil. Naționalistul și fostul ofițer KGB, ajuns președinte al Federației Ruse, ales totuși democratic, îi acordă o înaltă distincție a statului, iar Soljenișin o acceptă. Este aproape sigur că îl și stimează sau poate chiar îl admiră pe noul țar de la Kremlin. Analiză a meandrelor unui destin singular, amintitul eseu al lui Ion Vianu invită la reflecție și dezbateri. Cînd este vorba de Soljenișin, și nu numai de el, teme ca naționalismul, panslavismul, „reacționarismul” sunt de neevitat. Nu le putea evita nici Ion Vianu. Ce ar fi trebuit să facă Soljenișin? Să-și continue exilul forțat în America ori într-o altă țară occidentală unde, presupune Ion Vianu, ar fi rămas „mai mare, mai pur”. Greu de crezut! Dar ce înseamnă „mai mare, mai pur” în cazul lui Soljenișin?! Apoi, întors în Rusia, ar fi trebuit să refuze onorurile unei „societați ferecate în orgoliul național în spatele căruia fermentează corupția”?, cum califică Ion Vianu societatea rusă vorbind, în treacăt fie spus, de funie în casa spânzuratului. Ar fi fost o inacceptabilă inconsecvență a lui Soljenișin cu sine însuși, care, să nu uităm, nu a plecat de bună voie din patria lui, nu s-a exilat, ci a fost expulzat. Situîndu-se deasupra vremelniceii vreunui regim politic, indiferent care ar fi fost acesta, perspectiva de neclintit a autorului „Arhipelagului Gulag”, carte ce a devenit un fel de Biblie a anticomuniștilor de pretutindeni, a fost Rusia eternă. Ține și asta de măreția unui destin pe care numai țara lui Tolstoi și a lui Dostoievski putea să-l ivească în plin secol XX, poate cel mai nebun dintre toate câte s-au scurs pînă acum.

JOCUL MINTII UMANE CU EA ÎNSĂȘI

Maria TRANDAFIR

Discipol al lui Mircea Eliade pe care îl plasează între două dimensiuni ale inexistenței: „ceea ce nu mai este” și „ceea ce nu este încă”, înrundindu-se prin spirit cu filozofi precum C. Noica și Petru Țuțea, cunoscut prin cultura sa impresionantă, în care s-au întâlnit magia, mitul, religia (ca sistem), ezoterismul, gnosticismul, istoria (vers și avers), filozofia (nașterea infinitului), epistemologia, I.P. Culianu a intrat în galeria numelor cu rezonanță puternică din toată lumea. Documentările profunde, comentariile argumentate, gândurile halucinante s-au cristalizat în lucrări captivante, în care se păstrează și reflecții deosebite, una dintre acestea fiind: „istoria culturală a omenirii nu este decât jocul minții umane cu ea însăși”, ce-și găsește concretizarea și în romanul „Jocul de diamant”, în care mintea, implicată într-un joc al morții, se joacă și cu sine, căpătând duritate și strălucire ca și diamantul, considerat simbol al perfecțiunii și apogeu al maturității (mintea de diamant care atinge perfecțiunea prin maturitate este destinată aflării adevărului). Este un roman incitant, greu de încadrat într-un anumit gen, care ne spune o poveste petrecută cu sute de ani în urmă „descoperită” de autor într-un manuscris, înfășurat într-o pânză ciudată, în bagajul său rătăcit pe aeroportul din Roma. Ca și cum ar fi intuit o suspiciune din partea cititorilor, I.P. Culianu a publicat un fel de „cuvânt înainte”, pentru a da credibilitate celor povestite, el asumându-și doar rolul de *traducător* al manuscrisului ce aparținea unui anume Thomas Anglicus; acesta a mărturisit că, după 45 de ani de îndoieli, va dezvălui o mare taină a unor vremuri extraordinare, precizând

data și locul scrierii: Oxfordshire, 17 august, 1539. Manuscrisul tradus devine o carte ce surprinde, contrariază, nedumerește, neliniștește sau încântă, prin mulțimea de informații despre epoca Renașterii florentine, prin considerațiile filozofico-religioase-mitice-oculte originale, dar și prin cele politice și culturale.

Thomas Anglicus, „autorul” jurnalului, îl conduce pe cititor într-o călătorie fascinantă în Florența, de la palate la mănăstiri, de la vile elegante la biserici sobre, de la casele somptuoase din cartiere elegante la cocioabele mizere din cartiere sărace și periculoase, dospind de duhori irespirabile; îl face martor la discuții filozofice, religioase, astrologice, gastronomice, geomantice, la considerații despre artă, în special despre pictură și arhitectură, dar și la comentarii despre democrație sau iubire. Lumea în care pătrunde lectorul este diversă, acesta cunoscând principii măreți și înalți prelați, doctori în medicină sau în științe astronomice și călugări misterioși, alchimiști și pictori, poeți și filozofi, iscoade și asasini, savanți și negustori. Povestitorul îl cucerește pe cititor și îl domină în mod absolut prin bogăția de informații despre catedrale și biserici (precum San Marco sau Domul), pe care le descrie cu ochiul unui estetic, al unui specialist care oferă detalii arhitectonice; despre ospete grandioase cu mâncăruri sofisticate, scăldate în licori bachice, cu tablouri vivante (precum Leda și Lebăda); despre procesiunile religioase ale flagelanților și acțiunile de revoltă ale compagnaccilor, despre slujbele din catedrale și despre întâlnirile oamenilor de cultură. Scopul acestora era de a demonstra că

Florența însemna, pentru epoca respectivă, un „centrum mundi”, o nouă Atenă, un nou Ierusalim, în care Academia Platoniciană avea un țel clar în apărarea creștinismului amenințat de dușmani. Cititorul este, de asemenea, copleșit de observațiile despre picturi celebre care, dincolo de frumusețea chipurilor sau a peisajelor, sunt încărcate de simboluri, de coduri ascunse cu pricepere în linii și culori; legătura dintre aceste picturi și planete, semne zodiacale, pietre prețioase cu valori mistice, susținută cu argumente luate din manuscrise foarte vechi (numărul acestora e impresionant) îl duce pe cititor într-o ficțiune delirantă, creându-i o stare de perplexitate, căci se simte prins în mrejele unor întâmplări ce se complică tocmai când credea că acestea s-au limpezit oarecum. Din mulțimea personajelor care circulă în roman, se detașează eroii „principali”, dintre care Thomas Anglicus, Vitoria Pitti și dr. Robertus Altavilla, inventator respectat și sceptic, cu o minte strălucită, vor încerca să descifreze misterul care învăluia moartea unor buni prieteni, implicați, inițial, și ei în găsirea cauzelor primelor crime. Cei trei încearcă să prevină asasinatele, atenționând potențialele victime, după ce au corelat data nașterii lor cu poziția astrelor și a celor șapte planete, considerate inteligente cerești. Autorul, atras de lumea aceasta magică, de tainele nedescoperite, preocupat de tot ce s-a conservat în scrierile misterioase cele mai vechi, a stabilit tot felul de legături, curioase, indescifrabile, dar posibile, între diferitele elemente cu semnificații ascunse. Sunt năucitoare corelațiile pe care le stabilește, de exemplu, între planete: Lună, Marte, Mercur, Jupiter, Venus, Saturn, Soare, pietrele prețioase corespunzătoare: perla, rubin, agată, safir, smarald, onix, topaz și zilele săptămânii: de la luni, la duminică. Moartea fiecărei victime fusese proiectată (nu se știe de către cine) în ziua de naștere, la o anumită confluență a planetelor, când pe cercul zodiacal se suprapuneau patru triunghiuri care formau o dublă stea a lui Solomon și care uneau triplicitatea Focului,

Aerului, Apei și Pământului. Se adâncește, astfel, intriga polițistă a romanului, fiindcă cei trei vor încerca să elucideze crimele, căutând explicații pentru uciderea celor cinci în anumite zile: Pietro – luni, Monteleone – priceput în descoperirea simbolurilor înciptate în picturi – marți; Lutzius – miercuri, Smeralda Vesspucci – poetă talentată – vineri; călugărul Arnaldus – sâmbătă; două victime potențiale, cea de joi și de duminică, au fost salvate: cardinalul Pietro de Medici, care a ținut seama de atenționarea din scrisoarea celor trei și n-a oficiat slujba de duminică unde trebuia și însuși Anglicus, salvat în ultimul moment de un călugăr, pus de Altavilla să-l protejeze. Urmând indiciile ascunse (și descifrate) în mai multe picturi celebre, cei trei vor ajunge, după multe experiențe, discuții, presupuneri, deducții, în nordul Florenței; într-un loc pustiu se afla o singură clădire, sinistră ca aspect, unde Thomas a văzut un călugăr cu chipul ascuns de o glugă pe un grilaj de lemn vechi, suspendat deasupra unui cazan imens în care clocotea plumb; acesta ținea în mână pictura lui Botticelli „Primăvara” pe care o furase, pentru a o distruge, aruncând-o în cazanul cu plumb. Sub glugă, Anglicus l-a descoperit pe contele Pico, deținătorul tainelor legate de cele cinci crime, dar și al adevărului legat de pânza pe care a pictat Botticelli tabloul binecunoscut. În aceasta fusese învelită Tăblița de Smarald pe care Hermes, fiul lui Seth, întemeietorul rasei atotștiutorilor, a scris esența cunoștințelor universale; ascunsă în mormântul lui tănuț, tăblița a fost descoperită de femeia lui Avraam și de atunci a început căutarea pânzei pe care se imprimaseră caracterele scrierii, descifrarea acestora fiind o cale de acces spre divinitate, ceea ce era interzis muritorilor. Contele a furat pictura, după ce a încercat să-i anuleze cele patru dimensiuni prin luarea a patru vieți, conform unor credințe descoperite într-o carte ezoterică; de aceea, a conceput și a înfăptuit patru crime, asociind anumite semne dezvăluite de tablou cu datele nașterii victimelor; dar, pentru a nu da de bănuț, a mai

proiectat încă trei crime, gândindu-se la existența celor șapte planete, pentru a se crede că aceste ucideri au avut legătură cu evenimente astrologice. Aflând că numai plumbul topit poate distruge pânza, aștepta ca lumina lui Venus să cadă într-un anume fel pe cazan, pentru a arunca pictura; dar s-a dezechilibrat, când Thomas s-a repezit să apuce tabloul, căzând el însuși în cazan. Pictura salvată își va relua locul în galeriile Uffizi, unde este admirată și în zilele noastre.

Dar, dincolo de povestea polițistă incitantă, romanul rămâne o documentată narațiune care dezvăluie informații exhaustive despre epoca Renașterii florentine, și – în același timp – o satiră savuroasă ce dezvăluie atitudinea sarcastică a autorului cu privire la „atotștiutorii” care își susțineau punctele de vedere prin citarea a sute de titluri, inventând, la rândul său, zeci de nume de autori cărora le atribuie o sumedenie de lucrări despre cele mai neașteptate întâmplări (cum ar fi întâlnirea cu Dumnezeu). Imaginația scriitorului ia forme bizare, care se apropie de grotesc: iadul e văzut ca „marele foc Trin”, calea spre acesta fiind asigurată de un fel de lifturi preistorice, ce-i duceau pe cei păcătoși pe un drum controlat, oprindu-i, din când în când, la hanuri ciudate, având ca ospătari draci umflați, plini cu flăcări, în care se găseau condamnații, emanând duhuri pestilențiale; purgatoriul era rece și înghețat, iar păcătoșii, purtând cu ei, ca instrumente de pedeapsă, furci cu dinți ascuțiți, erau înșfăcați de un soi de gheară imensă, care îi strivea, fără să-i omoare, și care îi ridica în vârful unei pante, de unde îi împingea într-un abis de gheață. Aceeași închipuire fantastă se manifestă când vorbește despre licorile ce produceau starea de „apnous”, în timpul căreia se putea întâmpla orice, sufletul colindând pe unde voia, sau despre plante care, arse în recipiente de bronz, provocau halucinații, sau despre jeluiri speciale servite la desert, pentru relaxare, care duceau la apariția unor viziuni înfricoșătoare. Ca într-un amețitor delir, vorbește despre Kabbala, despre imposibilitatea

pătrunderii tainelor acestora de către cei care nu aveau o puritate angelică și nu erau inițiați. În fond, ce descoperim în roman? Ezoterism bine stăpânit? Mituri inedite? Pură invenție? Magie și ocultism? Erezie? O curioasă sete de a ști și de a se documenta cu privire la existența acelei chei universale, pe care ar fi vrut să o găsească și care i-ar fi permis accesul la toate tainele universului, favorizând și legătura oamenilor cu Divinitatea? (Această cheie universală magică amintește de jocul cu mărgelile de sticlă perceput de Hermann Hesse ca un instrument universal ce-i putea duce pe inițiați la cunoașterea absolută). O dezvăluire a capacității ființei de a distruge și a se distruge? Cu siguranță, e o fericită întâlnire a acestora într-o scriere atât de inedită prin viziunea fascinantă, spectaculos-dramatică, savant-criptică, asupra unor aspecte de mare diversitate, surprinse în timpuri memorabile și în spații mitice. Autorul crede că Florența însăși este un asemenea spațiu, fiind și sediul unor societăți secrete, organizate în mare taină, pe șase niveluri, pentru a nu se putea ajunge la conducătorii ce hotărau destinele țărilor, văzute ca simple mese de joc pentru puternicii lumii, ce organizau conspirații la nivel mondial.

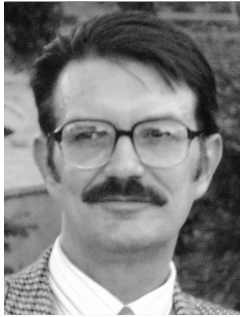
Nu lipsite de interes sunt tehnicile narative ce depășesc, din punct de vedere cronologic, perioada descrisă în carte, fiind mai mult decât moderniste: panoramarea (privirea de ansamblu asupra spațiului florentin, dominat de o cultură înfloritoare), deconstructivismul (ruperea firului logic al acțiunii, prin introducerea unor explicații lungi, a unor întâmplări fără legătură cu narațiunea de bază care, din această cauză, își dezvăluie, cu greu, coerența) și, mai ales, intertextualizarea (inserarea unor poezii ale Esmeraldei Vespucci, apreciată poetă nonconformistă, desene astrologice și geomantice, forme de sigilii și de inele, scheme de calcul pentru aflarea poziției astrelor, citate extrem de lungi din lucrări latinești, texte enigmatice în versuri – descoperite în locuri tainice – cifruri ciudate). Sunt, apoi, zeci de comentarii despre diverse și importante

probleme actuale, care îl indică drept autor nu pe Thomas Anglicus, ci pe contemporanul nostru, Culianu, observator lucid și cu spirit critic nuanțat, deși s-a străduit să-și asume o altă identitate. Cititorul rămâne surprins de justetea celor mai multe dintre afirmațiile sale: republica nu trebuie confundată cu democrația care, de multe ori, este bălăceală în corupție; sărăcimea nu trebuie scăpată din mână, pentru că săracul singur este om, dar, când se adună, săracii devin demoni cu capete înfometate și urlătoare; sărăcia e un păcat ce conține în sine propria pedeapsă, căci sărăcia generează iresponsabilitate și egoism; toleranța provoacă prăbușirea valorilor de bază, promovând corupția morală și intelectuală; într-o atmosferă tolerantă, Răul nu poate fi identificat, deci nu poate fi exterminat; niciodată mulțimea nu s-a ridicat să apere un om, dar se lasă manipulată, când e vorba să ucidă; (oare despre ce perioadă vorbește?); sunt forțe care acționează în numele lui Dumnezeu, dar slujesc pe zeul infernal al învrăjbirii dintre semeni; oamenii creați de Dumnezeu după chipul și asemănarea lui sunt aceiași și, totuși, diferiți. Și nu pot să nu citez ceea ce gândește I. P. Culianu despre frumusețe și despre iubire, poate pentru că suntem robi ai acestora, într-un fel sau altul, cu toții: „frumusețea, cu toate formele ei, trebuie să culmineze cu frumusețea adevărului”; „iubirea e resimțită întâi ca boală și abia mai târziu ca plăcere; iubirea e pătimașă, poate ascunde primejdii, dar asta nu înseamnă că e mai puțin strălucitoare, mai puțin feminină, mai puțin îndemânică, mai puțin maiestuoasă și mai puțin războinică” (deși, în „Eros și magie”, susține ideea că nu iubim o persoană, ci imaginea sau fantasma pe care aceasta o lasă în sufletul nostru îndrăgostit).

I.P. Culianu a dezvăluit o surprinzătoare capacitate imaginativă, devoalată prin acest roman, și o evidentă mobilitate narativă, în sensul că narațiunea se pierde în ficțiune, aceasta continuă cu întâmplări verosimile, care la rândul lor se adâncesc în alte născociri, aflate

sub semnul fanteziei (Francesco de Sanctis considera că fantezia este superioară imaginației), încât cu greu îți dai seama unde sfârșește realitatea și unde începe ficțiunea. Propunând o aventură a spiritului și o disciplină a lecturii, cerând intuiție și inteligență din partea cititorului, romanul are puterea de a-l convinge și de a-l face pe acesta să caute, sub aparenta poveste, esența unor adevăruri, dacă nu „clarificate”, măcar aduse în discuție și inteligent mascate de râsul malițios. Aflată sub semnul unui timp cronologic, dar și al unui timp psihologic, narațiunea, în care irumpe fantasticul magic-ocult-miraculos, trezește curiozitate și interes în cititorii ispititi de latența tainelor (adică de o alt fel de teorie a misterelor adâncite a lui Blaga), scriitorul fiind convins că vălul aparențelor fenomenale poate fi sfâșiat printr-un sistem de gândire magico-religios.

PREOȚIME, CULTURĂ ȘI VIAȚĂ SPIRITUALĂ ÎN BUCOVINA

Liviu PAPUC

CONVORBIRI RETROSPECTIVE

După știința noastră (care nu suntem experți în materie), singura lucrare amplă la temă datează de peste un secol, ne referim la *Istoria Bisericii din Bucovina* a lui Ion I. Nistor (București, 1916), dar aceasta, pe lângă faptul că a fost concepută în condițiile „oferite” de Primul Război Mondial – ba chiar în timpul refugiului autorului – este de o pronunțată coloratură partizană, politică, după cum îi spune și subtitlul: *și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*. Cu totul altfel se prezintă ambițioasa și atotcuprinzătoarea apariție editorială a tânărului doctor în teologie Ioan-Paul Valenciu: *Preoțimea ortodoxă din Bucovina în timpul ocupației habsburgice (1775-1918)* (Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2016, 610 pagini), care, mai mult decât spune titlul, nu se referă doar la preoțimea epocii, ci chiar la istoricul de ansamblu al Bisericii.

Impresionanta carte (ca volum și ca bogăție de informații) nu trebuie să-i sperie și să-i îndepărteze pe potențialii cititori, pentru că, pe lângă temeinica informație științifică bisericească (organizatorică, dar și privind practicarea cultului), ne oferă o privire de ansamblu pertinentă asupra istoriei zbuciumate a aceluși colț de țară răpit și a rezistenței elementului românesc majoritar, supus permanent, din varii direcții, politicii de deznaționalizare, de anihilare. Și nu este de mirare, odată ce istoria Bisericii (și a preoților) din Bucovina a fost mai tot timpul întrețesută cu istoria provinciei în sine.

Simpla înșiruire a titlurilor de capitole ne

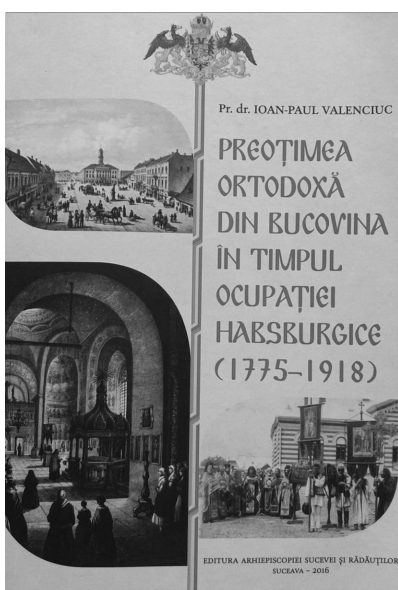
deschide ochii asupra amplului și complexului fenomen bisericesc ortodox din provincia nord-moldavă (cu reflexe și la celelalte culte practicate în Bucovina de sub Habsburgi). După cuvenita *Introducere*, firescul calup de situaționare istorică (*Eparhia Bucovinei sub ocupația habsburgică* – p. 21-44) este ramificat în: Ocuparea Bucovinei, Jurământul de credință față de Austria, Administrația austriacă în Bucovina, Organizarea administrativă a Bisericii din Bucovina la data anexării și Eparhia Bucovinei în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX. Amplul capitol al II-lea (*Paroh și parohie în Bucovina. Prevederi legislative. Organizare* – p. 45-224) are în vedere, printre altele, existența instituției patronatului, obligațiile și îndatoririle preotului, colaboratorii acestuia și rolul asociațiunii clerului în viața preoțimii române, sau aspecte de reorganizare a parohiilor. Următoarele capitole se ocupă de *Starea culturală a clerului ortodox din Bucovina* (p. 225-338) – cu referiri la școala teologică (institut, facultate, seminar clerical, societăți studențești), conferințele preoțești, contribuția la dezvoltarea presei, literaturii, muzicii bisericești, valorificarea și conservarea folclorului – și de *Situația materială a preoțimii bucovinene* (p. 339-392), pentru ca ultima parte a lucrării, de asemenea de interes general, să aibă titlul: *Conștiință națională și acțiune politică. Implicarea preoțimii în societatea bucovineană și în relațiile interconfesionale* (p. 393-536) – cu accent pe sprijinirea școlii românești, înființarea internatelor pentru elevi (la Cernăuți, Siret, Rădăuți, Suceava), societăți create și conduse de preoții ortodocși, cabinetele de lectură, pelerinajele, apărarea caracterului ortodox al

eparhiei, dar și relațiile cu celelalte confesiuni. Fireasca bibliografie (extrem de bogată și diversificată) și un indice de nume rotunjesc un op de referință.

Numeroase sunt sugestiile – eventuale piste de cercetare segmentială – pe care ni le oferă complexul volum semnat de Ioan-Paul Valenciuc, pe baza cvasi-completului dosar al documentelor de epocă, reproduse mai ales în bogatele note de subsol. Unele aspecte ale vieții preoțești – autorul declară din start că interesul său nu s-a axat pe viața și activitatea

ierarhilor sau a monahilor, ci pe „prezentarea *sine ira et studio* a activității preoțimii de mir, care a știut să-și călăuzească eforturile spre ridicarea culturală și materială a credincioșilor încredințați lor”, „preoțime care a fost nu doar un străjer al credinței strămoșești, ci și al naționalității române”, prin „implicarea lor dezinteresată și jertfelnică în aproape toate ramurile vieții sociale, politice și culturale a provinciei” (p. 12, 13) – au fost atinse, de-a lungul timpului, de exegeți, dar încă nici unul dintre aceștia nu a mers până acolo încât să închege „un tot” exemplar. Valenciuc însuși constată acest lucru, atunci când spune că „nu avem încă o prezentare a situației preoțimii ortodoxe din Bucovina”, considerând, cu modestie, că „aceste rânduri constituie un prim pas în acoperirea acestei zone lacunare din istoria provinciei”, pentru a continua: „deși am atins aproape toate dimensiunile vieții preoțimii bucovinene, în spațiul delimitat temporal între 1775-1918, rămân încă numeroase probleme neelucidate” (p. 547).

Nouă ni se pare că tânărul cercetător, a cărui rigoare științifică și extensie culturală sunt remarcabile, a reușit să facă nu doar „un prim pas”, ci cu mult mai mulți, demersul său de până acum fiind cu greu depășibil. Că mai rămân

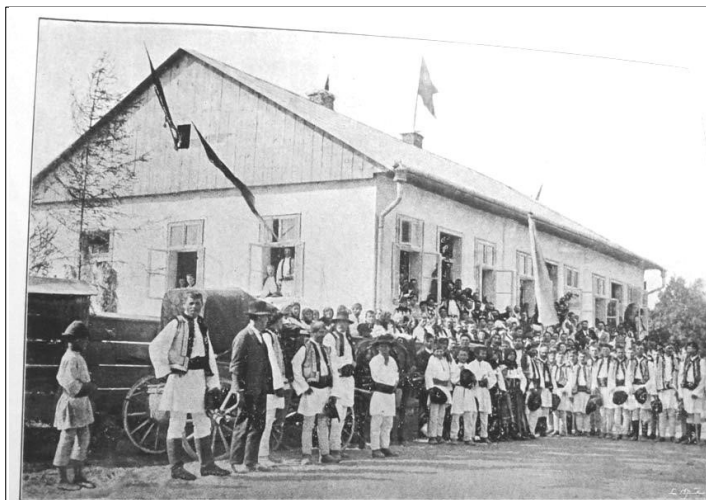
„numeroase probleme neelucidate” – asta o știe mai degrabă autorul, care mai ține în rezervă un al doilea volum, în care probabil că se vor mai limpezi destule lucruri nespuse, sau neadâncite. Doar de dragul de a glosa (ca să arătăm că mai știm și noi câte ceva!), câteva vorbe:

La cumpăna veacurilor, în jurul anului 1900, atunci când, sub guvernatorul Bourguignon, atentatele la ființa românească au fost fără precedent, au avut loc manifestații ample ale preoțimii, ale căror ecouri pot fi căutate și dincolo de fruntariile

provinciei, ziarele ieșene („Evenimentul”, „Opinia” ș.a.) monitorizând cu atenție ceea ce se întâmpla în Bucovina, preluând articole (unele cenzurate, dar ajunse în capitala Moldovei pe căi ocolitoare) din gazetele cernăuțene și făcând propagandă națională.

Foarte interesantă – și binevenită – ni se pare începutul de reconsiderare a poziției lui Eugenie Hacman, care ar merita, se pare, o abordare mai aplicată și mai amplă, cu dezvoltarea argumentelor pro și contra – în cazul acestei personalități incontestabile a epocii. (În cazul Moldovei – gândul ne duce la Domnitorul Mihail Sturdza, al cărui profil nu este alcătuit doar din tușe de negru și gri, așa cum a fost perpetuat de posteritate),

Remarcăm cele 14 fundații preoțești înființate sub egida „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”, cele 13 de sub administrarea Societății „Școala Română”, precum și altele, dar și răspândirea benefică în zeci de comune a cabinetelor de lectură, cu minuțiozitate inventariate de autor. În acest context, ne oprim o clipă la Pătrăuți pe Suceava, unde aflăm că, la doisprezece ani de la înființarea societății de lectură: „În ziua de 30 august, a sfârșit „Casa națională” președintele Societății

Sfințirea casei naționale din Pătrăuț lângă Suceavă.

Viitorul, pâr. C. Morariu, împreună cu pâr. Art. Berariu din Ceahor și pâr. V. Zaharoschi din Mahala, care a ținut după sf. liturghie și o frumoasă cuvântare despre *Trecutul românilor*, cu citate potrivite din Eminescu, Coșbuc și Goga. Atât în decursul liturghiei, la sfințirea casei, cât și la petrecerea poporală din pădure, a cântat corul din Dumbrăveni, sub conducerea d-lui Calistrat N. Popărescu, primarul Dumbrăvenilor și absolvent al Conservatorului din București. La petrecerea cu danț a participat o numeroasă „inteligentă” din Suceava și din satele megieșe, reprezentanți ai societăților studențești *Academia ortodoxă*, *Bucovina*, *Dacia* și *Junimea*, deputații bucovineni dr. Florea Lupul și Aurel Onciul, iar din România au fost de față la sfințirea Casei d. deputat I.G. Duca, d. prof. universitar Săulescu, d.dr.I. Răducanu, secretar al Centralei cooperativei sătești, precum și d. Vintilă Brătianu, primarul Bucureștilor, căruia îi va fi tresărit desigur inima de bucurie când va fi zărit într-o Casă națională din Bucovina portretul ilustrului său părinte” („Neamul românesc”, 10 sept. 1908, p. 1703).

Gazeta „Bucovina” de la Cernăuți (nr. 12, 24 dec. 1848, p. 82-83), sub titlul *Noua școală pentru învățători în Cernăuți*, ne detaliază rolul deosebit pe care l-au avut preoții în dezvoltarea școlii, în care „Predarea se face în limba

națională, însă cu cuviincioasa întrebuințare și a limbilor germană și ruteană”, odată ce, din cei 9 dascăli, unul singur nu era purtător de sutană (învățătorul de desen I. Barcinschi), ceilalți fiind profesori de teologie (N. Hacman, V. Ivanovici, C. Popovici, Ilarion Hacman), de religie la liceu (I. Vorobchievici), rectorul Seminarului T. Bendella, catihetul P. Dimitrovici-Carpino, prof. spiritual al Seminarului, T. Blajevici.

În contextul acesta școlar, dar nu numai, foarte importantă a fost înființarea internatelor în patru dintre principalele orașe ale provinciei, în care au fost nu numai adăpostiți, ci și

bine îndrumați tineri din comunele limitrofe. Internatul de băieți „Ștefan cel Mare” de la Rădăuți, de exemplu, unde „Cel dintâi care s-a înscris ca membru fondator a fost egumenul mănăstirii Putna, arhimandritul Teofil Patraș” (fost „activist” socio-cultural și ca preotul Toader, la Frătăuții Vechi, unde înființase Societatea „Silvestru”, în 1896), a devenit în scurt timp de la înființare (1902) un focar de cultură românească, adevărată pepinieră de tineri care urmau să dea o altă față mișcării de integrare națională.

Preoțimea ortodoxă... este o sursă inepuizabilă de informații, de detalieri, de interogații, de investigații, de limpeziri, într-un final, de așezare pe baze temeinice, documentate și bine analizate a unui segment de viață spirituală foarte important, am spune decisiv, în cazul Bucovinei. Într-un mod temperat, chibzuit, bine cumpănit, fără excесе *pro domo*, într-un stil plăcut, care face casă bună cu demersul științific, Pr. Dr. Ioan-Paul Valenciu ne pune pe masă, la îndemână, nu doar un instrument de lucru extrem de util, ci chiar o lucrare fără de care nu poți ieși în lume cu fruntea sus, pentru care merită toată prețuirea și care ne face să așteptăm cu nerăbdare și volumul al doilea.

UNIFICAREA ROMÂNIEI DUPĂ 1918 (I)

Traian D. LAZĂR

În anul 1918, împrejurări interne și internaționale favorabile au concurat la realizarea unificării teritoriilor locuite de români într-un singur stat. Se încheia, în acest fel, prin desăvârșirea procesului de formare a statului național unitar român, o lungă perioadă de lupte pentru afirmarea dorinței de unitate a românilor pe baza comunității de limbă, tradiții și obiceiuri, origine etnică, legături economice și politice neîntrerupte, cu toată fragmentarea lor în state diferite.

Începe, totodată, o nouă epocă, de organizare a vieții economice, social-politice și culturale în noile condiții create prin înfăptuirea unificării teritoriale.

1. UNIFICAREA VIEȚII ECONOMICE

Considerăm că unificarea vieții economice a statului național unitar român a avut următoarele aspecte: reorientarea fluxului activității economice, unificarea monetară, unificarea structurii economiei, unificarea legislației economice, crearea și aplicarea unei noi politici economice. Aspectele enunțate vor fi prezentate și comentate, pe rând, în studiul ce urmează.

Făcînd parte din entități statale deosebite, activitatea economică a provinciilor unite cu România la 1918 era orientată corespunzător, cu toate că între aceste regiuni și România au existat vechi și strînse legături economice, care au cunoscut, în funcție de relațiile interstate, momente de înflorire, dar și de criză. Activitatea economică, ce se desfășura în provinciile românești aflate sub dominație străină înainte de 1918, era circumscrisă unor piețe statale, altele decît cea din Vechiul Regat, corespundea cerințelor piețelor respective și era orientată divergent față de București.

Tocmai pe baza vechilor legături existente între regiunile românești, în urma încadrării lor în statul național român, se impunea reorientarea întregii lor activități economice, era necesar ca fluxul activității economice să capete o nouă orientare, spre București, iar acesta să se adapteze noilor condiții create prin existența/lărgirea pieței naționale.

Reorientarea fluxului activității economice,

reorganizarea vieții economice în noile și vechile teritorii ale statului național român, conform cerințelor noii unități politice pe care o alcătuiau, s-a desfășurat pe căi diferite, uzînd de mijloace variabile.

Una dintre aceste căi a fost *infiltrarea, pătrunderea capitalului din Vechiul Regat în noile provincii și invers*. În acest scop a fost folosit un larg evantai de mijloace dintre care se detașează „naționalizarea”.

„NAȚIONALIZAREA” BUNURILOR STATELOR FOSTE INAMICE

Acest termen definea, după primul război mondial, preluarea capitalului străin (aparținînd fostelor state inamice) existent în țară de către capitalul național, românesc și consolidarea, în acest fel, a pozițiilor capitalului național.

Baza juridică a acestui act o formau prevederile tratatelor de pace privind lichidarea bunurilor inamice aflate pe teritoriile statelor aliate învingătoare.

Tratatul de la Versailles din 28 iunie 1919, la art. 297, aliniatele b și c prevedea: „Puterile aliate sau asociate își rezervă dreptul de a reține și de a lichida toate bunurile, drepturile și interesele aparținînd... supușilor germani sau unor societăți controlate de ei pe teritoriul lor, în coloniile, posesiunile și țările lor de protectorat, inclusiv în teritoriile ce le-au fost cedate în virtutea prezentului tratat. Lichidarea va avea loc conform legilor statului aliat sau asociat interesat, iar proprietarul german nu va putea să dispună de aceste bunuri, drepturi și interese, nici să le greveze cu vreo sarcină fără consimțămîntul acestui stat”. „Prețurile sau indemnizațiile rezultînd din exercițiul dreptului arătat la paragraful b, vor fi fixate după modurile de evaluare și de lichidare determinate de legislația țării în care bunurile au fost reținute sau lichidate”.

Prevederi similare existau în tratatele de la Saint-Germain (art. 249), Trianon (art. 232, Neuilly (art. 177) referitoare la capitalul austriac, maghiar, respectiv bulgar. Erau exceptate de la lichidare capitalurile ai căror posesori deveniseră cetățeni români ori ai altui stat aliat sau asociat, datorită

schimbărilor teritoriale ce au urmat războiului¹.

Bunuri, drepturi și interese ale particularilor și societăților din fostele state inamice existau atât în noile teritorii, cât și în Vechea Românie. „Naționalizarea” a avut loc, deci, pe întreg teritoriul României unite, dar numai în măsura în care, prin intermediul ei, capitalul din Vechiul Regat a pătruns în noile teritorii și capitalul național din aceste teritorii în Vechiul Regat. Ea a slujit, a devenit un mijloc de unificare economică, de reorientare a fluxului activității economice.

Procesul s-a desfășurat prin participarea capitalului din Vechiul Regat la „naționalizările” din teritoriile noi. Nu avem, deocamdată, date din care să rezulte un fenomen invers: capitalul național din noile teritorii era slab datorită piedicilor puse de stăpînirea străină și s-a mulțumit să revendice dreptul de a face „naționalizarea” în teritoriile respective nu să mai participe și la „naționalizările” din Vechiul Regat. S-au constatat, cu această ocazie, contradicții între stat și capitalul particular, iar în cadrul acestuia din urmă între capitalul din Vechiul Regat și cel „național” din noile teritorii, toți dorind să profite de pe urma lichidării bunurilor inamice.

În industria Transilvaniei, Banatului și Bucovinei erau „bunuri inamice” proprietățile statului austro-ungar (minele și uzinele din Hunedoara, Cugir), proprietățile unor societăți pe acțiuni ca: S.T.E.G - minele și domeniile din Banat (Reșița, Anina, Bocșa. Ocna de Fier, Secul, Doman, uzinele Nădrag), societatea Rimamuranyi (minele Teliuc, uzinele Ferdinand, Călan), societatea Salgo-Tarjan (mine în Valea Jiului), proprietăți ale băncii Pester Ungarische Commerzialbank (mine în Valea Jiului și I.T.A – Industria Textilă Arădeană), ale firmei Horkord'sche und Chemische Fabriken zu Gotha (minele de aur „12 apostoli” Cristior) și altele.

Conform prevederilor tratatelor de pace, toate aceste bunuri au fost supuse reținerii și lichidării. S-a declanșat o acerbă concurență între stat, capitalul particular din Vechiul Regat și Transilvania pentru a pune stăpînire pe proprietățile amintite².

Posibilitățile reduse ale capitalului românesc, în general, precum și manevrele capitalului străin de *camuflare a capitalului inamic în capital aliat*, l-au împiedicat să pună stăpînire în întregime pe bunurile inamice. S-a încercat contracararea acestor dezavantaje prin coalizarea interesatilor (stat, capitalul liberal, capitalul național din Transilvania)³ sub forma unui monopol, care să exercite presiuni în direcția

obținerii unor avantaje mai mari la „naționalizare”, dar nu s-a reușit totdeauna, de exemplu în cazul I.T.A. și Reșița.

Prin „naționalizare”, statul a preluat Hunedoara și Cugir. Proprietățile S.T.E.G. din Banat, după ce au fost sub administrație militară franceză (noiembrie 1918-iulie 1919), au trecut sub administrarea armatei române (iulie 1919). Odată cu aceasta, s-a pus practic problema „lichidării” bunurilor S.T.E.G și „preluarea” lor de către capitalul național. În acest sens, s-au stabilit contacte între Adalbert Veith, director general al S.T.E.G. și generalul Burileanu (octombrie 1919). În ianuarie 1920, Veith a propus înființarea unei societăți anonime în care S.T.E.G. ar fi deținut acțiuni în valoare de 75 milioane lei în schimbul bunurilor sale puse la dispoziția societății, iar românii ar fi avut acțiuni de 50 milioane lei. Noua societate urma să fuzioneze cu uzinele Hunedoara, proprietate a statului român.

Tranzacțiile de acest gen fuseseră interzise prin dispoziții anterioare (decretul nr. 4241/7 octombrie 1919) și, cu toate acestea, guvernul Vaida-Voevod a autorizat operațiunea (Jurnalul Consiliului de Miniștri din 13 februarie 1920), deoarece statul român obținea avantaje de la S.T.E.G. (construirea unei fabrici de locomotive, de armament). Băncile liberale au refuzat să participe, fără obținerea a 50% din acțiuni și fără satisfacerea altor condiții (jumătate din consiliul de administrație și președinția lui).

Între timp, guvernul a dat, în mai 1920, o decizie de aplicare din 13 februarie 1920, acordînd și facilități în această direcție, iar la 8 iunie 1920, guvernul Averescu a autorizat constituirea noii societăți. La 26 iunie 1920, regele a semnat decretul de constituire a U.D.R. (Societatea românească pentru exploatarea Uzinelor, minelor și domeniile Reșiței). Acțiunile, în valoare de 50 milioane lei au fost subscrise de reprezentanți ai Partidului Poporului, Partidul Liberal, de băncile din Ardeal și București, de stat.

La 24 iulie 1920, parlamentul a ratificat actul de înființare a U.D.R., dar nu a autorizat alipirea Hunedoarei și Cugirului la noua societate.

O parte a acțiunilor S.T.E.G. fusese cumpărată ilegal (contrar prevederilor tratatelor de pace) de către Wickers Armstrong Ltd. Disputa pe această temă a fost rezolvată în 1925, cînd guvernul român a recunoscut legalitatea cumpărării acestor acțiuni în schimbul unor avantaje. În urma „naționalizării” Reșiței, capitalul din Vechiul Regat deținea acțiuni ale întreprinderilor din noile provincii prin Dinu Brătianu,

M. Ferechide, Gr. Duca (P.N.L.), C. Argetoianu, O. Goga, M. Cantacuzino, B. Știrbei (reprezentant al Palatului), M. Blank și O. Kauffman (reprezentanții băncilor). Noua întreprindere era legată de băncile din Vechiul Regat: Banca Românească, Banca de Credit Român, Banca Țărănească, Banca Generală, Creditul Tehnic.⁴

Prin U.D.R., capitalul din Vechiul Regat infiltrat în Transilvania își va subordona și alte întreprinderi din noile teritorii: Societatea pentru distribuirea lemnului din Reșița, societatea Nădrag, fabrica Astra-Arad, fabrica de explozibil din Făgăraș, contribuind și prin aceasta la unificarea economică, la reorientarea activității economice a noilor teritorii spre București.

Cealaltă proprietate a S.T.E.G., uzinele Nădrag, s-a aflat sub administrație de stat, apoi, din 1923, în subordinea U.D.R., iar în 1924 uzinele au fost cumpărate de grupul anglo-român format din : Max Auschnit și băncile engleze Bexler Waechter et Co. Ltd., W. Gilberstone et Co. Ltd., The Rumanian sheet et Galvanizing Co., care poseda în Vechiul Regat uzinele Titan-Galați. Același grup a cumpărat, tot în 1924, proprietățile societății Rimamuranyi –Budapesta (uzinele Ferdinand, Călan, minele Teliuc) creînd, în acest fel, Societatea Anonimă Română Uzinele metalurgice unite Titan Nădrag Călan, care acționa pe tot teritoriul României unite. Această a doua societate siderurgică a țării, după U.D.R., a achiziționat și exploatarea silvice Lupeni, Armeniș, Valea Ohabei, Valea Sebeșului, Leordiș, Var, participînd ca acționară și la Societatea forestieră din Nădrag⁵.

Proprietățile băncii Pester Ungarische Kommerzialbank din industria textilă și a cărbunelui au fost, și ele, supuse lichidării. „Naționalizarea” industriei textile arădene (I.T.A.) realizată cu participarea băncii Marmorosch Blank a fost o „naționalizare” completă deoarece banca budapestană era unul dintre fondatorii lui Marmorosch Blank.

Minele băncii budapestane și ale societății Salgo-Tarjan au fost naționalizate prin constituirea, la 2 aprilie 1920, a societății Petroșani, la care participa grupul maghiar și Banca românească, împreună cu Creditul extern.

La S.A.R. Petroșani, românii aveau 10 milioane lei numerar și 45 milioane lei din cele 90 milioane lei reprezentînd jumătate din aportul în natură adus de maghiari erau cumpărate de grupul român contra 19 milioane franci elvețieni plătibili în patru ani. Pînă la plată, acțiunile respective erau în posesia grupului

maghiar.

La 20 aprilie 1920, ambele grupuri din S.A.R. Petroșani au hotărît să vîndă statului român cîte 1/8 din acțiunile lor. Astfel, statul deținea 25% din acțiuni, restul fiind împărțit între cele două grupări, egal⁶.

Societățile apărute în urma naționalizării industriei cărbunelui își extindeau aria de acțiune asupra întregului teritoriu al României unite, acționînd în sensul unificării economice. Spre exemplu, în 1925, societatea Lupeni avea exploatarea la Lupeni și Comănești. În 1924, România carboniferă S.A. avea exploatarea la Căiuș, Pralea (județul Bacău) și Căpeni, Baraolt (județul Trei Scaune), iar Lignitul S.A. la Pescăreasca, Jidava, Poienari (județul Muscel) și Iablanța (județul Severin)⁷.

Principalele „naționalizări” în industrie s-au efectuat pînă în 1924, deși ele au continuat pînă în preajma celui de al doilea război mondial (cazul societăților Nitrogen și Zărnești).

Pe lîngă multiplele lor consecințe menționate în lucrările de specialitate, (micșorarea capitalului inamic în economia României Unite și creșterea capitalului național, față de capitalul străin; mijloc de acumulare a capitalului, intensificarea exploatarea resurselor și forței de muncă), noi subliniem aspectul nou al aportului adus la unificarea economică prin pătrunderea capitalului din Vechiul Regat în noile teritorii, prin crearea de societăți industriale a căror arie de acțiune cuprindea întreg teritoriul țării și reorienta fluxul economic spre București.

Trimiteri bibliografice:

1. C. Murgescu, ș.a., *Contribuții la istoria capitalului străin în România*, Editura Academiei, 1960, pp. 32-33 și 77.
2. *Grupările participante la „naționalizare”*, în C. Murgescu, ș.a. *op.cit.*, p. 77 și urm., și în *Studii privind istoria economică a României*, Editura Academiei, vol. I, p. 148.
3. Convenția din 1920 dintre Ministerul Industriei și Comerțului și marile bănci din Vechiul Regat privind condițiile naționalizării. Informații în legătură cu această convenție se află în *Studii privind istoria economică a României*, Editura Academiei, vol. I, p. 197.
4. E. Cimponeriu, în „Studii”, revista de istorie, an 12/1959, nr 2, p. 103-111.
5. A. Simion și Gh. Dumitrașcu, în „Analele” I.S.I.S.P., nr. 6/1964, p. 78, nota.
6. C. Murgescu ș.a., *op.cit.*, pp. 81, 83.
7. A. Simion, în „Studii”, revista de istorie, tom XVIII/1965, nr.4, p. 852.

POEZIA LUMII

Iosif BRODSKI (1940–1996)

S-a născut la 24 mai, în Leningrad. Tatăl său, căpitanul Aleksandr Ivanovici, a fost corespondent-fotograf de război, apoi a activat la Muzeul Marinei Militare din Leningrad și în redacțiile mai multor ziare. Mama, Maria Moiseievna Volpert, a fost contabil.

În perioada 1947-1953 Iosif studiază în trei școli leningrădene, în 1953 rămânând repetent. Depune o cerere de a fi admis elev al Școlii Baltice de Marină, însă este respins. Învăță în clasa a 7-a, o începe pe cea de-a opta, însă abandonează școala, angajându-se ucenic de strungar la uzina „Arsenal”. Încearcă fără succes să se înscrie într-o școală de marinari de submarine, la 16 ani se aprinde de ideea de a deveni medic, o lună de zile fiind ajutor de prosector la morgă, face disecții și autopsii. Apoi mai lucrează fochist, paznic de far.

După propriile mărturii, primele poeme le scrie în 1956-1957. Este muncitor într-o expediție arheologică la Marea Albă, Siberia Orientală, Nordul Iakutiei (1957–1960). În februarie 1960 are loc prima apariție publică importantă a lui Iosif Brodski într-un recital de poezie, unde citește și poemul „Cimitir evreiesc”, care declanșează un adevărat scandal.

La Samarkand, împreună cu prietenul său Oleg Șahmatov, aviator, schițează planul deturnării unui avion, pentru a zbura în Occident. Însă renunță. Peste un an, Șahmatov este arestat de KGB, divulgând planul respectiv.

Pe 29 noiembrie 1963 în ziarul „Vecernii Leningrad” („Leningradul de Seară”) este publicat foiletonul „Un trântor de la periferia literaturii”, acuzându-l pe Brodski de parazitism social. Începe o lungă perioadă de urmărire a poetului.

La începutul anului 1964 i se întâmplă primul acces cardiac, după care, întreaga viață, avea să sufere de angină pectorală. Este trimis forțat la expertiză psihiatrică într-un ospiciu, unde se va afla trei săptămâni („cele mai groaznice din viața mea”, avea să menționeze poetul). Pe 13 martie 1964 este condamnat la cinci ani de muncă forțată în regiunea Arhanghelsk.

Înregistrările de la procesul intentat lui Iosif Brodski, făcute de Frida Vigdorova, apar în influentele publicații occidentale „New Leader”, „Encounter”, „Figaro Litteraire”, sunt transmise de BBC. Cu susținerea activă a Annei Ahmatova, se declanșează o campanie socială întru apărarea lui Iosif Brodski. Scrisorile de susținere sunt semnate de D. Șostakovici, S. Marșak, K. Ciukovski, K. Paustovski, A. Tvardovski,

Iu. Gherman ș. a. Sub presiunea opiniei publice mondiale, mai ales după intervenția specială a lui Jan-Paul Sartre, termenul de deportare al lui Iosif Brodski este redus la minimum.

În ziua de 10 mai 1972, Iosif Brodski este convocat la Biroul de Pașapoarte pentru Străinătate, fiind pus în fața dilemei: sau emigrează urgent, sau pot urma „zile fierbinți”, inclusiv internarea în ospiciu. Privat de cetățenie sovietică, pe 4 iunie Brodski zboară la Viena cu „viză de Israel”. Încep anii de exil.

Se stabilește în SUA, unde i se oferă postul de „poet invitat” (poet-in-residence) al Universității din Michigan. Din acel moment, ex-cetățeanul sovietic, care nu avea la activ decât 8 clase neterminate, are o existență de profesor, invitat mai apoi la șase universități americane și britanice, predând istoria literaturii ruse, poezia rusă și universală, teoria versificației, ținând prelegeri și conferințe în biblioteci și universități din SUA, Canada, Anglia, Irlanda, Franța, Suedia, Italia.

Brodski se dedică activ eseisticii, pe care o cultivă până la sfârșitul vieții. În SUA îi apar cărțile de eseuri „Less Than One” (Mai puțin de unul), 1986 (declarată cea mai bună carte de critică pentru 1986 în SUA); „Watermark” (Cheiul incurabililor), 1992, și „On Grief and Reason” (Despre suferință și rațiune), 1995.

Părinții săi au depus de 12 ori cereri de a-și vizita fiul, însă toate au fost respinse în pofida adresărilor oficiale a mai multor kongresmeni și altor politicieni americani.

În 1987 a fost distins cu Premiul Nobel, iar în 1991 i s-a acordat titlul de poet laureat al SUA. Se căsătorește cu Maria Socciani, aristocrată italiană, rusoaică pe linie maternă.

1996. Noaptea de 27 spre 28 ianuarie. În urma unui infarct, Iosif Brodski se stinge din viață. Provizoriu, este înmormântat în cimitirul de pe lângă biserica Sfânta Treime de pe malul Hudsonului, iar la 21 iunie 1997 este reînhumat în cimitirul San Michele din Veneția.

Crăciunul anului 1963

Mântuitorul s-a născut
pe ger cumplit.

În pustiu luminau involburat focurile păstorilor.

Vifornița dezlănțuită scotea sufletul

din sărmanii crai, care veneau cu daruri.

Cămilele-și mișcau greoi picioarele flocoase.

Vijelia urla.
Pălăitoare-n noapte, steaua privea
cum în gura peșterii lui Hristos
trei cărări de caravane ca razele se-ntorlocau.

1963-1964

Steaua luminează...

Steaua luminează, dar tu ești departe.
Vaca mugește, și duhul de lapte
e-n amestec cu duhul urinei de capră,
iar oaia zbiară strident în noapte.
Manșeta pantalonilor, șiretul pantofilor
și nicicum ceea e-n jur sau scânduri sub tesle
îmi împiedică mie să mă simt uneori
pruncuțul din iesle.

V.1964

Mă rog de-astă putere...

Mă rog de astă putere în cerul-ți luminos-intens.
Bolta-i nesfârșită. Dar nici iubire n-are hotar
hotărător.

Fie ca totul ce cândva fusese nespus de imens:
minciună și dragoste – totul, s-ajungă nemuritor!
Căci sufletul ei – de cum țipătu-mi se va curma –
va părăsi sufletul – cântecul e de tot mai neauzit.
Fie ca după moarte sufletul trupul să-și poată-nturna:
eu voi nemuri trupul – tu sufletul l-ai nemurit!

1964

Podul spălătoarelor

Pentru E.W.

Pe Podul spălătoarelor, unde noi doi
ne-aseamănam cu ácele pe un cadran de ceas,
îmbrățișați la doisprezece, înainte ca,
nu pentru o zi sau două, ci
pentru totdeauna să ne despărțim, –
azi, aici, pe Podul spălătoarelor,
un pescar, cuprins de complexul lui Narcis,
uitând de plută, se holbează la chipul său
tremurător în unde.

Râul ba-l întinerește, ba-l îmbătrânește.
Ba apar semne de junețe, atrăgătoare,
ba iar pe-obraji, pe frunte se-ndeașă riduri.
El a ocupat chiar locul nostru. Ce să-i faci,
e dreptul lui! De la o vreme,
tot ce este singur simbolizează alte timpuri;
iar acesta e un mandat pentru aflare-n spațiu.

Fie ca el
să privească liniștit în apele noastre

și chiar să se recunoască. Acum
râul îi aparține pe drept, precum o casă
din care stăpânul a evacuat oglinda, însă
fără să locuiască în ea.

1968

* * *

Din Anglia

Satele de piatră engleze-n licheni verzi.
Carafa catedralei în geamul birtului.
Vaci împrăștiate pe pajiști, cirezi.
Monumente regilor, trecutului.

Bărbatul în costum găurit de molii
petrece trenul care, ca totul pe-aici, merge spre mare,
cel ce o ia spre est îi zâmbește fiicei molăi.
Răsună fluierul de plecare.

Iar cerul nesfârșit peste cât ține țiglăria
cu atât e mai albastru, cu cât pasărea
îl slăvește mai tare. Și cu cât cântă mai tare, ea
cu atât mai puțin se poate vedea.

1977

Explicații la buletinul meteo

O alee cu statui de noroi solidificat, uscat,
semănând cu niște trunchiuri de arbori rețezați.
Pe mulți dintre ei i-am cunoscut la față.
Pe alții îi văd pentru prima oară.
E de presupus, ei ar fi niște zei ai râurilor
și pădurilor de pe aceste meleaguri,
supraveghetorii liniștii
sau poate ar fi cheaguri de amintiri străine,
mie neînțelese. În ce privește figurile
feminine – nimfe ș. a. m. d. – ele
arată parcă neterminate, ca unele gânduri
neduse la capăt; fiecare din ele
încearcă să păstreze până și aici,
în viitorul care a și venit, statutul de oaspete.

Țiștarul nu se va repezi să treacă poteca.
Nu se aud păsări, cu atât mai mult automobile:
esența viitorului e panaceu pentru ceea ce
are proasta proprietate de a se repeta.
Iar pe cer, ca lucrurile unui burlac, sunt împrăștiați
norii, întorși pe dos și călcați.
Miroase a cetină, această substanță înțepătoare
din locuri puțin cunoscute. Statuile se înalță-n
întuneric,
negrind mai intens de la vecinătatea unora
cu celelalte și de la indiferența față de ele

a reliefului împrejurimilor.

De-ar prinde să vorbească oricare din ele, tu mai curând ai suspina decât te-ai cutremura la auzul unei voci cunoscute, deslușind ceva de genul: „Eu am arătat spre el, însă din spaimă, nu din gelozie” – măruntele taine de acum douăzeci de ani ale unor inimi oarbe, ațâțate de prostesca dorință de-a accede la putere asupra celor ție asemănători și care nu distingeau tautologia. Cei mai buni dintre ei erau – concomitent – jertfe și călăi.

E bine că amintirile altora se implică în ale tale, E bine că unele din aceste figuri ți se par străine. Prezența lor e o aluzie la alte evenimente, la o altă variantă a destinului – posibil, nu cea mai bună, însă fără îndoială care ți-a scăpat. Aceasta eliberează – nu atât imaginația, cât memoria – pe mult timp, dacă nu cumva pentru totdeauna. Să afli că ai fost înșelat, că ai fost uitat definitiv sau – din contră – că și până în ziua de azi ei nu au ochi să te vadă – constatare categoric neplăcută. Însă a crede că tu ești centrul, buricul fie și al unui univers oarecare e descalificanț și insuportabil. Un rar, posibil unic vizitator al acestor locuri, eu consider că am dreptul să descriu fără înfrumusețări cele văzute. Iat-o, mica noastră Walhalla, moșia noastră în mare delăsare în timp, cu câteva suflete de revizori, cu proprietăți, unde o secere bine ascuțită de fapt nu prea ar avea ce face și unde fulgii de nea se rotesc lin, încet, ca exemplu de comportament în vacuum.

1986

Vedere de pe colină

Iată, priviți, orașul înghețat din ungherul de piatră. Geometria își deplânge zăcămintele din pământ. Mai întâi, auziți un trio, apoi pianul unui negroid. Chiar dacă nu a înghețat, râul nu avu suficient avânt să fugă spre ocean. Obiceiul de a șerpui e de remarcat

mai ales în oraș, dacă în jur e șes sau podiș. Apoi la colț s-a aprins un copac fără rădăcini. Râul arată ca un pian negru-luciș.

Când mergeți pe stradă, în urmă vă răsună pași. Este efectul perspectivei, nu emanat de intenția

ucigașului.

De doi ani trăiți aici, ziua de ieri s-a transformat în mâine.

Și piața, ca o placă de gramofon, sub acul obeliscului își rotește cercurile, șanțulețele. Ceva s-a întâmplat acum un secol și apăru o linie, o cale. Calea succesului.

De fapt, voi sunteți nimeni. Printre voi – niciun erou. În cele mai bun caz, rămâneți a fi hrană pentru ecou.

Zăpada zboară alandala. Crainicul transmite: „ciclone”.

Nu ieși din bar, nu părăsi barul. Auto-șoarecele fatal cu lumina farurilor scoate din minți ambuteiajul coloanei – astfel înnebuniseră și elefanții lui Hannibal.

Miroase a pustiu ce ține minte bocetul de văduvă. „Baby, nu pleca”, spune sfâșietor în șlagăr Sinatra. Același ecou, dar înregistrat; ca silueta senatului, plictisul, viforul, temperatura, poți fi tu sau o alta.

Iată o față ca oul fiert, iată și cuibarul ei: luciul gălbenușului în găoace plesnită de ger. Pe șosea, taxiul tău este depășit de un landou cu coroane, ce merge, ca de la sine, stingher, în aceeași direcție cu tine. Acesta ar fi efectul perimetrului, al periferiei îndemn, stropul de venin al mahalalelor tupilate, visul cărora este lătrat de locomotive, furtună, în genere – de destin.

Apoi – oceanul. Imense spații surdomute. Locuri plane, fără de construcții de orice fel. Unde nu ai ce face, dacă ești istoric, medic arhitect, negustor, actor, politician tembel, cu atât mai mult – ecou. Fiindcă spațiul întins e lipsit de trecut. Ceea ce aude el nu-i decât suma propriilor sale valuri, vuiet fără precedent, care ar putea fi curmat cumva

doar cu trâmbița lui Gavriil. Iată diversitatea liniilor orizontale, într-ales. Aproape resorturile universului. Prin care șerpuieste jazzul lui Parker: pur și simplu cu altă forță erup partiturile decât din trâmbița arhanghelului, incomparabil. Iar mai departe, în amurg, spre Nord ținând cale, un vas de pescuit ba se prăbușește-n valuri, ba reappare, ca o biserică pierdută pe imense câmpii ireale.

1992

În traducerea lui **Leo BUTNARU**

ADAM SYZPER

S-a născut pe 6 decembrie, 1939, în orașul Łódź, Polonia. Din 1962 până în 2015, anul în care a survenit decesul, Adam a locuit în New York. A publicat volume de poezie (*Zielony prymityw*, 1971, *Did You Hear the President's Speech Tonight?*, 1984 *Z poddasza snow*, 1991, *And Suddenly Spring*, 1991, *Nawy Jork-Strach w RAJU, The Harvest*, 1992, *Mi Valas Nur Esti*, 1992, *Diabel Zyd*, 1993) și a tradus în limba poloneză operele poezilor Gerald Stern, Rumi, Philip Levine, Stanley Kunitz și Stanley H. Barkan. A colaborat la revistele *New Hope International* și *The Current*. A fost membru al Uniunii Scriitorilor din Polonia [(Zwiazek Literatów Polskich (ZLP) Poland]. În 1996 a fost inclus în anuarul biografic, *Who's Who in Polish America* 1st Edition 1996-1997, Boleslaw Wierzbianski editor; Bicentennial Publishing Corporation, New York, NY, 1996.

Rugăciune după prima zăpadă

Dă-ne, Doamne, o iarnă liniștită —
cu întuneric luminat de un foc prietenos,
și singurătate împărțită ca pâinea.

Umple-ne hambarele cu grâul vieții,
Fă să curgă prin venele noastre vinul cel dulce în nopți
de gheață și zăpadă.

Dă-ne speranță, fă-ne nesimțitori la strigătele sorții, ale
preistoriei.

Vino când ni se arată zorii cu părelnice izvoare —
peisaje
și copaci prefăcuți în dorințe, apoi lasă-ne seară de
seară
cu visul îndurării.

Îngăduie fiecăruia să se-ncreadă în cuibul neștiinței lui,
orb la sângerea continentelor îndepărtate
surd la gemetele milioanei infometate.

Nu ne osândi din pricina adevărului tuturor.
Doamne, dă-ne o iarnă liniștită.
Coboară... șezi lângă focul nostru,
încălzește-ți mâinile înghețate, precum un om.

Tată al meu, dindărătul marilor ape ale timpului

Tată al meu dindărătul marilor ape ale timpului
De unde nimeni nu s-a mai întors.
Ieși din fotografia prăfuită
Dă-mi o clipă ce nu rănește
Lumină ce nu orbește
Adevăr ce nu ucide
Din tunelul nopții unde clipeșc uneori
Orhideele memoriei
Arată-mi văpaia casei părintești
În astă casă fără de rădăcini, de adăpost

Și dă-mi puterea ta

Dă-mi aura radiind de dragoste
Să pot urca demn tot restul vieții mele
Și mândru printre stele și colonade de aer neprihănit.

(Din vol. *Și deodată primăvara! And Suddenly Spring* by Adam Syzper. Merrick, NY: Cross Cultural Communications, 1992)

NINO PROVENZANO

S-a născut în Sicilia, și locuiește în Statele Unite. Este vicepreședintele societății și revistei Arba Sicula. A publicat trei antologii de versuri (în siciliană și engleză): *Vinissi, Il Torru* și *Footprints in the Snow*. Lansarea celui de al treilea volum, *Urme pe zăpadă*, a avut loc la St John's University, în 2016.

Știință și poezie

Astronomul instalează telescopul,
apropie corpurile cerești
să le vadă mai bine.

Omul de știință
folosește microscopul
ca să mărească substanța și materia
ocolind simțurile

Artistul folosește pensulă și culoarea, ciocanul și dalta
Poetul
prin cuvântul tăios ca briciul,
cioplește, taie, curăță,
îndepărtează. Tot el sfășie pânza care ascunde cerul de
purul adevăr și lasă omenirea despuiată.

Rendez-vous

N-ar fi în ordine întâlnirea cu cineva
într-o împrejurare pe care vreau să o dezvălui acum.
Ar fi o lipsă a bunelor maniere, destăinuirea mea
dovedind lipsă de bun-gust și rafinament.

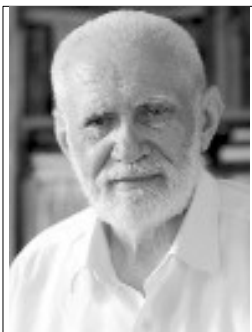
Ne întâlnim, totuși, în fiecare dimineață
mereu la aceeași oră și în același loc. Apar pe jumătate
goală, nepieptănată schimbând același zâmbet.

Îmi face cu ochiul și întrebă: „Te-ai întors?”
Dau din cap și răspund: „Da, va dăinui mereu prietenia
noastră și am să-ți spun de ce.
Fiindcă prietenia asta contează și pentru tine!”

„Da, suntem prietene! Tinerețea însă te-a părăsit.
Nu spun că îți arăți vârsta”.
Mă supăr și strig mâniaoasă:
„Cine naiba ești? Doar o oglindă de doi bani!”

[din vol. *BRIDGING THE WATERS II*. An International Bilingual Poetry Anthology (Korean, American, Other). Co-Published by Korean Expatriate Literature & Cross-Cultural Communications, New York, USA, 2017]

Traduceri de **Olimpia IACOB**

RADU ULMEANU SAU POEZIA ÎN UCRONIE

Ion PAPUC

În anul 1965 apărea la București poate cea mai frumoasă carte din cultura română, un volumaș de sonete ale lui Michelangelo, avînd textul în italiană și alături versiunea românească a lui C. D. Zeletin, iar prefața aparținea aulicului savant Tudor Vianu. Debutantul de atunci ca traducător, astăzi el însuși una dintre cele mai nobile personalități ale culturii de la noi, scrie prefața la un alt volum de *Sonete*. Autorul acestuia, care nu mai este demult un debutant, nici nu putea găsi un prefațator a cărui prezență să-l onoreze mai mult. Mă refer la Radu Ulmeanu care își tipărește, și în mare parte își retipărește *Sonetele* (Editura Grinta, Cluj Napoca, 2018).

Ca să ne apropiem de un eventual răspuns la întrebarea cum poate cineva scrie sonete, adică să își așeze simțirea în patul lui Procust, presupus de forma fixă a acestora, să începem prin a recunoaște că există oameni, unii de tot simpli, dacă nu chiar analfabeți, care au mania de a vorbi spontan în versuri, mai exact în distihuri. Dintre cei cultural mai răsăriți, l-aș aminti pe Tudor George, cunoscut cu apelativul Ahoe. Îl enerva cu mania de a vorbi în versuri pe companionul său de boemă și alcool Teodor Pîcă, poet mai degrabă laconic în conversație și debil ca producție lirică, iar acesta agasat de acele insistențe orale îi puse într-o zi în față un caiet spunîndu-i să nu își tot debiteze producția poetică ci să și-o scrie. După o săptămîină, cei doi s-au reîntîlnit și Tudor George aduse caietul cu toate paginile acoperite de versuri. Exasperat Teodor Pîcă puse prolificitatea camaradului său

pe faptul că acela scrisese balade, faimoasele *Balade singaporene!*, și îi ceru ca în următorul caiet oferit să scrie sonete, presupus mai dificil de compus. Abundența în versificație nu a scăzut cu nimic și Tudor George s-a dovedit tot afit de prolific și sub exigența tehnicii sonetului. Căci sînt unii inși, unii poeți care pot versifica copios și ca sonetiști. I-aș aminti pe Mihail Codreanu, Victor Eftimiu sau, în zilele noastre, Șerban Codrin. Maestru al versificației și el, Radu Ulmeanu nu face parte din categoria acestor sectari lirici, vorbitori în sonet. Să compună semnificativ în tehnica sonetului lui i se întîmplă doar sub presiunea unei crize acute, a unei furor erotice, producînd în intervalul de numai o săptămîină, 25 decembrie 1987 - 1 ianuarie 1988, toate cele o sută unu sonete tipărite la Editura Eminescu în anul 1990 și retipărite acum la editura clujană. Ca orice poet onorabil scrie și el sonete în mod disparat dar aici am a comenta doar producțiile acelei săptămîni teribile din anul 1987! Într-un sens, cazul este mai degrabă similar cu acela al sonetelor cu care V. Voiculescu pretindea că face o traducere imaginară a sonetelor lui Shakespeare, adică reprezintă o excepție și în opera poetului de azi ca în opera înaintașului pe care îl și omagiază în cartea sa cum a procedat doar cu Bacovia, singurii doi precursori slăviți în noua carte.

Prefațatorul recentei ediții a *Sonetelor* citează primul vers, *capoverso* spune acesta, din celebrul sonet al lui Arvers: *L'amour caché*. Cazul autorului, rămas cunoscut postumității doar prin acest sonet, este pînă la un punct

similar cu acela al lui Joachin du Bellay, al cărui sonet este adesea amintit tot pentru un vers de început: *Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage*. Sau poate ar fi fost mai nimerit în aceste împrejurări să ne amintim de vreun sonet care a făcut gloria *Canțonierului* lui Petrarca. Aceasta în ceea ce privește celebritatea, însă cu privire la inevitabilele coincidențe în atitudinea erotică invocată de poetul contemporan, ne putem aduce aminte de similarul, pînă la un punct, mod în care el își șantajează iubita evocînd posibilitatea ca aceasta la bătrînețe să regrete că nu a fost mai cooperantă, încît se impune îndemnul lui Ronsard: *Cueillez des aujourd'hui les roses de la vie*. Cam astfel oftează interesat și autorul de azi, însă în deplină originalitate: *De-aceea eu să te conving încerc./ solemn și grav, cît mai există timp,/ să ne iubim afară din Olimp*. Oricît de mare este harul poetului, oricît de iscusită măiestria, este inevitabil ca el să nu cadă peste vreo ipostază clasică, demult deja consacrată. Cu atît mai mult cu cît Shakespeare în *Sonetele* sale a făcut cu geniu inventarul complet al tuturor ipostazelor din erotică, scriind cel mai de seamă op al iubirii, de o măiestrie fără egal. Iar dacă acela a fost atît de ireverențios cu iubita sa, supranumită Dark Lady, și cîntărețul român își ceartă iubita în sonet: *Mă doare încercarea ta în spasme/ de a-ți trăi obscurele orgasme/ pentru-a putea să-mi pui sub ochii beți/ figuri de lupi, hiene sau mistreți, // pe toți imaginîndu-ți-i posibili/ amanți fugari de-o zi, neverosimili,/ de negonit, de nedistrus, de ne-/ învins în chefuri sprintene*. etc.

Pretutindeni versul din oricare sonet al acestei cărți este strunit bărbătește, rimele se succed muzical și la nivel performant. Iar dacă se spunea că rima perfectă îi aparține lui Ion Barbu care a pus *Sicilii* să își afle ecou în *sigilii*, și că stimulat de exemplul acesta Labiș a împerecheat *Trotuș* cu *totuși*, aici la Radu Ulmeanu aflăm similare performanțe. Chiar în citatul precedent din *Sonetele* de azi, poetul are ingeniozitatea ca despărțind în silabe la sfîrșit de vers să facă să rimeze acel *ne-* cu *sprintene*.

Exemple de atari rime rare găsim destule precum atunci cînd *fustă* își are ecou în *nu stă* și în *punte-ngustă*. Sau altă dată același cuvînt chiar, dar cu semnificații diferite: *El poate-n veac popoare să guverne* (...) și *tremură, de frica lui, guverne*. Într-alt sonet chiar maestrului poeziei franceze, *Mallarmé*, îi răspunde ecoul unei rime: *alarma e!*

În măreția acestei poezii stă și slăbiciunea ei, ca un risc asumat. Un poet oarecare își individualizează la maximum lexicul utilizat, ancorîndu-l într-o pregnantă coloratură spațio-temporală. Fără să știi nimic din biografia unui autor, numai străbătîndu-i textele poți stabili cînd, în ce epocă și în ce spațiu lingvistico-geografic a trăit și și-a scris opera. Cazul lui Radu Ulmeanu este unul diametral opus. Mai ales aceste *Sonete* se sustrag oricărei determinații de acest gen. Lexicul lui nobil, intelectual dar mai degrabă livid, nu permite atari exerciții de identificare. Din toate cele o sută unu sonete doar un singur vers trădează faptul că autorul ne este contemporan, atunci cînd în finalul unui sonet amenință: *Voi da un scurt anunț la un ziar*.

Poetul acesta își știe genul, tipul de poezie pe care îl ilustrează prin creația sa, căci nu din neputința de a fi altfel, sau și altfel, ci în mod deliberat are o opțiune estetică, pariul ferm pe un stil poetic, pe care și-l și denunță singur: *Cu forme clasice să te dezmierd aș vrea*. Sau altădată cînd își anunță speranța de perfecțiune în vers: *Vreau să înving sonetul iubito, să-l îndoii,/ să scoată sunetul dur al perfecțiunii*. Deși pînă la urmă poetul el însuși pare conștient de primejdiile mortificatoare ale acestui mod clasic de a cînta în vers: *De clasicismul furibund ai grijă/ cînd roade-n versul meu însingurat,/ cum cariul roade-n lemnul fin sculptat;/ nu-i liniște, e a durerii schijă. // În tremur greu cînd trupul mi se frînge/ de dor, și-i o turbare-n tot,/ strunesc atunci al verbului înot/ prin flăcări, trăsnete, puhoai, sînge. // Se decantează-atunci otrava dulce/ care-ți pătrunde-n carne-ncet, încet,/ cu o suavă știință să-ți inculce// această moarte-n*

pas de menuet/ ce-n brațe mi te-aduce, să te culce/ cu grație, sonet după sonet. E conștiința faptului că procesul artistic presupune o mortificare, oricare sau numai acesta presupus de clasicism sau neoclasicism?! Și despre ce fel de mortificare poate fi vorba când adesea o vrajă neagră se insinuează în sonete? E unda de romantism întunecat care zguduie din când în când poezia lui Radu Ulmeanu. Și aici, tot el este acela care se diagnostichează. Căci se autocaracterizează astfel poetul: *La bursa neagră-a cărții sonetele-mi s-or vinde/ când lumea va-nțelege magia neagră-a lor.* Jucînd pe sonorități italiene aș îndrăzni să spun că în aceste sonete sîntem izbiți nu doar de o penetrantă *morbidezza*, în înțelesul de lascivitate, moliciune erotică vehementă în felul ei, ci și de un ascuțit sentiment *morboso*, de o acută morbiditate. Pentru a înțelege acestea să revenim pentru moment la Petrarca, la sonetul cu care acesta își deschide *Canțonierul*. Perspectiva din care își privește marele italian iubirea este una tîrzie, ca dintr-o bătrînețe resemnată înspre o nebună tinerețe. *Voi ch'ascoltate in rime sparse il suono/ Di quei sospiri ond' io nudriva il core/ In sul mio giovenile errore,/ Quand' era in parte altr' uom da quel ch' i' sono...* Adresîndu-se cititorilor săi, de parcă acum când scrie ar fi cu totul schimbat, evocă suspinele cu care cîndva demult și-a hrănit inima în suferință, pe cînd era de toată povestea în fața semenilor săi: *... al popol tutto/ Favola fui gran tempo...* E o distanțare maximă de iubire, rămasă în amintire mai degrabă ca o rușine: *vergogna è 'l frutto.* Și în final, din toate nu rămîne decît constarea amară a poezilor din totdeauna *che quanto piace al mondo è breve sogno.* Ce-i place lumii e vis scurt!

La poetul nostru se inversează perspectiva iar iubirea evocată de el este una prezentă întotdeauna, definitivă, fie și din mormînt. Căci întîlnirea după ce moartea chiar s-a produs este evocată nu doar în acest sonet: *De vei păși prin cimitir vreodată/ și vei vedea groparii cum răstoarnă/ pămîntul cult, amestecînd cu larmă/*

umide hîrci cu oase, în lopată.// Și de-i vedea și hîrca mea cea mută,/ s-o iei în palmă s-o privești,/ sătulă cum va fi de vești, povești;/ atinge-i fruntea albă și-o sărută.// Va tresări ori nu de bucurie,/ din goale-orbite vei vedea cum curg/ țărîni ce izvorăsc din veșnicie.// Va fi-n amiezi lumină de amurg./ În nemișcarea mîinii tale, vie,/ voi ști din moarte, iarăși, să mă smulg? Acesta este pariul lui Radu Ulmeanu, de a-și înălța poezia pînă în zona rarefiată a ucroniei, fiind contemporan nouă și clasic în același timp, compunînd sonete perfecte de parcă și-ar închide inima în etuva formei fixe. Sonetele lui fiind adevărate cleștare translucide, perfecții geometrizzante care nu cuprind în ele nimic altceva decît veșnicia. Pentru poet un privilegiu maxim și un risc mortal. Prea puțin aderent la contemporaneitate el are în compensație, prin toate datele poeziei sale, promisiunea că ne va supraviețui.

ȘOCUL CIOCNIRII ROMÂNILOR CU „CIVILIZAȚIA” ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Mircea PLATON

Motto: „Condeele cinstite tăcuse și la București. Mai rămăsese însă condeele întinate și «mitteleuropene» care torturau conștiințele românești cu cugetări și interese nemțești” (Eugen Lovinescu, *În cumpăna vremei*, 1919).

„Acum, pentru întâia oară, puterile răului se ridică toate împreună, unite pentru a da asaltul” (Henri Bergson, decembrie 1914, Académie des Sciences Morales et Politiques).

Înainte de a fi Mare, România a fost Mică, din 1859, și apoi Foarte Mică, din toamna lui 1916 până în primăvara lui 1918, când Basarabia s-a unit cu România. Înfrângerile armatei române au forțat, încă din octombrie 1916, strămutarea în Moldova a mase de refugiați din Sudul țării, intrat sub stăpânire germano-austriaco-maghiaro-turco-bulgară. Regele Ferdinand a devenit „regele Moldovei sărace și pustiite”¹. Dezastrul campaniei armatei române din toamna lui 1916 – provocat de lipsa de susținere din partea aliaților, facilitat de carențele logistice ale armatei române și agravat de amatorismul tactic al multor generali de salon sau intendență, aflați la cârma armatei la debutul campaniei – a făcut ca, în noiembrie/decembrie 1916, după ocuparea Bucureștiului, la Iași să se strămute Curtea, Parlamentul și Guvernul.

La București încep cele „707 zile sub cultura pumnului german”, cum le numea istoricul și diplomatul Virgiliu N. Drăghiceanu în jurnalul publicat mai întâi în *Neamul românesc*, al lui N. Iorga, în 1919, iar apoi în volum, la Cartea Românească în 1990. Întâlnirea dintre românii din sudul țării și ocupanții germani, reprezentanți ai „civilizației” apusene, e una

traumatică. În Franța, Bergson nota că modul în care acționa Germania în Primul Război Mondial era o expresie a unui fenomen modern al civilizației pervertite de tehnologie. Dacă, în lumea pre-industrială, expansiunea era limitată pentru că nu putea fi decât teritorială, și cât pământ puteai lua de la vecini?, secolul al XIX-lea inventase expansiunea industrială: „În adevăr, spiritul de cucerire, oricât ar căuta el să nu cunoască margini, atâta vreme cât nu e vorba de cât de a lua pământ de la vecini, el trebuie să-și mărginească ambițiunile lui imediate [...] Chiar atunci când te chiamă Frideric sau Wilhelm, nu poți anexa mai mult de cât o provincie sau două dintr-o dată. Te-ai slăbi pe tine însuși luând mai mult. Dar închipuiți-vă că aceeași nevoie de a cuceri, care nu cunoaște margini, s-ar pune în serviciul formei aceleia noi de bogăție. Ambițiunea, care până atunci își însirua realizările pe o lungime nedefinită de timp, fiecare dintre ele neputându-i aduce decât o porțiune definită de spațiu, se îndreaptă acum dintr-o dată către un obiectiv nelimitat, ca și ea. În oricare parte a lumii, unde va ști că poate găsi materii prime pentru industria sa, puncte de oprire pentru corăbiile sale, concesiuni pentru produsele sale, își va lua singură și de îndată drepturi [...] Din ziua [...] în care militarismul prusian, devenit militarismul german, își legă destinele de acelea ale industrialismului, războiul, pe lângă distrugerea puterii militare a inamicului, trebuie să țintească și la nimicirea industriei și comerțului acestuia, a izvoarelor bogăției sale, a bogăției sale însăși. Uzinele sale

trebuiau distruse, pentru a suprima orice concurență; trebuie de asemenea, pentru a-l sărăci pentru totdeauna, și a se îmbogăți pe sine, să se pună biruri fără de sfârșit asupra orașelor, să se jefuiască și să se dea foc pretutindeni”².

Drăghiceanu documentează jaful, spontan, la ocuparea țării, și apoi metodic, acoperit de decrete militare, după instaurarea autorităților germane la cârma jumătății de Românie rămasă sub administrarea lor. Lista obiectelor jefuite sistematic de germani e infinită și cuprinde „tronuri țărănești, velințe, cufere prețioase, scurteici, scaune fantezii, pirostrii, cazane, plăpumi sărăcăcioase, portrete în ulei, plăpumi de atlas, peste care zac porci vii sau tăiați, găini, rațe, pianine, urmate de cirezi întregi de oi, vaci elvețiene, cai”. Pe străzi se fură ceasornicele și se jefuiesc farmaciile. Se fură milioane de tone de cereale, păduri întregi, tăiate, se taie parcuri – din București sau Pitești –, se fură manuscrise slavone, odoarele din biserici, se jefuiesc muzeele, se distrug antichități romane cu toporul, se fură lâna de pe oi, tortul, cânepa, inul, ghindă, castane sălbatice, jir, sămânță de pepene, dovleac, marmeladă, ulei, legume, zahăr, unt, lapte cailor pentru a fi tăiați și transformați în hrană.

Pia Alimăneștianu, sora lui Ionel și a lui Vintilă Brătianu, rămasă în Bucureștiul ocupat de germani (și a rămas pentru că Ionel și Vintilă, care au plecat la Iași cu guvernul, au vrut să dea un semnal întregii țări că nu fug din calea inamicului, că nu abandonează țara), s-a opus cu mijloace specifice doamnelor din înalta societate administrației militare germane care căuta să submineze Biserica Ortodoxă Română înlocuindu-l pe Mitropolitul Primat, mult-încercatul Conon Arămescu-Donici, cu un mirean cu agendă anti-Ortodoxă: „Singurul fapt demn de a fi semnalat azi este internarea Mitropolitului în Mitropolie și numirea ca director și locțiitor al șefului Bisericii Ortodoxe a lui Marius Theodorian, catolic, care a condus toate campaniile de răsturnare a Mitropoliților, în anii din urmă”³. Pia nu e singură și, aliată cu

alte doamne Ortodoxe, luptă pentru susținerea Bisericii Ortodoxe Române și zădărnicierea tentativelor ocupantului german de a pune mâna pe sufletul țării: „Iată cum s-a sfârșit cu internarea Mitropolitului. Aflând cele întâmplare în ajun, Dna Didina Cantacuzino, cu Zoe Râmnicăneanu, conducătoarele Societății Ortodoxe, s-au dus la Mitropolie, unde un sergent român împiedica accesul la șeful Bisericii. Dânsese au intrat cu sila și l-au găsit în lacrimi. Li s-a plâns că a fost sechestrat din ordinul dlui Marghiloman. L-au pus să jure că până se vor întoarce nu va iscăli nicio hârtie de renunțare și au alergat la Marghiloman. Acesta avea la el, tocmai întrunit, comitetul Partidului Conservator. Neputându-l vedea, au chemat pe Grigore Cantacuzino, care făcea și el parte din comitet. I s-a expus cazul, arătând la ce scandal va da loc. Ieșind și dl Marghiloman, le-a lămurit că într-adevăr consimțise la numirea lui Marius Theodorian, partizan politic, crezând că era cu consimțământul Mitropolitului și al arhierilor. Gr. Cantacuzino i-a declarat atunci că dânsul nu admite această numire a unui renegat în capul Bisericii Ortodoxe, și că trebuie neapărat destituit. Marghiloman le-a sfătuit să meargă să se înțeleagă cu Lupu Kostaki, care a părut mâhnit de amestecul în această afacere. Le-a spus totuși că se va duce la Mitropolit și-l va libera. Când s-au reîntors doamnele la Mitropolie, au constatat că-și ținușe fagăduiala, deoarece au găsit pe Mitropolit liberat. Le-a declarat însă că nu face slujba de Paște decât la 2/15 aprilie, după dogmele religiei ortodoxe, care sunt categorice asupra acestui punct. Paștele nu poate cădea, ca cel catolic, odată cu cel evreiesc, și ar fi excomunicat. Marius Theodorian, a doua zi, a fost gonit de la Mitropolie, aproape în bătăile preoților și afurisit de Mitropolit. Poimăine, de Bobotează, ne-am înțeles între noi să-i facem manifestație Mitropolitului, mergând în corpore la slujba de la Mitropolie, la orele 9 și jumătate. Și pe urmă să defilăm în fața lui, sărutându-i mâna”⁴.

Și iată cum a decurs slujba de Bobotează din

6 ianuarie 1917: „Turna cu găleata când am sosit la Mitropolie. Serviciul începuse. Lume destulă, dar nu destule doamne cunoscute, aproape numai cele aduse de noi de la spital. Aveam însă impresia unei atmosfere românești, simpatice, de căldură sufletească, până în clipa când și-au făcut intrarea solemnă autoritățile pământene – secretarii, generali, prefectii, consiliul comunal – și-am simțit că, odată cu ei, intră și o suflare rece printre noi: colaboratorii vrăjmașului. După slujbă, am trecut la Mitropolit, care ne-a ținut o scurtă cuvântare, asigurându-ne de sosirea unor vremuri mai bune și, asemuindu-se cu Veniamin Costachi, susținu că nu se va da în lături de la nimic spre a păstra nevătămată Biserica Ortodoxă. Mă întreb dacă în clipa când s-a întors către Lupu Kostaki și i-a amintit că-i fusese strămoș, nu făcea vreo aluzie sângeroasă”.⁵

În fața inimaginabilelor abuzuri împotriva Ortodoxiei ale civilizatei armate de ocupație germane, boieroaicele și maicile vibrează la unison. Astfel pe 21 aprilie 1917, Pia Alimăneștianu notează în jurnal: „Se rechiziționează din biserici clopotele și argintul de pe icoane. Se spune că, în urma protestării mitropolitului, au fost redade azi unele, dar multe nu. Ca fulgerul s-a răspândit știrea în țară a acestui sacrilegiu și dând loc unei indignări generale”. Pe 30 aprilie, revine: „Clopotele vor fi ridicate. Cuvintele de mai jos vor descrie, mai bine ca orice, jalea ce lasă în urmă ridicarea lor: „Azi-dimineată, plecând la plimbare, am găsit pe stareț plângând pe bancă, sub clopotniță; preoții erau sus la clopotele de pe care copiau inscripțiile și notele ce emiteau. M-am suit și eu la ei. Când ne-am coborât, s-au dus cu toții în biserică să copieze inscripțiile de pe icoane. Biata stareț se închina la fiecare, o săruta cu foc, făcea cruce și le mângâia. «Te cunosc de când eram uite așa de mititică, m-ai văzut crescând și vor să te ia». Plângea și le săruta, apoi se închina: «Doamne, trăznește-i, doboară-i!». Și, înfuriindu-se, îi blestema. Pe urmă trecea la alta și iar începea, invocând la fiecare și pe bătrâna stareț, care o crescuse, și pe donatori.

Era foarte atingătoare, mi s-a părut chiar impunătoare în vanitatea și umilința ei, care era plină de iubire și de respect pentru mănăstire. Căutând s-o mângâi, spunându-i că tot germanii îi vor plăti în curând altele noi, dar dânsa cu mult simțământ: – Noi, mamă, noi, dar n-o să mai fie acestea vechi, cu care am trăit și am îmbătrânit și noi și părinții noștri, care ne-au sunat și de bine și de rău. Pe acestea le vor face ghiulele, să tragă tot în noi”.⁶

Durerea și patriotismul țăranilor, ca și al boierilor, îmbracă forme ritualice: „17 octombrie 1917. Ieri a sosit un țăran din Rătești, vechi servitor la curte. Purta barbă mare și păr lung ca niciodată. Abia l-am recunoscut și, când l-a întrebat unul dintre servitori, în bătaie de joc, „Nu te tunzi, moș Drăghici?”, dânsul i-a răspuns răzvrătit: „Cum să mă tund, când biata țară geme? Când îți moare un copil, și eu am doi pe front, porți o fâșie neagră la braț; dar când ți s-a strâns țara de gât, cum să-mi tund părul? Nu-l tund până nu o voi vedea iar cum a fost mai înainte”.⁷

Abia instaurarea comunismului, treizeci de ani mai târziu, va șterge amintirea acestei epoci.

Note:

1. Eugen Lovinescu, *În cumpăna vremii. Note de războiu* (București: Socec, 1919), 57.
2. H. Bergson, *Spiritul german*, trad. N. G. Eremie (Brăila: Typo-Lithografia Leonida G. Kostomyris, 1916), 8-9, 12.
3. Pia Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane (1916-1918)* (București: Corint, 2017), 43.
4. Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, 44-45.
5. Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, 46.
6. Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, 91, 83-84.
7. Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, 129-130.

MICHEL HENRI: BARBARIA ȘTIINȚEI (I)

Dan TOMULEȚ

Ni se spune adesea că despre aspectele negative ale modernității s-a scris și s-a discutat mult; și, probabil, că așa este. Faptul acesta nu ne permite însă să tragem concluzia că s-a discutat suficient, deoarece aceste aspecte negative ale existenței moderne continuă nestingherite și chiar se adâncesc. Suficient se va fi vorbit despre ele, abia atunci când se vor naște atitudini și se vor lua măsuri împotriva lor. Prea des filosofii își imaginează că, dacă ei au discutat între ei despre un anumit lucru, înseamnă că și-au făcut datoria. O astfel de atitudine nu face însă decît să trădeze o neînțelegere din partea lor a funcției sociale pe care trebuie să o îndeplinească. S-a spus, de asemenea, că discutarea problemelor modernității ar fi o modă culturală și, probabil, că și acest lucru este adevărat, însă numai pentru creatorii de modă care s-au rătăcit prin domeniul filosofiei. Această ultimă atitudine ratează în întregime seriozitatea umană și spirituală a faptului de a fi filosof, adică, un om al adevărului și al implementării adevărului, un lucru care nu are nimic de-a face cu modele sau cu discuțiile inutile.

Una dintre cele mai incisive și mai serioase critici contemporane ale modernității este cea produsă de fenomenologul francez Michel Henry, care își permite să declare, la sfîrșitul secolului XX, că știința este forma fundamentală a barbariei spirituale contemporane și cea dintîi cauză a distrugerii culturii occidentale. Aceste acuzații sînt extrem de grave, iar cunoașterea temeiului lor reprezintă o obligație a oricărui intelectual care-și înțelege rostul. Vom încerca, așadar, în continuare să prezentăm cîteva dintre

ideile de bază ale perspectivei lui Michel Henry asupra existenței actuale a omului occidental, în măsura și cu specificul înțelegerii noastre.

1. Conceptul de viață

La baza acestui demers critic se află ideea de viață. Asemenea oricărui concept primar, conceptul de viață nu este definibil. El se oferă intuiției intelectuale în urma diverselor încercări de a-l indica, însă cel mai exact ar fi dacă am spune, urmîndu-l pe Henry, că viața se revelează doar ei însăși, numai ca ea însăși și numai prin ea însăși. Cunoașterea vieții o deține doar cel viu și numai prin faptul că este viu. Am putea încerca o ilustrare a ei, afirmînd că viața este singurul lucru care ni se întîmplă pe parcursul unei zile. Ea înseamnă trăire, dar nu în sensul restrîns al experienței emoționale, ci în sensul cel mai larg al oricărui fapt experimentabil. Viața este simțire și înseamnă receptacularitate, dar pentru că nu există simțire din esența căreia să lipsească simțirea de sine, este mai exact dacă spunem că viața este simțire de sine, în absența oricărei distanțe și a oricărei exteriorității, motiv pentru care receptacularitatea vieții nu trebuie confundată cu percepția sau cu senzația, care sînt doar niște capacități ale vieții. Există o diferență între subiectivitate și subiectul epistemologic. Astfel, ne învață filosoful francez, viața se autofenomenalizează în completă pasivitate față de ea însăși. Este acceptarea fără rezerve a ei însăși și de către ea însăși. Acest joc al vieții cu sine și în sine e ființa secretă a fiecăruia dintre noi. Omul nu e un robot de carne, ci o ființă vie, posesoare a simțirii de sine. Această simțire este

condiția *a priori* de posibilitate a oricărei experiențe și a oricărei capacități, adică, a oricărei lumi posibile. Senzația și percepția sînt capacități ale vieții, respectiv, locul în care lumea se constituie pentru viață. Credința într-o lume complet obiectivă e iluzorie; chiar exterioritatea ne este dată în auto-afectarea simțirii sau a sensibilității.

Dată fiind natura subiectivă a vieții, se poate afirma că afectarea este forma transcendentală a revelației, ceea ce înseamnă că ultime sînt modurile simțirii, nu lucrurile. În acest context, adevărul este sinonim cu afectarea, respectiv, cu subiectivitatea însăși. Este un adevăr care se schimbă odată cu viața și a cărui istorie e identică cu istoria vieții. E un adevăr individual, accesat prin identificarea cu el, adică, prin transformare de sine. Adevărul nu e un lucru pe care omul îl constată, ci un lucru pe care omul îl întrupează. Este un adevăr care se auto-întemeiază și care își este sieși criteriu de autenticitate. Numai acest adevăr nu necesită interpretare. În consecință, cunoașterea vieții este viața; e o cunoaștere consubstanțială, nu una achiziționată. Mai bine zis, nu noi cunoaștem viața, ci viața se cunoaște pe sine în noi. Ea este simțire de sine și experimentare de sine. Astfel, susține Henry, cunoașterea vieții „nu are un obiect, pentru că nu conține în sine relația față de un obiect și pentru că relația aceasta nu-i constituie esența” (p. 12).¹ Ea o cunoaștere prin identificare cu obiectul, nu prin raportare la el; e o cunoaștere care nu vede, pentru că nu este nimic de văzut.

În același timp, viața nu poate înainta decît în lăuntru ei însăși și nu poate da înapoi decît în lăuntru său. Mișcarea vieții poate fi dezvoltare de sine, prin facere de sine, sau distrugere de sine, prin uitare de sine, aceste două repere marcîndu-i istoria. Pentru om, istoria ființei este istoria accesului său la viață. Mișcarea vieții nu este însă una integral voită; nu e, în primul rînd, rezultatul unui efort, ci, mai degrabă, consecința revelației. Ea crește prin adăugare de viață și scade prin uitare de sine, în favoarea lumii. Ea

întemeiază orice efort, și orice dezvoltare a ei este bucurie, tot așa cum orice scădere a sa este nefericire, chiar dacă drumul spre moarte e presărat, pînă la un loc, cu plăceri sau cu inversiuni hedonice. Așadar, întotdeauna acționăm împreună cu viața, fiind în ea și participînd la mișcările ei. Orice capacitate – percepția, înțelegerea, memoria sau imaginația – este a vieții și presupune simțirea, ca „auto-afectare originală” (p. 117). Prin fiecare dintre puterile sale, simțirea își este dată sieși și tinde către ea însăși.

Viața nu este viața biologică, ci viața spiritului, cea dintîi fiind o simplă abstracțiune științifică. Viața spirituală ține de motivația omului de a trăi, adică, de a-și îmbogății viața, acesta fiind sensul fundamental al proiectului etic. E o motivație care există la nivelul simțirii și abia apoi la nivelul gîndirii. Etica este cultivarea de sine a vieții; este arta creșterii în ființă. În sensul acesta, Henry afirmă că etica nu este un domeniu independent, ci este „coextensivă cu viața și cu dezvoltarea ei deplină” (p. 96). Dacă gîndim etica în termenii relației acțiunii cu norma sau cu valoarea, pierdem înțelegerea faptului că ea ține în mod esențial de viață și că viața este tot una cu însăși dinamica valorii. Cu toate acestea, în viață nu sînt scopuri, pentru că nu există distanța intenționalității. În consecință, pentru că nu viața e determinată de cunoaștere, ci cunoașterea e determinată de viață, etica nu poate fi o disciplină normativă. Orice mod al vieții își urmează logica sa internă, o logică a forțelor sale vitale, care nu ascultă de cunoștințe. Numai viața poate prescrie reguli vieții, și ea le prescrie de-a lungul liniei dintre creșterea de sine și uitarea de sine.

În prelungire, cultura nu este altceva decît realizarea proiectului etic; este auto-revelarea vieții. Cultura e dezvoltarea vieții, și dezvoltarea vieții e cultura. Nu orice produs numit cultural este cultură, manifestările morții spirituale fiind componente ale anti-culturii și inculturii. În cuvintele lui Michel Henry, cultura „este o

acțiune pe care viața o exercită asupra ei însăși și prin care se transformă pe ea însăși” (p. 5), motiv pentru care „cultura e cultura vieții” (p. 10). A fi creator de cultura înseamnă a contribui la îmbogățirea vieții, nu la decimarea ei. E o contribuție practică, reală. Aparține culturii producerea de lucruri necesare vieții, modurile de manifestare ale formelor vieții și manifestările legate de momentele ei importante. Tot de cultură aparțin și legile care organizează viața, dar mai ales nevoile ei superioare, care dau naștere artei, filosofiei și religiei. Cultura este modul în care viața se dăruiește adevărului. E locul în care adevărul sosește. Astfel, creația culturală nu rezultă dintr-un act al deciziei raționale, ci din decizia vieții de a se experimenta pe sine, într-un fel sau altul. Cultura e transformarea de sine a vieții. Este o acțiune exterioară lumii, marcată de formele în care viața curge. Este o descărcare a vieții de tensiunile ei.

Greșim dacă distingem între cultură și civilizație, ca și cum s-ar putea civilizație fără cultură. Înalta cultură trebuie să coboare în mediul concret de existența al oamenilor, mai ales sub forma esteticului, a artei, care reprezintă felul în care viața se arată în lumea reprezentării, un loc în care nu coboară niciodată ca ea însăși. În viziunea lui Henry, „arta e reprezentarea vieții” (p. 36). Din această cauză, arta nu se identifică niciodată cu suportul ei material, ci se păstrează în domeniul simțirii, adresându-se imaginației. Materia operei de artă nu este totuși imaginația pură, ci simțirea asupra căreia se lucrează prin imaginația vizuală sau auditivă, dat fiind faptul că, după cum ni se spune, „spectatorul coincide... cu esența artei” (p. 42). Artă este cultivarea simțirii și a sensibilității; și sub raportul acestei funcții, ea trebuie să fie un aspect al vieții sociale, nu un domeniu particular, rezervat inițiaților și snobilor. Ea trebuie să existe în urbanistică, în arhitectură, în comportament, vestimentație și ritualuri, dar mai ales în riturile sacre, pentru că din sacralitate își extrage arta seva.

La rîndul ei, religia, care se întemeiază pe

faptul că ființa vie nu-și are temeiul în ea însăși, lucru demonstrat de anxietatea morții, trebuie să penetreze fibra întregii civilizații, inclusiv activitatea economică, activitate care nu trebuie să se reducă la producerea de lucruri utile, ci trebuie trăită și gândită ca un exercițiu spiritual, ca o formă a iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Artă însăși este un fenomen religios. Astfel, ne spune Henry, „pentru că arta este sacră, ea se veștejește atunci cînd ponderea ei religioasă dispare” (p. 126). Cultura și civilizația sînt produse ale vieții spirituale și numai viața spirituală știe cum să le folosească. Acesta este motivul pentru care cultura nu are niciun sens pentru omul zombificat de trunchierea modernă a minții. Energiile sale spirituale nu dispar, dar sînt canalizate spre manifestările iraționale ale animalului uman. Iată de ce nihilismul se manifestă prin apărarea oricărui lucru contrar naturii și vieții, prin frîngerea pe roată a oricărui element de ordine morală.

Cam aceștia ar fi termenii în care am putea rezuma oarecum conceptul de viață, propus de Michel Henry, și cîteva dintre implicațiile sale, concept pe care se întemeiază apoi întreaga critică formulată de el la adresa modernității, în general, și a științei, în mod special.

2. Tensiunea vieții

Pentru a explica natura crizei culturii și a omului modern, pe lîngă conceptul de viață, Henry folosește și conceptul de tensiune a vieții. Viața înseamnă energii vitale, care, ne spune autorul, trebuie să se manifeste și să se descarce. În cazul în care aceste energii sînt blocate, vitalitatea se transformă în zbucium și chin. Forma fundamentală de descărcare a energiilor creatoare ale vieții este munca și activitatea, în general. Dacă cele două sînt însă desprinse de temeiurile lor subiective, ele nu mai contribuie la eliberarea energiilor vitale, fapt care-l afectează profund negativ pe om. Astfel, în condițiile abundenței societății contemporane, cînd problemele existenței cotidiene sînt relativ ușor de rezolvate, dar mai ales în condițiile pierderii

deschiderii vieții către transcendență, energia creatoare de soluții și semnificație a omului se deversează în abuzarea realității și a mediului social; energia omului se transformă inevitabil în anxietate. În consecință, întreaga nebunie modernă este urmarea blocării energiilor vitale, care nu mai au unde și pe ce să se cheltuiască. Este necazul eroului fără cauză sau nefericirea îmbuibării. Astfel, ne învață Henry, „inabilitatea unei civilizații de a oferi sarcini pe măsura mijloacelor ei... implică eliberarea necontrolată a acestor energii, iar acest tembelism produce violență” (p. 105).

Energia necheltuită e experimentată ca nefericire, motiv pentru care omul caută să se refugieze în activism, ducând însă cu sine acolo nefericirea care l-a împins inițial spre exterior. Pe filiera acestei neîmpliniri în exterioritate, se naște dorința distrugerii de sine, a nimicirii vieții care continuă să producă aceste energii. Aici găsim originea psihologică a vandalismului, a pasiunii pentru distrugere și răutate și a revoltei împotriva autorității legitime. Energia necheltuită se transformă în răzvrătire, în ură morbidă de sine, în exhibiționism și vulgaritate și chiar în pasiune pentru demonism. Toate acestea, desigur, rămân în lăuntrul vieții, cum de altfel rămîne și refugiul în exterior, însă mișcarea energiilor vitale nu mai este orientată către lumina vieții, către cultivarea vieții, ci în direcția întunericii morții. Barbaria lumii contemporane are la bază tocmai această ascundere de sine și distrugere de sine a vieții, care se păstrează chiar și ea în perimetrul vieții, forța distrugerii ridicându-se din însăși energia vieții. Barbaria lumii contemporane este coșmarul lipsei de sens, o formă de canibalism vital.

În lăuntrul vieții însăși, pentru că nu există un exterior al ei, viața se poate desfășura prin cultivarea de sine sau prin uitarea ori nimicirea de sine, după cum am văzut. Se poate trăi în vederea luminii vieții sau în vederea întunericii morții. Nu cred totuși că avem de-a face cu o simplă întoarcere a vieții împotriva ei

însăși, așa cum afirmă de fapt Henry, ci mai degrabă cu o întoarcere a viului, ca instanțiere a vieții, împotriva vieții și a lui însuși. Numai pentru el se inversează sensul energiilor vitale. Blocată nu este viața însăși, fapt care ar introduce o contradicție în însăși esența ei, ci energiile vitale ale ființei vii sînt întoarse împotriva lor însele, iar acest blocaj își are originea în rătăcire de la drumul spiritului. Viul, ajuns la conștiința de sine, deține pîrghia acestei reversiuni. El nu este purtat de rîul vieții, ci navighează pe apele lui. Rătăcirea viului stă în circularizarea vieții sale, în zăgăzuirea ei întru finitudine. Viața este deschidere spre transcendență; e curgerea infinitului pe la poarta casei noastre. Prezența sa în imanență nu înseamnă însă că ea își are și originea în imanență. Viața viului e traducerea transcendenței pe înțelesul finitudinii, în timp ce rătăcirea vitală a viului constă în pierderea orizontului nesfîrșirii, adică, a orizontului credinței. Credința e deschiderea vieții către transcendența din care provine și spre care se îndreaptă; necredința, în schimb, e limitarea vieții la imanență, o rătăcire cu potențial exploziv.

Odată pierdută credința, adică, deschiderea vieții spre eternitate, omul caută să-și descarce energiile creatoare în proiecte mundane, încercînd să aducă cerul pe pămînt, adică, să atingă infinitul, cu mijloacele finitudinii. Barbaria actuală este însă argumentul irefutabil al faptului că omul nu poate construi el însuși scara lui Iacob și că încercarea lui de a face lucrul acesta, în loc să-l urce la cer, îl coboară mai degrabă în iad. Știința modernă a fost și este încă încercarea ființei umane rătăcite de a recîștiga infinitul, după ce i-a întors spatele. Iată de ce ea ne pune în atingere cu neantul.

Notă:

1. Numărul paginilor aparțin lucrării: Michel Henry, *Barbarism*, trad. Scott Davidson (New York: Continuum Impacts, 2004).

NOICA ÎNTRE CĂUTĂRI ȘI NELINIȘTI (II)

Ovidiu PECICAN

Încă în septembrie 1972 își propunea: „Voi sta așa, un an sau doi, în cumpănă. Apoi va hotărî – altcineva”¹. Noica aștepta verdictul oficialității sau se referea la voința divină? Greu de spus. Poate ambele. El mai invoca, tot atunci, doar în aparență neutru, de fapt gândindu-se chiar la sine, „Situția aceasta stranie în care sunt unii dintre noi: victimă a istoriei și totuși beneficiari ai ei. Fără aceste strivitoare împrejurări, câțiva nu s-ar fi găsit, nu s-ar fi definit și ar fi trăit *satisfăcuți*, alături de destinul lor”². Printre acei prezumtivi „câțiva”, cu siguranță că gânditorul se avea în vedere în primul rând pe sine. În 18 septembrie, aflat, s-ar zice, în plină depresie, comenta o vizită: „Când nu mai crezi în tine și rostul tău aici, vin cei pe care i-ai rostit și-i rostești în continuare, să-ți mulțumească. (A venit azi un om tânăr și au venit câteva cuvinte să mulțumească...)”³. Rostit, adică rostuit, într-un sens spiritual; cei cărora le-ai deslușit sau le-ai îndreptat, într-un fel sau altul, calea. În 6 octombrie constată amar: „Pentru ca un destin cărturăresc să se împlinească, alte vieți trebuie să fie strivite. Într-un sens, propria viață sau ce crede fiecare că este ea, ca în cazul de față”⁴. Sentimentul copleșitor că își văzuse strivită viața și că și cei dragi din jur – soția și copiii – pătimiseră în același fel îl bântuia invaziv. El își relativiza, totuși, suferința, observând un paradox: „Ceea ce mă miră tot timpul este că nu poate fi vorba nici de reușită, nici de eșec”⁵. Se simțea ca în fața unei remize, la capătul unei partide de șah. Își trăia situația momentană ca pe o indecizie, o pendulare fragilă între eșec și reușită. Rezultatul urma să depindă de propria capacitate de a apăsa unul dintre talgerele balanței.

Își ducea, deocamdată, zilele ca pe unele ordonate de două rutine: „zilele care se repetă una

pe alta și cele care repetă Altceva”⁶. El aștepta însă un alt fel de recurență: 1... repetiția bună *întru* ceva care nu este încă”⁷. Drept care, se ruga: „Dă-mi, Doamne, aceeași zi, întru un același sens, neștiut, nedefinit încă”⁸. În așteptarea gândului creator (și eliberator), Noica se întrebă: „Ce e bun: gândul bun el însuși sau gândul bun al zilei *de azi*?!! Îmi vine în minte că, dacă nu e gândul zilei de azi, el e bun pentru că este *pentru* un azi”⁹. Dilema dacă ar trebui să facă ceva pentru a îndrepta actualitatea imediată – situația culturii române și a filosofiei liber exersate în condițiile dictaturii și ale socialismului – sau, pornind din actualitate către altceva, altcândva, altcineva îl frământa fără să îi poată, deocamdată, formula răspunsul.

Într-o altă zi, probabil pe la începutul lui octombrie, Noica tresare: „Din nou o licărire de creativitate. Cum să faci din ea condiția de viață când ea însăși se naște sub condiții atât de neștiute? Dar niciodată nu mi s-a ivit fără voința de ea. E impur, e crispat, e fără grație – dar este”¹⁰. Originea impulsului creator îi apare obscură, dar ea are, în orice caz, legătură cu dorința fierbinte de a face. Până la urmă, această voință, oricât de artificial indusă ar fi sau ar părea, dă roadele așteptate, crede acum Noica.

Încă din 6 iunie 1970 Noica se frământa în scris cu privire la propria-i condiție momentană: „Și a intrat omul în dreptatea sa. Și s-a bucurat”¹². Cuvintele acestea, formulate în felul cronicarilor de la începutul modernității sau al cărților biblice, înregistrează redobândirea dreptului de a publica de către filosof. Semnele bune exterioare încep treptat să se acumuleze: În 30 septembrie 1972 consemnează: „Zi fastă: mi s-a restituit ce s-a păstrat din *Goethe*. Și mă întreb dacă iarăși soarta nu cumva m-a servit; căci, așa cum este acum, cu

3 capitole din cele 10, cartea e un torso poate mai sugestiv decât ar fi fost întregul”¹². Convocat la Securitate, filosofului i se arată, deci, un prim semn de bunăvoință, probabil și ca urmare a întoarcerii lui în țară după periplul occidental și, cine știe dacă nu, și a considerării bunelor servicii aduse acolo prin pledoaria pentru cultura română din țară. Apoi însă i se dă de înțeles că va avea parte de și mai multă grație. În 18 noiembrie 1972 notează: „Întâia dată când o șansă licărește înaintea mea. Dar cât mai e până la împlinire...”¹³. Iar peste aproape zece zile, în 27 noiembrie, revine, triumfător: „De la 18 XI, am toate libertățile pe scena cea mare”¹⁴. Securitatea și organele de partid i-au permis libera întoarcere, nerestrictivă, pe scena culturii române contemporane. De unde și jubilația: „E suficient un surâs al Vieții ca totul să recapete sens”¹⁵. Dar, în același timp, „E suficientă o întâlnire cu imposibilul tău ca să reintri în înfrângerea ta”¹⁶. Căci acum, când din exterior sorții îi sunt favorabili, mai are încă de așteptat decantările interioare care să facă să țâșnească ideea pe care o caută. Drept care constată că „Totul e așa: nici n-am obținut gândul pentru care am trăit, dar nici nu l-am ratat cu totul. Și stau așa, mai departe, deopotrivă sub lipsa și prezența lui”¹⁷. Noica se află în interval. Așteaptă. Orgoliul lui creator pare să mai sufere o umilință. „Nu există decât o tristețe pentru bărbat. *Ne pas avoir un souçon de génie*. Restul e devenire într-o devenire...”¹⁸, irosire de șanse, irelevantă.

Pensionat, filosoful își mărturisește neliniștea. „Mă zbat să intru în pasivitate. Ce efort îți trebuie ca să treci de la activitate la pasivitate!”¹⁹ Prilejul desprinderii din social este perceput ca unul de transfer în inima vocației și a profesiei. El amintește că „Am refuzat necesitatea exterioară, ordinea, spre a intra în ordine sub necesitatea interioară. Am ajuns până la «ar fi să fie». Va fi?”²⁰ Neliniștea că opera pe care ar putea-o da s-ar putea să nu se nască nu îi dă pace. „Ordinea vine totuși de afară. Refuzul lumii nu e o lașitate. Pune-te în situația de-a medita. Vei medita, poate”²¹. Imputările pe care și le face filosoful vizează neputințele lui de a se fi izolat, concentrându-se metodic doar asupra propriei vocații creatoare. „Dacă n-ai avut tăria singurătății, trebuie s-o ai pe

cea a însingurării, măcar”²² Solitudinea avută în vedere are, pentru Noica, virtuți morale tămăduitoare. „Numai singurătatea îți redă demnitatea de om. Cealaltă demnitate, socială, e impură; e simulată sau de împrumut.// Am regăsit-o cu atâta bucurie, încât sunt gata s-o întinez. (Încă o dată mi-e teamă de victorie – de unilateralitatea ei, de masca ei.) Dar acum nu mai pot s-o pierd: nimic nu o mai primejduiește în mine”²³. Tehnica pe care o are în vedere pare inspirată de filosofia indiană și de cea stoică: „Să te desprinzi de lucruri unul câte unul, spre a te prinde în visul tău. Dar ce curios ca în anii buni și liberi gândul creator să fie mai sărac! Aștept un nou val. Îl pregătesc”²⁴.

Și, într-adevăr, valul cel nou avea să vină...

Note:

1. Ibidem, p. 182. Fragmentul 4.98. Databil curând după 5.IX. [1972].
2. Ibidem, pp. 182-183. Fragmentul 4.99.
3. Ibidem, p. 183. Fragmentul 4.106. Datat 18.IX. [1972] sau imediat după.
4. Ibidem, p. 185. Fragmentul 4.118. Datat 6.X.[1972].
5. Ibidem, p. 185. Fragmentul 4.120. Databil curând după 6.X. [1972] sau chiar în aceeași zi.
6. Ibidem, p. 159. Fragmentul 4.3. Databil în 1971.
7. Ibidem.
8. Ibidem.
9. Ibidem, pp. 159-160. Fragmentul 4.4. Databil probabil în 1971.
10. Ibidem, p. 186. Fragmentul 4.121. Databil curând după 6.X. [1972] sau chiar în aceeași zi.
11. Ibidem, p. 141. Fragmentul 3.1. Datat în 6 iunie 1970.
12. Ibidem, p. 185. Fragmentul 4.115. Datat 30.IX. [1972].
13. C. Noica, *Jurnal de idei*, ed. cit., p. 189. Fragmentul 4.148.
14. Ibidem, p. 190. Fragmentul 4.155.
15. Ibidem, p. 192. Fragmentul 4.178.
16. C. Noica, *Jurnal de idei*, ed. cit., p. 192. Fragmentul 4.179.
17. Ibidem.
18. Ibidem, p. 193. Fragmentul 4.188. Databil după 29.I.[1973].
19. Ibidem, p. 193. Fragmentul 4.181. Databil 27.I.[1973].
20. Ibidem, p. 192. Fragmentul 4.180. Datat 27.I.[1973].
21. Ibidem, p. 193. Fragmentul 4.189. Databil după 29.I.[1973].
22. Ibidem, p. 193. Fragmentul 4.190. Databil după 29.I.[1973].
23. Ibidem, p. 194. Fragmentul 4.194. Datat 18.VI.[1973].
24. Ibidem, p. 193. Fragmentul 4.184. Databil 29.I.[1973].

„ACEȘTI ROMÂNI FANTASTICI”

Dan PURIC

Cînd civilizația și cultura unei cetăți se prăbușesc, primul simptom al decăderii este promiscuitatea în artă. Și iată că astăzi am ajuns cu toții să trăim o vreme marcată de această cumplită degenerare. La rîndu-i, spectatorul fîșnit din marea masă de supraviețuitori cu sufletul neliniștit de „eternele” noutăți ale *prezentului continuu* în care este captiv, coborît metodic spre zona senzațiilor primare, reeducat să-și disprețuiască capacitatea de-a medita și a reflecta asupra lumii, cultivat în indiferența față de trecut, cere frenetic o nouă artă. În fond, strigă cu toate puterile să i se reprezinte propria-i *Cădere*. Împlinit întru aceasta și recunoscîndu-se cu o stupidă bucurie, accelerează inconștient, cu de la sine putere, prăbușirea de altfel inherentă a artistului și a artei. O *sinucidere colectivă*, făcută în numele progresului contemporan, spre care este împinsă lumea în drumul ei spre neant. Urletele „libertății de exprimare”, fără de nici o frontieră morală și fără aspirația spre transcendent, seamănă cu invaziile barbare făcute în civilizația antică. Numai că de data aceasta, ele sînt făcute în numele civilizației. Peisajul acestor paradoxale ruine ne înconjoară astăzi de peste tot.

Undeva, într-una dintre scrierile sale, filosoful german Friederich Hegel profeța că: „Arta secolului XX va muri sub suflul rece al conceptului.” Dar iată că timpul a trecut și realitatea s-a dovedit a fi alta. Căci arta secolului XX și implicit cea a începutului de secol XXI se pulverizează sub temperatura înaltă și nimicitor de toxică a vulgarității, violenței, avînd muze nu setea de absolut și dorința de desăvîrșire, ci raiul halucinogen al lumii narcoticelor și desfrîul sufletesc al artei fără de Dumnezeu.

Și totuși apar din cînd în cînd judecăți spontane, izvorite ca niște replici ale unui organism sănătos a cărui imunitate n-a fost biruită de „progresul” nimicitor al lumii contemporane, și care prin forța, autenticitatea și profunzimea lor, complexează și

dărîmă în fracțiuni de secundă întregi eșafodaje de gîndire și concepte adunate cu migală și menite să explice în cuante teoretice dezastrul pe care-l trăim. Și astfel, într-una din zile, șoferul taxiului care mă ducea spre casă mă întrebă:

„– Știți care este viteza cea mai mare pe care o trăim cu toții? Viteza care depășește cu mult accelerarea uluitoare a progresului tehnologic de astăzi?” Pentru o clipă am rămas surprins. O dată că nu mă așteptam ca întrebarea să vină de la taximetristul meu înecat, de altfel, în habitatul profesiei sale și care sub teroarea traficului, numai de filosofie nu avea timp, și a doua oară, am fost profund mirat de întrebarea în sine, care trebuie să recunosc, m-a surprins cu garda jos și mi-a arătat oare a cîta oară cît de vrăjit eram de miasmele amețitoare ale obișnuinței de a nu mai gîndi eu însumi, ci de a mă lăsa gîndit.

„– Nu!” I-am răspuns cu sentimentul de jenă al unei neașteptate înfrîngerii. Șoferul m-a privit în oglinda retrovizoare și, lăsînd pentru o clipă să-i strălucească în ochi privilegiul inteligenței necopleșite de mulțime, mi-a răspuns:

„– *Viteza degradării umane!*” Există în poporul acesta român cîte o *sfîntă* replică, ce parcă recuperează dintr-o dată decenii de *cădere* sufletească. Așa am văzut și văd eu acest neam, prin fulgere de privire și de simțire care dintr-o dată luminează bezna istoriei, lămurindu-se pe sine. Ca și cum ar fi fost de-ajuns doar o secundă de lumină printre secole, ca el, românul, să-și regăsească drumul pierdut în întunecatul său destin.

„– La ce vă gîndiți atunci cînd înotați?” A fost întreat odată un celebru campion mondial de înot. „– Să nu mă înec!” Tot așa am scris și eu piesa „Acești români fantastici”! Să nu mă înec! Să nu mă înec în valurile cinic-indiferente ale lumii de azi. Nimeni și nimic nu ne mai permite „luxul istoric” de a mai sta

nepăsători pe mal.

În fond, profetul adevărat n-a fost filosoful german, ci acel mare martir creștin mărturisitor, profesorul Alexandru Mironescu, ce odată ieșit din temnițele iadului comunist, a spus cu acea claritate a sufletului pe care o au numai pătimitorii întru Hristos, că: „Nu se poate înota stînd pe mal și hamletizînd la nesfîrșit asupra înotului.” Și atunci, cu fermă luciditate dar și cu o paradoxală bucurie, m-am aruncat cu tot sufletul în talazurile necruțătoare ale furtunii ce ne înconjoară din toate părțile astăzi, în nădejdea creștină că într-un tîrziu, am să răzbesc și pentru o clipă, am să duc la un liman sufletesc acel petec de puritate românească ce ne-a mai rămas. Și cine știe, poate mai tîrziu, și dumneavoastră, simplii spectatori de azi, veți deveni vajnicii înotători de mîine, care cu curaj, vor străbate Marea Deznădejdiei, ducînd cu sine pe țărmlu eternei României adevărul ei neîntinat.

Și ca nu cumva vreo „furtună ideologică” stîrnită din „seninul” ăsta contemporan să mă dovedească, mi-am luat drept colac de salvare *umorul românesc*, care nicicînd nu s-a lăsat îmbibat de *apa* ispititoare a abisurilor omenești, rămînînd veșnic la suprafață, cu bucuria unei inocențe neatînse și sfidînd cu aura înțelepciunii nepereche, talazurile de prostie și răutate omenească. Iar mai presus de toate, împins de la spate de tăria impenetrabilă a acestui neam, am lăsat să-mi picure din ochiul întristat dar nu deznădăjduit, o *lacrimă* în Marea aceasta de Amar-sufletesc, ca să-i aduc aminte că ea, Marea, pe toate le poate scufunda, numai Dragostea nu. Și uite așa, cu credința că Bunul Dumnezeu va ocroti încă o dată acest *etern suspin* românesc, m-am aruncat în valurile necruțătoare ale furtunii ce a cuprins lumea de azi, cu nădejdea de nebiruit că într-o zi am să-mi ating din nou țărmlu patriei mele sufleteste.

LIVIU IOAN STOICIU – PREMIUL NAȚIONAL DE POEZIE „MIHAI EMINESCU” PE ANUL 2018

Cea de a XXVIII-a ediție a Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” a avut loc la Botoșani în zilele de 14 și 15 ianuarie 2019. Programul a început cu o șezătoare literară la Căminul Cultural Vorona, incluzând lecturi ale poezilor prezenți și un program artistic susținut de membrii Societății Culturale „Raluca Iurașcu” Vorona. În aceeași zi, 14 ianuarie, la Reprezentanța Botoșani a Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România a avut loc Întâlnirea scriitorilor botoșăneni cu scriitorii invitați.

Programul a continuat pe 15 ianuarie – Ziua Culturii Naționale – la Primăria Municipiului Botoșani cu ședința extraordinară a Consiliului Local Botoșani, cu participarea membrilor juriului național de acordare a Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia și Opus Primum, a poezilor nominalizați și a scriitorilor invitați. Au urmat depuneri de coroane la statuia poetului Mihai Eminescu din fața Teatrului „Mihai Eminescu” Botoșani și un *Te Deum* – la Biserica Uspenia Botoșani. La Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu” Botoșani au avut loc prezentări de cărți apărute la editurile Cartea Românească, Junimea, Școala Ardeleană și Charmides, iar la Colegiul Național „Mihai Eminescu” Botoșani a avut loc o întâlnire cu reprezentanți ai editurilor Cartea Românească, Școala Ardeleană, Junimea și ai revistei *România literară*.

La ora 17 în sala Teatrului „Mihai Eminescu” Botoșani a avut loc Gala de decernare a premiilor *Opera Omnia* și *Opus Primum*, cu recitalul poezilor laureați.

Juriul, format din Nicolae Manolescu, președinte, Mircea Martin, Cornel Ungureanu, Ion Pop, Al. Cistelean, Mircea A. Diaconu și Ioan Holban, membrii, a decis (în urma nominalizărilor: Constantin Abăluță, Nichita Danilov, Ovidiu Genaru, Ioan Moldovan, Ioan Es. Pop, Liviu Ioan Stoiciu și Matei Vișniec) ca Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” pentru Opera Omnia pe anul 2018 să fie acordat poetului **Liviu Ioan Stoiciu**, iar juriul, format din Al. Cistelean, președinte, Mircea A. Diaconu, Vasile Spiridon, Daniel Cristea-Enache și Andrei Terian, a decis ca premiul la secțiunea Opus Primum să fie acordat poetei **Mina Decu**, pentru cartea *Desprindere*, apărută la Editura Charmides în 2018. Gala s-a încheiat cu un recital extraordinar susținut de **Adrian Naidin**.

Au participat: **Ion Pop, Al. Cistelean, Ioan Holban, Mircea A. Diaconu, Varujan Vosganian, Răzvan Voncu, Sorin Lavric, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Ion Mureșan, Vasile Spiridon, Ioana Diaconescu, Hanna Bota, Radu Florescu, Nicolae Sava, Vasile Tudor, Valentin Talpalaru, Marius Chelaru, Vasile George Dăncu, Gavril Țărmure, Daniel Corbu, Ioan Es. Pop, Liviu Ioan Stoiciu, Doina Popa, Ioan Moldovan, Traian Ștef, Nichita Danilov, Mina Decu, Liviu Pendefunda, Leo Butnaru, Carmen Veronica Steiciu, Alexandru Ovidiu Vintilă, Gellu Dorian, Nicolae Corlat, Emanoil Marcu, Petruț Pârvescu, Gabriel Alexe, Mircea Oprea, Vlad Scutelnicu, Dumitru Necșanu, Constantin Bojescu, Cristina Prisăcariu Șoptelea, Nina Viciriu, Cezar Florescu, Victor Teișanu, Stelorian Moroșanu, Elena Cardaș, Ovidiu Petcu, Andrei Alecsa, Vasile Iftime, Lucian Olaru Nenati și alții.**

Organizatorul evenimentului a fost Fundația Culturală „Hyperion-c.b.” Botoșani, având ca parteneri Primăria Municipiului Botoșani, Consiliul Local Botoșani, Teatrul „Mihai Eminescu” Botoșani și Uniunea Scriitorilor din România, în colaborare cu Societatea Culturală „Raluca Iurașcu” Vorona, Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu” Botoșani, Reprezentanța Botoșani a Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România și Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”.

FILE DIN JURNALUL INEDIT AL MĂRGĂRITEI IOANA VULCĂNESCU. VIAȚĂ COTIDIANĂ ÎN COMUNISMUL DE TRANZIȚIE (V)

Ionuț BUTOI

Sâmbătă 20 decembrie

Sculată dis de dimineață, fug la Tribunal și dau lui Mircea laptele, mere și sandwichiuri, apoi fug spre școală. Sunt amărâtă. Trec prin Cișmigiu, dea lungul, de la un cap la altul. E ca un vis alb. Mi se odihnesc gândul și sufletul. Parcă îngeri plutesc alături de mine. La școală. Sandra m-a înlocuit acum două zile, ieri n-am avut decât o singură oră, azi Dna Carabaș îmi are grija. E bună și drăguță. Dar, de la Dra Persu nu pot primi niciun ban. Mă reped până la o modistă cu căciulița mea să mi-o potrivească. Apoi, fuga la Tribunal. Mircea a vorbit. A depus pentru Netta¹ și pentru Ghiolu. Mi-e necaz că nu l-am auzit. Ah, Doamne, ce să-i faci? Așa a vrut Dumnezeu. Dna Jienescu află că am alergat degeaba pentru bani și mă împrumută cu 1000 lei. Angela I.C. mă împrumutase ieri seară cu 100 lei, îi dau azi înapoi. Mariuca vine la ora mesei. Aduce lui Mircea cartofi prăjiți într-o cutie de metal, înfășurați în pergament. Sunt încă buni, calzi. Intru și îi dau chiar eu lui Mircea care se bucură grozav. Apoi intră Mariuca, cu mâncare și cu o sticlă de vin adusă de Michette. Stă de vorbă cu Mircea și e încântată. O las să se ducă acasă, iar eu mă duc la Michette, dejunez la ea și ne întoarcem amândouă la 4 la Tribunal. Zăpadă minunată. Rechizitoriul lui Stavrescu pentru toți – foarte bun. Pare o pledoarie în favoarea lor, adică e drept și obiectiv. Cum se face asta? Doamne! Doamne! La 6 se ridică ședința. Venim pe sală și stăm mult aici. Michette stă și ea. Fetițele intră, chemate de un paznic, și vorbesc mult cu Mircea. Mircea le citește versuri. A scris mult în închisoare. Sandra și Mariuca îmi spun că le-a citit o baladă minunată care e cea mai frumoasă poezie românească pe care au auzit-o. Le spune că a citit un mare număr de cărți: 360? Ori 160? Se vede că toate cărțile care se găseau în închisoare pe la diferiții deținuți au trecut și pe la el.

Michette pleacă. Rămân singură pe bancă. Apoi fetițele ies (au intrat, au stat, au ieșit, apoi iar au intrat) pentru a doua oară. Iată și pe Mircea că iese cu încă doi deținuți, escortați toți trei de paznici. „Erai aici?

Singură? De ce nu intri și tu?” Eu nu intrasem ca să nu stric „rostul” fetițelor care-și aveau înțelegerea lor cu paznicul. Intru și eu. Mircea spune: „Hai să mâncăm împreună” și întinde în fața noastră, pe pupitrul unei bănci, hârtii cu tot ce are: tobă, unt, slănină, costiță, brânză, pâine, mere. Ne așezăm toate trei pe trei scaune în fața pupitrului, iar el de partea cealaltă, pe scaun în fața noastră. Și mâncăm. E foarte trist, Mircea. În jurul ochilor e o tristețe mare, adâncă, iremediabilă, parcă. „Tu mai râzi câteodată? Ai poftă să râzi?” îl întreb eu. Îmi mai spune: „Mă uitam în dosarul meu adineauri, la tot ce am lucrat eu, și-mi era așa necaz cât am lucrat, ca să ajung aici!” Îmi spune ce lucruri îngrozitoare a văzut la Aiud. Mureau câte 4-5 oameni pe zi, de foame. Se umflau și mureau. Alții înnebuneau. Unii erau mâncați de vii de șobolani: când erau foarte bolnavi, erau vârați într-un fel de pivniță unde îi mănâncă șobolanii. Și ieri mi-a spus: *A cote de ce que j'ai vu là, les „Souvenirs de la Maison des morts” ne sont rien...* Ne întoarcem, fericite că l-am văzut și că am stat de vorbă cu el, dar foarte întristate. Mariuca e pe gânduri și tristă, tristă, tristă...

Duminică, 21 decembrie

La noi în casă, o mare harababură. Sandra n-a apucat să spoiască pereții în hall-living room. Numai odăița verde rămâne verde și odaia de culcare e neatinsă, pentru că a fost vopsită astă toamnă. De dimineață așez lucrurile în odăița verde, ca să pot primi azi. Mă duc la Biserica italiană, unde apuc sfârșitul slujbei, apoi la modista din Str. Berthelot ca să-mi iau căciulița. Mâncăm târziu. Vin la mine astăzi: Marie, Ioura, Andrei Kulibin², Cocuța Rosetti³, Vicky Râmnicănu, Maricel Holban⁴, Vatzica, Radu⁵.

Luni, 22 decembrie

Rechizitoriul lui Pora, la 10. Vorbește de Cancicov⁶, apoi trece la Mircea și vorbește minunat de cinstea, de calitățile lui, de puterea lui de muncă. Nu mai regăsesc acum nici emoția, nici impresia pe care am avut-o când l-am auzit vorbind, nici cuvintele

procurorului care mi-au mers toate la inimă și credeam că mi se întipăriseră în minte pentru totdeauna. Mă făcusem mică pe bancă, între celelalte neveste care își așteptau rândul. Nu știu Mircea ce-o fi simțit. Cred că a fost pentru el o mângâiere să audă totuși spunându-se din locul de unde cu un an mai înainte nu i se aruncase decât acuzări, vorbe prin care acum se recunoștea adevărul. Dar cred că, cu cât mai mult îl ispitește nădejdea, cu atât mai mult se și vrea să-i stea împotriva, ca nu cumva mai crudă și mai mare să-i fie apoi dezamăgirea. Căci unii, ca avocatul Rațiu, îți spun că va fi fără doar și poate eliberat. Iar alții, că nu trebuie să ne facem iluzii, și că rechizitoriul procurorului nu înseamnă nimic. Pora vorbește, vorbește, cercetează activitatea și vina fiecăruia în parte. Ajunge la generalul Șova⁷. Pe când vorbește de el, intră un domn pe ușa din fund, și spune ceva la urechea Președintelui, care sans aucune ceremonie, întrerupe pe procuror în mijlocul frazei și suspendă ședința. „Curtea” se retrage pe ușa pe care a intrat întrerupătorul, și peste câteva clipe o urmează și cei doi procurori. Iar noi rămânem uluiți. Eu, cel puțin, neobișnuită cu treburile magistraturii, sunt uluită bine. Mi se pare extraordinar ca prestigiul procurorului să fie așa de puțin respectat. Să-l întrerupă în mijlocul frazei!!!! Mă întreb cu frică dacă nu cumva ne vom fi bucurat degeaba, dacă nu a venit deodată un ordin care să răstoarne toate, dacă procurorul, același procuror care a vorbit drept și cinstit până acum, nu se va întoarce și nu va schimba deodată tonul răsturnând tot ce a spus și acuzând cu vehemență pe Mircea și pe toți ceilalți. Doamne, ce are să se întâmple?

Și astăzi, sala plină de lume. Mareș⁸, Bușilă⁹, fiind aici, sunt și familiile lor, ca și în zilele trecute; vine și Gogu Georgescu, muzicantul, care-l admiră pe Mircea și îl găsește frumos și întinerit. Pe de altă parte, pentru a treia oară în săptămâna asta, aud lângă mine vorbele: „Cum s-a încovoiat Mircea!” Este o avocată blondă și dichisită. Îi explic că *se ține* așa, dar că nu e încovoiat. Mai deunăzi, Dna Boldur s-a plimbat cu mine pe săli și mi-a spus cât de mult îl admiră pe Mircea și că nu se îndoiește că va ajunge unul din cei dintâi oameni ai neamului nostru, după experiența asta care l-a împlinit și l-a adâncit și ale cărei efecte se vor uni în el cu puterea de convingere și de electrizare a oamenilor cu care este el dăruit.

Pora se reîntoarce la locul lui, Stavrescu de asemenea. Curtea reapare și Pora își sfârșește rechizitoriul în linia începută, pe cât se arată. Ședința se ridică devreme. Aștept pe Mariuca să vină cu un borcan cu orez cu lapte. A venit Michette și a adus și ea

de mâncare. Este și Radu aci. Așteptăm mult, mult, mult, Abia după ora 2 sosește Mariuca cu borcanul ei. Mircea, cu care am stat un pic de vorbă adineauri și care făgăduise că are să-mi citească și mie din poeziile lui, refuză orezul cu lapte. E târziu, de altfel, și ei trebuie să plece. A venit să-i ia. Borcanul cu orez cu lapte se plimbă de la Mariuca la mine, de la mine la Mircea, de la Mircea la mine. Iată-i că pleacă, pe scara cea mare. Strihan, căruia i-am dat borcanul și care a început prin a-l lua, sfârșește prin a-l depune pe una din treptele scării ce coboară în Sala Pașilor Pierduți. Mariuca plânge de nu mai poate. Dna Manea se înduioșează și zice de o mie de ori „săraca”, „săraca” până ce mi se urăște și îi spun să n-o mai vaite și să n-o mai bage în seamă. Ieșim din Tribunal și Mariuca, în loc să vie cu noi, o ia la stânga. Mă duc după ea și o ajung în dosul Tribunalului, unde ai noștri s-au și urcat în mașină. Mariuca își trage gluga pe nas ca să nu se vadă că plânge. Michette și Radu ne ajung și ei, din urmă. Mircea, încăpățânat, face pe indiferentul. Mariuca, încăpățânată, e furioasă și disperată. Dl Bușilă are un aer blând și bun și cred că i se rupe inima de scena asta ciudată. Pe când Mircea face „*le détache*”, *de plus belle*, eu, neștiind ce să-i mai spun, îi zic: Păi doar că-ți seamănă! E încăpățânată ca tine, ca e fata ta. Formulă pe care Mircea o întrebuițează numaidecât, râzând, ca să glumească cu Mariuca și să o mângâie puțin. Camionul pleacă. Radu vine la masă la noi. Mâncăm în mijlocul casei pline de var, printre mobilele în dezordine, dar la o masă pusă cu grijă. Mariuca nici nu vrea să se atingă de orezul cu lapte, care e foarte bun.

Marți 23 decembrie

La școală să iau leafa: 9600, din care datoresc 3000 la școală. Sfântul Anton, la catedrală. O clipă la Nadia Duca¹⁰, unde e și Radu Roșca¹¹. După masă mă duc pe jos până departe, la Dna Jienescu, să-i dau cei 1000 lei datorati. Noroi mare. Casa Dnei Jienescu e o perfecție de grijă și de curățenie. Pereții cu fildeșul, cu o dungă portocalie pe sus. Mobilele de lemn, de aceeași culoare. Ea stă, cu fata ei, în odăile de sus, care erau numai odăi de culcare. Jos au închiriat.

Fetițele au căutat pom de crăciun. Caut și eu dar nu sunt decât vreo doi, trei, cu niște crengi rare, slabe, urâte.

Nu mai pot de oboseală. Odăile tot nu sunt gata. Mă urc în pat și cert bine pe fetițe. Mariuca în halat, cu turban pe cap, cu chipul atrofiat cu var și cu humă, vopsește tavanul în biroul lui Mircea. Sandra a lucrat toate zilele astea și nu mai poate. Noroc pentru ele că,

după ce le cert, adorm. Și dorm dusă până la ziuă. Astfel, au putut isprăvi vopsitul odăilor și s-au și spălat pe cap.

Miercuri 24 decembrie

Maria freacă parchetul și mobilele. Ioana ne face o vizită de dimineață și aduce fetițelor câte un calendar delicios. Noi nu putem dărui nimic de sărbători. Sandra aleargă după un pom de crăciun. Eu mă duc la Văcărești, cu sacul de piele plin cu merinde. Pe drum, pierd broșa cu păsărică, pe care Elenuța Văcărescu¹² o trimisese anul trecut Sandrei. Michette mă asteaptă la poarta închisorii.

Angela Petrescu, Dna Jienescu, sunt acolo. Nu se primește nimic. Disperare. Unii au plecat. Dna general Stoienescu a avut autorizație specială. Mai sunt și alții, din alte categorii, care așteaptă. Vedem pe Neacșu, venit în vizită. Paznicii ne spun că nu e nimic de făcut și că trebuie să plecăm. Sună clopotul de închidere sau de masă. Pe jos, noroi și frig. Dar cerul e o minune. Soarele apune și învăpăiază norii prelungi ce-i stau deasupra. Noi tot nu plecăm. Sosește un automobil. Coboară un domn. „Ca, c'est Russu”, spun eu Michettei. E acum sub-director al tuturor închisorilor. Hotărâsc să-i vorbesc și, când se arată, îi ies înainte et je lui supplie. Îi spun că îl rog pentru Mircea, îi amintesc că a fost la Aiud, că e cel mai slab, că e Crăciunul. E foarte amabil și mă roagă să aștept cinci minute. Și, într-adevăr, ne dă voie cu condiția să ne aliniem în ordine și să nu dăm bani deținuților, ci numai lucruri de mâncare. Intru cea dintâi, cu Michette. Îi trimet totul, în valizuca mea de piele, și o listă. Peste zece minute, primesc valuzica goală și lista cu mulțumiri și cu urări de la Mircea. Intră și Dna Jienescu, și toată lumea. Slavă Domnului!

Seara e minunată: cerul curat, luna în toată minunăția ei, stele. La 6 ½ sunt la Dna Miclescu care mă așteaptă împreună cu Cocuța. Cafea neagră, cozonac și conversație. Mai e o doamnă cu un chip rotund. Nu știu cum o cheamă. La 9 mă duc cu Sandra și Mariuca la Jenica¹³. E ziua ei. Vreo 20 de persoane, printre care Istrati cu [...], Tanti și Titi Joja¹⁴, Sofica V. Cântăm colinde, ca în ASCR altădată. Un pom mic de Crăciun într-un colț. Ne întoarcem la miezul nopții, pe o lună minunată. Nu avem pom de Crăciun. Tudorița – portăreasa – ne-a făcut cozonacii. Maria și Aurica au muncit din răspuțeri. Casa e curată și e rânduită. Mă culc la 3, iar Maria cu Aurica la 4. Doamne, ajuta!

Joi 25 decembrie Crăciunul

La mulți ani cu fericire!

Ieri seară am aprins o lumânare la Biserica Sfinților. Vreme frumoasă. Ar fi trebuit să merg la Biserică. Mâncăm la Michette, toate trei. Sandra și Mariuca rămân cu Biru până seara. Eu, întorcându-mă acasă, mă abat pe la Părintele Alecu și stau cu el și cu preoteasa până la 8. Seara, acasă.

Avem cozonaci minunați, făcuți de Tudorița cu făină de la Mitu, ouă de la Mitu și de la Nadia Duca, margarină dintr-un pachet [...], ulei pe cartele, zahăr pe cartele, lapte cumpărat de mine.

Vineri 26 decembrie 1947

Mă duc la Sfânta Vineri. Ajung la sfârșitul liturghiei. E ziua Maicii Domnului astăzi: Soborul Preacuratei Fecioare Maria. Am impresia că astăzi aflu pentru prima oară lucrul ăsta. Îmi pare rău că n-am fost ieri și astăzi mai mult la Biserică. Zi minunată. Soarele scilipește. Adevărată sărbătoare în aer. Radu mănâncă la noi. Avem sarmale minunate și o friptură de porc, tot de la Mitu (și carnea din sarmale a fost de la el). Dar n-am putut să cumpăr mere, că n-am avut bani, nici brânză. Cocuța mi-a dat o sticlă de vin alb dulce care e o minune, un fel de Barsac.

Merg la ceai la Nadia Duca. Văd o mulțime de cucoane: Marguerite Brătianu, Dna Costinescu, Irene Procopiu¹⁵, Dna Bușilă, Dna N. Ottescu, Dna M. Duca, Dna Prodan. Ella Băicoianu le vorbește de evenimente și de „ce se poate vinde”. Dna Costinescu și-a vândut un inel de platină cu un briliant de 2 carate înconjurat de pietre scumpe pe 12000 lei. Pe un Grigorescu s-a oferit 6000 lei. Levy (?), anticarul, nu vinde nimic, dar a vândut din colecția lui, un Andreescu cu 360000 lei și un alt tablou cu 40000 (nu știu de cine). Au fost oferite de către Stat lui Tito. Vreme minunată.

Sâmbătă 27 decembrie

De dimineață, la Biserica Sf. Ștefan, la doi pași de noi. Mariuca vine și ea și ne întoarcem apoi acasă, căci a venit Pampica cu Pampicul să ne facă o vizită. Pampicul e foarte drăguț, vioi, cu obrații roșii. Slavă Domnului!

Ies iarăși la 3 ½. A plouat. E apă și noroi. Plouă iar. Mă duc la cimitir, de ziua lui Ștefănică. Am așa de puțini bani încât nu pot să iau decât o lumânare și două ramuri de mahonia. Aprind lumânarea și pun o ramură de mahonia la Maman și Ștefănică și duc altă ramură la socrii mei. Pe crucea albă n-a mai rămas aparent decât numele socrului meu, celelalte s-au șters. La bunicii mei nu pot duce decât două frunzulițe de mahonia, rupte dintr-una din ramuri.

Întâlnesc pe Radu. Plouă. Plec cu Radu. Luăm un

tram. Plouă cumplit. Mă duc în Strada Olteni. Pom de Crăciun pentru fostele profesoare de la Școala Anglicană. Olteni 42. E cald. O sală mare, scaune, pom de Crăciun, un tablou cu Iisus Hristos (portret), două inscripții mari, una din Vechiul, alta din Noul Testament. Pe scaune, multe, multe ovreicuțe, foste eleve ale școlii anglicane. Bucle și buclășoare, cercei, mărgelile, inele, blăni, chipuri frumoșele, pudrate, îngrijite, alintate. Dintre profesoare: Dna Harnik (Melle Wuscher), Melle Juliand, Dna Antoniu, Dra Suci, Dra Dănilă. Cântăm colinde și psalmi. [...] Apoi, o Dnă...? ne mulțumește. A fost directoarea școlii de la Olteni. Aici este acum misiunea norvegiană. Pastorul citește Evanghelia Nașterii Domnului după Luca, apoi ține o predică lungă. Noi cântăm, fosta directoare ne mai mulțumește, apoi fostele profesoare se urcă sus. Eu stau o jumătate de ceas; alături, în sufragerie, e o masă așezată pentru ceai, cu tot felul de bunătăți. Dar am promis că mă duc la Marie.

Plec prin apă și prin noroi. Ce mai noroi! Tram 19 până la Brătianu, apoi pe jos. La Marie, îmi scot pantofii și mă urc în fundul divanului. Marie îmi dă papuci de lână și mă înfășoară în plaid. Ceai, cozonac. Sandra și Mariuca stau de vorbă cu Andrei. Ne întorcem acasă pe la 9 ½ cu un borcan cu miere pentru Mircea, cu un cozonac pentru noi. Aflu că Marie a dat câte 500 lei fetițelor. Cea mai săracă și cea mai darnică.

Duminică 28 decembrie

Mâncăm foarte bine la Vatzica. Am întâlnit pe drum pe Alice și pe Mihai Râmnicănu. Nu-i văzusem demult. Cam turțiți mi s-au părut. Ne întorcem pe la 5 acasă. Cocuța Rosetti vine și luăm ceaiul împreună. Vreme frumoasă. Lună plină.

Luni 29 decembrie

Ne ducem la Dna Manolescu¹⁶ de la 5 ½ la 8. Pampicul e nostim și drăguț. Vreme frumoasă. Lună minunată.

Marti 30 decembrie

Zi de primăvară. Aerul e cald. Soare și senin. Ies cu Mariuca. Sunt slabă și palidă. De două zile mă deștept cu grijă cumplită, nu am niciun ban, ce-o să mă fac? Mă strânge de cap ca un clește. Azi dimineață duc o sticlă de parfum Scandal de Lanvin și o las în consignație la parfumeria „Succes” de lângă Biserica Italiană. Dar și acolo trebuie să dau 50 de lei pentru timbru. Noroc că are Mariuca 500 de lei de la Marie și mă împrumută. Mergem la Nadia Duca. Colonelul Polizu, Dna Negulescu, Radu Roșca, sunt la ea. Ne dă

aperitive. Apoi, la Sfântul Anton, la catedrală. Ieslea cu Nașterea este așezată încă de marțea trecută. Trecem pe la școală: nu am curajul să cer Dnei Persu acout din leafă și ne întorcem cum am plecat, doar că Nadia mi-a dăruit o bucată mare de brânză, telemea, și un fel de afumătură de pus în mâncare (nu multă carne). După masă, mă duc în fundul Căii Floreasca unde caut în zadar strada unde stă o Dnă căreia i-a fost încredințat L'Heure Bleue de Guerlain pe care nu l-a vândut. Apoi ajung la Dna Harnik, care mă așteaptă la ceai. Are doi copii nebunatici care mănâncă nu știu câte bucăți de zahăr una după alta. Pe când sunt acolo, sună telefonul și Dna Harnik are un aer grozav de copleșit și de întristat la telefon: i se anunță că Regele nostru a abdicat. Mă duc la Miclești unde găsesc pe Dna Miel cu Bati, Cocuța, Lily Beller, Georgeta Sturdza, Yvonne Miclescu (Pallady). Altele ieșeau când veneam eu: Vicky Râmnicănu, al cărui bărbat a fost comprimat chiar astăzi, Betzi Manolescu și nu mai știu cine. Se zice că steagul tot mai este deasupra Palatului. Acasă, Mariuca e tristă de tot. Sandra îmi spune că ea a pierdut din puterea de a se emoționa și că nici n-a plâns la vestea abdicării. E drept că am trecut prin atâtea lucruri! ...

Miercuri 31 decembrie

Niciun ban, de nicăieri. Mă deștept, ca în toate zilele astea, strânsă de gât și de cap de grijă. Ce am să fac? De unde o să vină? De obicei, Dumnezeu îmi trimitea. Acum totul s-a închis. De la Alexandra nu mai poate veni nimic. Prietenii nu au. Abia pentru ei. Cei ce dădeau aveau mai mult decât le trebuia. Numai Mitu și Zoica deoparte și Marie cu Iura de altă parte au rămas adevărat darnici, din puținul ce-l au.

Azi plouă cu găleata de dimineață până seara. Nu ies deloc. Mariuca se duce dimineața și ia parfumul de la Dna Petreanu. Sandra e poftită de dimineață de Charles la un concert al Dnei de la Bruchollerie cu orchestra. Maria se împrumută la Stănică cu 40 de lei ca să ne putem cumpăra pâinea. Mariuca mi-a împrumutat ieri banii ei de am cumpărat o sticlă de vin. Sandra tot așa, a plătit o datorie pe care o aveam către Dra Luci. Radu vine pe la 3. Îmi dă și el 40 de lei cu împrumut. Lorica Vasilescu îmi face o scurtă vizită și ne poștește pe toate trei să mâncăm mâine seară la 8 la ei. Mitu îmi trimite un coș cu mere și o pungă cu orez. Primim un dar asemănător de la Anton G(olopenția). Maria face cozonaci pentru care am tot ce-mi trebuie. Sandra și Mariuca sunt poftite și după masă la concert de Charles. Plouă de toamnă. În casă e cald. La 12 noaptea, bem vin și mâncăm cozonac. Să ne dea

Dumnezeu un an bun, să se întoarcă Mircea și să se îndrepte lucrurile!

Charles vine la 12 ½ noaptea cu discuri și cu gramofonul lui și acum ascult Matthäus-Passion de Bach. Ne întrerupem de două ori: mai întâi, luă foc și arse o perdeluță de la fereastra biroului, unde Sandra a instalat niște crăci de brad cu lumânări. Charles a stins focul. Fără el ar fi ars casa, cred. Apoi, au trecut niște oameni cu buhaiul și au cântat urări în curtea de peste drum. Am deschis fereastra și i-am ascultat. În niciun an nu au fost atâția colindători de toate felurile. Doar cei cu steaua umblă cu stelele dar fără lumină. Și acum se aud din nou „bicele” de Anul Nou. Mâine, toți comuniști sunt mobilizați. Nu am radio, dar îmi vin zvonuri de ici, colo. Se vorbește de Mihail Sadoveanu și de Dimitroff¹⁷ ca președinți ai Federației Balcanice. Voitec¹⁸ nu mai e Ministru de Instrucție [...]. Se pare că unii funcționari au depus jurământul azi dimineață. Eu nu știu nimic. N-am cumpărat ziare și nu am radio. Aflu că la radio Regele Mihai nu mai e decât Mihai de Hohenzollern și că e ponegriț. Nimic nu mă miră. Mă întreb ce va mai fi, ce se va mai petrece? Ce gând are Dumnezeu cu noi? Ce-o fi făcând Mircea acum, în închisoare?

Suntem de două ceasuri în *Anul 1948, 1 ianuarie, joi*. Să dea Dumnezeu să se întoarcă Mircea cu bine între noi și să scăpăm de necazuri. Să ne ajute Dumnezeu! Și să ajute pe toți cei ce ne-au ajutat cu inimă curată și cu gând bun, și pe Niniche¹⁹, și pe Radu cu ai lui, pe Michette, pe Năică, Biru. Să aibă Dumnezeu în paza lui pe Mitu cu Zoica²⁰ și pe toți prietenii, pe Marie, Ioura, Andrei, Cocuța, Batzi, Anton²¹. Să binecuvânteze Dumnezeu casa noastră și țara noastră și să o scape de nevoi, de necazuri și de primejdii și să ne dea iarăși bucurie și zăre deschisă, lumină și inimă plină și nădejde bună!

Și tu Mircea, ce zici? Ce faci acolo în închisoare? Să vii cu bine la noi, să vii cât mai curând, cu bucurie și cu voie bună! Și să-ți dea Dumnezeu noroc, sănătate și ani mulți fericiți!”

Note:

1. Gheron Netta (1891-1955), profesor universitar, ministru de finanțe în guvernul Antonescu, este judecat și condamnat la 10 ani temniță gea în procesul „Alexandru Marcu și alții”. Reabilitat în 2000 de Curtea Supremă de Justiție.
2. Familie de ruși emigrați după revoluția bolșevică din Rusia, prieteni cu Vulcăneștii.
3. Cocuța Miclescu (Rosetti), descendentă a mării familii boierești Rosetti, prietenă din tinerețe a Margaritei

Ioana.

4. Maricel Holban, cercetătoare la Institutul de Istorie al Academiei, traducătoare, a fost și asistenta lui N. Iorga.

5. (Probabil) Radu Nicolescu, comite de Rosetti, unchi al Margaritei.

6. Mircea Cancicov (1884-1959), avocat, economist, om politic, membru al PNL, a deținut mai multe mandate legislative și posturi ministeriale în guverne din interbelic și din perioada războiului. Condamnat la 10 ani de temniță grea în procesul de față.

7. Nicolae Șova (1885-1966), general, subsecretar al Ministerului Apărării Naționale din guvernul Antonescu (februarie 1943-august 1944), condamnat la 10 ani de temniță grea.

8. Nicolae Mareș (1975-1953), inginer; deputat, Ministru al Agriculturii și Domeniilor în guvernul Antonescu, septembrie 1940-ianuarie 1941, condamnat de Tribunalul Poporului în același proces cu Antonescu la 10 ani de temniță.

9. Constantin Bușilă (1877-1950), inginer, Ministru al Lucrărilor Publice în guvernul Antonescu (iulie 1941-octombrie 1943), condamnat de Tribunalul Poporului în același lot cu „Antoneștii”.

10. Nadia Duca, a doua soție a lui I.G. Duca, premierul liberal asasinat de legionari.

11. Radu Roșca, fiul din prima căsătorie al Nadiei Duca.

12. Elena Văcărescu (1864-1947), scriitoare română la Paris, membră de onoare a Academiei Române.

13. Eugenia (Jenica) Axinte, membră a Asociației Studenților Creștini Români (ASCR), colaboratoare a *Buletinului ASCR*, căsătorită cu Paul Costin-Deleanu.

14. Constantin Joja (1908-1991), membru ASCR, arhitect.

15. Irina Procopiu (1873-1954), doamnă de onoare a Reginei Maria. Recent, la Editura Polirom (2016) a apărut jurnalul său, *Pagini de jurnal (1891-1950)*, în care se regăsesc și celelalte doamne din înalta societate menționate de Margarita Ioana.

16. Secretara lui Mircea Vulcănescu de la Ministerul de Finanțe. „Pampicul” era fiul său.

17. Gheorghe Mihailov Dimitrov (1882-1949), lider comunist bulgar, lider al Cominternului.

18. Ștefan Voitec (1900-1984), om politic, membru al Partidului Social Democrat, apoi al Partidului Comunist, a îndeplinit funcția de Ministru al Instrucției în guvernele post-23 august 1944..

19. Alexandra Fălcoianu, mama Margaritei Ioana.

20. Dumitru (Mitu) Georgescu și soția sa.

21. Anton Golopenția (1909-1951), sociolog, membru postum al Academiei Române, director al Institutului Central de Statistică, membru de frunte al Școlii Gustiene. Arestat și anchetat de Securitate în conexiune cu dosarul Pătrășcanu, moare în timpul anchetei în spitalul închisorii Văcărești.

CORPUS DIONYSIACUM: UN „IMN AL TĂCERII”

Florin CRÎȘMĂREANU

Ideal ar fi ca textele fondatoare să fie periodic (re)traduse. Acest fapt se întâmplă în toate culturile importante. Scrierile păstrate sub numele lui Dionisie Areopagitul (patru tratate și 10 epistole)¹ sînt astfel de texte, cu o importanță incomensurabilă, atît pentru Răsărit, cît și pentru Apusul creștin. Din cele patru tratate areopagitice, două au fost traduse, din nou, în limba română: *Despre numele divine* și *Despre teologia mistică* (Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine. Teologia mistică* (ediție bilingvă), traducere din limba greacă, introducere, note, glosar de termeni și bibliografie de Marilena Vlad, Iași, Polirom, 2018).

Din capul locului, trebuie să recunosc faptul că îmi este dificil să surprind în cîteva rînduri rezultatul unui efort care s-a întins, probabil, pe mai mulți ani. De aceea, voi încerca să spun cîteva lucruri despre structura volumului și să amintesc unele chestiuni, puține, care mi-au atras atenția în timpul lecturii. În ceea ce privește alcătuirea acestei cărți, traducerea celor două tratate este deschisă de o *Introducere* (pp. 7-47) în care se prezintă cîteva elemente despre autorul *Corpus*-ului *Dionysiacum* (de acum CD), despre Numele celui nenumit și Structura tratatului *Despre numele divine* (DN), menționate fiind temele întîlnite în cele 13 capitole ale acestei scrieri. De asemenea, este prezentată structura micuțului tratat *Despre teologia mistică* (TM) și, în finalul introducerii, este precizată miza acestei traduceri. Informațiile din *Introducere* oferă cititorului o propedeutică cu privire la autorul acestui *Corpus* și a temelor întîlnite în aceste scrieri. Față de edițiile anterioare ale CD (1936, 1996), versiunea publicată la Polirom reprezintă, fără nici o îndoială, un pas important în cercetarea autohtonă a scrierilor dionisiene, lucru reflectat mai ales de aparatul critic realizat în marginea textelor traduse.

Este știut faptul că prima menționare a CD apare

într-un text cu titlul *Innocentii Maronitae epistula de collatione cum Severianis habita*², unde se face referire la o întrunire ce a avut loc în anul 532 între adepții hotărîrilor luate la Calcedon (451) și un grup de „severieni” sau „monofiziți”. Aceștia din urmă aduc în sprijinul învățaturii lor scrierile unui anumit Dionisie Areopagitul, necunoscut pînă atunci, și, evident, nerecunoscut, de reprezentantul calcedonienilor, Hipatie al Efesului. Mai mult decît atît, un apărător al învățaturii monofizite, patriarhul Teodosie I al Alexandriei, susținea că „fericitul întru pomenire Sever a fost nu mai puțin asiduu și atent decît ei (*calcedonieni, n.m. F.C.*) în lectura cărților Sf. Dionisie”³.

Exegeții nu au căzut de acord încă asupra adevăratului autor al CD. După suspiciunile ridicate de L. Valla (1407-1457), în decursul timpului s-au formulat mai multe ipoteze cu privire la identitatea acestui autor. De dată mai recentă, a fost identificat cu filosofii neoplatonici Simplicius (490-560)⁴ și Damascius (458-538)⁵. Însă, în stadiul actual al cercetărilor, ipoteza cea mai plauzibilă este aceea care susține că autorul CD ar fi principele georgian Petru Ivireanul (411-491/492)⁶, devenit monah în Palestina și episcop necalcedonian al Maiumei, lângă Gaza⁷. Această teză a fost afirmată prima dată de savantul georgian S. Nucubidze în 1942⁸ și de E. Honigmann în 1952⁹, a fost relansată de M. van Esbroeck, 1993¹⁰ și 1997¹¹. Ipoteză reluată de A. Golitzin în 1994¹² și recent de ieromonahul B. Lourié¹³, care susține că autorul CD a făcut parte din anturajul fostei împărătese Evdochia (400-460), ceea ce înseamnă că realizarea acestui *Corpus* poate fi plasat undeva între anii 442-460, după ce împărăteasa Evdochia a fost acuzată pe nedrept de infidelitate și exilată în Palestina. O opinie similară pare a susține și H.-I. Marrou atunci cînd afirmă că

„în același mediu palestinian, hrănit din cultura greacă și din platonism, trebuie să-l căutăm pe misteriosul autor care a cutezat să-și asume prestigiosul nume al lui Dionisie Areopagitul”¹⁴. Proveniența acestor scrieri din mediul palestinian justifică într-un fel anume citarea lor de către monofiziți, ca un argument de autoritate împotriva calcedonienilor, motiv pentru care Ioan de Scythopolis simte nevoia de a interpreta acest *Corpus* într-un sens calcedonian¹⁵. O problemă rămâne totuși: dacă lucrurile stau așa cum succesiv au argumentat Nutschidze, Honigmann, van Esbroeck și, mai recent, Lourié, atunci cum se face că Ioan de Scythopolis, Sofronie al Ierusalimului și însuși Maxim Mărturisitorul nu au sesizat orientarea necalcedoniană a învățăturilor cuprinse în aceste scrieri? Cei mai importanți apărători ai învățăturii de la Calcedon (451) puteau fi ei așa de ușor de păcălit de un text heterodox? Dacă nu sînt rezultatul unei „rătăcirii” a georgian-palestinianului Petru Ivireanul, atunci CD își mai așteaptă încă numele adevăratului autor.

De la început, Dionisie ne avertizează că DN nu se vrea altceva decît un simplu comentariu, o explicație la cartea lui Ierotei, *Elemente teologice*. Prilejul i-a fost oferit lui Dionisie de către Timotei, care nu a înțeles foarte bine această lucrare (DN III, 2). Ierotei era în optica lui Dionisie un om „inspirat de Dumnezeu” și „un dumnezeiesc alcătuitor de imnuri” (DN III, 2). În demersul său, Areopagitul afirmă în mai multe rînduri că tradiția este esențială, ea fiind ca „o a doua Scriptură, ce o însoțește pe cea dată de Dumnezeu” (DN III, 2). Așadar, Dionisie s-a apucat de scris, pentru a-i răspunde lui Timotei, „fără să îndrăznească să introducă nimic nou” (DN III, 3).

Nucleul dur al tratatului DN poate fi rezumat printr-o formulă paradoxală, potrivit căreia „cele ce este cauza tuturor și mai presus de toate i se potrivește și faptul de a fi fără nume, dar și toate numele celor ce sînt” (DN I, 7) sau „teologii o laudă atît ca fiind fără nume, cît și prin orice nume” (DN I, 6). M. Vlad surprinde foarte bine faptul că „numele nu mai au rolul unor descrieri, al unor predicate ale lui Dumnezeu, ci ele sînt laude adresate lui Dumnezeu. Prin aceste nume, nu natura lui Dumnezeu ni se încredințează nouă, ci invers: noi ne încredințăm prezenței lui Dumnezeu, prin invocarea lui, prin acest exercițiu în care fiecare lucru este văzut ca prezență a lui Dumnezeu. În acest sens, metoda

specifică acestui tratat este rugăciunea” (Introducere, p. 20). La fel de bine este surprins și mesajul scurtului tratat *Despre teologia mistică*, care „nu este un discurs propriu-zis despre Dumnezeu, ci mai degrabă o precauță pregătire a unui non-discurs sau a unui discurs care se suprimă” (Introducere, p. 41).

Spre finalul *Introducerii*, M. Vlad ne spune că „principala miză a acestei traduceri este aceea de a scoate în evidență originea și sensul filozofic ale conceptelor utilizate de Dionisie și ale temelor pe care le abordează” (p. 46). Totuși, „filosofia” despre care vorbește Dionisie este „filosofia după noi” (καθ’ ἡμᾶς φιλοσοφίας – DN II, 2)¹⁶, „filosofia dumnezeiască” (DN III, 3), adică filosofia creștinilor. Așa cum subliniază Ysabel de Andia, „expresia καθ’ ἡμᾶς aduce o precizare importantă care reprezintă totodată și o restrîngere a sensului filosofiei – adică există alți filosofi care nu îmbrățișează filosofia «noastră» – dar ar putea însemna și că aceasta este «adevărata» filosofie, spre deosebire de cea a atenienilor care sînt în «necunoaștere» de Dumnezeu. «Adevărații filosofi» (Ep. VII) sînt doar aceia care susțin că Dumnezeu poate fi cunoscut prin lucrările sale (*Romani* 1, 20). Cele două persoane în raport cu care Dionisie definește filosofia creștină sînt Ierotei, maestrul său, și Apolofan, «sofistul»¹⁷.

În continuarea demersului său, cercetătoarea invocată mai sus se întrebă și dacă „există o identitate de sens între θεία φιλοσοφία din *Numele divine* și σοφία τοῦ θεοῦ din *Epistola a VII-a*? Se pare că cea dintîi este « filosofia după noi », adică filosofia creștină, bazată pe Scriptură, în vreme ce cea de-a doua este o înțelepciune care vine de la Dumnezeu – comună păgînilor și creștinilor, potrivit Sfîntului Pavel (*Romani* 1, 20) –, și care-l descoperă pe «Autorul» a toate plecînd de la cele create de El”¹⁸. Ceea ce înseamnă că, „nu mai este vorba aici despre o înfruntare dintre filosofia greacă și filosofia creștină, ci de o integrare a filosofiei grecești în teologia creștină”¹⁹ sau, cu alte cuvinte, „gîndirea lui Dionisie reprezintă o îmbinare foarte subtilă între perspectiva creștină a Dumnezeului ascuns, dar revelat și gîndirea filozofică neoplatonică, a principiului prim mai presus de toate” (Introducere, p. 19). Totuși, dacă privim la scopul scrierilor dionisiene, este evident că autorul CD a dorit să exprime învățături creștine apelînd uneori și la limbajul epocii, cel al neoplatonicienilor. Niciodată nu este menționat explicit vreun autor neoplatonician

sau o temă a acestei doctrine. Scopul lui Dionisie este acela al oricărui creștin, iar modelul creștinului este – așa cum a fost și pentru autorul CD –, Iisus Hristos, care nu s-a Întropat pentru a se verifica astfel ideile filosofilor. Hristos este Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni (1 *Timotei* 2, 5). Această învățătură se referă în mod evident la problema fundamentală, aceea a mântuirii, care, în esență, nu este o problemă speculativă, ci prin excelență una practică, un mod de viață. În acest sens, latinii spuneau inspirat „primum vivere, deinde philosophari”, iar Dionisie pare a confirma acest fapt, atunci când afirmă că mistagogia nu constă în studiu (ἀδιδάκτοις μυσταγωγίας – *Ep. IX*).

În grabă, câteva opțiuni traductologice mi-au atras atenția. Cu speranța că voi avea timp să revin într-un text mai amplu, redau aici câteva locuri:

1. La începutul tratatului *Despre numele divine* întâlnim termenii *πρεσβύτερος* și *συμπρεσβύτερος* traduși de M. Vlad prin *preotul* și *împreună-preot*. Este adevărat că acest substantiv poate desemna și preotul, însă, așa cum aflăm din scoliile la DN (Suchla 2011, 114), poate să însemne la fel de bine și episcop. Prin această nevinovată opțiune de traducere posibilitatea ca autorul CD să fi fost episcop, așa cum a fost și Timotei, este exclusă.

2. *μακάριε* (DN, I, 1) tradus, de regulă, prin *fericit*, este redat prin *drag*, așa cum este tradus, spre exemplu, ceva mai încolo, în DN I, 8, termenul *καλῆ* (redat de regulă prin *bun*). În MT, I prin *drag* este echivalat și termenul *φίλε*.

3. Dacă prin același cuvânt sînt redați termeni diferiți din greacă, am întâlnit și situația opusă, când același termen în greacă este redat diferit în limba română. Este și cazul termenului *ὑπόστασις*, tradus când prin *ipostas* (de exemplu, DN I, 4; II, 5; II, 11), când prin *realitate* (de exemplu, DN IV, 32; VII, 1). Interesantă este opțiunea pentru traducerea termenului *παρῳπόστασις*: „Răul nici nu are realitate, ci este o para-realitate” (DN IV, 31). Stăniloae traduce astfel fragmentul: „răul nici nu are substanță (ipostas), ci ceva alăturat substanței (ipostasului)” (1996, p. 157). La rîndul său, Y. de Andia traduce *παρῳπόστασις* prin „subsistence empruntée” (SC 578, p. 527; de văzut și n. 6). Alți traducători au optat, spre exemplu, pentru „existence parallèle”, „parasitic existence”, „contingent existence” sau chiar „pseudo-existence”. Cu toate că este dificil de găsit o traducere satisfăcătoare pentru acest termen, opțiunea pentru *para-realitate*

îmi pare cel mai puțin potrivită, mai ales pentru întrebuițarea teologică a termenului²⁰.

4. Un loc important în tratatele dionisiene ocupă termenul *ἀναλογία*, nu doar prin ocurențele numeroase, 65 la număr²¹, ci prin sensul nou – care nu mai are de-a face cu matematica – întâlnit în CD. Cum bine se știe, cuvîntul *ἀναλογία* are origine exactă, matematică, pe care Cicero îl va traduce în latină prin *proportio*. Or, analogia dionisiană nu are nimic de-a face cu matematica, ci trebuie înțeleasă drept participare *quantum potest*, adică măsură/capacitate de receptare a darurilor divine. Spre pildă, în scrierile atît de menționatului Proclus, analogia are același sens cu cel întâlnit în CD, desemnînd o *capacitate de receptare* (*In Platonis Timaeum commentaria*, ed. E. Diehl, vol. II, p. 27. 13-14). Iar aici o notă se impunea. Mai mult decît atît, importanța termenului *ἀναλογία* este evidențiată și de Plotin, deoarece ea „menține lucrurile împreună” („ὡς συνέχει τὰ πάντα ἀναλογία” – *Enneada* III, 3 [48], 6).

Atent cititor al CD, Hugo de Saint-Victor observa foarte bine că analogia ține de condiția noastră umană („analogiam conditionem dicit humanam”)²². Așadar, *ἀναλογία*, nu semnifică vreo proporție anume, ci legea fundamentală a receptivității darurilor divine (*analogia receptionum*, cum va spune mai tîrziu Albert cel Mare). Esențial pentru acest sens al receptivității este pasajul următor: „dacă ceva dintre acestea nu participă la el, aceasta nu se datorează slăbiciunii sau scurtimii răspîndirii luminii sale, ci se datorează celor care, prin incapacitatea lor de a primi lumina, nu sînt deschiși spre participarea la lumină” (DN IV, 4).

5. În DN X, 3 Dionisie spune că „Scripturile numesc timp ceea ce este în generare, în distrugere și în schimbare, și care este de fiecare dată altfel”, iar nota nu este la vreo pericopă scripturistică, cum ar fi firec, ci la *Fizica* (219 b10) lui Aristotel!?

6. *περί* din titlul lucrării *Περὶ μυστικῆς θεολογίας* nu este tradus, opțiune preferată, în mod surprinzător, și de Y. de Andia.²³

Ca o constatare de ordin general cu privire la traducerea în limba română a celor două tratate dionisiene, trebuie spus că lipsește un anumit ritm imnografic pe care greaca lui Dionisie îl are.

În notele numeroase care însoțesc traducerea, paradigma neoplatoniciană este exemplar valorificată, însă tradiția patristică – care l-ar fi putut

influența de Dionisie – nu este redată cu aceeași rîvnă, ci minimalizată și expedită în cîteva note, foarte puține. Din cele două excese menționate la p. 46, îmi pare că, cel puțin în note, balanța înclină clar spre cel de-al doilea tip de exces, de vreme ce sursele tradiției creștine aproape lipsesc. Din cele 564 de note redactate în marginea traducerii celor două tratate dionisiene – în afara citatelor explicite din Scriptură – dacă nu greșesc, dintre posibilele surse creștine ale CD, doar Athanasie al Alexandriei este menționat de două ori (DN, n. 4, n. 327) și Grigorie de Nyssa este amintit în 3 note (DN, n. 337, n. 481; MT, n. 24), autori care nu fac altceva decît să completeze niște referințe neoplatoniciene. Această opțiune dezechilibrează, în mod vădit, acest volum, lăsînd senzația că ceva nu este terminat.

Bibliografia CD este extrem de vastă, de aceea este cu neputință pentru un cercetător să realizeze un inventar exhaustiv. Rămîne doar varianta unei selecții foarte atente. Totuși, în cazul cărții pe care o avem în vedere, unele titluri importante, credem noi, lipsesc. Altele sînt menționate incomplet sau chiar eronat. Spre exemplu, ediția lui Corderius nu este din 1889, ci din 1634, apărută la Anvers; ulterior această ediție a fost reluată de abate Migne în PG 3, Paris, 1857, col. 120-369. De asemenea, poate era bine să fie menționată, din multe altele, măcar ediția lui E. Fiori: Dionigi Areopagita, *Nomi divini, Teologia mistica, Epistole: la versione siriana di Sergio di Resh'ayna (VI secolo)*, edita da Emiliano Fiori, CSCO 656, *Scriptores Syri 252*, Peeters, Louvain 2014. În mod surprinzător, lipsesc edițiile și traduceri CD în italiană, cum ar fi, spre exemplu, cea a lui E. Turolla (1956), P. Scazzoso – E. Bellini (1981). Nu este menționată nici traducerea în franceză a lui Georges Darbois, Paris, Sagnier et Bray, 1845. Apoi, traducerea lui M. de Gandillac nu este din 1990, ci din 1943 (fiind reeditată în mai multe rînduri, inclusiv în 1990). De asemenea, sînt unele surse clasice traduse în română (nu o dată, ci de trei ori!), așa cum este cazul *Mystagogiei* lui Maxim Mărturisitorul, fapt nementionat ș.a.m.d.

Unii exegeți se referă la CD ca la „falsul cel mai de succes din istoria gîndirii antice”²⁴. Dacă este așa, oare ce imbold ne mai îndeamnă astăzi să ne ocupăm de acest „fals”? O posibilă explicație provine chiar de la acest „falsificator”, al cărui demers poate fi considerat și ca o „încercare de a dărîma niște slabe castele de nisip ale unor copii ce se joacă” (DN VIII,

6). În acest context, CD poate fi considerat un „imn al tăcerii” (Grigorie din Nazianz, *Carmina*, 29: *Hymnus ad Deum* (PG 37, 508: „σῆγόμενον ὕμνον”) și dintr-un alt motiv decît cel strict teologic.

În cele din urmă, trebuie spus că versiunea bilingvă a ND și a TM, publicată de curînd la Editura Polirom, ne pune la îndemîină un instrument valoros, care poate fi folosit cu încredere de către cei interesați de astfel de subiecte. Pentru prima dată avem editate bilingv în limba română două tratate din CD, competent adnotate (mai ales în privința tradiției neoplatoniciene). Sperăm ca în viitorul nu foarte îndepărtat să fie traduse în limba română și editate bilingv celelalte texte care s-au păstrat de la Dionisie Areopagitul: *Despre ierarhia cerească*, *Despre ierarhia bisericască* și cele 10 *Epistole*.

Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine. Teologia mistică* (ediție bilingvă), traducere din limba greacă, introducere, note, glosar de termeni și bibliografie de Marilena Vlad, Iași, Polirom, 2018, 359 p.

Note:

1. Pe lîngă scrierile care s-au păstrat sub numele lui Dionisie Areopagitul (*Despre ierarhia cerească*, *Despre ierarhia bisericască*, *Despre numele divine*, *Despre teologia mistică* și *10 Epistole*), sînt menționate în aceste tratate și alte scrieri, care nu au mai ajuns pînă la noi, sau nu au fost scrise niciodată: *Schițe teologice*, *Teologia simbolică*, *Despre suflet*, *Despre proprietățile și ordinele îngerști*, *Despre dreapta și dumnezeiasca judecată* (amintite în *Despre numele divine*), *Despre inteligibile și sensibile* (în *Despre ierarhia bisericască*), *Despre imnele divine* (în *Despre ierarhia cerească*).

2. *Acta conciliorum oecumenicorum*, ed. E. Schwartz, Strasbourg-Berlin, 1914-1974, 4-II, 172-173.

3. Theodosius of Alexandria, *Oratio theologica* 6; *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, 103, 52 [17, 75], *apud*. J. Pelikan, „The Odyssey of Dionysian Spirituality”, introduction to *Pseudo-Dionysius: The Complete Works*, New York, Paulist Press, 1987, pp. 11-24 (trad. rom. Daniel Jugrin, în *Studii Teologice*, 1 [2009], pp. 295-297, aici p. 295, n. 17).

4. P. Tzamalikos *The Real Cassian Revisited. Monastic Life, Greek Paideia, and Origenism in the Sixth Century*, Leiden/ Boston, Brill (*Vigiliae Christianae Supplements* 112), 2012, p. 26.

5. C.M. Mazzucchi „Damascio autore del Corpus Dionysiaco”, *Aevum*, 80 [2006], pp. 299-334 (reluat în Dionigi Areopagita, *Tutte le Opere*, Milano, Bompiani, 2009, pp. 709-772). Teză respinsă cu argumente solide de T.Lankila, „The Corpus Areopagiticum as a Crypto-Pagan

Project”, în *Journal for Late Antique Religion and Culture*, 5 [2011], pp. 14-40.

6. Critica acestei identificări între autorul CD și Petru Ivireanul o găsim la I. Hausherr („Le pseudo-Denys est-il Pierre l’Ibérien?”, în *Orientalia Christiana Periodica*, 19 [1953], pp. 247-260) și R. Roques („Pierre l’Ibérien et le «Corpus» dionysien”, în *Revue d’histoire des religions*, 145 [1954], pp. 69-98).

7. C.B. Horn, *Asceticism and Christological Controversy in Fifth-Century Palestine: The Career of Peter the Iberian*, Oxford, Oxford Early Christian Studies, 2006.

8. S. Nutsbidze, *Таїна Псевдо-Дионисия Ареопазума*, Tbilisi, Publishing House of the Georgian Academy of Sciences, 1942.

9. E. Honigmann, *Pierre l’Ibérien et les écrits du Pseudo-Denys l’Aréopagite*, Bruxelles, Palais des Académies, 1952.

10. M. van Esbroeck, „Peter the Iberian and Dionysius the Areopagite: Honigmann’s thesis revisited”, în *Orientalia Christiana Periodica*, 59 [1993], pp. 217-227.

11. Idem, „La triple préface syriaque de Phocas”, în Y de Andia [éd.], *Denys l’Aréopagite et sa postérité en Orient et en Occident. Actes du Colloque International. Paris, 21-24 septembre 1994*, Paris, Institut d’Études Augustiniennes, 1997, pp. 167-186.

12. A. Golitzin, *Et Introibo Ad Altare Dei: The Mystagogy of Dionysius Areopagita, with Special Reference to Its Predecessors in the Eastern Christian Tradition*, Thessalonika, Patriarchikon Idruma Paterikôn Meletôn, 1994.

13. B. Lourié, „Peter the Iberian and Dionysius the Areopagite: Honigmann-Van Esbroeck’s Thesis Revisited”, în *Scrinium*, VI [2010], pp. 143-212.

14. H.-I. Marrou, *Biserica în antichitatea timpurie (303-604)*, trad. R. Mareș, București, Teora, 1999, p. 190.

15. Pentru opera de „îndreptare” a învățăturii dionisiene, realizată de Ioan de Scythopolis, în scoliile sale la CD, vezi, *inter alia*, J. Pelikan, „The Odyssey of Dionysian Spirituality”, introduction to *Pseudo-Dionysius: The Complete Works*, New York, Paulist Press, 1987, pp. 11-24 [trad. rom. Daniel Jugrin, în *Studii Teologice*, 1 [2009], pp. 295-297]. Concluzia lui Pelikan: „în forma tălmăcită de comentatorul său ortodox ulterior [Ioan de Scythopolis, n.m. F.C.], Dionisie Areopagitul apare ca unul a cărui spiritualitate era exact la fel cu cea a Sinodului de la Calcedon și care, în realitate, a anticipat formulările cheie ale spiritualității calcedoniene cu patru secole înainte sau cam așa ceva” (Ibidem, p. 297).

16. Formula „filosofia noastră” (καθ’ ἡμᾶς φιλοσοφία, παρ’ ἡμῖν φιλοσοφία, ἢ ἡμετέρα φιλοσοφία) este întâlnită frecvent în scrierile Părinților Bisericii; pentru aceste formule, vezi Heinrich M. Schmidinger, „Philosophie, christliche”, în J. Ritter, K. Gründer [Hrsg.], *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Band 7, Basel-Stuttgart,

1989, pp. 886-898; vezi, de asemenea, Vasile Adrian Carabă, „Se poate vorbi astăzi despre o filosofie bizantină? Interpretări noi la o temă veche”, în *Studii Teologice* 4 [2013], p. 19.

17. Ysabel de Andia, *Denys l’Aréopagite. Tradition et métamorphoses*, préface par Maurice de Gandillac, Paris, J. Vrin, 2006, p. 55.

18. Ibidem, p. 56.

19. Ibidem, p. 56.

20. Detalii cu privire la acest termen aflăm din studiul lui Antony C. Lloyd, „Parhypostasis in Proclus”, în Gilbert Boss and Gerhard Seel [eds.], *Proclus et son influence: Actes du Colloque de Neuchâtel, juin 1985*, Zurich, GMB Editions du Grand Midi, 1987, pp. 145-157.

21. În CD, ἀναλογία are următoarele ocurențe: DN 109, 3; 145, 15; 149, 20; 154, 13; 198, 11; 206, 6; CH 11, 13; 18, 10.15; 19, 22; 20, 13; 36, 23; 40, 9; 43, 4; 48, 18; 54, 4; EH 65, 2; 75, 9; 85, 6; 97, 18; 98, 25; 99, 10; 104, 10; 106, 2; 114, 3; 120, 5; ἀναλόγος: DN 110, 13; 114, 1; 115, 8; 128, 6; 140, 15; 144, 5; 165, 16; 166, 1; 178, 17; CH 8, 9.17; 9, 8; 17, 5; 22, 5; 30, 20; 38, 1; 40, 7.13; 41, 3; 42, 12.19; 44, 21; 45, 14; 46, 1; 56, 10; EH 65, 11; 68, 2.8; 82, 20; 94, 13; 98, 4; 99, 3.20; 104, 21; 105, 8.15.24; 107, 5; 108, 8; 114, 23; 115, 18; 116, 4.14; 119, 5; 120, 11; 125, 16; MT 147, 11; ἀναλογικός: DN 188, 16. În total, 65 de ocurențe.

22. Hugo de Saint-Victor, *In Hierarchiam Caelestem S. Dionysii Areopagitae secundum interpretationem Johannis Scoti*, în PL, 175, 970 AB.

23. Denys l’Aréopagite, *Les Noms Divins (Chapitres V-XII). La Théologie Mystique*, traduction par Ysabel de Andia, Paris, Éditions du Cerf, 2016.

24. K. Wear and J. Dillon, *Dionysius the Areopagite and the Neoplatonist Tradition*, Despoiling the Hellenes, Ashgate, Aldershot and Burlington, 2007, p. 133.

CARTEA DE RELIGIE

REVELAȚIE, ESOTERISM, INIȚIERE

Bogdan Mihai MANDACHE

Sufismul este dimensiunea interioară, esoterică a Islamului, desemnează mișcarea mistică apărută de timpuriu în lumea musulmană; sufismul traduce termenul arab *tasawwuf*, a cărui rădăcină literară este termenul *suf*, adică îmbrăcăminte de lână, vestimentația primilor reprezentanți ai mișcării atestați în Irak, în secolul al VIII-lea. Pentru Henry Corbin, unul dintre respectații cunosători ai filosofiei islamice, „Sufismul, ca mărturie a religiei mistice în Islam, este un fenomen spiritual de o importanță neprețuită. El reprezintă esențialmente fructificarea mesajului spiritual al Profetului, efortul de a-i retrăi în mod personal modalitățile, printr-o introspecție a conținutului Revelației corănice”. Filosofia islamică și deopotrivă mistica islamică suscită interesul specialiștilor, dar și al publicului larg, dornic să pătrundă într-o lume care ascunde frumuseți nebănuite. În plan publicistic, la noi, Editura Herald a căutat să acopere anumite lipsuri adunate în timp, iar mărturie stau aparițiile editoriale dintre care amintim: Henry Corbin, *Istoria filosofiei islamice*; Reynold Nicholson, *Misticii Islamului*; Hazrat Inayat Khan, *Pași pe cale*; Jean Chevalier, *Sufismul*; Charles Andre Gilis, *Spiritul universal al Islamului*; Titus Burkhardt, *Islamul. Introducere în doctrinele esoterice*; Michel Vălsan, *Omul universal. Islamul și funcțiunea lui Rene Guenon*. De curând acestora li s-a alăturat o nouă carte: Martin Lings, *Ce este sufismul?* Traducere din limba engleză de Marian Stan, București, Editura Herald, colecția „Înțelepciunea inimii”, 2018, 192 p. Martin Lings (Abu Bakr Siraj ad-Din) (1909-2005) a fost un erudit englez, bun cunosător al Islamului. Pe când era profesor la Universitatea din Kaunas (Lituania), Martin Lings descoperă cărțile lui René Guénon și ale lui Frithjof Schuon care îi lasă o puternică impresie. Devine discipol al lui Schuon, se convertește la islam, în care găsește calea spirituală autentică. A fost profesor la Universitatea din Cairo, revine în Anglia, susține un doctorat în limba arabă despre șeicul Ahmad

al-Alawi, devine conservator al manuscriselor orientale la British Museum, apoi la British Library. Este considerat cel mai bun biograf al Profetului Muhammad. Autor al mai multor volume despre islam și a unor volume de versuri: *The Underlying Religion*; *A Return to the Spirit*; *Sufi Poems: A Medieval Anthology*; *Symbol & Archetype: A Study of Meaning of Existence*; *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources*; *The Book of Certainty: The Sufi Doctrine of Faith, Wisdom and Gnosis*; *The Heralds, and Other Poems*; *The Elements, and Other Poems*.

Apărut în timpul califatului Omeiazilor, sufismul a grupat în jurul lui Hasan al-Basri, pios predicator irakian de mare renume în rândul predicatorilor vremii sale, numeroși adepți care practicau renunțarea la bunurilor acestei lumi pentru a stabili o comunicare personală cu Dumnezeu, pentru a ajunge în paradisul celor apropiați lui Dumnezeu. Mijlocul ales era aprofundarea credinței pentru a realiza perfectă „supunere” în fața lui Dumnezeu. Treptat tendința mistică s-a accentuat și lupta împotriva pasiunilor era prezentată ca fiind cea mai bună cale de a ajunge la extaz. Realizarea spirituală se face urmînd calea misticilor care aduce o dimensiune în plus, dimensiunea profunzimii. „Sufismul, afirmă Martin Lings, nu este altceva decît misticismul islamic, ceea ce înseamnă că el este curentul central și cel mai puternic al aceluia val care constituie Revelația Islamului. Din ceea ce tocmai s-a spus, va fi clar că această afirmație nu este în nici un fel o desconsiderare, așa cum par să creadă unii. Dimpotrivă, ea spune că sufismul este în același timp autentic și eficient”. Pagini interesante în cartea lui Martin Lings sînt cele despre universalitatea sufismului, ca și răspunsul său la întrebarea dacă diferite monumente religioase aparținînd altor confesiuni pot fi văzute ca eventuale cristalizări ale sufismului. Și templul hindus și catedrala catolică sînt manifestări ale maiestății și frumuseții. Un suficit care

recunoaște maiestratea și frumusețea unor monumente reușește să dea respectul cuvenit semenilor lui Dumnezeu, păstrînd în sine unicitatea Revelației credinței sale. Pe măsură ce ne apropiem de capătul Căii mistice urmate, atît universalitatea, cît și originalitatea fiecărui misticism crește.

Pentru a da seamă de pluralitatea dimensiunilor Islamului, maeștrii folosesc simbolul geometric al cercului, a cărui circumferință este reprezentată de *shari'a*, Legea revelată. Cei mai mulți rămîn întreaga viață pe circumferință, adică într-o stare de observare exterioară a fenomenului religios. Doar unii încearcă să întreprindă călătoria inițiativă, iar aceasta constă în drumul către centrul cercului, acolo unde se află *haqîqa*, Realitatea divină și realitatea oricărui lucru, și care se află pretutindeni și nicăieri. Pentru aceasta fiecare trebuie să aleagă o cale care să ducă spre centru, *tariqa*, cuvînt care înseamnă „Calea”. Un adagiu sufist spune că sînt atîtea căi cîți fii ai lui Adam, fiecare progresînd după propriile predispoziții. Dacă *haqîqa* este imuabilă, ființa contingentă nu poate să ajungă acolo decît pornind de la *shari'a*. Pentru a ajunge la *haqîqa* omul trebuie în mod obligatoriu să urmeze *tariqa*: cunoașterea teoretică a doctrinelor sufiste nu este de nici o utilitate dacă nu este însoțită de munca interioară pe care o reclamă *tariqa*. Mijloacele și finalitatea muncii realizării spirituale sînt indisolubile. Sufismul este un praxis al inițierii și mai puțin o filosofie; maeștrii spuneau că numai cel care a „gustat” cunoaște. Discipolul beneficiază mai mult de prezența maestrului său, decît de lectura unui tratat.

„Orice doctrină este asociată cu mintea, dar doctrina mistică ce corespunde cunoașterii Certitudinii este o chemare adresată minții de a se depăși”, afirmă Martin Lings amintind versetul din Coran („El este Întîiul și Ultimul, Cel din afară și Cel dinăuntru”), invocat de atîtea ori de șeicul al-Arabi ad-Darqawi pînă a înțeles că „din afară” nu are același înțeles cu exteriorul. În sufism există o realizare spirituală ascendentă, Calea constînd într-un proces inițiativ la capătul căruia aspirantul va urca scara ierarhiei universale a ființei; aspirantul are în mod potențial aptitudinea de a deveni „omul perfect”. Parcursul Căii este semănat cu capcane, novicele neavînd discernamîntul necesar pentru a împrăști iluziile pe care i le țese Satana; de aceea îi este necesară o călăuză, căci „cine nu are maestru îl are pe Satan ca maestru”. Maestrul îl va ajuta pe discipol să traverseze diferitele „stații” inițiatice care corespund virtuților spirituale. În procesul realizării spirituale descendente,

inițiatul este retrimis printre oameni, dar nu va regăsi lumea în starea profană a dualității pe care o cunoscuse înainte ascensiunii sale. De la începutul la capătul căutării spirituale, discipolul sufist îl are ca model pe Profet. În acest act de *imitatio Prophetarum*, discipolul respectă observarea exterioară căutînd să realizeze dimensiunea interioară; pentru el, gesturile și cuvintele lui Mohammad au o deschidere inițiativă, iar unele evenimente ale vieții pămîntești au valoare de arhetipuri spirituale. Cele amintite și multe altele l-au făcut pe Martin Lings să afirme că „Sufismul este central, exaltat, profund și tainic; el este inexorabil, exigent, eficace, periculos, rezervat și necesar”. Sufismul exclude exoterismul autosuficient, exclude exterioritatea care a tăiat orice legătură cu interioritatea; sufismul este inexorabil, bazîndu-se exclusiv pe certitudini, nu pe opinii. Martin Lings încearcă și o creionare a istoriei sufismului. Întreprindere dificilă, complexă și amplă, de nereșolvat în cadrul unei succinte prezentări cum este cartea de față. Trebuie amintite cîteva perioade majore; în primele două secole ale hegiriei a predominat idealul cultivării virtuților spirituale, ceea ce a dus la o interiorizare a credinței, demers ilustrat de Hasan al-Basrî; o etapă majoră a reprezentat-o secolul al IX-lea, cînd misticii musulmani, cu precădere cei ai școlii de la Khorassan, au explorat diferitele căi ale spiritualității islamice; în secolul al X-lea, Hakîm Tirmidhi, Sahl și Kharrâz au formulat doctrina esoterică, vîzînd în sufism o disciplină inițiativă rezervată elitei spirituale. A urmat o perioadă, secolele XI-XII, în care au fost redactate mai multe manuale care vor juca un rol definitoriu în recunoașterea sufismului. Una din figurile remarcabile ale acelei perioade a fost Abu Hâmid al-Ghazâlî, cel care considera că explorarea versantului ascuns al islamului nu va duce la aberații doctrinale, ci la bogăția interioară a dogmei. În veacurile moderne, sufismul s-a confruntat cu mișcări și practici deviate, cu polemici privind învățătura esoterică a sufismului.

Dacă unele ordine vechi s-au restructurat, în cadrul sufismului nu au fost mutații majore, nu au fost rupturi față de sufismul medieval, iar în plan inițiativ a continuat să însușească Tradiția, amintind astfel o spusă a Profetului după care la un anumit timp Dumnezeu trimite un om cu misia de a restaura aspecte ale vieții religioase, spirituale. Sfinții, care se ascund în vremuri întunecate, revin exercitîndu-și funcția esoterică în lume.

EMINESCU ÎN LIMBA LUI DU FU

Marius CHELARU

„...citește-l pe Eminescu
vei cunoaște cu siguranță sufletul românesc”
Jidi Majia, *În memoria lui Eminescu*,
15 ianuarie 2017

„Să-l omagiem așadar pe Mihai Eminescu, spirit
mitic al poeziei naționale românești, deschizând
pentru tot mai mulți cititori încă o cale de acces spre
admirarea și înțelegerea operei lui inegalabile”

Ding Chao, *Spiritul mitic al poeziei naționale
românești și opera inegalabilă a lui Mihai Eminescu*.
Mai aproape de marele poet român, Beijing, 4 mai
2018

În anul 2018 a apărut la Beijing o carte
deosebită pentru noi, o ediție bilingvă din opera
lui Mihai Eminescu. Invitat la zilele revistei
„Convorbiri literare”, Ding Chao¹, nume
cunoscut deja cititorilor noștri, ne-a prezentat, ca
semnal editorial, un exemplar din cartea aflată
încă, atunci, în lucru.

Eminescu nu este un deloc nume necunoscut
cititorilor chinezi. Chiar fostul președinte al
Chinei, Jian Zemin, știa pe de rost poeme ale lui
Eminescu. „Personalitatea lui Eminescu a avut
ecou și în rîndul oamenilor de rînd, inclusiv al
tinerilor din China”, scrie Ding Chao. Am
remarcat și eu că majoritatea poezilor chinezi
care au vizitat orașul nostru auziseră de
Eminescu, unii știau și versuri ale sale, dar toți și
au fost curioși să vadă locurile din Iași legate de
poet.

De altfel, în postfața sa (*Spiritul mitic al
poeziei naționale românești și opera inegalabilă
a lui Mihai Eminescu*), atent documentată, Ding

Chao vorbește aplicat, în succesiunea lor
istorică, fie că este vorba despre poeme, articole
despre poet sau volume, despre traduceri în
limba chineză din opera „Luceafărului poeziei
românești” (pe care îl socotește un *uomo
universale*, „simbolul culturii românești”, locul
și importanța lui în cultura română fiind
„asemenea lui Dante în literatura italiană,
Shakespeare în literatura engleză, Goethe din
lumea limbii germane”).

În anul 1922, cînd Shen Yanbing (semnînd cu
pseudonimul Mao Dun) a publicat în revista
„The Short Story Magazine” un articol intitulat
Despre doi mari scriitori români, l-a prezentat
prima dată cititorilor chinezi pe Mihai
Eminescu. Tot aici este și prima traducere a lui
Eminescu în chineză, cu o strofă din *Rugăciunea
unui dac*. Iată ce scria Mao Dun cu referire la
Eminescu: „Descrierile făcute de el, colorate și
concișe, amănunțite și zguduitoare, îi dovedesc
cu adevărat talentul de poet. A abordat, cu
condeiul unui mare artist, tema eternă a iubirii și
cea a morții. Atitudinea lui este melancolică și
deznădăjduită, dar el iubește viața, cu toate că o
blestemă cîteodată, necrușîndu-și nici un efort”.

Ediția la care facem referire este una frumos
îngrijită (realizată din inițiativa și cu finanțarea
Centrului pentru Europa Centrală și de Est din
cadrul Universității de Studii Străine din
Beijing, în parteneriat cu ICR de la Beijing), în
care Jidi Majia – despre care am vorbit cititorilor
revistei noastre în două rînduri anul trecut,
privitor la poezia și eseurile sale – are un poem,
în loc de prefață, *În memoria lui Eminescu*, datat

15 ianuarie 2017. De altfel, Jidi Majia a recitat din acest poem la București, în 2017. Apoi este un cuvânt de deschidere semnat de sinologul Constantin Lupeanu, directorul ICR Beijing, cunoscut cititorilor revistei noastre urmare a mai multor colaborări.

Antologia, în ediție bilingvă, prima de acest fel, cuprinde poeme traduse de: Ge Baoquan, Xu Wende și Feng Zhicen, în selecția lui Ding Chao și Constantin Lupeanu. Versiunea română a textelor din carte (deschisă cu *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie?*), 50 la număr, sînt din volumul *Mihai Eminescu, Opere*, ediție îngrijită de D. Vatamaniuc, Editura Univers Enciclopedic, 1999.

Din mai multe puncte de vedere această carte poate fi considerată un eveniment, începînd cu felul în care a fost alcătuită și realizată, atenția care s-a acordat selecției și traducerii, îngrijirii ediției, realizării editoriale/ tipografice, dar și prețuirii față de Eminescu, poezia română și România pe care o arată cei care i-au făcut posibilă apariția într-o țară cu o cultură străveche, și a cărei populație înseamnă un procent semnificativ din cea a planetei. Și, deloc în ultimul rînd, și cu felul în care Ding Chao scrie despre ce înseamnă Eminescu, „drumul” său în sufletul oamenilor din China, modul în care a fost receptat poetul nostru, în timp, în

acest spațiu cu o cultură străveche. Pentru a ilustra cît de cunoscut, de apreciat este marele nostru poet în China, Ding Chao dă, între altele, și acest exemplu, despre fostul președinte al țării, Jiang Zemin care, „a recitat în repetate rînduri în limba română din Eminescu”, inclusiv la întîlniri oficiale.

Încheiem semnalarea acestei cărți de suflet, un „omagiu” adus lui Eminescu (scrie Ding Chao), apreciind inițiativa și efortul celor care au făcut posibilă apariția ei, atenția pe care o acordă poetului nostru, poeziei române și României, cu un scurt fragment din poemul lui Jidi Majia, dedicat celui care. după cum spune, i-a devenit apropiat spiritual: „Pătrund la tine printr-o altă limbă/ N-am nici o îndoială că tu ești făuritorul limbii materne/ Nu toți poeții au acest privilegiu”.

Mihai Eminescu, *Poezii*, prefață (*În memoria lui Eminescu*) de Jidi Majia, cuvînt de început (*Despre Eminescu*) de Constantin Lupeanu, antologie din traduceri realizate de: Ge Baoquan, Xu Wende și Feng Zhicen, ilustrații: Constanța Abălașei-Donosă, selecție și îngrijire ediție: Ding Chao și Constantin Lupeanu, Beijing, postfață: Ding Chao, Beijing, China, 2018, 324 p.

Notă:

1. Actualmente este profesor universitar la catedra de limbă română a facultății de Limbi și Culturi Europene din cadrul universității de Studii Străine din Beijing, director al Centrului de Studii pentru Europa Centrală și de Est, vicepreședinte al Asociației de Prietenie China-România.

ȘI FII LOR DUPĂ EI...

Simona MODREANU

Cea mai prețioasă distincție literară din întreg spațiul francofon, Premiul Goncourt, a demonstrat în 2018 că publicul cititor s-a cam plictisit de cei doi piloni tematici majori ai ultimilor ani, anume încursiunile în istoria recentă, mai cu seamă a celor două războaie mondiale, și autoficțiunea, scobirea sterilă, pînă la sînge, a unor non evenimente de o platitudine copleșitoare. Chiar dacă un cinic epistolier (cu nume celebru, Jean-Marc Proust!) afirmă că Premiul Goncourt a ajuns un soi de „Viagra pentru librari” și că nu prea mai așteaptă nimeni capodopere, iată că simpaticul și malițiosul Nicolas Mathieu, un quadragenar din Nancy, a cîștigat sufragiile juriului cu cel de al doilea roman al său, *Leurs enfants après eux* (*Și fiii lor după ei*), dejucînd toate pronosticurile, nu pentru că nu ar fi fost de la bun început printre favoriți, ci pentru că mai nimeni nu se aștepta ca micuța, dar elitista și performanta editură din Arles, Actes Sud, să spargă, pentru al doilea an la rînd, cvasi-monopolul greilor parizieni de la Galligrasseuil (Gallimard, Grasset, Seuil), după ce anul trecut o făcuse prin Eric Vuillard și al său *L'Ordre du jour*. Mulți au susținut atunci că acest text de culise istorice, consensual, bine scris, dar pe care îl uiți îndată ce l-ai citit, ar fi obținut marele premiu în 2017 datorită influenței, fie și indirecte, a ministrului Culturii de atunci, Françoise Nyssen, directoarea și fiica fondatorului editurii Actes Sud. Dar între timp, doamna Nyssen a fost debarcată din funcția ei guvernamentală, astfel încît nu prea se mai poate invoca acest argument.

Și atunci, trebuie să ne întoarcem pur și simplu la tematica recentului premiat. În ciuda clamatei reabilitări a imaginarului, o privire mai adîncă asupra textului, dar și a interviurilor laureatului (adesea contradictorii), demonstrează că partea autobiografică e consistentă și la Mathieu. Altfel, ca și în cazul celorlalți trei finaliști, romanul e curățel, fără surprize, scris cu aplicație, într-un cuvînt, „goncourizabil”. Iar filonul adolescenților debusolați

nu strălucește nici el prin originalitate, de n-ar fi să evocăm decît două repere majore, între foarte multe altele – *Cărarea pierdută* și *De veghe în lanul de secară*. Nu lipsesc scenele cu adolescenți imberbi, conflictele deschise între generații sau între cocoșeii tineri și, evident, scenele de sex, adesea destul de verzi și explicite. E drept că textul lui Nicolas Mathieu se înscrie în alt registru narativ și stilistic, redeschizînd gustul pentru povestirea de cursă lungă (romanul are 423 de pagini), pentru fresca cu tușe istorice și sociale, solidă, densă, dar fără prețiozitatea și subtilitatea metaforică a precedentului laureat, Eric Vuillard, presărată, dimpotrivă, cu numeroase secvențe de limbaj familiar sau chiar argotic.

Surprinzător titlu, cu trimiteri radiale, acest final de citat din Ecleziastul, 44:10 („Și sînt alții care nu au pomenire și au pierit ca și cum n-ar fi fost, și s-au născut ca și cum nu s-ar fi născut ei și fiii lor după ei.”). Ineditul compozițional se situează la nivelul plasării acțiunii într-o zonă ce începe să contureze o nouă mitologie modernă, aceea a periferiilor, fără ca aceasta să însemne neapărat excluziune sau discriminare rasială. Aici întîlnim cîțiva adolescenți în *mal de vivre* de la începutul anilor 90, într-o regiune a Franței, Lorena, în care dispariția progresivă a principalilor poli industriali zonali, oțelăriile și mineritul, și închiderea rapidă a uzinelor lasă în urmă un vid ocupațional și spiritual.

Cu un amestec bine dozat de ironie, vulgaritate, imagini căutate sau bonomie omniscientă, romanul lui Nicolas Mathieu, destul de neted și previzibil pe ansamblu, izbutește să provoace și să intrige prin observația istorică și sociologică de actualitate. Ar fi putut foarte bine să fie originea unei mișcări de revoltă a „vestelor galbene”... Prins în capcana unei văi agonizante, în 1992, Anthony, un adolescent de 14 ani, trăiește la liziera civilizației, într-o zonă pavilionară, asemenea autorului, născut lângă Epinal, într-o familie de condiție medie spre populară, dar iubit și răsfațat, fiind singurul copil. Totul a fost

minunat pînă la ieșirea din copilărie, cînd părinții au decis să-l înscrie la o școală privată, ceea ce l-a făcut să simtă o înstrăinare, o „declarare”, situație din care și-a propus să iasă foarte repede prin scris. Bovarizînd în orașelul plicticos al părinților și dorindu-și cu disperare să nu reproducă traiectoria acestora, Nicolas Mathieu visează la un mediu intelectual, rafinat, visare alimentată de numeroase lecturi, îndeosebi din cele ale stiliștilor limbii franceze care îl fascinează, Céline (recognoscibil uneori în romanul său) sau Albert Cohen. În vreme ce majoritatea adolescenților își tapițează pereții camerei cu afișe cu cîntăreți și actori, Mathieu îi decorează cu portrete de scriitori și speră să ajungă să fie la fel de nefericit ca ei! Dar nu în orașul natal. Pe la 7 ani i se oferă o mașină de scris și din acel moment, universul paralel și fantezist în care se refugiază devine mai puternic decît cel real. După o licență în istorie la Nancy, un master în cinematografie la Metz și încă o licență în istoria artei la Sorbona, tînărul autor își dorește să devină jurnalist, critic de cinema și scriitor la Paris, unde se ciocnește însă de un alt mediu, mult mai dur și competitiv, în care se învîrte prin tot felul de slujbe mărunte. Pînă în 2005, cînd e angajat de o societate specializată în reporting și unde ajunge să o facă pe greșierul la reuniunile comitetelor de întreprinderi aflate în lichidare sau restructurare. I se pare un post de observație formidabil, asemenea celui auctorial, discuțiile și disputele dramatice la care asistă figurînd un soi de teatru al cruzimii, cu codurile și limbajele sale specializate. Experiența dobîndită acolo îl inspiră în redactarea primului său roman, în genul *noir*, *Aux animaux la guerre* (2014), care va cunoaște și o adaptare pentru televiziune.

Dar a considerat că nu încheiase conturile cu două personaje de adolescenți din acest prim roman, că nu-și epuizase mînia și nu se reconciliase cu sine, așa încît s-a decis să revină asupra acelei vîrste dificile, inserînd-o în complicata istorie industrială a regiunii sale, Lorena, atît în spațiul mental specific acestei zone de frontieră, cît și în cel socio-economic, generat de mărirea și decăderea exploatarei oțelului și a huilei. Un sfîrșit de eră care a lăsat în urmă o pădure de schelete ruginite și hale pustii...

Inițial, romanul se voia o relatare a vieții lui Anthony, din două în două veri, începînd din 1992 pînă în 1998. Doar că personajul scapă de sub control și o întîlnește pe Stéphanie, de care se va îndrăgosti

și cu care va merge la o petrecere, unde vor cunoaște doi tineri ai căror părinți au venit din Algeria. Așa încît, textul monologal gîndit de Mathieu se transformă repede într-o polifonie și un mozaic de portrete, reprezentînd toate mediile sociale, toate motivațiile, parfumurile și culorile tinereții, toate iluziile și deziluziile ei.

Deși în unul din interviuri, autorul susține că narațiunea nu-i povestește viața proprie, ci alte vieți pe care le-a cunoscut și care contează pentru el, sînt destule convorbiri în care afirmă contrariul, admițînd că unul din personajele sale are mult din el însuși. Ce le este cu certitudine comun e acest orizont al *periferiei*, la care se raportează detestîndu-l și căuțînd prin orice mijloc să-l părăsească. Interesant e cuvîntul care îl bîntuie neîncetat pe Mathieu, acela de „restituire”. Restituire prin narațiune a ceea ce ne alcătuiește viața, a mecanismelor de funcționare și a detaliilor, altfel spus, o ancorare în realitate, aceeași realitate pe care o ridică în slăvi și Eric Vuillard într-o conferință la Iași, în care ridiculiza efectiv ficțiunea și tot ce ține de registrul imaginarului, considerîndu-le „depășite”, ca și cum fermentul creator ar fi un biet fenomen de modă! Doar realitatea, documentul autentic, studiile de caz, experiențele de teren par să mai constituie, pentru mulți scriitori francezi contemporani, o posibilă sursă de inspirație.

Destinele care se împletesc și se despart în roman sînt și vectori a două lumi rareori convergente, ambele cunoscute de Nicolas Mathieu, ceea ce l-a și făcut deosebit de sensibil la diferențele dintre ele: mediul popular, proletar, din care vine Anthony, apropiat de cel al copilăriei autorului, și cel burghez, al descurcăreței Stéphanie. Apare aici, foarte transparentă chiar, o apologie a școlii, a educației, cea care i-a conferit fetei instrumentele principale pentru a răzbi în viață și pentru a găsi răspunsuri la întrebările majore, în vreme ce cultura precară a lui Anthony e ca o ghiulea legată de ambițiile și dorința sa de schimbare. Părinții Stéphaniei i-au oferit cheile evoluției, în vreme ce tatăl violent și mama obosită a lui Anthony nu au făcut decît să-i pună sub ochi un model detestabil și niște structuri care tind să devină repetitive și să-i blocheze eliberarea. Sentiment al fatalității indus deja din titlul cu rezonanțe de blestem...

DESPRE OAMENI ȘI MUZEE

Ioana COSTA

Iubitorii Antichității sînt răsfațați de muzeele lumii. Sînt însă, deopotrivă, puși la încercare, în multe feluri. Cine vrea să se apropie de Aphaia Aeginei, dornic să afle mai multe despre această divinitate locală – identificată misterios ca Atena, Artemis sau nimfa Britomartis – și să atingă cu ochii templul ce i-a fost înălțat, se poate bucura de o priveliște grăitoare. Reconstituită. Gliptoteca din München găzduiește, de aproape două secole, piesele cele mai prețioase ale Aeginei, cumpărate de Ludovic I al Bavariei. Cine dorește să știe cum arăta Atena Lemnia a lui Fidias, chiar împăcîndu-se cu gîndul că nu mai există originalul, se vede împins să se dedubleze, pentru că la Bologna poate vedea capul al cărui corp se află la Dresda. Călătorul care ajunge la Atena urcă pe Acropole, cu îndreptățită emoție. Trecînd – cu efort treptelor înalte și lunecoase, șlefuite de milioanele de oameni care pășiseră pe acolo înainte sa – prin Propylaea, după ce a privit de jos micul templu al Atenei Nike, i se deschide dinainte Parthenonul, aflat de decenii în restaurare. În stînga este luminat de soarele dimineții, al amiezii sau al după-amiezii Erechteionul, cu cele șase cariatide. Dacă ar fi avut norocul să fie mai bătrîn, le-ar fi putut vedea cîndva acolo pe cele adevărate. Mai bine zis, pe cinci dintre ele, după ce Elgin a luat-o în călătorie pe cea ajunsă acum la British Museum. Îmbătrînite brusc în secolul al XX-lea, cariatidele au coborît în micul muzeu de pe Acropolă, lăsîndu-se privite de la o distanță indecentă, atîta cît îngăduia spațiul ce le adăpostea. Au trecut alte zeci de ani pînă cînd s-a terminat noul muzeu, așezat la poalele Acropolei și silit, prin binecuvîntate constrîngerii, să integreze descoperirile arheologice aduse de construirea fundațiilor. Dimensionarea care respectă realitatea și, nu mai puțin, sticla care lasă în permanență privirile să alunece spre Acropolă sînt balsam pentru sufletul călătorului dornic să înțeleagă și să vadă. Și totuși, muzeul nu poate fi altceva decît un spațiu artificial, cu o lumină artificială și cu o

aglomerație de exponate care suprasolicită și, în cele din urmă, anesteziază emoțiile. Urmînd să îplinească anul acesta un deceniu, Noul Muzeu al Acropolei este, poate, unul dintre cele mai credibile. Cu cît este mai vechi, cu tot atît un muzeu ne obligă să ne sustragem din spațiul lui venerabil și să reconstituim, fiecare în parte, exponatul captiv, redîndu-i libertatea pe care i-o poate acorda imaginația noastră. De aceea nicio vizită în muzeu nu seamănă cu alta – a altui iubitor de antichități sau a aceluiași iubitor, la o altă vîrstă.

Iarna aceasta, Kunsthistorisches Museum din Viena a fost asaltat de turiști. La 450 de ani de la moartea lui Peter Brueghel cel Bătrîn, i-a fost dedicată o expoziție grandioasă, pusă sub mottoul ultimativ „Once in a lifetime”. Pentru iubitorul de antichități despre care vorbeam (iubitor și de Brueghel, dar asta e altă poveste), spectaculoase sînt colecțiile (permanente) de camee sau busturile cu peruci de piatră (perfecte pentru a ține mereu pasul cu moda), cum este cel al Iuliei Domna, soția lui Septimus Severus. O nestemată autentică a muzeului e însă o placă de bronz, care conservă așa-numitul *Senatus consultum de Bacchanalibus*, decret senatorial (sau edict sub forma unei circulare) din 186 î.H., una dintre cele mai consistente mărturii epigrafice ale latinei arhaice. Inscripție autentică (în măsura în care putem eticheta în felul acesta un artefact menit să „publice” un act oficial prin multiplicarea și plasarea lui în diverse regiuni), această placă de bronz a fost descoperită în Calabria. Nu este ușor de găsit între exponatele muzeului (evaluate de custozi după afluența publicului, care tinde să treacă repejor pe lîngă o inscripție); odată găsită, stîrnește mai întîi un fior de gheață pe șira spinării: a fost iubită costisitor și a primit o ramă prețioasă, barocă, încărcată de aur și perle. Imaginația noastră înlătură însă surplusul. Rămîne emoția epigrafică. Emoția.

„CHIAR NU VREAU SĂ MĂ DOARĂ METAFIZICUL”

Andrei Nicolau VOLOVĂȚ

Antoni, prichindelul meu, alintat și Gopo încă de pe vremea când abia descoperea mersul în picioare, plimbându-și fundulețul gol prin fața mea, obișnuiește, mai nou, ca la culcare să-mi spună să nu-l ating că e în *pauză dramatică*.

Ce vrei să spui?, l-am întrebat eu destul de mirat de folosirea termenilor, destul de inedită pentru vârsta lui de preșcolar.

Că sunt supărat, îmi răspunde grav, pentru că fratele meu Matei a plecat și nu mai doarme cu mine. Matei, fratele său după mamă, vine de vreo două, trei ori pe an în țară din bătrâna Anglie, unde și-au găsit veacul majoritatea tinerilor noștri anglofoni și, mai ales, visători, iar, în scurta-i revenire, câteva nopți, doarme cu cel mic, făcându-l fericit. Despărțirea e grea, ca la toți, dar la Antoniu, zis Gopo, e explicit dramatică. Am înțeles, în cele din urmă, că atunci când spune că e în *pauză dramatică* nu înseamnă că face o pauză într-o dramă care i-ar fi viața ci, dimpotrivă, că pauza aceea nocturnă, în care nu mai doarme cu fratele său mai mare plecat din nou la capătul continentului, este o pauză în viața sa frumoasă și, da, e una dramatică.

Chestia asta m-a făcut să mă gândesc că ar fi minunat dacă am putea gândi așa și despre viața noastră, în general, că e ravisantă precum viața candidului copil, nu doar a prichindelul meu, ci chiar a simbolicului personaj animat creat de inegalabilul și autenticul cineast Ion Popescu Gopo, care descoperă lumea cu frumusețile și curiozitățile ei și că doar din când în când există câte-o pauză, dramatică, iar uneori, din păcate chiar tragică, pe care le-aș denumi *Antractele lui Gopo*. E titlul rubricii pe care sper să o permanentizez în revistă, cât mă vor ține puterile și inspirația, în care să abordez varii subiecte prin

ochii avocatului îndrăgostit de profesia sa, dar și de teatru, film, spectacol, în general, căci, nu-i așa, viața e un permanent și frumos spectacol!

Să purcedem deci.

Îmi amintesc uneori de primii ani de avocat când nimerisem, conform algoritmului de repartitie comunist, la Biroul colectiv de asistență juridică Tecuci. Totul era *colectiv* în denumirile vremii, până și această profesie, liberală prin natura ei, era organizată în paradigma colectivității controlate de sus. Ei, bine, în mica urbe provincială în care mi-am făcut debutul profesional, acolo unde „un om din Tecuci avea un motor dar nu i-a folosit la nimic”, cum frumos spunea talentatul poet ieșean Mihai Ursachi, am cunoscut un bătrân simpatic, supraviețuitor al vremurilor de glorie ale avocaturii interbelice, avocatul Aurel Bradea, trecut acum în neființă, și care avea o vorbă ce nu o pot uita nicicând. De multe ori îl vedeam supărat, nu pentru că ar fi pierdut vreun proces, ci pentru că, din păcate, cetățenii urbei nu pricepeau cum e cu avocatura lui, care, deși era frumoasă, era etichetată drept ingrătă, căci trebuia să apere și oameni care au comis fărâdelegi din cele mai groaznice. Și, întrebându-l ce are, conu' Aurică, cum îi spuneam noi, cei mai tineri, ne zicea cu tristețe: „mă doare metafizicul”. Și tot el adăuga, mereu neresemnat: „și chiar nu vreau să mă doară metafizicul!”.

În cei peste 35 de ani de profesie, de multe ori am simțit și eu pe pielea mea sau, mai bine zis, în sufletul meu că „mă doare metafizicul.”

Lecturând recent cartea *Le droit d'être libre*, apărută în 2018 la editura franceză *L'Aube*, care

este, de fapt, un dialog între confratele parizian, avocatul Eric Dupond-Moretti, și cunoscutul jurnalist Denis Lafay, am tras câteva concluzii demne de luat în seamă.

Eric Dupond-Moretti este un reputat avocat penalist pentru numărul record de achitări pe care le-a obținut, precum și un scriitor a câtorva cărți ce anunță o frumoasă carieră și în lumea literară, dar asta nu-l scutește de a fi considerat în societatea franceză un controversat profesionist, o personalitate admirată și hulită în același timp.

Succesul profesional al unui avocat, ca mai peste tot în lume, generează mai mult invidie și antipatie decât simpatie, mai ales între colegii de breaslă. În ce privește opinia publică, aceasta poate fi favorabilă unui om de succes într-o asemenea profesie, cu foarte mare încărcătură socială și cu halou mediatic intens, doar până acolo unde succesul avocatului nu vine în contradicție cu ideile și concepțiile proprii ale publicului despre ceea ce înseamnă procesul judiciar, sau, mai ales, despre cine este cel apărut și ce reprezintă el în mentalul colectiv.

Dupond-Moretti ne relevă în dialogul său cu jurnalistul Lafay că trăim vremuri în care radicalizarea spiritelor oxidează societatea contemporană, că „hiper-puritanismul, asepticismul, uniformizarea, conformismul, igienismul, securitatea, transparența, controlul – infectează conștiințele și contextul tehnologic comunicațional, mediatic de piață bulversează comportamentele”.

Asta explică fără doar și poate de ce un succes judiciar cum a fost cel al achitării obținute de avocatul Dupont-Moretti, spre exemplu, în cazul Abdelkader Merah, învinuit de asociere la gruparea teroristă care făcuse numeroase victime pe 13 noiembrie 2015 la sala de concerte *Bataclan* din Paris, nu poate fi aplaudat ci, dimpotrivă, hulit de societate. Societatea este un spectator ce face o grea confuzie între apărările celui acuzat și cele ale cauzei care a motivat actul său. Întrebat de jurnalist cum e cu apărarea în cauzele care sunt considerate *indéfendable* (de ne-apărat/de a nu fi de apărat), termen apărut în ultimul timp ca o consecință a „bataclanizării” oricăror tipuri de acuzații care au sau par a avea vreo legătură cu

terorismul, fără limite, Eric Dupond-Moretti răspunde formidabil: „Un avocat apără o ființă umană, el nu apără o cauză... Eu sunt un om și un avocat liber, și unul și celălalt nu au participat niciodată la o asociere militantă, filosofică, spirituală, corportistă – și deci mă simt liber să accept să apăr ceea ce este prea comun judecat de a nu fi de apărat”.

Scăparea avocatului de stigmatizare, de identificarea cu cauza însăși a teroristului, în cazul sus-amintit, e aproape inexistentă. Oricâtă admirație profesională ar avea de partea sa. Chiar dacă în specifică ipocrizie franceză, primește un *like*, sau chiar un *ador*, în limbajul comunicațional tehnologizat al momentului, însemnând un gest de simpatie, asta nu înseamnă că nu este înjurat în același timp și trimis la origini în sinea vreunui dintre cei care chiar au tastat respectivul semn pe *facebook*, la care apelăm cu toții, mai mult sau mai puțin motivați.

Da, e o societate și nu doar cea franceză, ci oricare, inclusiv cea românească, cu „conștiințe intoxicate”, cum spune autorul cărții, iar comportamentele bulversate ale cetățenilor, spectatori și actori deopotrivă, sunt din păcate inevitabile. Cum ar putea să reziste un astfel de avocat presiunii sociale ridicate, care uneori atinge cote paroxistice într-o societate cu o mediatizare exacerbată, și, totuși, să-și facă profesia în chip desăvârșit?

Ca avocat încercat și, mai ales de renume, cum este el, e greu să rezisti tentației de a te lua de piept cu imposibilul, e dificil și inacceptabil să capotezi în fața prejudecăților societății și să te prefaci că dreptul de a fi liber nu mai există în spiritul tău de apărător al unui om, indiferent cine este sau pentru ce anume este el acuzat.

Îmi amintesc că și eu pățisem ceva asemănător, evident la o scară mai mică, cu ceva ani în urmă, când apărasem pentru o perioadă, până la punerea în libertate din arestul preventiv, pe cehul Frantiček Priplata, acuzat de implicare în asasinarea cunoscutului lider de sindicat Virgil Săhleanu. După ce ziarele au scris că-i ofer asistență juridică, eram privit chiorăș, pe stradă, iar unul dintre jurnaliști îmi pusese întrebarea *of the record*, dacă nu cumva rămăsesem fără bani, de am

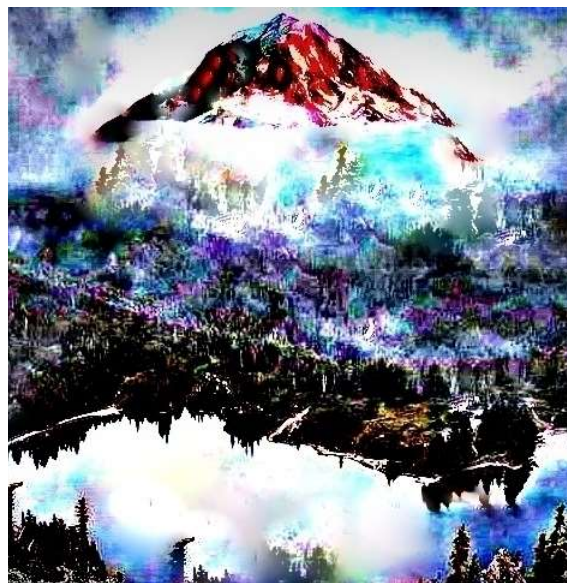
acceptat să apăr un asasin străin. Opinia publică era contaminată efectiv de asasinarea odioasă, iar tot ce era în jurul inculpaților era privit cu o ostilitate fără margini. Valul de antipatie față de mine crescuse vertiginos în acele momente. Circumstanțele acuzării clientului meu nu mai contau, chiar dacă era nevinovat și alții ar fi trebuit să răspundă pentru acuzațiile puse în sarcina lui, asta nu mai avea nici o importanță juridică în ochii societății, ci conturau doar un fel de stâlp al infamiei din piața publică, unde eram deopotrivă înjurat împreună cu cel împricinat. Din nefericire, justiția nu a făcut lumină deplină în ceea ce privește implicarea lui Priplata, fiind pronunțată o hotărâre definitivă cu grave erori judiciare, după părerea mea. Din câte știu, după ce a plecat în țara lui, omul și-a căutat multă vreme dreptatea pe la C.E.D.O. și nu mai știu dacă a găsit-o, dar asta este deja un subiect pe care nu vreau să-l dezvolt aici.

Dacă poți face ceva, ca avocat, să ieși dintr-o astfel de situație neplăcută, adeseori insuportabil de stresantă, atunci acel ceva nu poate fi mai nimerit decât ceea ce a găsit de cuviință Éric Dupond-Moretti să facă, adică să scrie. Dacă ai această chemare, așa cum e evident că el o are, îți poți lua libertatea de a te dezintoxica de concepte și prejudecăți prin scris și nu doar de a pleda mai abitir. Romane, eseuri, povestiri, teatru, orice, ba chiar de a juca în propriile piese de teatru, așa cum ne promite ilustrul avocat parizian că va face, începând cu anul 2019. Abia aștept să trag o fugă la Paris și pentru acest motiv, să văd pe scenă un confrate de breaslă, liber în spirit până la enervarea opiniei publice.

Eu încerc experiența scrisului, cred, din aceleași rațiuni ca și ale avocatului francez, deși nu ne-am vorbit, dar n-ar strica să o facem. Și am constatat, pe pielea mea, cel mai recent exemplu de comportament social bulversat, de conștiințe infestate de reziduuri sociale specifice acestor vremuri. După ce mi-am anunțat lansarea cărții de teatru *Dumnezeu ne iubește pe toți*, atât pe facebook, cât și prin afișul editurii *Timpul*, expus la Barou, pentru a invita pe cei din breaslă la eveniment, ce credeți că s-a vehiculat de către mulți dintre colegi!? Nimic mai denaturat și mai jignitor, decât că eu îmi fac campanie pentru

viitoarele alegeri ale conducerii Baroului. Unii dintre colegi, deși promisese răos participarea la lansare, nici nu au mai ajuns la *locul faptei*, cum spunem noi, avocații, fiind convinși, sau ajutați să fie convinși de alții destul de confuzionați în spirit, că nu e cazul să-mi ridice cota de popularitate venind la eveniment. Nu doar că nu mă interesează nici o candidatură, indiferent pentru ce funcție sau demnitate și că nu anunțasem vreo asemenea intenție, dar era de la sine înțeles că modul meu de a-mi face publice ideile, gândurile și pasiunile prin scris este el însuși expresia faptului că vreau de la mine ceva mult mai mult decât o efemeră funcție, fie ea și onorabilă, cum e cea de decan al Baroului. Eii, dar, stai să vezi comedie, că din altă parte a societății, a celei care are în mod curent de-a face cu teatrul, demersul meu artistic a fost sancționat altfel: „Cum e unul persoană publică, cum se apucă de scris”. Deși sunt la fel de liber, precum confratele Éric, nu voi face ca el, adică să promit că voi juca în propriile piese de teatru, căci mi-e teamă că mă țin de promisiune, parolist fiind de felul meu.

Dar un lucru tot am să promit. Că și eu îmi voi lua libertatea de a mă dezintoxica, prin scris, mereu, indiferent de câte prejudecăți și din ce parte a societății voi avea parte, căci „chiar nu vreau să mă doară metafizicul”, vorba conului Aurică din Tecuci.

CONCERTUL CONCORTELEOR – 2019

Radu ȘERBAN

Maturitatea simplității

Un truism: concertul de Anul Nou de la Viena se trăiește, nu se ascultă! Am trăit, pe 1 ianuarie 2019, magia concertului plin de rafinement și eleganță, dirijat de Christian Thielemann, fost asistent al lui Karajan, o lecție de maturitate a simplității. Chiar dacă am asistat doar la televizor, armoniile au reverberat în adâncurile ființei mele, cu atât mai mult cu cât complexitatea tehnicilor de interpretare și efortul generator al acordurilor se estompaseră în spatele unei naturalețe fascinante a dirijorului. Fără să vreau, gândul îmi alunecase spre Brâncuși. Ducând spre esențe, gesturile lui Thielemann elimină orice detaliu de prisos, ca în sculpturile brâncușiene. Dacă din priviri poți stăpâni o super-orchestra, de ce să transpiri pe podium? Dacă dintr-o linie poți sugera zborul, de ce să detaliezi penajul măiestrei, în filigran chinezesc?

Un repertoriu atent ales, echilibrat, proaspăt, mai puțin exuberant, pe măsura dirijorului, s-a derulat în rezonanțe somptuoase și bogate. Un program „vienez” și „straussian”, cu valsuri, polci și marșuri, ca de obicei, însă fără mazurci. Dacă polcile au abundat, totuși au fost alese unele mai puțin rapide, care curg aproape de la sine, sub ochii dirijorului și sub bagheta sa „reținută”. În același timp, nu a ezitat să introducă „Im Sturmschritt”, o dinamică replică a „can-can”-ului. Programul de anul acesta a adăugat câteva extrase instrumentale din operele familiei Strauss, familie care dăduse tonul muzicii în capitala austriacă vreme de un secol și jumătate. Doar doi compozitori din afara dinastiei și-au găsit loc în concertul de anul acesta: Carl Michael Ziehrer și Josef

Hellmesberger Jr.

Imaginile conexe muzicii, cu „Baletul de stat” din Viena, au adus aerul tinerească al coreografului vienez de origine rusă, Andrei Kaidanovschi. Totuși, prestația coregrafică a avut parte și de critici, pe motiv că ar fi ieșit prea mult din tiparele baletului clasic, alunecând spre burlesc.

Finalul concertului nu putea fi altul decât Dunărea Albastră și Marșul Radetzky, cu o sensibilă notă de sobrietate impusă de Thielemann. Am sesizat, totuși, gestul nu foarte austriac, al dirijorului, cu degetul mare ridicat.

Măreția de modă veche a dirijorului nu-l scutește de controverse, alimentate chiar prin recunoașterea sinceră a propriilor limite. Aventurându-se rar în afara repertoriului germano-austriac, el a făcut din sunetul Capelei de Stat din Dresda, al cărei șef este, unul somptuos și bogat, dar și „național”.

Pentru Thielemann, la pupitru, contează muzica și mai puțin gestică. Regăsim naturalețea primului german care conduce concertul de Anul Nou de la Viena. Pentru cei care ar argumenta că șeful de orchestră Carlos Kleiber, care dirijase concertul respectiv în 1989 și 1992, s-a născut în Germania, trebuie amintit că, totuși, el era cetățean austriac.

Din perspectiva mea, Thielemann a evitat în mod voit piesele prea cunoscute, de dragul originalității, atât cât este ea permisă. Pe lângă „Künstlerleben” (Viață de artist) a lui Johan Strauss fiul, a strecurat și melancolicul „Sphärenklänge” (Muzica sferelor) a fratelui mai mic, Josef. În plus, nu a ieșit la „bis” în afara repertoriului straussian, așa cum o făcuseră mai mulți predecesori, inclusiv Seiji Ozawa în 2002,

cu „Dansul diabolic” al lui J. Pepi Hellmesberger, sau Gustavo Dudamel în 2017, cu vigurosul „Marș Nechledil” al lui Franz Lehár.

Anno Domini 2019

Știe cineva de ce am intrat în anul 2019 și nu, să zicem, în 3019? Are vreo legătură cu prenumele dirijorului? Sau al altor dirijori cu prenumele Christian, ca de exemplu: Christian Vásquez, Christian Schumann, Cristian Măcelaru, Christian Baldini, Christian Reif, Christian Ludwig, Christian Arming, Christian Kluxen, Christian Zacharias, Christian Curnyn, Christian Schulz, Christian Capocaccia, Christian Knapp, Christian Gohmer? Cel mai important din perspectiva mea, Cristian Bădea (dați-mi voie să-l scriu după numele de botez, Cristian, în românește, fără h), face istorie pentru România. Oricum, un nume binecuvântat, măcar prin acești maeștri cu har ce ne „hărăzesc” muzica în catedralele sufletului.

Anul 2019 ne amintește un moment din istoria veșniciei, legat de numele Christian, sau românește Cristian.

Pe 1 ianuarie, Anno Domini 2019, am trăit un nou catharsis, o purificare a spiritului prin magia baghetei lui Thielemann. M-am pătruns de armoniile dinastiei Strauss, într-un decor magnific. Avusesem înainte privilegiul să ascult, să văd și să simt muzica Orchestrei Filarmonice din Viena „pe viu” de trei ori la Tokyo, printre care pe 26 septembrie 2014, la Suntory Hall, sub bagheta venezueleanului Gustavo Dudamel, interpretând Rimski-Korsakov și Modest Mussorgski. Sincer să fiu, mi-a plăcut mai mult Dudamel la pupitrul Filarmonicii vieneze, decât Thielemann, poate și datorită repertoriului, sau poate datorită „latinătății” sale în interpretare, dar mai ales prin amplitudinea emoției unui concert live. Pe 7 octombrie 2015, am ascultat aceeași orchestră fără egal, de data aceasta avându-l ca dirijor pe Christoph Eschenbach (tot un fel de Cristian). Un ocean de armonii îmi inunda spiritul, un binecuvântat tsunami muzical

în arhipelagul nipon. Cu numai 3 zile înainte, pe aceeași scenă, Seiji Ozawa fusese omagiat de Eschenbach, la a 80-a aniversare (pe 1 septembrie fusese ziua lui), cu muzică de Beethoven și Bernstein. Același Ozawa dirijase, plin de originalitate, concertul de Anul Nou de la Viena pe 1 ianuarie 2002, drept primul asiatic în această prestigioasă postură.

„Austrietate”, nu „austeritate”

În rest, cât mai multă „austrietate”, la polul opus „austerității”: repertoriul, florile, imaginile, componența instrumentiștilor, sala, până și urarea „Prosit Neujahr” netradusă în altă limbă, plus evitarea unor „mazurci” care ar fi putut sugera și influențe poloneze. La toate acestea, repetarea imaginilor cu premierul Sebastian Kurz nu m-a lăsat o clipă să-mi închipui că m-aș afla în altă parte decât la Viena. Noroc că l-am văzut de mai multe ori pe Ban Ki-moon, în spatele premierului, pentru a înțelege că în sală se află și străini. Citisem recent cartea lui Haruki Murakami „Pur și simplu despre muzică” așa că l-am căutat cu privirea în sală pe faimosul dirijor Seiji Ozawa, dar fără succes. Totuși, mi-am amintit că a treia limbă folosită de site-ul Orchestrei Filarmonice din Viena, pe lângă germană și engleză, este japoneza.

Christian Thielemann a scris o carte: „My Life with Wagner”. În pofida caracterului ei autobiografic, viața sa personală rămâne o enigmă, doar cu puține episoade mediatizate. Într-un interviu, de exemplu, s-a dovedit surprinzător de conciliant cu PEGIDA (Patrioții Europeni Împotriva Islamizării Occidentului), care se manifestă chiar în fața Operei din Dresda. El opina că germanul de rând ar trebui să înțeleagă preocuparea PEGIDA față de imigrație.

Cineva ar putea corela această opinie cu aranjamentele florale componente ale fastuosului decor, care nu au mai fost aduse din San Remo, ca de obicei, ci de la designeri floriști din Viena. Aproape nimic din afara spațiului austro-german.

Cine poate oferi judecata cea dreaptă, în privința orientării politice a unor mari muzicieni? Orice artist, înainte de toate, este un om, cu personalitatea sa complexă. În anul 1970, fostul președinte al Filarmonicii din Viena, Otto Strasser, a descris un caz deosebit în memoriile sale. Proba pentru intrarea în orchestră se dădea în spatele unui ecran, pentru a nu influența juriul. După un asemenea concurs, la ridicarea ecranului a apărut câștigătorul, un japonez, căruia i s-a refuzat angajarea, pe motiv că fața sa nu se potrivea cu „Polka-Pizzicato” la concertul de Anul Nou.

Mai târziu, în anul 2003, un alt japonez, Yasuto Sugiyama, cântăreț la tubă, la scurt timp după ce l-a fost refuzat Filarmonica din Viena, a fost angajat de „Cleveland Symphony Orchestra”.

Totuși, se impune o remarcă pozitivă despre legătura lui Thielemann cu România, căci melomanii de la noi au avut posibilitatea să-l asculte, cu orchestra lui din Dresda, la ediția din 2015 a Festivalului Internațional „George Enescu”. Dacă am trasa o paralelă cu specificul vienez, Concertul Tradițional de Anul Nou al Orchestrei Simfonice București, sub bagheta lui Nicolae Moldoveanu, continuând tradiția de 6 ani, se zgârcește cu accentele românești, deși avem suficiente compoziții autohtone demne de un asemenea concert.

Mai merită să amintim că Filarmonica din Viena a concertat la București pentru prima dată în anul 1941, la trei ani după ce Hitler anunțase anexarea Austriei. Tot în 1941, Dinu Lipatti susținuse două concerte în aceeași clasică Sală de Aur a Musikverein, sală în care a avut loc și concertul de anul acesta. Un detaliu picant pentru români, despre această sală, ar fi, indirect, o piesă muzicală din folclorul Transilvaniei: „Munții noștri aur poartă/ Noi cerșim din poartă-n poartă”. Ar fi interesant de știut din ce parte a fostului Imperiu Austro – Ungar provine aurul abundent ce decorează renumita Sală Musikverein! De fapt, nici polka și mazurca nu sunt atât de austriece pe par în

compozițiile straussiene.

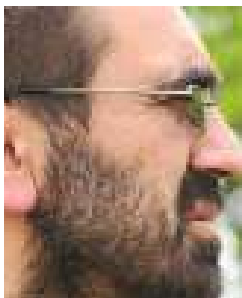
Tot din sfera mai puțin „melomană” și mai anecdotică, aș remarca prezențele tot mai feminine în orchestră, de la flautista Karin Bonelli, prima femeie la un instrument de suflat din această orchestră, al cărei nume italian nu o împiedică să fie austriacă get-beget, și până la româncă Adela Frăsineanu la vioara a doua, situată în dreapta dirijorului, privind dinspre sală. Este, de fapt, singurul interpret român din orchestră și printre puținii ne-austrieci. Dacă precizăm că la vârsta de patru ani ea a părăsit România, cu părinții, o putem considera aproape austriacă. Adela este cu atât mai virtuoză, cu cât știm că abia în 1997 prima femeie fusese admisă în orchestră.

Meditație

Fără tendințe sacralizatoare, căci nu ne referim la „Cântarea cântărilor”, totuși, să-i dăm Cezarului ce-i al lui, recunoscând valoarea globală a „concertului concertelor”.

Moment de meditație intimă, indus de virtuțile sentimentale amalgamate cu cele muzicale, schimbarea anilor reverberează prelung, prin energii pozitive, în Musikverein. Intensa trăire extinde dimensiunea temporală a momentului dincolo de orele de concert, în felul acesta apropiindu-se de filosofia poemului scurt japonez, haiku, care consideră Anul Nou drept un al cincilea anotimp.

În mitologia și tradiția niponă, sub influența zodiacului chinezesc, „anul mistrețului” (inoshishi doshi) înseamnă, înainte de toate, curaj. O imensă forță interioară a celor născuți în „anul mistrețului”, 2019, le conferă stăpânire de sine și afecțiune față de cei pe care îi iubesc. Este ceea ce a dovedit Orchestra Filarmonică de la Viena sub bagheta lui Thielemann, alături de mesajul către întregul glob, de pace și speranță, la începutul anului 2019.

ZIG-ZAG PRIN 2018

Marian Sorin RĂDULESCU

Nici după primii 50 de ani de viață n-am învățat să privesc cu suspiciune (pentru că, vezi Doamne, e „profană”) lumea fantasmelor și adevărilor din cărți, filme, piese de teatru, din muzică – arta cea mai abstractă. De aceea, și în 2018, vizionările (film, teatru), lecturile sau audițiile au fost tot atâtea prilejuri de bucurie și de întâlnire – în diferite chipuri – cu poezia. Mă îngrozește lumea naturii, doar a naturii, fără pecetea gândului omenesc. Mai exact: a gândului omenesc îndeajuns de liber să lase duhul să sufle pe unde voiește. Deși, dacă omul ar lua-o de la început, ar descoperi – până la urmă – oglinda poeziei. Da, numai că ea, poezia, este – pentru cei mai mulți – fie o lozincă, fie un prilej exclusiv de distracție, de divertisment.

Unul din primele filme văzute în 2018 a fost *Marița* lui Cristi Iftime. Nu sunt sigur c-o să mi-l amintesc peste ani, dar sigur nu voi uita finalul, când Ana Ciontea dă să se ducă după fostul ei bărbat (acum reînsurat), șoferul „Mariței” (mașina întregii familii înainte de destrămare, o Dacia 1300 ajunsă în stadiul de rablă), a doua zi după reuniunea de familie (la o pensiune din nordul Moldovei) aranjată de unul dintre feciori. Și mi-a mai plăcut felul în care o familie este reunită fie și pentru câteva ceasuri. E ceva amărui în povestea lui Iftime, chiar dacă e presărată cu replici haioase în grai ardelenesc.

Din *Pororoca* lui Constantin Popescu jr. mi-au rămas în minte mai cu seamă secvența „exploziei” din bucătărie (susținută în forte de Iulia Lumânare) și metamorfoza lugubră a personajului jucat de Dragoș Bucur. Și cântăca acestuia pentru clipele când își dojenise prea aspru copilul dispărut (răpit) într-un parc, într-o clipă de neatenție.

Cartea monahului Daniel Cornea (□ 2017) *Cinema-ul, o lectură îmbisericită* m-a bucurat enorm, mai cu seamă pentru premisele sale teoretice și mai puțin pentru analizele aplicate câtorva filme. (În primul rând datorită selecției filmelor comentate.) Ideea rămâne: nu sunt pregătiți pentru o asemenea abordare nici criticii (teoreticienii) de film „progresiști”, „nebisericoși”, „emancipați”, nici cinefilii „bisericoși”. Din motive diferite, și unii, și alții consideră că cinema-ul nu are nevoie să fie abordat din „tînda Bisericii”. Și unii și alții pierd din vedere că cinema-ul nu e cu nimic mai puțin vrednic a fi abordat din perspectivă iconologică decât pictura.

O mare bucurie a fost descoperirea cărții lui Ivo Andrić,

E un pod pe Drina... (Premiul Nobel pentru Literatură, 1961), un poem epic în proză ce se întinde pe parcursul a (circa) patru sute de ani. Epoci istorice, mentalități, culturi, povești, tipologii, destine tragice. Un tur de forță prin câteva sute de ani care au transformat în profunzime o anumită parte a Europei în care se întâlneau cultura creștin-ortodoxă, mozaică și islamică. Și în care – încet dar sigur – pătrunde duhul lumii noi, deopotrivă „reformată”, „iluministă”, „democrată” și „totalitară”.

Conferința în memoria Pr. Teofil Pârâian, care l-a avut invitat pe savantul Basarab Nicolescu (stabilit la Paris, după 1968) avea să aducă noi probe în sprijinul ideii că, pentru adepții „evlaviei populare” (ce nu sunt deloc puțin numeroși), știința e o pierdere de vreme. În sala barocă a Muzeului de Artă din Timișoara, savantul român în zadar încerca să vorbească despre „terțul exclus”, despre pericolele care amenință omenirea, despre importanța de a dobândi o dreaptă cugetare. A primit, cum spun englezii, *a cold shoulder*. Ceva de genul, noi avem credința neclintită în Iisus Hristos, să fie acolo la ei, în „acel Apus”, oamenii de știință, pe noi să ne lase-n pace să mărturisim „dreapta credință” ș.a.m.d.

La Teatrul Maghiar de Stat din Timișoara am văzut *Buzunarul cu pâine* de Matei Vișniec, un spectacol regizat de cei doi actori-interpreți. Am rămas cu ploaia de cubulețe de anafură de la final. De ce anafură? Pentru că ultima replică sună așa: Degeaba arunci unui câine căzut accidental într-o fântână bucăți de pâine. Dacă nu te recunoaște de stăpân, tot va muri. Mult nu-ți trebuie să pricepi că și omul moare (înainte de moarte) atunci când e nerecunoscător (chiar dacă plouă cu bucăți de pâine din cer), când nu-L recunoaște pe Dumnezeu drept Stăpân.

Yami Distrikt, spectacolul lui Kokan Mladenovic (a mai montat, la TMST, *Opera cerșetorilor*, *Sonetul 66*) din Serbia e o privire ironică la adresa globalizării și a tranziției de după războiul civil din fosta Iugoslavie. Același regizor a mai fost prezent pe scena TMST (în cadrul festivalului regional) cu *Norul cu pantaloni*, o satiră pe tema crizei teatrului în lumea contemporană.

Am revăzut *O vară de neuitat* într-un bar din Piața

Unirii, în deschiderea Festivalului Filmului European. Câteva săptămâni mai târziu, Lucian Pintilie avea să plece spre Câmpiile Alizee. Dar nu oricum, ci după rânduiala Bisericii. (Am înțeles că s-a ocupat de îngropăciune Marie France Ionesco.) În fond, când – vorba Mariei Tănase – ești creștin botezat, aceasta e calea spre „terminus paradisi”, aproape de titlul filmului său din 1998. Uite că Pintilie de Cuvânt n-a fost lăsat.

O mare surpriză avea să fie distincția de „Cel mai fidel spectator în 2018”, care mi-a fost acordată de directorul TMST, imediat după reprezentația cu *Incendii* (regia Radu Alexandru Nica), pe care sper să-l revăd în februarie 2019. Tot la TMST am văzut *Avalanșa*, impresionant jucat în șoaptă de actori. Neobișnuit de ascetic, de profund uman, despre – între altele, nevoia de a te opune datinilor atunci când respectarea lor anulează libertatea și chiar demnitatea omului.

Theodor, fiul meu cel mare, a concertat la pian în Serbia (la Smederevo, în Serbia) și la San Bartolomeo al Mare (în Italia, lângă San Remo). A luat, la ambele competiții, premiul întâi. Cumva, ne-a ocrotit pașii prin San Remo și în împrejurimi, Mircea Veroiu (care – pentru *Duhul aurlui*, în 1974 – fusese premiat la Bergamo, unde am zburat, și – pentru *Adela*, în 1985 – la San Remo), despre care am reușit să public un album glossy la Editura Noi Media Print. Ceasurile petrucute la Bussana Vecchia (o stațiune de munte, părăsită acum 200 de ani după un cutremur, repopulată de artiști plastici în ultimii 20 de ani), dar și cele petrecute la Antibes au fost de neuitat.

La început de octombrie l-am condus pe ultimul drum pe Ion, bunicul copiilor noștri. Chiar acum, când scriu, îmi amintesc de Steinhardt (cel din *Jurnalul fericirii*): „Toate le putem afla, toate le putem cunoaște, toate le putem învăța. Numai suferința nu. Credem că știm ce e suferința, că nu mai putem avea surprize, că am mers până la capăt. Da' de unde! Suferința e veșnic nouă, proteică la infinit, orșicând proaspătă.” Câteva săptămâni mai târziu s-a stins și directorul de imagine Călin Ghiu (*Dincolo de pod, Semnul șarpelui, Vânătoare de vulpi, Glissando, O vară de neuitat, Terminus paradisi*).

Am avut privilegiul să văd, în avanpremieră, filmul făcut de Cristi Puiu după *Povestire despre Antihrist* de Vladimir Soloviov. Și am redescoperit un cineast în toată puterea cuvântului, a cărui prezență și al cărui interes pentru cele nevăzute, pentru „cele de pe urmă”, aproape că mă obsedează. Premiera acestui film va fi, pentru mine, evenimentul cinematografic din 2019.

Am văzut (într-o sală goală de mall) *Alice T.* și mi-am amintit de 4,3,2 al lui Mungiu. Pentru că ambele vorbesc (deloc moralizator, deloc didactic) despre responsabilitate. La filmul lui Mungiu sălile s-au umplut (atât cât s-au umplut), cred, și datorită premiilor și recunoașterii internaționale. Fără să spargă tiparele (cum s-a întâmplat cu 4,3,2), filmul lui Radu Muntean – despre vârsta adolescenței rebele, despre nevoia adolescentului de afecțiune,

de înțelegere, despre „toată lumea din familia noastră” (mai exact: despre lipsa unei sentiment de apartenență la o familie), despre indiferență și superficialitate – merita mai mult decât un spectator în sală. A rulat doar șapte zile. Probabil cu sălile mai mult goale. De neuitat ultima scenă, cu acel eco-surpriză (dar era, oare, o surpriză?) pe un monitor care – după câteva secunde – intră în stand by. Filmul danez *The Guilty* a strâns ceva mai multă lume. Uciderea unui bebeluș (chiar dacă e doar descrisă la telefon) e mai vandabilă și mai de interes decât pruncuciderea (*Alice T.*), care, pentru mulți nici nu e ucidere.

Din nou la TMST, pentru o premieră de toamnă-iarnă: *Depravarea*. Bine povestit de un actor devenit regizor. Și bine jucat – doi dintre interpreți sunt la debut, la TMT. Contrar imaginii pe care o poate stârni titlul, spectacolul este o elegie luminată de iubirea jerfelnică despre care scria Ap. Pavel în *1 Corinteni 13*.

Mi-a apărut, în sfârșit, traducerea cărții *De la baptist la Bizanț* (la Editura Teosis din Oradea), despre fascinația Ortodoxiei asupra unui pastor baptist care – în fosta Iugoslavie, unde era „în misiune” – descoperă splendoarea cadrului eclezial ortodox și, la începutul mileniului 3, devine preot ortodox. Neofitul spune că discuțiile despre Ortodoxie aveau să-l îndepărteze de mulți prieteni. Ceea ce nu spune e că discuțiile despre Ortodoxie te pot îndepărta de mulți prieteni chiar dacă aceștia nu sunt bapțiști, ci (prin botez) ortodocși.

Ultimul film văzut în 2018 a fost *Bohemian Rhapsody*. În trei rânduri, m-am simțit înconjurat de un public relativ numeros, care a știut că vine să vadă o versiune asupra vieții celui care a fost mega-starul rock Freddie Mercury, nicidecum o „biografie” perfect „fidelă” vieții acestuia. Am auzit voci care (fără teme, pentru că accentul nu cade pe extravaganta stilului de viață al cântărețului, ci pe nevoia lui de iubire, de iertare, despre bucuria de a fi parte dintr-o familie alături de ceilalți trei membri ai formației Queen) s-au declarat indignate, acuzând filmul că face propagandă LGBT. N-am îndrăznit să-mi imaginez cum ar trebui să arate, după standardele lor, un film despre o persoană (o personalitate) așa cum a fost Freddie. Sau poate că nici nu ar trebui făcut un astfel de film, că doar ce nu se vede, nu se fluieră.

N-am mai pomenit despre ceasurile speciale petrecute la restaurantul timișorean non-conformist *Musiu* în 2018 (un botez, o cununie, câteva vizite cu prieteni), la București (cu ocazia evenimentului dedicat lui Cristian Mungiu, la Arcub), Gura Humorului, Negoi, San Remo, Monte Carlo, Buturugeni sau Novi Sad. Despre întâlnirile față către față sau discuțiile telefonice cu câțiva apropiați ai lui Mircea Veroiu și Mircea Săucan (despre care am în pregătire un album, tot la Editura Noi Media Print). Și uite c-a mai trecut un an când am stat la masă cu *Cel ce este*, care își dăruiește prieteni și care va fi zis, în colindul uitat de vreme, „Să vă fie casa casă, să vă fie masa, masă!”...

Mihai Eminescu, *La Bucovina*, antologie, ediția a II-a, revăzută, studiu literar, anexe de Nicolae Cârlan, Cuvînt înainte de D. Vatamaniuc, Editura Lidana, Suceava, 2018, 350 p.

O pagină frumoasă din viața lui Eminescu privește legătura sa aparte cu Bucovina, felul în care a trăit acolo, cărțile pe care le avea la dispoziție, profesori (nu uităm, cum scrie și D. Vatamaniuc, că „Eminescu își face intrarea în literatură prin oda *La mormîntul lui Aron pumnul*”) ș.a., dar și ce a însemnat pentru poet această parte a țării încă în afara hotarelor de stat. Și de aceea, dar și din alte motive care țin și de felul în care a fost alcătuită prima ediție, ce cuprindea, am fost curios să o văd pe aceasta.

Carta cuprinde în prima parte o antologie de texte eminesciene (realizată după ediția *Opere*, care a început să fie publicată în 1939 sub îngrijirea lui Perpessicius, fiind finalizată în 1993, prin efortul lui D. Vatamaniuc), „de natură preponderent publicistică”, selectate și grupate tematic în baza unor opțiuni pe care Nicolae Cârlan le explică în nota asupra ediției, și, în plus, *Răpirea Bucovinei*, apărută în 1775, cu care Eminescu a trecut vama sfidînd primejdia în Imperiu. A doua parte este un studiu în care Nicolae Cârlan își propune să pătrundă analitic dincolo de o întâmplare/ un eveniment/ un gest sau altul, pentru a mai limpezi, unde a considerat că este cazul, lucrurile.

Sînt multe aspecte în această carte, și în antologie, și în studiul lui Nicolae Cârlan și despre anii de formare ai lui Eminescu într-un Cernăuți în care Imperiul Austriac (care rupsesse Bucovina din trupul țării, în 1774, lucruri puțin cunoscute/ discutate și azi!, despre care Eminescu scria: „Fărădelege nemaipomenită, uneltire mișelească”, și „afacere dintre o muiere desfrînată și pașii din Bizanț”, iar Ghica Vodă al Moldovei, care a protestat, a fost asasinat de turci, în înțelegere cu austriei) înființa, în cadrul politicii sale de „germanizare”, un liceu (ca și în Rădăuți ori Suceava), frecventat și de poet, și o universitate germană. Interesante sînt aici, de pildă, și „catalogele de lecțiuni” ori numirile făcute. Și felul în care Eminescu a înțeles ce și cum se întîmpla cu românii de acolo, a perceput/ judecat politica

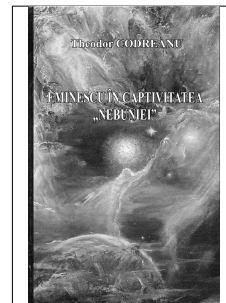

imperiiilor din jurul nostru și felul în care s-au folosit de teritoriile noastre și s-au purtat cu oamenii care le locuiau. Sînt abordate și aspecte mult discutate – între care felul în care erau tratați românii față de alte etnii, relațiile dintre acestea ș.a.

Semnalăm, pe scurt, în ton cu specificul rubricii, dar și ca un îndemn la lectură, această carte (care are și noutăți față de prima ediție) menită mai curînd a contura cît mai fidel o imagine a felului în care s-a raportat Eminescu la Bucovina, cum a înțeles să acționeze potrivit convingerilor sale. Cred că cititorul care va lectura această carte va înțelege, dacă mai avea nevoie, că Bucovina a avut un loc aparte în sufletul, în viața poetului.

Structura cărții (după cuvîntul înainte și nota asupra ediției), **A.** Antologia: I. Efigii impresioniste, II. Scurt tratat de istorie națională în context universal, III. Un rapt oneros și un asasinat abominabil, IV. Serbarea de la Putna și strategiile ei naționale, V. Românii și celelalte etnii din Bucovina, VI. Procesul *Arboroasei*. Implicații politico-naționale, VII. Cultură, civilizație, învățămînt, viață bisericească, VIII. Documentar (Addenda) Întrebări din partea Bucovinei și răspunsuri din partea boierilor în 1972; **B.** Studiu literar – Mihai Eminescu în context bucovinean – Preliminarii: I. Perenitatea unui simbol național, II. Efigii pilduitoare, III. Bucovina – un reper național de dureroasă actualitate, IV. Poetul în posteritatea bucovineană, V. Addenda – „... Dacă nu sînt Mihai Eminescu, totuși sînt fratele lui”, VI. Cîteva precizări, Anexe – 1. Răpirea Bucovinei, Înger de pază (cor viril de C.G. Porumbescu), 3. Contribuții eminesciene, 4. Fișă bio-bibliografică.

Theodor Codreanu, *Eminescu în captivitatea „nebniei”*, ediție definitivă, Editura Universul, Chișinău, 2011, 360 p.

De ceva vreme am auzit tot mai adesea o întrebare, care s-a concretizat și în lucrări mai ample (semnate, de Nicolae Georgescu sau, de pildă, cea de față, de Theodor Codreanu): a existat o conspirație împotriva lui Eminescu?

Ipoteza cel mai apăsător susținută este că redactorul de la „Timpul” care scria, în stilul său incisiv, despre cauza românilor (și) din

Bucovina și Transilvania a fost și ținta, și victima unor agenți (fie declarați/ presupus „la vedere”, fie secreți) din solda Imperiului habsburgic. (Th. Codreanu vorbește despre rapoartele serviciilor secrete austro-ungare care îl aveau „pe liste” pe Eminescu.) De aici, unii pleacă cu ipotezele și spre ideea că acești agenți i-ar fi avut „alături”, într-un fel sau altul, din motive diverse, și pe unii din cercul de cunoștințe/ de apropiați ai lui Eminescu. S-au vehiculat diverse nume, de la Titu Maiorescu, la alții, despre care puținii mai știu azi, cum ar fi Siderescu, Chibici, Ocășanu, Grigore Ventura ș.a.

Cel mai adesea legat de aceasta, în diverse feluri de abordare, se discută și „nebulia” lui Eminescu, amintindu-se maniera în care a fost internat, uneori forțat (chiar cu participarea poliției, amintește autorul, drept pentru care D. Vatamaniuc a folosit cuvântul „arestare”, N. Georgescu a vorbit de „moartea civilă” ș.a.), modul în care a fost tratat, cu discuții ample. Legat de asta, Th. Codreanu scrie, între altele: „Întrebarea cheie e dacă Eminescu a fost dus cu de-a sila la sanatoriul doctorului Șuțu din cauza *bolii* sau din motive *politice* asociate cu idiosincrazia manifestată de Maiorescu (și de alții) în ultimii ani de la *Timpul*”. Întrebare la care, continuă autorul, s-au dat trei răspunsuri, anume, pe scurt, nebunia, probabil ereditară, asociată cu sifilisul (prin Maiorescu, apoi însușită de Academie, de Călinescu ș.a.), al doilea (aparținând lui N. Georgescu), din motive politice și înțelegeri secrete între guverne, legat de Tratatul Puterilor Centrale, și comanda „morții civile” a poetului, de unde sechestrarea etc., al treilea, plecând de la ancheta lui Călin L. Cernăianu, care nu consideră veridice urmărirea lui Eminescu de către austro-ungari, nici motivele enunțate și de N. Georgescu, ci dă credit mai curînd politii interne exclusiv, Maiorescu fiind un lider al unui grup feroce ș.a.

Sînt și unele aspecte de discutat, de fiecare parte, dar din carte rezidă ideea rezonabilă că sînt argumente care pot duce și la concluzia că sînt multe lucruri care nasc întrebări, iar privită cu atenție și mult discernămint, poate nu trebuie exclusă cu totul/ sub toate aspectele teoria conform căreia Eminescu a fost „vizat” intern sau extern. Pe de altă parte, dincolo de criticile aduse politicianilor noștri de către jurnalistul de la „Timpul”, mai erau atitudinea antimaghiară, antihabsburgică, profund naționalistă a lui Eminescu, iar despre felul cum s-au comportat și Viena și Budapesta sînt multe de spus. Acestea sînt tot atîtea premise de la care se poate discuta de o analiză pe

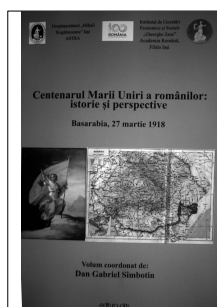
tema „suprimării” lui Eminescu. Iar Theodor Codreanu și-a propus și să facă o „radiografie” a temei, avînd în vedere documente mai vechi sau mai noi (sau lipsa lor), cercetări/ scrieri de ieri și de azi, și să analizeze diversele variante/ opinii, în lumina documentarului de care dispunem.

Structura cărții (după cuvîntul de deschidere, *Metoda dublului referențial*), I. Detractorii și „nebulia”, II. Fratricidul verbal, III. Dublul monstruos, IV. Teoria dublului binom, V. Violența benefică fondatoare, VI. Mistica „nebuliei”, VII. „Vidul” spiritual, VIII. Miza morții civile, IX. Ce spune corespondența. „Martor al adevărului”, X. Războiul diagnozelor, XI. Fricțiuni și injecții cu mercur, XII. Boghean *versus* Iszac, XIII. Dincolo de argumentul medical, XIV. Incomodul ghem al politicii, XV. Antecedente, XVI. De ce a „înnebunit” Eminescu?, XVII. Alte preludii la ziua cea neagră, XVIII. 23 iunie 1883. implicarea lui Slavici, XIX. „Internarea”: vizite și reacții, XX. 28 iunie 1883, XXI. De la idiosincraziile Catincăi Slavici la ilegalitatea „internării”, XXII. Suferința lui Maiorescu, XXIII. Ironia lui Caragiale, XXIV. Veronica Micle – „martorul mut”, XXV. De la „cinismul” lui Caragiale la kynismul lui Eminescu, XXVI. Agonie și cinism, XXVII. Kynism și mîntuire, și, în final, Indice de nume.

Sînt doar cîteva note de lectură despre o carte documentată, cu puncte de vedere și analize ample, interesante, pe marginea unui subiect încă departe de a fi limpede, dar care suscită și azi, pe drept, interesul.

Coord. **Dan Gabriel Simbotin**, *Centenarul Marii Uniri a românilor: istorie și perspective. Basarabia, 27 martie 1918*, Editura PIM, Iași, 2018, 192 p.

Volumul (apărut urmare a unei colaborări între „Astra”, Despărțămîntul „Mihail Kogălniceanu”, Iași, și Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”, Iași), nu este primul de acest tip semnalat în rubrica noastră, legat de ceea ce face Astra, prin filiala ieșeană. Pentru a marca evenimentul din 27 martie 1918, cînd Basarabia s-a unit cu România, s-au organizat două manifestări, la Iași și Chișinău, anume: Conferința *Basarabia, 27 martie 1918. primul pas al marii uniri*, și simpozionul *Centenarul Marii uniri a*

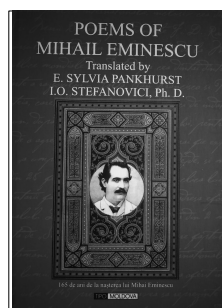
românilor: istorie și perspective. Au fost prezentate treizeci și șase de lucrări, din care paisprezece, socotite de organizatori reprezentative, au fost incluse în acest volum structurat astfel: (după cuvântul înainte al lui Dan Gabriel Sîmbotin): Constantin Ungureanu – *Basarabia în vîltoarea evenimentelor din 1917-1918*, Dan Prisăcaru – *Intervenția armatei române în Basarabia în 1918 – o necesitate strategică pentru asigurarea securității teritoriului românesc dintre Prut și Nistru*, Maria Danilov – *Școala basarabească și lupta moldovenilor pentru cultura națională (1917)*, Dinu Poștarencu – *Reuniunea de la Chișinău a parlamentarilor de pe ambele maluri ale Prutului (30 Septembrie 1918)*, Vasile Roman – *(Basarabia secolului al XXI-lea sau drumul Republicii Moldova spre Vest*, Anatolie Povestca, *Personalitate marcantă a neamului românesc Daniel Ciugureanu (1885-1950)*, Laurențiu Chiriac – *Nicolae Iorga și lupta sa pentru realizarea Marii Uniri*, Diana Vrabie – *Imaginaea Iașului în perioada Marii Uniri*, Dan Gabriel Sîmbotin – *Dezvoltarea limbii române la 100 de ani de la Marea Unire*, Luminița Cornea – *„Pe urmele Basarabiei” – o incursiune în ambianța basarabească a anilor 1917-1918*, Natalia Ivasișen – *De la critica cu tendință la tendința estetică: cazul criticii șaizeciste în Basarabia*, Svetlana Melnic – *Etica confesiunii în literatura de exil a lui Alexei marinat*, Luminița Cornea – *Scriitorul ardelean Romulus Ciofleac în Basarabia anilor 1917-1918*, Cristian Serdeșniuc – *O literatură plăsmuită prin sacrificiu*.

Sînt multe aspecte de interes pentru cititor, de la, de pildă, structura populației din Moldova de dincolo de Prut înaintea Unirii (recensămîntul rusesc din 1897 – 1.935.42 de persoane, 47,6% români, restul fiind ucraineni, evrei, ruși, bulgari, germani, găgăuzi ș.a.), numărul școlilor (zona fiind cea mai slab dezvoltată, în privința asta, din toate provinciile românești): în 1912 erau 1709 școli primare, predarea fiind în rusă, activitatea celor care doreau unirea sau autonomia, a celor care nu, etape, oameni, evenimente, felul în care activa mișcarea națională din regiune și legătura ei cu revoluția rusă din 1917 ș.a. Pe de altă parte, citim și despre cum vede drumul Moldovei de dincolo de Prut „spre Vest”, potențialul său, analize de securitate, strategii actuale ș.a.

Sînt texte interesante nu doar pentru specialiștii în domeniu. Le-am citit pe toate cu interes, coroborîndu-le cu ce știam, ce am trăit și ce gîndesc legat de această provincie a noastră aflată în afara granițelor României; mi-au reamintit numele atîtor și atîtor înaintași care au

trudit pentru Unire, dar și alte aspecte dinainte, din timpul și de după acest act istoric. Una peste alta, încă un volum apărut sub egida Astei Române, filiala Iași, care editează și „Revista română”, și publicația „Sud-Vest”, din ce în ce mai „prietenos” privită de reprezentanții ai statului ucrainean, care, să spunem și mai ales să pricepem, nu au întotdeauna atitudinea corectă față de românii care azi au rămas, prin „jocul” istoriei și neputința noastră, pe teritoriul lor.

Poems of Mihail Eminescu, translated by E. Sylvia Pankhurst, I.O. Stefanovici, with a Preface by George Bernard Shaw, with an Introduction by Nicolae Iorga, Editura TipoMoldova, Iași, 2015, 120 p

La 165 de ani de la nașterea lui Eminescu, în 2015, Editura TipoMoldova repro-ducea, în facsimil, o ediție – prima din opera poetului, în limba engleză – apărută în 1930, la Londra. Ediția ieșeană are o notă introductivă de Liviu Papuc.

O semnalăm acum, și cităm câteva dintre spusurile lui Iorga: „A traduce opera lui Eminescu înseamnă să aduci o contribuție valoroasă la misiunea de a dezvălui sufletul unui popor, pînă acum de-abia cunoscut în țările vorbitoare de limbă engleză” „A face să fie auzită vocea acestui mare poet român înseamnă și un serviciu adus culturii europene și standardelor literare de azi”. „Cel mai autentic reprezentant al aspirațiilor românilor, cu totul identificat cu propriul popor, Eminescu a fost, fără îndoială, un european al timpului său”. Și din G.B. Shaw, care (amintea și despre „revista junimistă” „Convorbiri literare”, care a contribuit la „revelarea geniului” acestuia) spunea despre Eminescu (care, credea englezul atunci, a fost „de origine turco-tătară”, pornind de la ideea că l-ar fi chemat de fapt Emin, schimbat apoi în „Eminovich”, și în final Eminescu) că „a înălțat din mormînt acel final secol XIX”, avînd multe epitete legate de calitatea, frumusețea poeziei și de felul în care a scris marele nostru poet.

O ediție frumoasă, apărută la editura ieșeană TipoMoldova, în colecția „Bibliofil”, între alte cărți din/ despre opera lui Eminescu, care ar trebui să fie la îndemîna cititorilor, și pe care noi o semnalăm în acest început de an.

Marius CHELARU

CÎND VIAȚA E UMPLUTĂ PÎNĂ LA REFUZ CU MELANCOLIE

I. HOLBAN

„Nu cred că meditai cu dorința acerbă de a întrezări viitorul, viitorul tău, desigur. Însă, nereușind să te desprinzi complet de trecut, păraii cu mult mai neputincios decât anii înaintați. Rostul tău, zbulciumul, idealurile rămîneau în urmă îmbălsămate într-un cocon din care mereu ai așteptat ca un fluture să-și ia zborul. Anii se vor succeda nepăsători la frămîntările tale într-un vârtej tot mai supărător și umilitor. Căci se cam adunaseră fără să te întrebe, pe furiș. Așezați enervant de ordonat, erau un crîmpei zdravăn de timp. Timpul tău”. Romanul cu totul remarcabil al lui Adrian Lungu, *Omul din ferestre* (Editura Timpul, 2018), crește din acest dialog mut al personajului cu sine; explorînd memoria, cu „ochii pierduți în interiorul timpului”, Tudor Florea, protagonistul cărții, se (re)construiește printr-un fel de spovedanie, cum spune, căutînd între faptele trecutului alte „învățăături pentru Delfin”, pentru un tînăr care e martorul lungului monolog, în fapt, al întinsului drum prin labirintul memoriei: „Vine un timp, *își spune* personajul pentru confesorul său, în care va trebui să te împaci cu imaginile și trăirile din trecut spre a putea merge înainte ceva mai înțelept”: această *împăcare* cu propriul trecut caută Tudor Florea, aflat la cumpăna existenței.

Istoria lui Tudor Florea este aceea a unui individ croit „strîmb” pentru lumea sa: „Nu-și găsea scopul, calea spre satisfacții, nici în familie care era oarecum înghețată, nici în activitatea desfășurată”. Acesta este profilul unui om „străin” mediului în care trăiește; încrederea în prietenie, nevoia de prieteni, lipsa lor și monologul din „camera umplută pînă la refuz cu melancolie”, sinceritatea, altruismul și morală, toleranța și importanța pe care o dă principiilor îl fac să rateze cariera de om de afaceri „apreciat pentru modul în care își conducea societatea”; în consecință, demisionează, așa cum, într-o altă ordine, demisionase și din căsătoria cu Paulina, iar, apoi, va demisiona și din învățămîntul „tehnic” care „se dizolva în apa parfumată cu

incompetență” a anilor ‘90. Tudor Florea pare a fi un *om sfîrșit*; pierde *spațiul ființial* al casei bunicilor și, odată cu acesta, se năruie și zona securizantă, de refugiu, a familiei, privatizările oneroase și scandările epocii („Securistule!”) îi retează cariera în afaceri, starea de continuu provizorat a învățămîntului, creșterea numărului analfabeților și diminuarea drastică a celor care trec examenul de bacalaureat îl îndepărtează definitiv și de catedră: de la *doctrina lanțului*, frica și depersonalizarea trăite în comunism la haosul instalat după căderea lui – acesta este traiectul existențial al unui personaj dezabuzat, străin în propria viață. Nici refugiul căutat în eros, cu iluzia redescoperirii bucuriei de a trăi, nu funcționează pentru Tudor Florea; cu Paulina, soția și mama celor doi băieți care vor emigra în Canada, relația e una înghețată, sfîrșită, parcă, înainte de a începe, aventura cu Tania Barbu, o fostă elevă e cît fulgerarea unui blitz („Trei săptămîni în paradis, vis în vis. Înainte de miezul nopții plecai buimac. Pa, dragule... Te aștept și mîine seară, îți răspundea. Și tu mergeai subjugat de imagini, de mirosuri, de muzică și gusturi atrăgătoare. Ea era voluptatea însăși, fiica lui Psyche, personificarea plăcerii senzuale. Devorai totul cu patimă și satisfacție, mureai, renășteai... întinereai. Neobosit. Într-un exces de trăiri seducătoare”), fiecare își trăiește, în fapt, *timpul său*, iar Tania va pleca definitiv în Franța, în sfîrșit, povestea adolescentină cu Sirina se curmă brusc, odată cu „fuga” acesteia în Austria, apoi, „în state”, lăsînd în urmă visul pierdut al dragostei și tinereții.

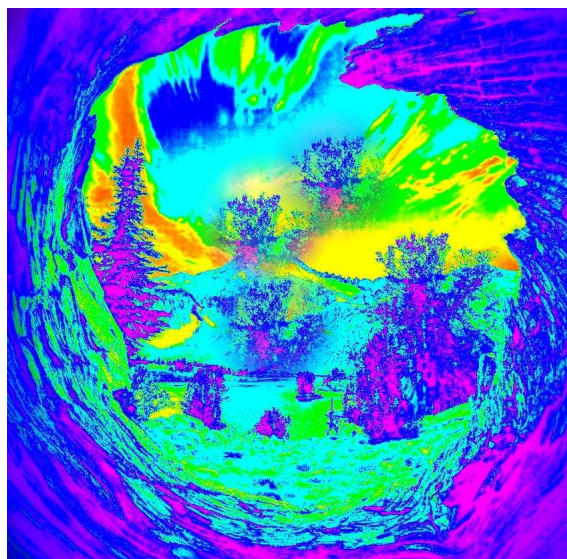
O copilărie traumatizată, cînd „evada din viața reală, ascunzîndu-se printre plămui, ca să poată suporta totul”, anii formării sub veghea profesorului de fizică Aurelian Gavrilă care se va dovedi a fi tatăl său natural, eșecurile repetate pînă la eșuarea în „nimeni și nimic”, vulnerabilitatea conduc personajul spre o decizie radicală: se pensionează anticipat și, pentru a uita amărăciunea sporită,

zilnic, de ceea ce se petrece în jur („Nemulțumirile și angoasele îl vor fi năvălit ca niște monștri întunecați și cruzi determinându-l să ia hotărârea de a pleca, să uite de tot și de toate, pensionându-se anticipat”), părăsește Brașovul, schimbând locul pentru un *nou început*, cumpără o casă care, în perioada interbelică, fusese un han, se pasionează de re-construcția acesteia („A știut că va cumpăra totul și va demara un nou început. Năluciri de forme și culori stimulative se întrevedeau la orizont. Trebuia să poată, să se simtă util”), face un drum în Canada, la copiii stabiliți acolo și trăiește o aventură de la limita verosimilului romanesc: în această a doua parte, se află segmentul *policier* al romanului lui Adrian Lungu. De la „mormolocul” care „a înotat din greu prin apele tulburi ale vremurilor” pînă la pensionarul încă tînăr, prins în povestea unei iubiri tîrzii pentru Teo, fără arșița pasiunii rămase departe, în relația cu Sirina și angajat, fără voie, în miezul unei anchete a serviciilor secrete, privind un episod din cel de-al doilea război mondial, cu o trupă de naziști în retragere, părăsind în subsolul casei cumpărate de Tudor Florea cîteva lăzi cu lingouri de aur – iată traseul parcurs de un personaj problematic, impecabil construit de un prozator care știe să rostogolească narațiunea, remarcîndu-se, deopotrivă, în arta portretului unde identifică, adesea, *tipologiile* vremii.

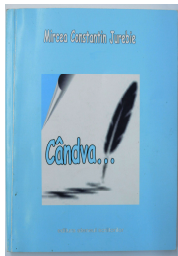
Astfel, Șoni este un *raisonneur* care însoțește, pentru un timp, personajul și îl determină să asume o carieră în afaceri, Tania este pasiunea însăși, elanul vital al tinereții și farmecului, creînd protagonistului iluzia salvării din marasmul unei existențe cenușii, mereu egală cu ea însăși („Tania intră plină de grație. Păr negru, ondulat pe umeri, de un negru albăstrui, cu o mică șuviță albicioasă pe lateral care îi deschidea fața prelungă de un alb sidefat din care doi ochi mari, parcă prea mari, te priveau jucăuși și verzi. Verdele ei! Năsucul în vînt și gura întredeschisă cu zîmbet prelung spre două gropițe superbe din obraz te neliniștiră. Gura rumenă, a ei! Frumosul emoționează. O floare ajunsă la maturitate te vrăjește, răscolește”), Feri e prototipul profesorului de succes („Mai tînăr ca el cu aproape zece ani, fâlcos și masiv, dar mereu jovial și ironic, chiar cinic, cu cămașa descheiată la cîte un nasture în dreptul burții, sub care i se vedeau pantalonii șifonați, mîinile bălăbănind aerian la

fiecare gest cu palmele uriașe, un cap rotund cu sprîncene mari, negre, era caraghios. Elevii îi spuneau Bizonul. Însă la biologia lui se învăța, altfel nu-i trecea clasa, indiferent de presiunile părinților sau direcțiunii”), Radu e un răzvrătit al timpului, „care a luat atitudine cu eleganță și demnitate jovială, bășcăliosă, împotriva regimului”, în copiii lui Tudor Florea, refugiați în Canada, ca și în Sirina, plecată „în state”, prozatorul explorează profilul emigrantului român, argumentele și viața acestuia în lumea liberă, pentru ca, în protagonistul său, Adrian Lungu să citească destinul omului care supraviețuiește, parte din „poporul vegetal” al Anei Blandiana din veacul trecut: „Vizita la copii l-a mai liniștit pentru o perioadă, însă la un moment dat efectul s-a pierdut și se simțea la fel de inutil ca la plecare. La liceu, aceleași probleme: lipsă de fonduri și interes profesional, doar leafa să se primească. Casa îi aducea aminte de soție și copii, strada de efortul de a se autodepăși, oamenii de nestatornicie, pînă și parcul avea parcă mai mult găinaț de păsări. Lipsa de pasiune în activitate era serios resimțită. Era atît de captivat de propria nemulțumire încît aproape nu se mai recunoștea, el, care nu se știa o fire slabă, dar nici puternică nu putea fi, mai degrabă tindea spre încăpăținare. Ce fac eu cu mine?”.

Roman de analiză psihologică, de dragoste, de aventuri, frescă socială, *Omul din ferestre* este o carte de pe primul raft al bibliotecii prozei noastre de azi.

Mircea Constantin Jurebie, *Cîndva...* editura Ateneul scriitorilor, Bacău, 2017, 144, p. Prefață semnată de Iulian Albuț.

Tot mai puțini sînt poeții care își propun să scrie poezie în formă fixă, și chiar foarte puțini cei care, temerar, încercă în scrierile lor glossa. Cum bine se știe, cea mai cunoscută glossă din literatura română este *Glossa* lui Mihai Eminescu, adusă de acesta la rang de capodoperă a literaturii universale chiar, a cărei profunzime, dar și perfecțiune, nu cred că vor putea fi vreodată depășite. Mircea Constantin Jurebie și-a propus să scrie un întreg volum de glose, ceea ce ar putea fi considerat un adevărat act de mare curaj. Arhitectura glosei este una dificilă și cu o arborescență extrem de precisă pentru că, respectînd canoanele date de definiție, *glossa este o poezie cu formă fixă, în care fiecare strofă, începînd de la cea de a doua comentează, succesiv, cîte un vers din prima strofă, iar versul comentat repetîndu-se la sfîrșitul strofei respective și ultima strofă reproduce, în ordine inversă, versurile primei strofe*. Avînd în vedere toate aceste reguli, destul de dificil de urmat și de respectat, Constantin Mircea Jurebie își propune drept temă fundamentală TIMPUL. Trecerea iremediabilă a timpului este consemnată, poetic, chiar din prima glossă, intitulată *În ani de viață, ani în care adunăm suspine/ vînzînd iluzii vechi, neîmplinite* pentru că în ani de viață adunăm suspine, situîndu-ne, așa cum, spune, *la limita erorii*. Desigur, în acești ani, așa cum susține Mircea Constantin Jurebie, *Ne rătăcim în lumini de vise, în întrebări, în zări deschise și în depărtări să ne putem regăsi cu gânduri pline de speranțe*. Fiind, așa cum susține autorul, *călător prin vreme*, el are și un îndemn către cititorii săi, spunîndu-le: *Citiți-mă/ în lumina stînselor feștile pentru a vă întineri cu șoaptele iubirii spre a vă regăsi fiorul fericirii*. Îndemnul acesta vine din partea unui incurabil romantic, a unui poet preocupat de stările de spirit deosebite, pentru că, așa cum spune în una dintre glose: *Doar gîndul te înalță pe o cerească scară*. Încercător în destinul său, dar și în realizările sale lirice Mircea Constantin Jurebie consideră, și eu sînt convins de asta, că: *La masa umbrelor am locul meu/ Pe scaunul sculptat de bătrînețe./ În amintire, ca într-un muzeu,/ trist mă retrag rînit de căruntețe*. În acest dialog-monolog cu timpul, poetul știe, dar și simte că nu poate fi învingător, mulțumindu-se cu un loc la masa umbrelor. *Cîndva...*, această carte de glose construiește o lume în care iluziile se amestecă spontan/ cu visele, cu speranțele și de ce nu cu încrederea că trebuie să ne împăcăm cu această condiție impusă de Măria Sa Timpul. *Dacă vom citi cu atenție volumul lui Mircea Constantin Jurebie, ne atenționează Iulian Albuț, prefațatorul acestei cărți, s-ar putea să observăm că și în cazul său această temă ocupă un loc*

special (trecutul, prezentul, viitorul) chiar dacă nu este enunțată direct. Prin cele trei trepte ale existenței umane se poate observa sinteza, adică Mintuirea, temă sub care se înscriu multe dintre glosele din acest volum. *Mircea Constantin Jurebie încheie cartea cu un ton optimist, spune Iulian Albuț și nu putem să nu fim de acord cu această sugestie, poezia Cîndva, avînd un bogat conținut de idei pozitive privind continuitatea vieții, fiind cea mai frumoasă glossă din această carte; poate că nu întîmplător autorul dă același titlu întregului volum*. Consider că această tentativă de a scrie glose este o reușită a lui Mircea Constantin Jurebie și pentru faptul că repune în circuitul literar un gen poetic ce părea pe cale de dispariție.

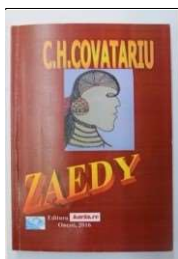
Hrisostom Filipescu, *Ascultă, Privește, Atinge*, editura PIM, Iași, 2015 236 p. Carte tipărită cu binecuvîntarea Înaltpreasfințitului TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Ieromonah, psiholog, poet și prozator, cu studii de specialitate teologice și psihologice și filosofice, Egumenul ieromonah Hrisostom Filipescu, publică volumul, în trei părți: *Ascultă, Privește, Atinge*, volum în care sînt etalate o serie dintre cugetările emise de autor, cugetări legate, cum e și firesc, de viața monahală, în primul rînd, dar și de viața de zi cu zi, pe care o explică astfel: *Viața nu este doar un spital în care fiecare pacient este obsedat de dorința de a schimba patul. Călătoria spre locul inimii este viața însăși*. Despre această călătorie spre sine, spre meditație și pocăință, ne vorbește, mai ales în primul caiet al acestei cărți. Cele trei caiete au darul de a ne aduce în prim plan activitatea pedagogico-religioasă dar și aceea de creator a celui ce se învrednicește, cu supunere și credință să aducă în fața și în inima cititorului trăiri profunde, izvorîte din izvor de mir spre ctitorirea unor suflete curate. Dacă am putea citit în priviri nu am mai putea respira. Toate tainele omului se găsesc în durere spune Hrisostom Filipescu într-un cuvînt din această carte, lăsînd să se înțeleagă preocuparea sa de a tămădui sufletul, concluzionînd: *Nu este nimic care să nu se realizeze cu timpul*. De remarcat tonul optimist, așa cum trebuie să fie un bun teolog dar și un rafinat psiholog. Hrisostom Filipescu, pentru meritele sale a fost denumit *isihast al iubirii*, cel care oferă mult sprijin și dragoste românilor aflați în lumea largă, cuprinzînd, în rugăciune și slujire, omul de pretutindeni. Cele trei capitole/caiete, ale acestei cărți, cuprind: interviuri, poezii, eseuri ne prezintă un autor cu varii preocupări în mai multe domenii ale creației, dar toate aceste preocupări adunîndu-se ca apa în matca sa, la apropierea omului de Iisus Hristos, de religia suverană a acestui popor, creștinismul. Dacă din capitolul de interviuri se poate decoda o adevărată profesie de

credință a spiritului, mai ales prin poezia divină, dar și prin proză, în cel de-al doilea caiet Hrisostom Filipescu adună un număr de 45 de poeme prin care se simte vocația de teolog-psiholog dublat de poet; poemele având un vădit caracter educativ-moralizator. *Sufletul meu era la ușa Bisericii/ cerșind milă,/ iar Tu l-ai apucat de mână/ și i-ai spus să se ridice//...//Astăzi mi-ai pus curcubeul la gât/ suflând păpădia de pe pleoapele căzute/ ce ascundea întrebarea fără răspuns / sau /Cine ești tu, cel care mă judeci pe mine,/ și crezi că această lume e doar pentru tine?/ Cine ești tu, cel care mă faci să plîng mereu,/ și crezi că numai al tău este Dumnezeu?* Poemele din acest volum capătă sens în inima cititorului pentru că sînt scrise dintr-o profundă trăire și credință întru Hristos, dînd sens fiecărei întrebări ce se ridică, asemenea unei adevărate bariere, în fața Omului contemporan. *Lumina de la schit devine lumina călăuzitoare în creația sa. În toată ziua ai pe frunte doar picuri de rouă? le ștergi, le strîngi, dar mai apare una nouă,* spune el cîntînd prin versuri emoționante frămîntările omului pînă se întilnește cu lumina de la schit ce nu este alta decît bătrînul călugăr, înțelept, care, deși are barbă albă, mersul lin și haine ponosite/ știe să tămăduiască suferința oamenilor, durerea și necazul prin rugăciune, pătrunzînd în inima celui care-i calcă pragul cu o adîncă frumusețe. Sînt versuri emoționante, încărcate de har și frumusețe spirituală, adevărate leacuri pentru suflet, create de un poet-teolog, așa cum este Hrisostom Filipescu. În capitolul/caietul al treilea al acestei cărți se găsesc mai multe eseuri cu *Muzică de catifea* în care se vorbește despre copilărie, dar și despre adolescență, pentru că eseurile de aici sînt adresate tinerilor care îi calcă pragul casei, pentru a asculta, a privi și a atinge cunoașterea întru desăvîrșire spirituală, pentru că aici descoperă picătura de liniște în care Fericirea este asemenea unui fluture, pe care, dacă îl atîngi să-l prinzi, zboară mereu în jurul tău. Cartea de față este o carte înnobilită de sensuri poetice rafinate.

C.H. Covatariu, *Zaedy*, editura Karta.ro. Onești, 2016, 234 p. Prefață semnată de prof. Ioana Rusu.

Ca și romanul *Chemarea străbunilor*, romanul *Zaedy* al lui C. H. Covatariu, abordează o lume de dincolo de lumi, plecînd de la realitatea imediată, din preajma noastră, plonjînd în atmosfera literaturii științifico-fantastice, literatură în care imaginația sa îl ajută să se dezvolte cu multă acuratețe. Este preocupat de viitor dar și de lumi de dincolo de civilizația terestră, însoțit de un motto din Stephen Hawking: *Viața trebuie să existe în multe locuri în Univers, nu doar pe suprafața planetelor ci poate chiar în miezul stelelor ci poate chiar plutind în spațiul cosmic. Cum Universul are peste 100 de miliarde de galaxii, fiecare cu miliarde de stele, este neverosimil ca Pămîntul să fie singurul loc pe*

care s-a dezvoltat viața. Aceste ziceri care stau la baza romanului *Zaedy* al lui C. H. Covatariu sînt de bun simț și îi oferă autorului șansa de a se manifesta în proză. Romanul este conceput din șapte capitole: *Copilăria, Școlarizarea, Pregătirea, Călătoria, Hărțuieli, Noutăți și Surprize*, capitole care pot fi considerate șapte trepte ale vieții pe care le urcă personajul principal Vezina. Preocuparea bunicului pentru cum vor arăta cei care vin, îl determină pe acesta să-i ofere lui Vezina o educație mai austeră spunînd: *Cei care vor veni după noi trebuie instruiți.* El oferă lui Vezina un **Cerc** și un **Toiag**, arme magice care să-l poată ajuta, dar și proteja, în clipe de restriște. Vezina, personajul principal al acestui roman, nu este nimeni altul decît un student din Cristinești – Botoșani, aplecat spre *entomologie* și care, ajutat moral și financiar de mama sa, își construiește o navă cosmică cu care pleacă într-o călătorie interstelară pentru a descoperi în astral *gîza cu marsupiu*. Romana este personajul feminin, tot studentă și tot din aceeași localitate ca Vezina, care este colegă cu acesta la *Institutul de cercetări și aplicarea metodelor împotriva dezastrelor astrale*. Cei doi, împreună cu un alt coleg, pe nume Dick pleacă în mult dorita călătorie interstelară. Ei, Ramona și Vezina au doi copii, Pan și Maruca. Maruca, în imaginația autorului va fi un fel de Eva, cea care începînd cu prima naștere va transforma viațuirea populației într-o nouă eră energetică. Aș putea spune că romanul *Zaedy* este unul de frontieră, dar scris cu mult curaj, dovedind multă imaginație, cu scene de luptă și de tandrețe, de curaj și de lașitate, într-un cuvînt de comportament uman, chiar dacă personajele sînt, cele mai multe, de pe alte planete. Există în carte și cîteva proiecte schițate ale navelor cosmice din anul 2222, nave simbol, nave care, după părerea mea, par asemenea unor simboluri țesute pe covoarele românești, moldovenești și oltenești, deși ele au denumiri cît se poate de stranii. Curajul lui C.H. Covatariu de a aborda o astfel de literatură mi se pare destul de mare. Bazîndu-se pe o imaginație cu totul specială reușește să aducă în prim plan lumi posibile pe care să le integreze într-un astfel de roman și mai ales într-o lume ca a noastră.

Alexa Pașcu, *Epistola monahului Iustin*, editura Studis, Iași, 2016, 172 p.

Întreg acest roman, *Epistola monahului Iustin*, de Alexa Pașcu, poate fi sintetizat în propoziția: *Ce destin!*, propoziție ce se află în conținut ca un semn distinct în toată această canava romanescă pe care o țese autorul. Proza lui Alexa Pașcu din *Epistola monahului Iustin* este, mai întîi interesantă prin epicul vast pe care îl dezvoltă, cu multă atenție, ținînd cont de foarte multe detalii, mai ales cele de natură emoțională și psihologice cu care trebuie să-și deruleze narațiunea. Personajele din acest nou roman al său sînt extrem de complexe, cu un grad de educație superior,

pentru că provin din medii intelectuale, chiar dacă unele uneori au anumite derapaje, avînd o traiectorie de-a dreptul spectaculoasă. Intriga, pentru că trebuie să spunem că acest roman este încărcat de intrigă, deși este destul de simplă, putînd fi ușor repovestită, are suficiente meandre sufletești care dau multă greutate conținutului. În fond este vorba despre regăsirea unei mari iubiri din adolescență și, asemenea spuselor lui G. Ibrăileanu în romanul Adela: *iubirea de la 18 ani nu o poți uita niciodată*, tot așa și cele două personaje din romanul lui Alexa Pașcu, nu pot uita iubirea adolescentină, din anii liceului, dintr-un orașel din nordul Moldovei. Alexandru și Lăcrămioara, deși s-au iubit în acea perioadă, iubire trăită intens, totuși au ratat șansa de a fi împreună în viitor, cam cum se întîmplă în viața de zi cu zi, cu mici, foarte mici excepții. Dar, chiar dacă ei nu au rămas împreună, iubirea lor nu a murit ci a trăit peste timp. Întîmplarea, să nu spunem chiar destinul, a decis ca după un anumit număr de ani cei doi să se reîntîlnească, și fiind create, tot de destin, toate atuurile, a făcut ca din cenușa încă fierbinte a iubirii să renască ceea ce ar fi părut stins pentru totdeauna. Din această întîlnire se va naște o fetiță. Drumurile celor doi s-au despărțit iar ca după un alt număr de ani, o întîmplare nefericită de sănătate, să-l găsească pe Alexandru într-un spital bucureștean unde practicantă la medicină era chiar fata lui, ce se ocupa chiar de salonul unde era internat el. S-au simțit drept tată și fiică și au ajuns la o sumă de mărturisiri, urmînd fireasca întîlnire cu mama ei. Partea a doua a romanului descrie decizia lui Alexandru care devine monahul Iustin, cel care se retrage din lumea laică și meditează la viața de pînă atunci, dar și la viitor, prin mîntuirea sufletului. Toate tentațiile și provocările lumești nu au putut să-l despartă de decizia sa de a rămîne în împărăția celor sfinți. Romanul lui Alexa Pașcu este încărcat de mult dramatism și tentant spre a fi citit. Cred că de astfel de romane este nevoie să găsească, mai ales tinerii cititori, pentru că există aici adevărate lecții de viață și de morală, lecții ce ar trebui însușite de toți cititorii.

Firiță Carp, *Timbre de lipit pe suflet*, editura U.Z.P. (Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România), București, 2018, 256 p.

Viața trăită cu afecțiune cronică, sub aceste vorbe de duh se poate înscrie această nouă carte a lui Firiță Carp. Generozitatea lui din viața de toate zilele își face simțită prezența și în tabletele care sînt file trăite cu inima și cu sufletul și așternute cu har pe colile albe. Puțini sînt autorii remarcabili care au mai încercat să surprindă trăirile celor din jur, și i-aș aminti aici pe Fănuș Neagu și Marin Micu, doi purtători de aură nobilă ce au tras tușe adînci pe viața trăită zi de zi, surprinzînd stări, caractere, oameni deosebiți pe lingă care nu poți trece fără să le mulțumești pentru cuvintele așternute pe hîrtie, fără să nu-i

încondeiezi cu măiestrie, așa cum a făcut și Firiță Carp. Aranjate în ordine alfabetică a literelor prime din titlul tabletei, aceste daruri de suflet nu au cum să nu stîrnească invidii. Misia pe care și-a asumat-o, și anume aceea de a picta suflete cu ajutorul cuvintelor bine meșteșugite, este pe cît de grea, pe atît de nobilă. El pare un sacerdot care dă valoare și sens comportamentului uman, știind să surprindă esențele de la fiecare. După ce face un întreg excurs prin locuri știute de toată lumea sau doar de el, Firiță Carp, se apropie tiptil de metafora care l-a îndemnat să-l surprindă pe cutare sau pe cutare, în culoarea dragostei de carte, a îndeletnicirii sale, sau de culoarea meseriei sau pasiunii acestuia. Căutînd metafore, și trebuie să recunosc că la el nu este un efort deosebit această căutare, metaforele curgînd ca o noapte fericită, transformă totul într-o poveste magică. Toate tabletele din cartea *Timbre de lipit pe suflet* par niște *Săliști cu prieteni* care surprind *Singurătatea dimpreună* a unui *Regat fără frontiere* sau a *Unui zîmbet de curcubeu*, ce fac din autor un adevărat *Grănicer de veghe* care știe să predea cu *Bucurie fără de margini*, *Lecțiile păpădiei*, pentru că el este nu doar *Frate de scriitor* ci chiar *Scriitorul*. Citind aceste *Timbre de lipit pe suflet* îți dai seama cît de bogat este autorul, și cît de săraci sîntem noi, cei care ne facem prieteni doar prin aceste remarcabile acreditări pe care le putem citi la *Lumina unei case*, *Într-o noapte fericită* și ne adunăm în suflet *Satul*, *Biserica*, *Preotul* și de ce nu și pe *Bătrînul învățător* de la care am putut învăța *Idei din mers*. Toate acestea le găsim în timbrele lipite pe suflet și ne bucurăm că avem posibilitatea că *Pur și simplu* descoperim acea *Gaură în cer*, sau putem asculta un inimitabil *Cor cu flori*, pentru că și noi și autorul merităm un *Car cu fericire* care să ne facă să avem grijă de prieteni, și mai ales să învățăm să cultivăm prietenia, ceea ce este atît de rar în ziua de astăzi.

Concepute într-un în formă fixă, format destul de riguros, cu număr fix de cuvinte, aproape ca un sonet, tabletele de suflet și de trăire întru amicitie publicate de Firiță Carp devin adevărate pilule spre neuitare. Prezentarea unui personaj de aici se face printr-un fel de învăluire, ca și cum autorului i-ar fi teamă să se apropie brusc de el. Acuarelist de subtil rafinament el conturează, escaladînd linia orizontului, dar și împrejurimile, iar prin sugestie, dar și prin învăluire, aduce în prim plan un personaj care deodată devine exotic. Calitățile, mai ales calitățile umane, dar și cele profesionale, sînt amintite cu discreție, punînd cuvînt lingă cuvînt, gînd lingă gînd, și cu astfel de materiale magice construind o statuie de prietenie. În această carte, Firiță Carp, a inserat 120 de statui, statui care încă din titlu definesc fondul. Citind această carte a lui Firiță Carp ne putem da seama cît de mult ne lipsesc prietenii adevărați și cum cineva reușește să ne deschidă ochii, inima și sufletul să vedem realitatea din preajma noastră și să ne aducem acasă și în suflet prietenii răzlețiți prin lumea largă.

Emilian MARCU

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA – FILIALA IAȘI EVENIMENTELE LUNII DECEMBRIE 2018

Ana PARTENI

Marți 11 decembrie 2018, în Sala de Consiliu a Primăriei Iași, a debutat manifestarea *Unire prin literatură*, ediția a II-a. Cu acest prilej, i s-a acordat acad. Mihai Cimpoi titlul de CETĂȚEAN DE ONOARE AL MUNICIPIULUI IAȘI. Acțiunea a continuat cu prezentarea DICȚIONARULUI ENCICLOPEDIC „MIHAI EMINESCU”, de Mihai Cimpoi. Prezentarea a fost făcută de Theodor Codreanu, critic și istoric literar. Miercuri 12 decembrie 2018, la Muzeul Municipal Iași, a avut loc colocviul UNIREA – MOMENT ASTRAL AL POPORULUI ROMÂN, conferințe susținute de acad. Nicolae Dabija, dr. Aurica Ichim, dr. Vasile Diacon, acad. Vasile Tărățeanu, lansări de cărți semnate de Horia Zilieru, Viorel Dinescu, Theodor Codreanu, Emilian Marcu, Lina Codreanu, Vasile Bahnaru, Vasile Fluturul, lansarea Revistei de experiment literar FEED BACK nr. 11-12/2018.

În urma ședinței Consiliului Uniunii Scriitorilor din România din data de 7 decembrie 2018, au fost validați ca membri ai U.S.R. următorii candidați: Stere Bucovală, Gabriel Chiriac, Florin Marius Crîșmăreanu, Florentin Dumitrache, Emanuel Grosu, Gică Manole, Doru Mihai Mateiciuc, Lucia Munteanu, Dorian Obreja. În data de 17 decembrie 2018, la sediul Filialei Iași aUSR, cei nouă scriitori au primit legitimațiile de membri aiUSR.

Valorile Iașului, valorile României – acțiune aflată la prima ediție, a avut loc pe data de 17 decembrie 2018, la sediul Filialei Iași aUSR. Au fost premiați scriitorii Al. Zub, Horia Zilieru, Mircea Radu Iacoban, Al. Călinescu, Grigore Ilisei, Cassian Maria Spiridon, Valeriu Stancu, Lucian Vasiliu, Emilia Nedelcoff, Larissa Danilov și artiștii plastici Dan Hatmanu, Jeno Bratos, Liviu Suhar, Constantin Tofan, Felix Aftene. Acțiunea a fost organizată de Casa de Cultură „Mihai Ursachi” a Municipiului Iași, în parteneriat cu Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Iași.

Moș Crăciun a ajuns la copiii și nepoții scriitorilor Filialei Iași aUSR pe data de 17 decembrie 2018. Moș Crăciun a ajuns și la Reprezentanța Galați/ Tecuci, miercuri 19 decembrie 2018. Coordonatorii acțiunii „Crăciun la... scriitori”, Angela Baciș și Sterian Vicol, au organizat un eveniment special pentru scriitori, acordându-se diplome de merit și colaborare.

Miercuri 19 decembrie 2018, Reprezentanța Botoșani a Filialei Iași aUSR a organizat întâlnirea anuală a scriitorilor botoșăneni. Cu acest prilej, darurile de la Moș Crăciun au ajuns la copiii și la nepoții scriitorilor reprezentanței.

IN MEMORIAM TUDOR CRISTEA

Filiala București – Poezie a Uniunii Scriitorilor din România anunță cu tristețe încetarea din viață scriitorului **Tudor Cristea**, valoros poet, prozator, critic literar, membru al filialei.

Tudor Cristea (Dorel Cristea pe numele real) s-a născut la 10 decembrie 1945 în comuna Grindu, Ialomița. A absolvit facultatea de Filologie a Universității București în anul 1970. A lucrat ca profesor la Colegiul Național „Vladimir Streinu” din Găești. A debutat în revista *Argeș*, aprilie 1968, cu poezie, sub semnătura Dorel Cristea. A publicat apoi caietul de poezie *Copacul îngândurat*, în cadrul colecției „Biblioteca Argeș. *Literatorul*” (revista Argeș 1972).

În 1976 îi apare volumul de versuri *Astrul natal*, semnat Tudor Cristea premiat la cea de-a doua ediție a concursului de debut al Editurii Eminescu. Ulterior a publicat volumele de versuri *Țintă vie* (1979), *Tablou cotidian* (1983), *Conturul speranței* (1987) urmate, în 1989, de romanul *Porțile verii*, toate la Editura Eminescu.

Numele lui Tudor Cristea se leagă de revista „Litere” înființată de el, în 2000, la Găești. Revista apare din 2005 sub egida Societății Scriitorilor Târgovișteni, și Tudor Cristea a condus-o până la dispariția sa.

Tudor Cristea s-a afirmat în ultimul deceniu în calitate de critic și istoric literar, îngrijitor de ediții. A publicat volume ca: *Partea și întregul*, 1999; *Chipul și Oglinda*, 2005; *De la clasici la contemporani*, 2008; *Arta derivei. Tablete. Consemnări. Resemnări*, 2011; *Revizuirii și consemnări*, Târgoviște, 2012.

Prin dispariția lui Tudor Cristea literatura română contemporană suferă o dureroasă pierdere.

CONGRESUL ARA 42: ROMÂNIA LA CENTENARUL MARIÍ UNIRI 26-29 AUGUST 2018, UNIVERSITATEA TEHNICĂ „GHEORGHE ASACHI”, IAȘI

Într-un spațiu plin de istorie, cultură și civilizație românească, a avut loc cel de-al 42-lea Congres al ARA (Academia Româno-Americană de Arte și Științe), în „dulcele târg al Ieșilor”, organizator local fiind Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi”. Prelegerile au fost găzduite în Aula Magna „Carmen Sylva” iar întâlnirile din pauze s-au făcut în Sala Pașilor Pierduți, în fața muralelor-tablouri ale lui Sabin Bălașa. Tot aici au fost aranjate expoziția de cărți și expozițiile de artă (pictură, grafică, sculptură, desen de modă și artă fotografică) și arhitectură (proiecte ale studenților și absolvenților Facultății de Arhitectură „G.M. Cantacuzino”).

Universitatea Tehnică din Iași își revendică pe bună dreptate rădăcinile cu 205 ani în urmă, când marele ei mentor, cărturarul neo-renascentist Gheorghe Asachi a înființat Școala de ingineri hotarnici, cu predare în limba română. Biblioteca, inaugurată odată cu Palatul Universității în 1896, prin măiestria și frumusețea construcției, este considerată ca una din primele zece cele mai frumoase biblioteci din lume.

Congresul ARA 42 a cuprins teme variate de la lingvistică, literatură, artă, științe (economie, matematică, fizică, chimie, educație) la inginerie și medicină. La Congres au participat peste 200 de persoane. Președinta Congresului a fost doamna prof. dr. Ileana Costea, din Los Angeles, de la Universitatea de Stat din California, Northridge (CSUN), iar comitetul local de organizare a fost coordonat de Prof. Dan Cașcaval-Rectorul Universității Tehnice, Prof. Constantin Simirad și Prof. Alexandru Salceanu.

Înscrierea participanților s-a făcut în prima zi, pe 26 august, de la 8:00am la 17:00pm. Fiecare participant la congres a primit mapa și volumul cu abstractele prezentărilor și notele biografice ale autorilor. Cu ocazia congresului s-a publicat și un frumos al doilea volum din seria nouă a Jurnalului ARA pentru secția umanistă, *ARA Journal (new series) Arts and Humanities vol. 35.1, 2018* (editor dna. dr. Oana Leonte).

În aceeași zi, începând de la ora 9:00 am au avut loc secțiunile de arhitectură, moderate de profesorul arhitect Dan Vișan de la facultatea „G.M. Cantacuzino”, prof. Ileana Costea din Los Angeles și arhitecta Maria Dragotă din Tg. Mureș.

Sesiunea de după amiază a început cu workshopul Qigong prezentat de Doina Țetcu între 2:30 pm și 3:35 pm și a continuat cu prezentarea în cadrul sesiunii de literatură a prof. Ileana Costea *Ion Caragiani: un reprezentant cultural important al Iașului*.

Între 4:00 pm și 5:00 pm doamna Ileana Costea a moderat Masa Rotundă a Mass-Media Românești cu

participarea directă sau pe skype a unor ziariști, la care și-au exprimat interesul să participe: din Iași, Cassian Maria Spiridon („Convorbiri Literare”) și Lucian Vasiliu („Scriptor” și „Revista Melidonium”), Ben Todică (realizator de programe radio și TV în română la Melbourne, Australia) și din SUA Grigore Culian, („New York Magazin” și autor al unui voluminos volum recent apărut despre Media Românească) și Marius Petraru (colaborator la ziarul Miorița, Sacramento).

Recepția de deschidere și banchetul congresului s-au ținut în frumoasa sală „Vasile Pogor” a Palatului Roznovanu, sediul Primăriei Iași.

În seara cocteilului de deschidere, duminică 26 august, a avut loc un concert al elevilor școlilor de muzică din Iași. Coordonator muzical al programului a fost Nina Munteanu, profesor de vioară la Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă”. Maestru Acompaniator la pian a fost dr. Aurelia Simion, profesor de pian și prorector la Universitatea de Arte „George Enescu” și co-repetitor profesor Oana Antinea la Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă”. S-a cântat muzică clasică la pian, vioară și violă, muzică de operă și populară: elevi la clasa de canto ai baritonului Ștefan Gabriel Gheorghiu, solist al Operei din Iași și a Adinei Pavalache, profesor la Colegiul „Octav Băncilă”; la clasa de violă a cunoscutei Susie Meszaros de la Royal Northern College of Music, UK; la clasa de vioară a Ninei Munteanu de la Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă”, și de pian a Inei Cristea. Au performat elevi de la Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă”, Universitatea Națională de Muzică „George Enescu”, Școala privată „Ina Cristea”, din clasa 4a până în clasa 12a: vocaliști Andreea Chifan, Diana Cruceanu, Vlad Herțescu, Diana Penișoară, Beatrice Spiridon; la pian Sophia Chiriac; la vioară Daniel Robert Gherasim și Bogdan Lazăr și la violă Teodor Gabriel Dirțu. Programul s-a încheiat cu o piesă compoziție proprie executată la pian de prof. dr. Aurelia Simion.

La deschiderea oficială a congresului care a avut loc în seara zilei de 26 august în prezența domnului primar al Municipiului Iași, Mihai Chirica, a dlui. prof. univ. dr. Constantin Simirad, fost primar, a domnului acad. prof. univ. dr. Bogdan C. Simionescu, vicepreședintele Academiei Române, și a Președintei Congresului ARA 42, prof. univ. dr. Ileana Costea, Universitatea de Stat din California, Northridge (CSUN). Au fost intonate cele două imnuri, ale Statelor Unite ale Americii și României.

În continuare au vorbit primarul Iașului dl. Mihai Chirica, prof. univ. dr. Constantin Simirad și d-na prof. univ. dr. Ileana Costea, Președinta Congresului.

Festivitatea de omagiere aniversară la 90 de ani a dlui. prof. dr. Constantin Corduneanu, Președintele ARA a debutat cu un Laudatio prezentat de acad. prof. dr. Bogdan Simionescu urmat de cel al prof. dr. Gh. Moroșan în lectura dr. Oana Leonte. Festivitatea s-a încheiat în acordurile Gaudeamus Igitur.

Pe 27 august au avut loc în prima parte a zilei lucrările în plen, urmate de cele pe secțiuni.

În deschiderea lucrărilor Congresului, care au avut loc în Aula Magna a Universității Tehnice „Gheorghe Asachi”, o sală bijuterie de arhitectură și cu tradiție istorică, au luat cuvântul doamna prof. univ. dr. Ileana Costea, Președinta Congresului, prof. univ. dr. Dan Cașcaval, Rectorul Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” și prof. univ. Constantin Simirad, fost primar al Iașului. A urmat „In Memoriam” pentru Miron Bonca și pentru Elisabeta Isanos, care au plecat dintre noi anul acesta. Despre Miron Bonca a vorbit doamna dr. Oana Leonte arătând că după decesul lui Miron Butariu, dl. Bonca a fost trezorierul ARA, din 1992 până în 2000. A fost prezentată fotografia lui Miron Bonca cu soția la banchetul de la Congresul al 19-lea ARA, Northampton, 1994. Despre Elisabeta Isanos, autor de lucrări publicate în ambele ARA Journal Nr. 34.1, 2017 și 35.1, 2018, a vorbit cu emoție și nostalgie domnul scriitor din București, Ion Lazu. La sfârșit s-a ținut un moment de reculegere pentru cei doi dispăruți.

Lucrările au continuat cu cele în plen pe tema Centenarului Marii Uniri, sesiune moderată de doamna dr. Oana Leonte. Menționăm: Bogdan Simionescu: *Academia Română și Unitatea Națională* Mariana Zavati Gardner – *Îți Amintești? O Sută de Ani... (1918-2018)*, publicată ca motto al volumului de Abstracte al Congresului, Ion Lazu – *Scriitori români în Primul Război Mondial*, Maria Andreia Fanea – *Album Overview: The heroines of Great Romania. Destinies from The First Battle Line*, Lucia Olaru-Nenati – *Consolidation through Culture of the Great Union*, Nicolae Petrescu-Redi – *Orașul Ploiești în timpul Războiului de Reîntregire (1916-1918)*.

În cadrul banchetului ce a avut loc în seara zilei de 27 august la Palatul Roznovanu recitalul de poezie și muzică, *Cornul de Argint*, pe motive din poezia eminesciană, cu improvizații proprii cu elemente folclorice și triluri, susținut de poeta Lidia Lazu, a fost urmat de decernarea diplomelor și premiilor.

În total au fost peste 85 de comunicări științifice din toate domeniile științei și culturii menționate, seminarii, colocvii, mese rotunde, workshop-uri.

Spiciu de la fiecare secțiune în parte mai jos.

La secția de arhitectură: șef de lucrări de la Universitatea Tehnică „Gh Asachi”, Ion – Daniel Vișan – *„Arhitectul de origine română bine-cunoscut în Canada: Dan Hanganu”*, Maria Dragotă – *Succintă prezentare a unor obiective din Tg. Mureș și Ileana Costea – Modernitate întoarsă spre valori tradiționale. Arta și Omul: Dinu Rădulescu, sculptură și desene.*

În continuare a avut loc un workshop introdus de dna Oana Leonte și susținut de Doina Țetcu, intitulat *Qigong* în care s-au prezentat pe lângă teoria acestui sistem holistic de meditație și inducere a „energiei vieții” și mișcări benefice pentru sănătate pe care le poate face oricine și care a interesat mult publicul.

Deosebită a fost prezentarea științifică a Alinei Mihai din Karlsruhe, Germania care a vorbit despre „global warming”, dificultățile și potențialul metodei de reducere a poluării produse de emisia de gaz „tip seră”. Doina Țetcu a prezentat o impresionantă poveste, pagini de istorie trăită de ea în timpul revoluției din 1989.

Ștefania Madgison, fondatoarea și directoarea Fundației Blue Heron, a vorbit despre fundație și relația acesteia cu cartea recent publicată: *Magicianul Alb*, intrând în direct pe Skype din Los Angeles, California.

Un lucru special pentru acest congres ARA a fost că s-a ținut în două localități, la Iași și la Ipotești la Complexul Muzeal Eminescu, în locul încărcat de atâta spiritualitate ce a dat neamului românesc parcă însăși ființa lui.

În ziua de 28 august la sesiunile de la Ipotești, în sanctuarul eminescian, accentul s-a pus pe susținerea lucrărilor de lingvistică, literatură, artă și cele despre Eminescu. Aici Lucia Olaru Nenati a făcut o frumoasă conferință-recital cu muzică eminesciană pe care a interpretat-o, după care a condus participanții prin casa memorială unde s-a născut Eminescu și unde dna. Nenati a activat ca muzeograf principal numeroși ani. Vizitarea memorialului Eminescu de la Ipotești a însemnat o trăire specială pentru mulți dintre participanții la congres care nu mai fuseseră acolo. Tot aici un grup de oameni de știință și profesori de la universități din Iași au ținut, sub conducerea dlui. Florin Egnor o discuție despre imperioasa necesitate a creării unei universități de stat la Botoșani, oraș care a dat numeroase personalități României. O prezentare de excepție a fost *Eminescu și Cioran, pasiunea lor comună pentru grădini, muzee și cimitire*, de Roxana Patraș, cercetător la Secția Interdisciplinară de Cercetare în Științe Sociale și Umaniste, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași. Dna Patraș a prezentat parabioграфиile Ilinei Gregori din Frankfurt, Germania, despre viețile exilaților Eminescu și Cioran, menționând și cartea mai recent apărută despre exilatul uitat Matila Ghyka, referindu-se la stilul critic imaginativ al dnei. Gregori.

Tot la Ipotești s-au ținut și câteva lucrări în alte domenii legate de sănătate și medicină: un workshop susținut de prof. Gh. Drăgan, intitulat „HuPo Test-Self-Evaluation Test and Training of Mental State”, o prezentare despre primul ei an de rezidență la spitalul universitar Elias din București, a foarte tinerei doctorande Ruxandra Mădălina Păunescu și o prezentare plină de miez a dnei. dr. Didi Surcel, despre frontierele științelor biologice.

Trebuie menționat faptul că pentru prima dată, după mult timp, secțiunea de lingvistică a fost reprezentată cu trei lucrări excepționale: prof. univ. dr. Alexandra Cornilescu de

la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București – *Subjunctive Thoughts: Mood choice in English and Romanian Complement Clauses*, prof. univ. dr. Petre Gheorghe Bârlea, Universitatea Ovidius Constanța și Universitatea „Valahia” din Târgoviște – *Literary Romania at the Beginning of the Twentieth Century* și conf. univ. dr. Cristina-Alice Toma, Université libre de Bruxelles și Universitatea din București – *Trei veacuri de Istorie a terminologiei științifice românești*.

La secțiunea de literatură și stilistică menționăm: Emilia Țuțuianu – *Today for Tomorrow*, Roxana Patraș – *A stylistic of Exiled Lived*, Maria Andreia Fanea – *Exile – Protest and Resignation in Bujor Nedelcovici's work*, Cristiana Grigore – *The Roma Peoples' Project at Columbia University*, Anca Andrei-Fanea, *Remembers ARA 1991-1998* și Monica Grecu (University of Nevada, Reno) – *Eminescu: The Theme of Love and The Image of The Woman*. Dna Monica Grecu a fost Președinta Congresului ARA din 1995 de la Reno, NV, SUA.

Ultima zi a Congresului, miercuri 29 august, s-a ținut din nou la Iași, în Aula Magna a Universității Tehnice „Gheorghe Asachi”, unde a avut loc prezentarea lucrărilor din cadrul secțiunii de inginerie și matematică, moderator fiind prof. univ. dr. Alexandru Sălceanu și a celor de la sesiunea de economie, moderată de prof. univ. dr. Ion Cucui de la Universitatea „Valahia” din Târgoviște.

La Ipotești pe 28 august și în ultima zi a congresului, la Iași, seminarele despre *Mediatizarea ca metodă a încheierii conflictelor* au fost susținute de dna. Beatrice Blohorn-Brenneur, din Franța, Președinta Asociației Internaționale a Mediatorilor, cu participarea mai multor mediatore din Botoșani și Iași. Pe 29 august la Iași sesiunile au fost variate și de mare calitate. Nancy Nemeș, Manager la Google, Berlin, Germania a prezentat elemente de inteligență artificială. Doi talentați oameni de știință din Los Angeles au intervenit cu prezentări pe Skype: Virgil Adumitroaie, fost Președinte al Societății Viitorul Român din Los Angeles, Senior Scientist la Universitatea California de Sud, a vorbit despre „Phase Equilibrium Calculations Applied to Cloud Modeling of Gas-Giant Planets”, iar Adrian Stoica, cercetător la NASA, JPL, Președintele Congresului foarte reușit, ARA 38 din 2014, de la Pasadena, California a prezentat lucrarea *A Solar Power Infrastructure At the Moon's South Pole*. În Aulă la aceste prezentări au asistat și mama și fratele dlui. Adrian Stoica, ieșeni. Cunoscutul critic de cinematografie Irina Margareta Nistor a făcut o incursiune în istoria filmului românesc și a prezentat și un film de desene animate de Gopo, unic prin cât de modern apare și astăzi.

Pe toată perioada Congresului a avut loc o expoziție de carte și o expoziție de postere de pictură (Jerry W. McDaniel, pictor eterogen, New York și Los Angeles, SUA) și Rodica Vescan (pictoriță, Tg. Mureș), sculptură (Dinu Rădulescu, sculptor și grafician, București; Patriciu Mateescu, sculptor ceramist, Princeton, New Jersey, SUA), artă fotografică

(Emanuel Tânjală, foto-jurnalist, Lynchbourg, Virginia, SUA) și grafică pentru modă (Smaranda Schächtele, Creator de Tendințe, Düsseldorf, Germania). Pentru moment au fost prezenți la Congresul ARA 42 și pictorul Ovidiu Lebejoară (Los Angeles) și sculptorul Bogdan Hojbota (București). Pentru expoziția de carte un rol important l-au avut atât scriitorul Ion Lazău, aducând numeroase cărți din biblioteca personală și postând pe blog standul ARA 42 precum și doamnele dr. Anca Fanea și Andreia Fanea.

Congresul ARA 42 *Romanian Centennial Anniversary* a fost foarte bine organizat, cu un impact puternic asupra participanților care și-au amintit de Congresele anuale ARA din perioada 1991-1998. S-a simțit o întoarcere la nivelul academic și atmosfera de comunicare și comuniune, așa cum au gândit și dorit fondatorii ei.

A fost un Congres deosebit, cu un real succes științific, cu o relație minunată de prietenie între toți participanții. Congresul s-a distins atât prin prezența multor vechi membri ARA, cât și printr-o numeroasă participare a celor tineri (elevi, studenți, tineri absolvenți și cercetători).

Dr. Adrian Stoica a instituit, în memoria profesorului universitar Nicolae Stoica de la Universitatea „Al. Ioan Cuza” Iași, un premiu anual ce urmează a fi acordat celei mai bune lucrări în domeniul economiei angajându-se pentru început cu o donație de \$1500 pentru 5 ani (\$300/an). Premiul a revenit în acest an inaugural doamnei drd. Adriana Păduraru (Horaicu) de la Universitatea „Valahia” Târgoviște.

Mulțumim tuturor celor care au contribuit într-un fel sau altul la realizarea succesului deplin al Congresului ARA 42: dnei. prof. dr. Ileana Costea, Președinta Congresului, doamnei dr. Oana Leonte pentru editarea volumelor de *Abstracts 42nd ARA Congress* și a publicației *ARA Journal (new series) Arts and Humanities vol. 35.1*, domnului Primar al Municipiului Iași, Mihai Chirica, prof. univ. dr. Constantin Simirad, Rectorului Universității Tehnice „Gheorghe Asachi”, prof. univ. dr. Dan Cașcaval, prof. univ. dr. Alexandru Sălceanu, („sufletul” local al acestui eveniment), prof. arh. Daniel Vișan pentru expoziția de arhitectură și pentru stimularea studenților de a participa, ing. Florin Simion Egner pentru organizarea zilei de congres la Ipotești, tuturor cadrelor didactice implicate în organizare precum și dnei dr. ing. Mihaela-Cintia Copăceanu, directorul Bibliotecii Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” care a prezentat frumoasa și istorica bibliotecă.

Efortul și munca depusă de către toți organizatorii congresului, cu dedicația deosebită a tuturor ieșenilor implicați și înalta calitate academică a lucrărilor prezentate de participanți au contribuit la succesul celui de-al 42-lea Congres al Academiei Româno-Americane, dedicat Centenarului Marii Uniri.

**Anca Andrei-Fanea,
Maria Andreia Fanea,
Ileana Costea**

comPRESA REVISTELOR

Valentin TALPALARU

Mulți ani, degustătorilor de presă literară în pragul lui 2019 și fie-vă anul pe măsura pohtei domniilor voastre, cu lecturi de cele boghete, cum ar zice Ion Creangă și colaboratori cu rîvnă și inspirațiune, așijderi buluc de sponsori la porțile redacției, îmbulzindu-se la deșertarea pungilor în vistieria mereu înfometată! Mai pe scurt, an rodnic, iar nouă tihnă și cumpătare pre cât se poate. Ne-au mai rămas nefrunzărite câteva reviste, așa că ne grăbim să acoperim datoriile de peste an. Și purcedem la buchisit **Litere!** Unde Mihai Stan ne îndeamnă „Să ne bucurăm, totuși. de Centenar, de Catedrală, de UE, de NATO, de cărțile noastre și să nu ne pierdem speranța”. Hai să mai adăugăm și de revistele noastre literare și să vedem cum arată, în viziunea lui Mihai Cimpoi, *Marea Unire sub semnul marilor revelații*. Mai întâi, scrie domnia sa, „Marea revelație care ne-a fost demonstrată încă o dată prin filme documentare, articole, studii, albume, pliante, e unitatea ființei românești și a spațiului cultural al tuturor românilor”. La care adaugă revelațiile unirii Basarabiei cu Patria și alte cîteva. Și, dacă tot suntem în spațiul românesc literar de dincolo, să semnalăm și proza infatigabilului Aurelian Silvestru, *Echilibrul*. Din proză e mai greu să „rupi” un citat, așa că vă invităm la o lectură completă a textului, spre deosebire de poezie din care ne grăbim să vă oferim o recomandare a lui Vasile Tărășeanu pentru acest număr, un grupaj semnat de Dumitru Hrinciu: „Când tata a ieșit din ogradă,/ Și-a lăsat sărutul pe iarbă/ Și-a lăsat sărutul pe noi,/ Un sărut./ Din care-ncepură/Grei stropi de văpaie să cadă:/ – Nu pot să rămân...e timp de război.../ Dar las' că el o să treacă./Și eu am să vin înapoi, –/ Ne-a dat el nădejdi cu cuvântul./ În ape de foc cu privirea-necată –/ Am să vin..., și pământul/ S-aplecă să-l sărute-ncă – o dată.//Spre ziua de-atunci/Amintiri când mă poartă./Adânc o durere m-apasă, mă curmă,/Și geana mi-o lasă udată –/ Sărutul acela de tată./Sărutul din urmă...” (*Sărutul acela*). Să ne odihnim în **Cafeneaua literară** a lui Virgil Diaconu, atît cît să privim fotografia de grup a invitaților la sărbătorirea a 180 de ani de la editarea primului periodic de cultură din Craiova, *Mozaikul*, la care a participat și domnia sa Nu,

nu am schimbat azimutul, rămânem tot la revista argeșeană și la pagina de aforisme a lui Gheorghe Grigurcu: „Înaintînd în vîrstă, uimirea ta sporește în fața lucrurilor simple, în timp ce lucrurile complexe te melancolizează”. În registrul artelor poetice este invocat Jean Cohen, cu trimitere la *Structura limbajului poetic*. Paginile de poezie ne oferă plăcerea reîntîlnirii cu Florin Dochia, Paula Romanescu, Victoria Milescu și Ion Toma Ionescu, acesta din urmă ajuns la ceas aniversar. Ne întoarcem la Bacău pentru o scurtă lectură din **Vitraliu**. Unde, un important segment este consacrat anului special pe care îl celebrăm. Începînd cu articolul semnat de Ioan – Aurel Pop, *Vrajba unirii noastre...* în care este abordată reacția maghiară cunoscută deja: „Alte voci cred că această zi națională a României i-ar jigni pe conlocuitorii maghiari, care – după ce că nu au fost consultați la 1918 – se simt frustrați și jigniți de sărbătoarea noastră, fiindcă Transilvania a fost ruptă din Ungaria de atunci. Tehnic așa este: pe când România aproape și-a triplat teritoriul la 1918, Transleithania (adică jumătatea de răsărit, declarată „ungară”, a imperiului bicefal) s-a destrămat; să ne reamintim că Ungaria nu exista ca țară independentă și ca subiect de drept internațional de la 1541 până la 1920 și că, între anii 1918 – 1920, a pierdut două treimi din teritoriul său. Lăsăm la o parte că acea Ungarie a pierdut în 1918 Croația, Slovacia, Transilvania etc. adică teritorii fără majoritate ungară, pe când România a obținut numai provin cii istorice cu majoritate (absolută sau relativă) românească.” Am ținut să uzăm de citat pentru tonul convingător și echilibrat al istoricului de rasă care știe să pună lucrurile la punct. Fără să fie sedus de un naționalism neproductiv. În epicentrul Centenarului este și Ana Blandiana iar Dumitru Vițcu ne propune *O filă din epopeea Marii Uniri: recuperarea Bucovinei*. De la centenar la... milenar cu limba latină și unul dintre cei mai importanți latiniști ai noștri, insuficient valorificat și recompensat: Traian Diaconescu în ipostază de inspirat traducător al lui Vasile Alecsandri în limba lui Horațiu: „În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată./ La răsărit, sub soare, un negru punct s-arată!/ E

cocostârcul tainic în lume călător./ Al primăverii dulce iubit prevestitor.” Cunoscutul poem *Oaspeții primăverii* sună astfel în varianta latină: „In caelo alabastru, in longo horizonte./ In orte sola, ecce, iam nigrans punctum crescit/ Ciconia arcana, in mundo nunc viator./ Amatus atque dulcis heraldus primaveris”. Ne bucurăm și de numărul revistei **Antilethe** care a ajuns la noi, revistă care apare sub egida Asociației Culturale „Carmina Balcanica”. Centenar în Centenar! Ștefan Baciu, eminent profesor și poet, evocat de Mihaela Albu, s-a născut în 1918. Este una dintre personalitățile exilului românesc, cu o biografie impresionantă, care cuprinde pe lângă titlurile universitare acordate de Universitatea din Honolulu – Hawaii – printre altele – și pe cele de cetățean de onoare al orașului Rio de Janeiro sau Decorația de Onoare a Meritului Cultural din partea Ministerului Educației și Culturii din Bolivia. Ca să nu mai vorbim despre Premiul Scriitorilor Tineri decernat de Editura Fundațiilor Regale și Societatea Scriitorilor Români la doar 17 ani! Iată un fragment din poemul *Analiza cuvântului dor*, apărut în 1951: „Câteodată toate orașele lumii sunt târgul nostru românesc./ Le privim cu aceiași ochi prin ceața dorului./ Și se întâmplă, că nicio țară din Paris sau din Londra/ Nu e atât de frumoasă ca Brașovul nostru natal”. **Nordul Literar** încheie și el anul cu etalarea principalelor manifestări culturale din zonă dintre care nu sunt omise Saloanele „Liviu Rebreanu” de la Bistrița sau decernarea premiilor UAP din România la Baia Mare. Gheorghe Glodeanu continuă serialul dedicat *Mitului și literaturii*, glosind pe tema cărții lui Silviu Angelescu cu același titlu. Ca o concluzie a celor două episoade consumate, criticul literar conchide cum că: „În finalul observațiilor sale, Silviu Angelescu precizează faptul că, dintre cele patru mituri fundamentale identificate de către G. Călinescu, comentariile sale se opresc doar la mitul zburătorului. Investigațiile au menirea de a releva maniera în care o experiență existențială fundamentală precum iubirea este reflectată în mitologia românească, în creația populară orală și în literatura cultă”. Cîteva cărți propuse spre lectură de cronicarii de la **Nord Literar**: *Trandafirul de noiembrie*, volumul de poeme al Doinei Rândunica Anton în prezentarea lui Alexandru Dohi, *Poezii (numai de dragoste)*, o antologie de autor a lui Constantin Rîpă recenzată de Ștefan Vișoianu, eseurile și comentariile critice ale Simonei-Grazia Dima în viziunea Deliei Muntean. De remarcat poemele semnate de Gheorghe Mihai Bârlea și Ioan Nistor. **Contemporanul** ne invită prin Bogdan Crețu la o reevaluare a literaturii noastre (care oricum, i se pare

subevaluată) dînd ca exemple statutul lui Mircea Horia Simionescu versus Marin Preda, Nicolae Breban ori Ștefan Bănuțescu ori pe cel al lui Mircea Ivănescu pus în balanță cu Nichita Stănescu. Sigur, nu sunt uitați nici contemporanii – cu doza firească de subiectivitate. Concluzia: salvarea poate veni de la critica de întîmpinare, singura care poate decela valorile și limpezi „deruta”. Mircea Platon aruncă o privire lucidă asupra unei teme de actualitate: *Basarabia și România Mare*. Avînd ca punct de plecare ideea că „Statul român s-a format cu privirea îndreptată spre Occident. Spre Occidentul latin, dar și spre cel germanic, romanic și el, de fapt, în manifestările legalo – inginerești care și-au pus pecetea pe feciorii aristocrației moldave și valahe ajunși la studii și prin orașele universitare germane, elvețiene sau austriece, nu doar prin pensiunile franțuzești”. Mai adăugăm și un fragment din mesajul Academiei Române la ceas aniversar: „Sărbătoarea Marii Uniri este un bun prilej de rememorare a grandorii acelei generații de oameni de stat și intelectuali care au condus națiunea spre unirea tuturor românilor și care au manifestat o admirabilă coeziune, spre binele public”. Felicitările noastre se adaugă recompensei revistei pentru valorile naționale premiate pe anul 2018: Alexa Visarion, Mihai Cimpoi, Mircea Platon, Mirel Taloș, Zafir Ilie, Maya Simionescu, Răzvan Theodorescu, Victor Voicu și Ioan – Aurel Pop. Și un ultim popas la **ATENEU**, pentru cîteva exerciții de simpatie. Mai întîi față de articolul lui Nicolae Dabija, al cărui titlu ar trebui să ducă la o necesară meditație: *Patriotismul te salvează de vicleniile istoriei*. Este un articol pătruns de un patriotism lucid și critic – vorba unui prieten – care poate veni în răspăr cu un anumit trend dar care, venind dinspre Basarabia, are o altă conotație. Am avut și eu aceeași reacție ca Adrian Jicu în fața discursului spumos și cuceritor al lui Dan C. Mihăilescu, unul dintre pușinii maeștri ai discursului, grav și ludic, ironic și plin de candoare, profund erudit și accesibil. Noua sa carte de la Humanitas, *Plăceri vinovate și datorii împlinite. 12 confesiuni (o antologie)* este una specială, care trebuie citită și printr-un filtru al autorului care nu este străin de apropierea despărțirii, vorbind cu detașarea unui Anatole France despre senectute și ravagiile ei. Rămîn în același ton față de notele lui Ioan Dănilă care fac legătura istorică între Bacău și Blaj sub semnul Unirii. Și încheiem cu îndemnul de a lectura și grupajele lirice ale Laurei Ștefan și Mioarei Băluță.

CURIER DE AMBE SEXE

Nicolae SAVA

Semne bune anul are! Scriu cu bucurie acest lucru pentru că cei mai mulți din corespondenții care așteaptă un verdict de la noi (s-au adunat peste 20 de corespondenți cărora nu le-am răspuns încă) au cel puțin un grăunte de talent literar, ceea ce nu e puțin lucru. Fiindcă, de regulă, de aici plecăm: mulți știu să scrie corect, au instruire, dar dacă nu au talent, geaba, în zădar construiesc texte care să pară a fi literatură. Iar bruma de talent, dacă există, se simte.

Iată un prim caz fericit. Evidente de talent aflăm din textul dactilografiat sub titlul „In magna Gloria domini” de Mira Zaharia, „elev, clasa a VIII-a, Iași”, cum ni se precizează în capul manuscrisului, o proză scurtă în care cele șapte păcate (trufia, minciuna, crima, viclenia, dorința de a face rău, mărturia mincinoasă, semănarea de discordie) par a avea tot atâtea chipuri care stau la o masă (Lucas, Manuel, Victor, Icarus, Avartis, Arian, Iehove), și care își povestesc visele. Iată, de exemplu, cum își începe povestea unul din ei, Icarus: „Ei bine, au am visat că sunt cel ce, după numele meu, îl cunoașteți deja. Ajunsesem în dreptul soarelui și mă simțeam atât de îngreunat de parcă strigătele tatălui meu deveneau obstacole concrete. Și rămâneam fără aer. Dar soarele îmi zâmbea, iar eu îi întorceam favorurile. Până am simțit că mă sufoc, că ard. Dar nu aș fi coborât. Din fire fusesem întotdeauna mult prea mândru să îmi recunosc greșelile, iar ceea ce făceam acum era cu siguranță una. Una mare de tot. Și m-am speriat. Aripile mele se carbonizaseră, aerul era înecăcios, cu iz de neant. Am alunecat repede. Mai jos, mai jos. În tot acest timp, plângeam. Nu îmi era frică, ci plângeam a regret. Cât de departe aș fi putut ajunge! Ce aș fi putut cunoaște!” Interesantă proza, dar dimensiunile multe prea mari ale textului (9 file) ne-au împiedicat să-l publicăm la „Antologia curierului”. Așteptăm de la corespondentul nostru o proză scurtă, de cel mult două pagini (corp 14) pentru o viitoare antologie. Și încă ceva: textul trebuie trimis prin mail, nu scris pe coli de hârtie, pentru a-l putea prelua direct. Nu avem dactilografe care să copieze textele corespondenților.

„Bună ziua! Mă numesc Andriescu Diana și sunt elevă în clasa a XII-a la Colegiul Național Emil Racoviță din Iași. Acum doi ani v-am trimis câteva poezii pentru care am primit cel mai încurajator răspuns, iar cu această ocazie doresc să vă mulțumesc din tot sufletul, deoarece m-a motivat enorm spre a compune în

continuare și spre a mă perfecționa. Pasiunea pentru poezie a rămas intactă. Consider ca poezia ar putea deveni un mod foarte eficient de a spori empatia dintre oameni, într-o eră în care tehnologia ne împiedică în a mai acorda aceeași atenție firii. Aș dori să vă trimit trei dintre poeziile care se încadrează în această arie și care îmi sunt extrem de dragi și aștept cu nerăbdare un viitor feedback. Mulțumesc anticipat!” – Diana, mă bucur de reîntâlnirea cu poezia ta și de faptul că ți-ai păstrat pasiunea pentru poezie. O dovadă certă e textul „Fundament” pe care îl citez integral, cu îndemnul de a reveni cu un grupaj mai consistent: „Nu te va bucura nimic./ Nici albul sau vântul / ori norii ce trec printre sori./ Dar războiul și ura/ le-ngropi în dreptatea/ pe care privirea o ascunde-n/ lumină, în vânt și în flori./ Instinctu-n deșert îți strigă existența,/ în timp ce frica de neant/ îți croiește calea. Din fierbinte nisip/ sub mare părăsit/ înconjurând câmpia din vis./ Renaști și crești cu iubire/ De lumină, de alb și de vânt.”

„La mulți ani! An nou fericit! Vă trimit o poezie pentru publicare dacă considerați că este bună. Camelia Clenci Luminescu” – Camelia, mulțumim pentru urările de sărbători. Deși textul trimis „Omul venit din seva luminii” (titlu de o prețiozitate mult prea vizibilă) nu este în întregime liric, doar strofa a doua având această calitate, îl vom cita integral, fiind de mici dimensiuni: „Cuvintele necuvântate/ s-au oprit undeva în suflet/ și l-au dospit pentru/ pâinea cea de toate zilele,/ precum răsăritul ieșit din/ dospeala nopții însemnând cerul/ cu lumina dătătoare de viață.// Frunzele s-au făcut muguri/ de dorul începutului/ și poate vor/ alege calea sevei/ fără a mai înmuguri.// Tu, omule! ești din seva/ luminii... cum poți să fii/ ca frunza țepoasă,/ aspră sau otrăvitoare?”

„Bună ziua! Numele meu este Cezar C. Viziniuck, sunt născut în Gura- Humorului, Suceava la 22 mai 1978. Am publicat în mai multe reviste literare din țară printre care se numără și revista Convorbiri literare, dar și în reviste din Spania. Am publicate trei volume de poezie: Ioana (bilingv română - spaniolă), ed. Anamarol, 2016 cu un sinopsis de Victor Teșanu și prefață semnată de traducătorul cărții Mario Castro Navarette; Eu în culori incerte, ed. Vital Prevent Edit, 2017, prefațat de Daniela Tiger și Unde ești Maria?, Ed. Neuma, 2018 cu un sinopsis de Horia Gârbea. Mai jos vă trimit două texte care, dacă merită a fi publicate, aș fi

onorat să apară în revista Dv. Vă mulțumesc! Cu respect.” – Cezar, ne bucură reîntâlnirea cu tine. Spunem asta pentru că te-am mai publicat cândva. La o antologie viitoare vom alege din ceea ce ne-ai trimis.

„Mă numesc Dorina Măgărin, sunt bibliotecar la Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran” Timișoara și îndrăznesc a vă trimite spre publicare câteva poezii de-ale mele. Cu speranța și încrederea că voi primi un răspuns îmbucurător, vă trimit doar gânduri bune” – Mulțumim, Dorina, pentru gândurile tale adresate nouă. Răspunsul e, cum ai intuit, îmbucurător: ne-ai copleșit cu consistentul tău grupaj de poezii, atât calitativ cât și cantitativ. Un ton liric personal, tensionat, incandescent, care iluminează toate poemele. Drept pentru care o viitoare antologie a curierului îți va fi rezervată în întregime.

ANTOLOGIA CURIERULUI:

Alexandru Cazacu

Sala de dans dimineața

Dacă oglinzile ar putea să ne multiplie
bucuria și întristarea am avea o viață în plus
aici în sala de dans
unde muzica tace
iar în liniștea ca o anestezie
lucrurile văzute de aproape
sunt mereu altfel
iar o iubire nouă este
încurajată de alta mai veche
așa cum un antrenor
își îndeamnă elevul
de pe marginea terenului
iar dacă am înceta să credem măcar o clipă
în acest început de zi
lumea întreagă ar putea fi
un acvariu scăpat din mâini
printre cioburile căruia se vor zbate
pești colorați cu gura deschisă

Curierul de ambe sexe este al cititorilor care doresc să se afirme în literatură. Cei care au îndrăzneala să ne convingă că au ceva de spus, cu talent pentru asta, trebuie să ne trimită câteva texte (poezie, proză, teatru, eseu critic), scrise citeț, lizibil, cu respectarea normelor gramaticale clasice, pe suport de hârtie sau electronic (obligatoriu cu diacritice – TEXTELE FĂRĂ DIACRITICE NU SE PUBLICĂ!) și să aștepte un răspuns, care nu va întîrzia foarte mult. Ne interesează și câteva date despre autor. Cei ale căror texte ne vor convinge prin originalitate, concizie și, mai ales, talent literar, vor intra în atenția noastră, promovîndu-i la „Antologia curierului”.

Manuscrisele se pot trimite pe adresa poștală, la sediul redacției, sau pe două e-mail-uri, nicu_sava@yahoo.com sau convlit95@yahoo.com. Toate scrisorile își vor afla răspuns doar în paginile revistei.

Sucesiune

Ale noastre dintru ale noastre
și al zilei celei mai lungi
pierdută și apropiată
sunt înfrângerile
precum ploaia căzută peste adunătura de fiare
din centrul de reciclaj
pe gardul căruia erau scrise cu spray
citate din Max Weber
când atât de limpede limpede
cerul se plimbă
prin golul ferestrelor unei fabrici părăsite
peste pâlcul de iarbă umedă
unde insectele se așază plutind
prin partea invizibilă
a unor ani melancolici și nebuni
de care am luat la cunoștință

Vizită

Ca și cum ai fi
în mai multe locuri deodată
reîntoarcerea în urbea natală
când străzile par lungi
iar scurtăturile se termină
într-o mirare
despre care nu vrei
să emiți ipoteze
dar o continui
așteptând îngerii păzitori
să vină înaintea autobuzului prăfos
când sângele cerșește amintiri
și din asfalt un alt oraș se ridică
de la fereastra căruia o voce strigă
Bine ai venit ! Bine ai plecat ! Fiule !